

BIBLIOTECA
PATETTA

7
C
38

UNIVERSITÀ DI TORINO

MS) MIL Ø311959

M) MIL Ø312092

13.5

1

!

11/11/11

I. 11/11/11

11/11/11

11/11/11

11/11/11

IUSTINIANI CODICIS SUMMA PERUSINA.

[INCIPIT CONSTITUTIONUM LIBER PRIMUS ADNOTATIONUM CODICUM DOMINI IUSTINIANI].*)

TITULUS I. De summa trinitate et fide catholica et ut nemo de ea publice contendere audeat.

Lex 1. Impr. pp. Gratianus et Valentinianus et Theodosius aaa. ad populum urbis Constantinopolitanae.

Cunctos populos, quos ¹⁾ clementiae nostrae regit temperamentum, in tali volumus religione versari, quam divinum ²⁾ Petrum apostolum tradidisse ³⁾ Romanis, religio usque ad nunc ab ipso insinuata declarat, quamque pontificem Damasum sequi clarat et Petrum, Alexandriae episcopum, virum apostolicae sanctitatis, hoc est, ut secundum apostolicam disciplinam evangelicamque doctrinam patris et filii et spiritus sancti unam deitatem, maiestatem ⁴⁾ et sub pia trinitate credamus. Hanc legem sequentes Christianorum Catholicorum nomen iubemus amplecti; reliquos vero dementes vesanosque iudicantes heretici dogmatis infamiam sustinere, divinam primum vindictam, post etiam motus nostri, quem ex coelesti ⁵⁾ arbitrio sumpserimus, ultione plectendo. ⁶⁾ *Dat. VI. Kl.⁹⁾ Mar. Grat. Val. et Theod. Ma.⁷⁾*

TITULUS II. De episcopis et clericis, orphanotrophis, et brefotrophis ⁸⁾ et xenodochis ⁹⁾ et asciteriis ¹⁰⁾ et monachis et de privilegio eorum et de castrense ¹¹⁾ peculio et de redimendis captivis.

Lex 1. Impr. Constantinus aug. sa. [c. 1. C. I. 3.]
Clericus salariis cunariis salvari et ospites.

Lex 2. Idem aug. Felici ep. [c. 2. C. ibid.]
Clero et executore non conveniatur, neque publica solvat, et negotium ¹²⁾ gestum rogatio eorum pauperes profici ¹³⁾, nec angarias publico prestant ¹⁴⁾.

Lex 3. Idem Aug. Tauro pp. [c. 3. C. I. 3.]
Possessiones.

Lex 4. Constantinus et Constans aa. ad Tauro pp. [c. 4. C. ibid.]
Servus fiscalis ¹⁵⁾ si factus est clericus, in servitium revocetur.

Lex 5. Impr. Iovianus ¹⁷⁾ a. Secundo pp. [c. 5. C. ibid.]
Qui sacratas virgines rapere temptaverit ¹⁸⁾, capiti ¹⁹⁾ puniatur.

Lex 6. Impr. Valentinianus et Valens et Gratian. aaa ad Cataconium ²⁰⁾. [c. 6. C. ibid.]
Prbr. ex pars sacrorum dia. subdiac. atque exorcistas set et lectores ostiarii omne officium ecclesiae sine querela vel opinione sint.

Lex 7. Impr. Theodosius a. dixit. [c. 7. C. ibid.]
Episcopus ad testimonium non veniat, quia persona et dignitas gravatur.

Lex 8. Idem a. Paulino praefecto Augustali. [c. 8. C. ibid.]
Presbyteri cum honore testimonium dicant. Clerici ad testimonium veniant.

Lex 9. Impr. Valentinianus et Theodosius aa. Tattiano pp. [c. 9. C. ibid.]
Diaconissa ²¹⁾ LX. annorum fiat.

Lex 10. Impr. Arcadius et Honorius aa. Theodoro pp. [c. 10. C. ibid.]
Qui ministros ecclesiae in ipsa ecclesia iniuriaverit, capite puniatur.

Lex 11. Idem a. Eutichiano pp. [c. 11. C. ibid.]
Clericus ex ipso vico ordinetur.

Lex 12. ²²⁾ Idem a. Eutichiano pp. [c. 12. C. ibid.]

*) Haec desunt in Codice, quae uncis inclusi. Vide, quae Prol. cap. I. p. VIII. desputavimus.

1) Incipit fol. 6. B. 2) Sic Hal. Alii divum. 3) Codex tradidisse. 4) Nieb. maiestatem. Pro maiestatem contextus Codicis habet sub pari maiestate. 5) Cod. celesti. 6) Nieb. pro KL. habet Id. 7) Pro Ma Nieb. A. A. habet. 8) Leg. brephotrophis. 9) Cod. xenodochis. 10) Leg. asceteriis. 11) Leg. castrensi. 12) Pro negotium Nieb. negotiorum habet. 13) Nieb. perfici. 14) Nieb. praestent. 15) Incipit fol. 7. A. 16) Codex servus clericus fiscalis. Verum secunda manus vocem clericus delevit. 17) Codex Iovianus. 18) Leg. tentaverit. 19) Leg. capite. 20) Vulgo Cataphronium. 21) Pro diaconissa Codex habet dia. Recte annum LX. Summa Per. praefert. Alias L. 22) Post legem 11. in Codice lex 27. habetur sequentesque usque ad finem legis 39. Sic deinceps lex 12. sequentes. Itaque apparet unum folium male transpositum esse in archetypo, unde noster liber manuscriptus manaverit. Lex 12. medio folio 8. A. incipit. Lex 27. et sequentes ad finem fol. 7. A., in fol. 7. B. et fol. 8. A. habentur.

Curialis si clericus factus fuerit, ad curia re-
vertetur. * Decurio clericus fieri non vetatur.

Lex 13. Idem a. Sapidiano pp. [c. 13. C. I. 3.]

Qui privilegia ecclesie violaverit, quinquaginta
librarum auri condempnetur.

Lex 14. Idem a. Tritiano²³⁾ pp. [c. 14. C. ibid.]

Sedente²⁴⁾ episcopo in sacrario suo si²⁵⁾ quis
ille²⁶⁾ ad superbitate ingressus ad conturbandum
eum pro quacunque utilitate, exilio centum milia
deportentur. |²⁷⁾

Lex 15. Idem a. Studio pr. u. [c. 15. C. ibid.]

Episcopus conventicula extra ecclesia in pro-
priam²⁸⁾ domum n. faciat; si fecerit, domum pri-
vetur.

*Lex 16. Impr. pp. aug. Honorius et Theodosius
Anthemio pp.* [c. 16. C. ibid.]

* Si clericu censu minimu est sacerdos ad lo-
cum accedat honora privilegia relevet.

Lex 17. Idem a. Monario pp. [c. 17. C. ibid.]

Nullus religiosus cum publico comixtus sit vel
in curia vel in extraneis causis. Nam poena am-
plectitur²⁹⁾.

Lex 18. Idem a. Monario pp. [c. 18. C. ibid.]

Sexcenti viri sint, qui hominibus debiles³⁰⁾
curas agant.

Lex 19. Idem a. Palladio pp. [c. 19. C. ibid.]

Clerici aliorum reliqtas uxores non accipiant.
Nam domum gubernandum pro castitatem abeantur.

*Lex 20. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. ad
Taurum pp.*

Omnes religiosos vel religiosas q secula soli-
taria vetant³¹⁾ intestati decesserint, nullus propin-
quos illi³²⁾ succedat, pret³³⁾ ecclesia aut monasterius
illi coniunctus pret³⁴⁾ que si ad curiam pertinet vel
ad patronum habuit³⁵⁾.

Lex 21. Idem a. Thome pp. [c. 21. C. ibid.]

Curialis inluster factus et post diaconus at que
competit curiae et non administrat³⁶⁾.

Lex 22. Idem a. Florentiano³⁵⁾ pp. [c. 22. C. ibid.]

Siquis episcopum³⁶⁾ pro criminalem causam ad
iudicium petierit iniuste, |³⁷⁾ trecenti auri penam
det fisco. Privilegia religiositati salvetur.

*Lex 23. Impr. Valentinianus et Martianus aa.
Palladio pp.* [c. 23. C. ibid.]

Eutichiti memoriam ab ultra Flaviani epi me-
moria laudet³⁸⁾.

Lex 24. Idem a. Palladio pp. [c. 24. C. I. 3.]

Quod pauperibus per testamentum relinquitur,
firmum est.

Lex 25.³⁹⁾ Impr. Martianus aug. Constantino pp.
[c. 25. C. ibid.]

* Clericus si noluerit ante episcopum causam di-
cere non compellatur. In ea lege abet: Lite pul-
satus det executori, ubi clericus iurare proibetur et
plus de duos solidos non det sportulo vel procura-
tori suo amplius commodo.

Lex 26. Impr. Leo a. Bebianio⁴⁰⁾ pp.
[c. 26. C. ibid.]

Crucem vel reliquias nullus monachus in terris
publicis vel privatis ponat absque episcopo.

Lex 27. Idem aug. Eritrio pp. [c. 27. C. ibid.]

Si miles⁴¹⁾ expleta militia clericum se repro-
baverit, qui minime permaneat, excepto militia pri-
mipilarum.

Lex 28. Idem aug. Nicostrato pp. [c. 28. C. ibid.]

Captivorum redemptionem per testamentum aut
in verbum reliquerit, adimpleatur. Curas⁴²⁾ epi-
scopi sit exigendi, et iudici ratione⁴³⁾ edat.

Lex 29. Idem a. Armacio pp. [c. 31. C. ibid.]

* Episcopalis actio omnium iudicum innotescat, et
non decepta sit dignitas. In⁴⁴⁾ ea legem abet: Tam
venerando antistitis sedem. Idem in ipsa lege habet:
Qui pro episcopali electione premium acceperit, in-
famiam decoloratus.

Lex 30. Idem a. Dioscoro⁴⁵⁾ pp. [c. 32. C. ibid.]

(Qui)⁴⁶⁾ orphanotrophus est absque⁴⁷⁾ fide-
iussore res minorum et omnem utilitatem vindicet,
que et notum faciat iudici et civium.

Lex 31. Idem a. Eritrio pp.⁴⁸⁾ [c. 33. C. ibid.]

Nullus religiosus ad iudicia publica vocetur
in longinquiora terra, sed apud locum propinquum.
In ea lege abet: clis nullus executor⁴⁹⁾ iniuriose
conveniat vel convitia inroget. Qui hoc presumpse-
rit, amittat honorem et substantiam. In eam legem
abet: Clericum vel religiosum qui iniuste ad iudi-
cium ducit, omnes expensas reddat.

Lex 32. Idem aug. Eritrio pp. [c. 34. C. ibid.]

Eps si superstitem habeat⁵⁰⁾ fratrem, quando
decesserit, liceat de rebus suis testari.

23) Alias Hadriano. 24) Codex sedente. 25) Vox si in Cod. deest. 26) Leg. illo. 27) Incipit fol. S. B.
28) Codex proprium. 29) Leg. plectitur. 30) Legendum pro hominibus debilibus. 31) Legendum qui in solitaria
vita. 32) Leg. propinquus illis. 33) Legendum praeter ecclesiam aut monasterium illis coniunctum, praeterquam
si, quae ad curiam pertinent vel ad patronum, habuit. 34) Sic Codex. Lego ei, cui competit, curiae non administrat.
35) Alias Florentio. 36) Codex habet eps. 37) Incipit fol. 9. A. 38) Sic Cod. Legendum videtur: Eutychetis me-
moriam aboletur, Flaviani episcopi memoria laudet³⁸⁾. 39) Codex Lex XXVI. habet. 40) Vulgo Iuliano. 41) Co-
dex millex. 42) Leg. cura. 43) Legendum rationes. 44) Dubium est, utrum in Codice sit hi, an in. 45) Codex
Addioscoro habet pro Dioscoro. 46) Vox qui in Cod. deest. 47) Vox absque non tota in Cod. habetur. Codex habet
tantum que. 48) Vulgo Eutropio. 49) Sic Codex. Prima tamen manus supra lineam correxit persecutor.
50) Codex abeat.

Lex 33. Idem a. Eretrio pp. [c. 35. C. I. 3.]
Omnes privilegias⁵⁰ locis venerabilibus serventur.

Lex 34. Idem a. Seustiano pp. [c. 37. C. ibid.]
Liceat, si vult dominus, dare servo suo libertatem, ut fiat clericus.

Lex 35. Idem a. Sevastiano pp. [c. 38. C. ibid.]
Cum domini permissum⁵¹ servus monachus fit, si post aliam causam redierit ad servitium reportetur.

Lex 36. Impr. Iustinianus a. Archelao pp. [c. 39. C. ibid.]
Si quis clericus (si)⁵² peritus sit vel in disceptatione esse forensium⁵³, feriendis temeratoribus huius sanctionibus⁵⁴ poenam quinquaginta librarum auri (multetur)⁵⁵.

Lex 37. Impr. Iustinianus a. Idis pp. [c. 49. C. ibid.]
Ecclesia vel episcopus, qui tota bona sua pauperes⁵⁷ aut pro captivis erogandas⁵⁸ per testamentum gessit, filius exinde Falcidia consequatur. Episcopis sit distributio.

Lex 38. Impr. Iustinianus aug. Ioh. pp. [c. 50. C. ibid.]
Episcopus, presbyter, diaconus de acquisitione sua deliberet, quomodo vult.

Lex 39. Impr. Iustinianus aug. Ioh. pp. [c. 51. C. ibid.]
Ubi fori⁵⁹ praescriptionem non potuit, vel hii⁶⁰, qui in documentum reanuntiaverit⁶¹.

Lex 40. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 52. C. ibid.]
Episcopus et cunctus clerus et monachi testari liceat, et omnibus debiles⁶² tutelam impendere.

Lex 41. Impr. Iustinianus a. Ermogeni magistro officiorum. [c. 54. C. ibid.]
Raptores sacrarum mulierum decollentur, et qui se ibi commiscuerunt. Res raptorum loca venerabilia, in qua fuerat dedicata, habeant⁶³ in perpetuum, et exinde usumfructum mulier consequatur.

Lex 42. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 56. C. ibid.]
Sponsata⁶⁴ femina si post deo sacrata esse voluerit, seu vir arrasq. data fuerit, simplas recipiatur. In ea legem abet⁶⁵: sine inminutione ma-

ritus vel uxor res suas recipiant, et a parentibus non exheredentur⁶⁶. Idem in ea legem abet⁶⁷: Siquis dm servire dedicavit, post (ad)⁶⁸ saeculum declinaverit, res ipsius ad locum venerabilem pertineant. Idem in ea legem abeat: Quodsi inuenti tali. Iudeus, paganus, hereticus servo christiano⁶⁹ non abeant⁷⁰. Si habuerint, liberi fiant.

TITULUS III. De episcopali audientia et de diversis kap., quae ad i. cura ptn.

Lex 1. Impr. Valentinianus et Valens aa. c. Iuliano comiti Orientis. [c. 1. C. I. 4.]
Hereticum ad publicum pertinet⁷¹. In negotium Christianis⁷² non ledatur.

Lex 2. Idem aug. ad Claudium pp. [c. 2. C. ibid.]
Clericus caussa finita episcopo appellaverit⁷³, quinquaginta libras argenti poenam det.

Lex 3. Impr. Gratianus et Valentinianus aa. Rufino pp. [c. 4. C. ibid.]
Deo⁷⁴ dicata si turpe se egerit, infamis est.

Lex 4. Impr. Theod. Archad. et Honorius aaa. Rufino pp. [c. 3. C. ibid.]
Die Pasce⁷⁵ omnes a vinculo exsolvantur.

Lex 5. Impr. Honorius Arcadius aa. Gennadio pp. [c. 5. C. ibid.]
Guvernante⁷⁶ rebus venerabilibus in obsequio Christianos habeant⁷⁷.

Lex 6. Idem a. Rufino pp. [c. 6. C. ibid.]
Quos synodus damnavit, nullus clericus vel monachus praesumat defendere, [78] sed imperatoris⁷⁹ suggerat.

Lex 7. Idem aug. Eutuchiano⁸⁰ pp. [c. 7. C. ibid.]
Que⁸¹ ab episcopo iudicata fuerit⁸², non solvantur.

Lex 8. Impr. Arcadius, Honorius et Theodosius aaa. Theodoro pp. [c. 8. C. ibid.]
Episcopi in iudicio non appelletur.

Lex 9. Impr. Honorius et Theodosius aa. Ceciliano⁸³ pp. [c. 9. C. ibid.]
Dominico die de carcere persone⁸⁴ n̄ educantur, iudex⁸⁵.

Lex 10. Idem a. Ceciliano⁸⁶ pp. [c. 10. C. ibid.]
Mathematicis si codices n̄ ante episcopo incenderint, foris civitate sit n̄. docendo. Nam exilio deportentur.

49) Pro Eretrio vulgo habetur Dioscoro. 50) Legendum omnia privilegia. 51) Incipit fol. 8. A. 52) Vox si in Codice redundat. 53) Legendum videtur rerum forensium. 54) Leg. sanctioni. 55) Vox multetur in Codice redundat. 56) Vulgo Iohanni. 57) Codex pauperes. Legendum pauperibus. 58) Legendum eroganda. 59) Pro fori Codex habet foris. 60) Codex hii. 61) Codex reanuntiaverit. 62) Legendum debilibus. 63) Codex abeant. 64) Incipit fol. 9. B. 65) Leg. habet. 66) Codex exheredentur. 67) Leg. habet. 68) Vocem ad Codex non habet. 69) Codex sic habet. Lego servos christianos. 70) Codex abeant. 71) Haec verba cum ad argumentum const. 1. Cod. I. 4. nihil pertineant, crediderim ex male intellectis tituli verbis prodissse: „et reverentiam pertinent pontificalem“. 72) Legendum videtur Christianus. 73) Leg. appellaverit. 74) Pro deo Codex habet do. 75) Leg. Paschae. 76) Codex gubernante. 77) Codex abeant. 78) Incipit fol. 10. A. 79) Leg. imperatori. 80) Leg. Eutylichiano. 81) Leg. quae. 82) Leg. fuerint. 83) Leg. Caeciliano. 84) Leg. personae. 85) Liqueat aliqua praetermissa esse. 86) Leg. Caeciliano.

Lex 11. Idem a. Theodoro pp. [c. 11. C. I. 4.]

Si Romanus Christianus de captivitate reversus fuerit, non iniuste.

Lex 12. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Florentio pp. [c. 12. C. ibid.]

Liceat audire episcopum pro culpa rogantem.

Lex 13. Impr. Martianus a. Constantino pp. [c. 13. C. ibid.]

Religiosis⁸⁷⁾ apud episcopum determinent causas.

Lex 14. Impr. Leo et Antonino⁸⁸⁾ aa. Nicestrato pp. [c. 15. C. ibid.]

Scolasticus⁸⁹⁾ non proferatur, nisi fuerit Christianus. Quodsi sub ingenio hoc fecerit, centum libras auri multetur, et alia poena quoque⁹⁰⁾ iudici vel patroni⁹¹⁾ ei sit⁹²⁾.

Lex 15. Idem a. Eritrio pp. [c. 16. C. ibid.]

Sponsa vel sponsus si ad converti voluerit, simplas arras⁹³⁾ reddant.

Lex 16. Idem a. Eustacio⁹⁴⁾ pp. [c. 19. C. ibid.]

* Vel curialis Catholicus sit.

Lex 17. Impr. Iustinianus a. Moene pp. [c. 21. C. ibid.]

Qui a iu⁹⁵⁾ dice in provincia directus est, erogari solidum et non accepit, contestetur ab alio iudice.

Lex 18. Impr. Iustinianus a. Demostenis⁹⁶⁾ pp. [c. 24. C. ibid.]

Qui ex liberi vel libertini nascuntur, vel, si ab aliquo nutritus fuerit, liber permaneat.

Lex 19. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 27. C. ibid.]

Qui filiis suis curatorem constituit sive⁹⁷⁾ fideiussione administret, prestito sacramento, ut fideliter agat, et sub inventaneum⁹⁸⁾ res suas recipiat. Idem in ea legem abet⁹⁹⁾: Evangelia in omnes causas creandi sint.

Lex 20. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 28. C. ibid.]

Si freneticus ad nuptias venerit, curator pro eo non spondeat, set ante curatorem et episcopum vel curialem et parentes ipsi spondeant.

Lex 21. Idem a. Iohi pp. [c. 31. C. ibid.]

Debitorem contra pupillum si habeat¹⁾ actionem, iudici petat illi constituere procuratorem aut episcopum²⁾ petitionem porrigat.

TITULUS V. De hereticis et Manicheis et Samaritanis.

Lex 1. Impr. Constantinus a. ad Dracilianum. [c. 1. C. I. 5.]

Ubi nulla privilegia heretici³⁾ sunt concessa.

Lex 2. Impr. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. ad Sperium⁴⁾ pp. [c. 2. C. ibid.]

Que⁵⁾ interdicta sunt hereticis⁶⁾ si non removeantur, nec eorum iudicia valeant.

Lex 3. Impr. Arcadius et Honorius aa. de archepi. [c. 3. C. ibid.]

Heretici nihil⁸⁾ suis ecclesiis vel dignitatibus defendat, si letanias die vel in nocte fuerint.

Lex 4. Idem a. et Theodosius a. Senatori pp. [c. 4. C. ibid.]

Manacheus¹⁰⁾ puniatur, de rebus suis nihil¹¹⁾ praedelibere. Filii si Christiani fuerint, liberi fiant.

Lex 5. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Florentio pp. [c. 5. C. ibid.]

Omnibus heresibus¹²⁾ prohibitum¹³⁾ sit, templum habere¹⁴⁾ vel servo sibi libertare.

Lex 6. Idem aug. Leontio pp. [c. 6. C. ibid.]

Nestoriana secta qui usus fuerit aut scripserit¹⁶⁾, substantiam amittat.

Lex 7. Idem a. Florentio pp. [c. 7. C. ibid.]

Curialis quaecunque¹⁷⁾ religione sit, administret publico.

Lex 8. Impr. Valentinianus et Marcianus aa. Palladio pp. [c. 8. C. ibid.]

Qui damnatione quarta sinodorum¹⁸⁾ non senserit damnationem¹⁹⁾ hereticorum, rebus amissis exilio deportentur, et de militiam dignitatis²⁰⁾ cadant.

Lex 9. Iustinianus²¹⁾ a. Eritrio pp. [c. 10. C. ibid.]

Si quis heretica templa terra vindedit²²⁾, ecclesie catholice efficiatur.

Lex 10. Impr. Iustinianus a. Demostenis²³⁾ pp. [c. 19. C. ibid.]

Orthodoxis filiis²⁴⁾ heresis²⁵⁾ patribus etiam nolentibus succedunt. In ea legem abet²⁶⁾: tam easdem res hereticus si nullo propinquo Christiano reliquit²⁷⁾, fiscus substantiam eius occupet²⁸⁾. Idem in ea legem abet²⁹⁾: dum sui patrimonii ubi filii hereseos patres secundum patrimonii quantitatem abere³⁰⁾ iubentur.

87) Leg. religiosi. 88) Sic Codex. Legendum Anthemius. 89) Leg. scholasticus. 90) Pro quoque Cod. habet q. 91) Leg. patronis. 92) Leg. eius sit. 93) Leg. arrhas. 94) Vulgo Eustathio. 95) Incipit fol. 10. B. 96) Leg. Demostheni. 97) Pro sive leg. sine. Postea legendum fideiussione. 98) Leg. inventarium. 99) Codex abet. 1) Pro habeat Codex habet abeat. 2) Fortasse ad episcopum. 3) Codex heretici. 4) Vulgo: Hesperium. 5) Leg. quae. 6) Leg. haereticis. 7) Incipit fol. 11. A. Vulgo: Clearcho praefecto urbi. 8) Cod. nichil. 9) Pro pp. vulgo habetur praefecto urbi. 10) Leg. Manichaeus. 11) Codex nichil. 12) Codex heresibus. 13) Leg. prohibitum. 14) Codex abere. 15) Pro pp. vulgo habetur praefecto urbi. 16) Leg. scripserit. 17) Codex qual' unq. habet pro quacunque. 18) Leg. quartae synodorum. 19) Legendum: non consenserit in damnationem. 20) Legendum de militiae dignitate. 21) Vulgo: Anastasius. 22) Leg. vendidit. 23) Leg. Demostheni. 24) Leg. orthodoxi filii. 25) Leg. haereticis. 26) Leg. habet. 27) Leg. reliquit. 28) Incipit fol. 11. B. 29) Leg. habet. 30) Leg. alere.

Venti prima quaecunque per coram per in c

Lex 11. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 21. C. I. 5.]

Ubi non licet hereticis dare testimonium in causis, nisi contra hereticos.

Lex 12. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 22. C. ibid.]

Ubi non liceat hereticum heredem vel legatarium demittere³¹⁾, in nullis penitus testamenta.

TITULUS VI. Ne sanctum baptismum iteretur.

Lex 1. Impr. Valentinianus, Gratianus et Valens aaa. (ad)³²⁾ Florianum vicarium Asiae.

[c. 1. C. I. 6.]

Qui fidem apostolicam non sequitur, hereticus est.

Lex 2. Impr. Honorius et Theodosius aa. Anthemio pp.

[c. 2. C. ibid.]

Qui rebaptizat, puniatur.

Lex 3. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Florentio pp.

[c. 3. C. ibid.]

Testamenta hereticus non faciat.

Lex 4. Impr. Valentinianus et Marcianus aa. Palladio pp.

[Deest in nostris edit.]

Religiosus si in doctrina presidibus declinaverit, tormentis exercetur.

TITULUS VII. De apostatis.

Lex 1. Impr. Constantinus a. ad Tauro³³⁾ pp.

[c. 1. C. I. 7.]

Si Christianus Iudeus factus fuerit, res ipsius infiscetur.

Lex 2. Impr. Gratianus et Valentinianus et Theodosius aaa. ad Ypatium³⁵⁾ pp.

[c. 2. C. ibid.]

Ubi christiana facultatis³⁶⁾ si fuerit Iudeus effectus, publicentur.

Lex 3. Impr. Valentinianus, Theodosius et Arcadius aaa. Flaviano pp.

[c. 3. C. ibid.]

Si Christianus ereticus³⁷⁾ fuerit, nec ad testimonium veniat, nec christiani res adquirat.

Lex 4. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Basso pp.

[c. 4. C. ibid.]

Christianus si ereticus³⁸⁾ factus fuerit, res suas non abeat³⁹⁾ potestatem extraneare, sed Christiani illi succedant heredes.

Lex 5. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Florentio pp.

[c. 5. C. ibid.]

Quicumque servus⁴⁰⁾ seu ingenuum invitus⁴¹⁾ res usuasione plectenda⁴²⁾ ex cultu Christiane reli-

gionis in effandam sectam statumque traduxerit, cum dispendio fortunarum capite puniendum censemur.

Lex 6. Impr. Valentinianus et Marcianus aa. Palladio praefecto.

[c. 6. C. I. 7.]

Que catholica ecclesiam vel orthodoxe fidei ammisserit, etiam fieri ammissio puniatur.

TITULUS VIII. Nemini licet signum salvatoris Christi humi vel in silice aut in marmore sculpire vel pingere.

Lex 1. Impr. Valentinianus et Theodosius⁴³⁾ aa. Eudoxio⁴⁴⁾ pp.

[c. 1. I. 8.]

Crucem in turpis⁴⁵⁾ locis qui fecerit, supplicis adfligatur. [45]

TITULUS IX. De Iudeis et celicolis⁴⁷⁾.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Claudio Triphonino.

[c. 1. C. I. 9.]

Ubi dicit, quod Cornelia Aquilia quid⁴⁸⁾ in Antiochia legavit, solvi non potest.

Lex 2. Impr. Constantinus a. Adesigrario⁴⁹⁾ pp.

[c. 3. C. ibid.]

Si Iudeus a Christianitate converti voluerit et Iudeis condempnaverit, igni eos iubemus concremari.

Lex 3. Impr. Valentinianus et Valens Renagio⁵⁰⁾ magistro officiorum.

[c. 4. C. ibid.]

In sinagoga ospites⁵¹⁾ dentur.

Lex 4. Impr. Valentinianus, Gratianus et Theodosius aaa. Ginegio⁵²⁾ pp.

[c. 6. C. ibid.]

Ubi dicit: ne Christianus habeat⁵³⁾ uxorem Iudeam et Iudeus Christianam.

Lex 5. Idem a. Infantio comiti Orientis.

[c. 7. C. ibid.]

Ubi dicit: Nullus Iudeus iuxta legem suam nuptias sortiatur.

Lex 6. Impr. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. Eutichiano pp.

[c. 8. C. ibid.]

Christiani cum Iudeo vivendi nihil⁵⁴⁾ commune habeant⁵⁵⁾.

Lex 7. Impr. Arcadius et Honorius aa. Iudeis.

[c. 9. C. ibid.]

Ut nullus eis pretia ponat.

Lex 8. Idem a. Eutichiano pp.

[c. 10. C. ibid.]

Ubi Iudei curiales sint inter eos.

Lex 9. Impr. Honorius et Theodosius aa. Anthemio pp.

[c. 11. C. ibid.]

Iudeis festivitates incendere et Christi cruce dedicare.

31) Leg. dimittere. 32) Vox ad deest in Codice. 33) Leg. Taurum. 34) Incipit fol. 12. A. 35) Leg. Hy-
patium. 36) Leg. Christiani facultates. 37) Leg. haereticus. 38) Leg. haereticus. 39) Leg. habeat. 40) Leg. ser-
vum. 41) Leg. invitos. 42) Legendum seu suasionem plectenda. 43) Codex Theodosius. 44) Codex Eudoxio. 45) Le-
gendum turpibus. 46) Incipit fol. 12. B. 47) Codex celicolis. 48) Pro quid in Codice est qd. 49) Vulgo Euagrius.
50) Codex Remigio. 51) Leg. hospites. 52) Codex Cynegio. 53) Codex abeat. 54) Codex nichil. 55) Codex abeant.

Lex 10. *Idem a. Iobio pp.* [c. 12. C. I. 9.]
 Celicolarum nomen inaudito. | ⁵⁶⁾ Quicquid a fide
 Christiana discrepat, contra legem est.

Lex 11. *Idem a. Ioh. ⁵⁷⁾ pp.* [c. 13. C. ibid.]
 Sabbato die Iudeus nec Christianus inquietetur
 pro causa Iudei.

Lex 12. *Idem a. Filippo ⁵⁸⁾ pp.* [c. 14. C. ibid.]
 Iudeus si non contra legem Christianam tem-
 ptaverit ⁵⁹⁾, non inquietetur nec sinagogam ei.

Lex 13. *Idem a. Aureliano pp.* [c. 15. C. ibid.]
 Si Christianus cum Iudeo causam habuerit ⁶⁰⁾,
 publice cum eo dicat.

Lex 14. *Idem a. Asclepiodoro ⁶¹⁾ pp.* [c. 16. C. ibid.]
 Si Iudeus Christianum circumciserit ⁶²⁾, exilio
 damnetur.

Lex 15. *Impr. Theodosius et Valentinianus aa.*
Ioh. comiti sacrarum largitionum. [c. 17. C. ibid.]
 Oms Iudeis pro sinagogis suis redditibus cen-
 sum solvat.

Lex 16. *Idem a. Florentio ⁶³⁾ pp.* [c. 19. C. ibid.]
 Iudeus nullus officium mutatur, et, qui syna-
 goga ⁶⁴⁾ edificaverit, quinquaginta libras poenam det.

**TITULUS X. Ne Christianum mancipium he-
 reticus vel paganus vel Iudeus habeat ⁶⁵⁾ vel
 possideat ⁶⁶⁾, aut circumcidat.**

Lex 1. *Impr. Constantinus ad Euacrium pp.*
 [c. 1. C. I. 10.]

Nullus hereticus Christianum servum habeat ⁶⁷⁾,
 et, qui in lege sua eum fecerit, occidatur.

TITULUS XI. De paganis sacrificiis et templis.

Lex 1. *Impr. Constantinus a. ad Taurum pp.*
 [c. 1. C. I. 11.]

Templa paganorum destrui ⁶⁸⁾ et maleficos oc-
 cidi et res eorum fiscari.

Lex 2. *Impr. Gratianus Valentinianus et Theo-
 dosius aaa. Ginegio ⁶⁹⁾ pp.* [c. 2. C. ibid.]
 Pagani puniantur. | ⁷⁰⁾

Lex 3. *Impr. Arcadius et Honorius aa. Macropio ⁷¹⁾
 et Proculiano ⁷²⁾ vicariis.* [c. 3. C. ibid.]
 Ornatum publicum non dissipari absque iussione
 principis.

Lex 4. *Idem a. Apollodoro proconsuli Africae.*
 [c. 4. C. ibid.]

Voluptatis ludu publice celebrentur absque sa-
 crificium.

Lex 5. *Impr. Honorius et Theodosius aa. populo
 Cartaginensis ⁷³⁾.* [c. 5. C. I. 11.]

Fiscalia mura, si necesse fuerit, ecclesia vin-
 dicetur Christianus.

Lex 6. *Idem a. Asclepiodoro ⁷⁴⁾ pp.* [c. 6. C. ibid.]
 In Iudeis et paganis Christiani non inquant
 predare. Qui hoc praesumpserit, dupplum reddat.

Lex 7. *Impr. Valentinianus et Marcianus aa.
 Palladio pp.* [c. 7. C. ibid.]
 Qui sacrificant idolis, puniantur.

Lex 8. *Impr. Leo et Anthemius aa. Dioscoro pp.*
 [c. 8. C. ibid.]

Sacrificia non fiant. Qui enim dederit locum,
 in quo templum paganis fiant ⁷⁵⁾, ab honore digni-
 tatis cadat, et sacro ⁷⁶⁾ fisco solvatur.

**TITULUS XII. De his, qui ad ecclesia ⁷⁷⁾
 confugiunt, vel ibi exclamant.**

Lex 1. *Impr. Arcadius et Honorius aa. Archelao
 praefecto Augustali ⁷⁸⁾.* [c. 1. C. I. 12.]

Iudeus si crimen ⁷⁹⁾ vel debitum ad ecclesiam
 fugerit et Christianus factus fuerit, absolvatur a
 debito et a culpa.

Lex 2. *Impr. Honorius et Theodosius aa. Io-
 viano pp.* [c. 2. C. ibid.]

Qui de ecclesia hominem traxerit, puniatur.

Lex 3. *Idem a. Hemerio pp.* [c. 4. C. ibid.]

Servus si armatus in ⁸⁰⁾ ecclesia fugerit,
 requisitus dixerit pro timore culpa cedatur. Si enim
 confidens in ecclesiam armatus se defendi ⁸¹⁾, ex-
 inde tradatur.

Lex 4. *Impr. Martianus a. ad populum.*
 [c. 5. C. ibid.]

Qui seditionem in ecclesiam fecerit, ad sup-
 plicium veniat.

Lex 5. *Impr. Leo a. Eritrio pp.* [c. 6. C. ibid.]

Qui de ecclesia hominem traxerit vel tradiderit,
 occidatur. In ea lege dicit: Ubi ea, que sunt ne-
 cessaria corpori fugacibus, sacrosanctis ⁸²⁾ ecclesiis
 non posse denegari, et intra secta ⁸³⁾ ecclesiae ha-
 bitare ⁸⁴⁾, et procuratore pro se ordinare.

**TITULUS XIII. De his, qui in ecclesia manu-
 mittuntur.**

Lex 1. *Impr. Constantinus a. ad Protegene ⁸⁵⁾
 episcopum.* [c. 1. C. I. 13.]

Ubi in ecclesia manumittuntur servi, ut scri-
 ptura fiat.

56) Incipit fol. 13. A. Haec sunt prima constitutionis 12. verba. 57) Vulgo Iorio vel Iorino. Contius Ioanni.
 58) Leg. Philippo. 59) Leg. tentaverit. 60) Codex abuerit. 61) Vulgo Asclepiodoro. 62) Leg. circumciderit.
 63) Vulgo Florentino. 64) Leg. synagogam. 65) Codex abeat. 66) Lege possideat. 67) Codex abeat. 68) Codex
 destrui. 69) Vulgo Cynegio. 70) Incipit fol. 13. B. 71) Leg. Macrobio. 72) Cod. Procliano. 73) Leg. Cartha-
 ginensi. 74) Leg. Asclepiodoro. 75) Legendum fiat. 76) Cod. acro. 77) Leg. ecclesiam. 78) Cod. Augustalis.
 79) Leg. ob crimen. 80) Incipit fol. 14. A. 81) Leg. defendit. 82) Codex sic habet, Legendum a sacrosanctis.
 83) Legendum septa. 84) Codex abitare. 85) Legendum Protogenem.

TITULUS XIV. De legibus et constitutionibus principum et edictis.

Lex 1. Impr. Constantinus a. ad Bassum pp. [c. 1. C. I. 14.]

* Omnibus liceat leges conspiciere.

Lex 2. Impr. Theod. et Valentinianus aa. ad Senatum. [c. 3. C. ibid.]

[2-3] Lex, que in una persona data est, in cunctis proficiat. Concessa beneficia penitus retractari non liceat.

Lex 3. Idem a. ad Senatum. [c. 2. C. ibid.]

[2] Omnes iussiones imperiales, que ex petitione vel ex cause⁸⁶ datae sunt, in ipsis solis personis ut leges valeant, non in aliis causis.Lex 4. Idem a. ad Volusianum pp.⁸⁷ [c. 4. C. ibid. (?)]

[5] Ubi poene, qui excludentes sensum verba pro parte proferunt.

Lex 5. Idem a. Florentio pp. [c. 5. C. ibid.]

Qui contra lex⁸⁸ agit |⁸⁹, penis⁹⁰ subiacebit. Quid⁹¹ autem contra leges factum fuerit, scriptura vel sacramenta pro infectis habeantur⁹². In ea lege dicit: Lege contrahere prohibentes⁹³. Idem in ea lege dicit: Quod lex fieri non vult, prohibuit⁹⁴. Idem in ea lege: Quasi expressa legis. Idem in ea lege: Ubi lex, quod non prohibet⁹⁵, admittit⁹⁶. Idem in ea lege: Prohibente⁹⁷ censuimus. Certum est, ubi contra leges pacta penitus non valeant.

Lex 6. Idem a. Florentio pp. [c. 6. C. ibid.]

Beneficia legis non cassentur.

Lex 7. Idem a. Cipro⁹⁸ pp. [c. 7. C. ibid.]

Lex ut supra.

Lex 8. Idem a. ad Senatum. [c. 8. C. ibid. (?)]

[7] Causa, quae⁹⁹ non est ante finita, sub presente lege finiatur.

Lex 9. Impr. Valentinianus et Martianus aa. ad Palladio pp. [c. 9. C. ibid. (?)]

[8] Qualis lex¹ debet hac recipi, que in Senatum non est recepta, nec valere liceat.

Lex 10. Impr. Zeno a. Palladio pp. [c. 11. C. ibid.]

[9] Leges, quae² profunde vel clare posite³ sunt, licet imperatori maturissime tractare et emendare.

Lex 11. Iustinianus a. Demosteni pp. [c. 12. C. ibid.]

Indicatum imperatoris legem esse etiam in aliis similibus causis. / u

TITULUS XV. De mandatis principum.

Lex 1. Impr. Valentinianus, Theod. et Arcadius aaa. ad Euxinum⁴ pp. [c. 1. C. I. 15.]

Omnis dignitas potentis per sacris constitutionibus declaretur. i e i ke

TITULUS XVI. De Senatusconsultis. |⁵ f. 14

Lex 1. Impr. Valentinianus, Theodosius et Arcadius aa. ad Senatum. [c. 1. C. I. 16.]

Ubi qui contra Senatusconsultum sacrum scriptum impetraverit, cum ammissionem tertiae partis patrimonii infamiam notatur.

TITULUS XVII. De veteri iure enucleando et de auctoritate iurisprudentium, qui in Digestis referunt⁶.Lex 1. Impr. Iustinianus a. Tribuniano viro eminentissimo quæstori⁷ sacri palatii. [c. 1. C. I. 17.]Ubi a Iustinian⁸ leges laudantur. In ea lege: Ubi commentaria iuris perhibet⁹ fieri leges novas. I us

Lex 2. Impr. Iustinianus a. ad Senatum.

[c. 2. C. ibid.]

Ubi connumerantur omnes leges, que ordinatae sunt. In ea lege habet¹⁰: Legibus nihil¹¹ esse contrarium. Idem in ea lege: Ubi contrarium in constitutionibus non invenitur. Ic

TITULUS XVIII. De iuris et facti ignorantiam.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Maximo militi.

[c. 1. C. I. 18.]

Si in iudicio, que legib¹² fuit, pretermisisti, addictus subvenitur tibi. / us

Lex 2. Idem a. Iubenali (sic). [c. 2. C. ibid.]

* Si hereditatem¹³ matris tue repudiasti, subveniri tibi potest. ll

Lex 3. Impr. Philippus a. Marcele. [c. 3. C. ibid.]

Filius emancipatus si intra anno adire bona non petit, excluditur. li

Lex 4. Impr. Maximianus et Diocletianus aa. Iuliane¹⁴. [c. 4. C. ibid.]Post divisionem testamenti si vitio invenitur, divisio¹⁴ resolvitur, que acta fuerat. f. 14 v.

86) Leg. causa. 87) Inscriptio huius legis est c. 4. C. I. 14. Verum sententia ex lege 5. C. ibid. hausta videtur esse. 88) Legendum fortasse leges. 89) Incipit fol. 14. B. 90) Leg. poenis. 91) Legendum si quid. 92) Codex abeantur. 93) Cod. proibentes. 94) Cod. proibuit. 95) Cod. proibet. 96) Cod. ammitti. 97) Cod. proibente. Verba sunt const. 5. §. 1. C. I. 14. 98) Vulgo Cyro. 99) Codex causaq. Sententia huius legis ex lege 7. C. I. 14. hausta est. 1) Sententia legis ex lege 8. C. I. 14. hausta est. 2) Codex legesq. 3) Leg. positae. 4) Cod. Eusignium. (5) Incipit fol. 15. A. 6) Leg. referuntur. 7) Sic secunda manus. Prima habuerat quæstore. 8) Leg. Iustiniano. 9) Leg. prohibet. 10) Codex abet. 11) Codex nichil. 12) Codex ereditatem. 13) Codex Iuliane. 14) Incipit fol. 15. B.

5 «[lege] proibente censuimus, certum est»

Lex 5. Impr. Constantinus et Maximianus aa. et centum ¹⁵⁾ *Martiali Pat.* [c. 5. C. I. 18.]

Ex maternis bonis deliberare non potest.

Lex 6. Idem a. et c. Tauro et Pullioni. [c. 6. C. ibid.]

Per errorem transactio facta replicari non potest.

Lex 7. Idem a. et c. Dionisie. [c. 8. C. ibid. (?)]

Error factus in iudicio repeti potest, causa finita non licet ¹⁶⁾.

Lex 8. Idem a. Zoe. [c. 7. C. ibid.]

Testamentum non legibus factum evellitur.

Lex 9. Idem a. et c. Gaio. [c. 9. C. ibid.]

Ubi nullus error factus, replicatio non sit.

Lex 10. Idem a. Anphy. [c. 10. C. ibid.]

Qui lege ignorat, que non debebantur, solvet, repetere potest.

Lex 11. Impr. Constantinus a. Valeriano uicario. [c. 11. C. ibid.]

Ignorans ius minor etati q. etra se fec. res- duitur ¹⁷⁾.

Lex 12. Impr. Valentinianus et Theod. aa. Fla- viano pp. [c. 12. C. ibid.]

Leges ignorare, a. desimulare ¹⁸⁾ non licet.

Lex 13. Impr. Leo et Anthemius aa. Eritrio pp. [c. 13. C. ibid.]

Non facile sit mulieribus factum suum retra- ctare. Quodsi per ignorantia se gravavit, subvenia- tur, quod lesa est, recipere.

TITULUS XIX. De precibus imperatori offe- rendo, et de quibus rebus supplicare liceat vel non.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Fir- mine. [c. 1. C. I. 19.]

Serviles preces ¹⁹⁾ non facile audiantur; tamen cognita eius culpa in eum reficitur. ²⁰⁾

Lex 2. Impr. Constantinus a. Severo pp. [c. 2. C. ibid.]

Oblatas preces imperatoris, qd ius tardius detur, valeant. q. non iuste alio ledet.

Lex 3. Idem a. ad populum. [c. 3. C. ibid.]

Contra ius postulare non licet.

Lex 4. Impr. Valentinianus, Gratianus et Theod. aaa. Florentio pp. [c. 4. C. ibid.]

Quidquid ad reddendum debitum indutias postu- lat, fideiussorem det.

Lex 5. Impr. Valentinianus et Valens aa. ad Vo- lusianum pp. [c. 5. C. I. 19.]

In secundis convictus est, quem praefectus ad- dixit, imperatori interpellare non licet.

Lex 6. Impr. Honorius et Theod. aa. Ysidoro pp. [c. 6. C. ibid.]

Qui ab imperatore scriptum meruit, non requi- ratur, per quem egit.

Lex 7. Impr. Theod. et Valentinianus aa. ad Se- natum. [c. 7. C. ibid.]

Ubi contra ius imperata non ²¹⁾ valent, praeter si alium non noceat et ipsum iubat ²²⁾.

Lex 8. Idem a. Florentio pp. [c. 8. C. ibid.]

Ubi per oraculum instrumentis nihil ²³⁾ adiun- gitur per exemplaria.

TITULUS XX. Quando libellus principi datus litis contestationem facit.

Lex 1. Impr. Honorius et Arcadius aa. Remigio prefecto Augustali. [c. 1. C. I. 19.]

Qui imperatori interpellat, interrumpit tempora.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Mene pp. [c. 2. C. ibid.]

Oblatas preces ²⁴⁾ imperatori et dato ²⁵⁾ re- scripto ex eo interrumpit tempora.

TITULUS XXI. Ut lite pendente vel post ²⁶⁾ provocationem aut definitiva sententia ²⁷⁾ nulli liceat imperatori supplicare.

Lex 1. Impr. Alexander a. Caperio. [c. 1. C. I. 21.]

Qui in iudicio addictus est, non appellavit ²⁸⁾, post imperatore si interpellavit, non illi subvenitur.

Lex 2. Impr. Constantinus a. Probianus suo sa- lute. [c. 2. C. ibid.]

Qui ante causa finita supplicaverit, condemne- tur adversario suo.

Lex 3. Idem a. ad universos provinciales. [c. 3. C. ibid.]

Qui ante lite finita ²⁹⁾ interpellaverit vel impera- tori interpellaverit, poenam ³⁰⁾ supplicii consequitur.

TITULUS XXII. Si contra ius utilitatemve vel per mendacium fuerit quid postulatam ve interpellatum.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Gregorio. [c. 1. C. I. 22.]

Que ab inperitis recognita et iudicata sunt, retractari non licet.

15) Pro centum legendum videtur *Caesares*. Caeterum tota inscriptio corrupta est. Vide c. 5. C. I. 18. 16) Sen- tentia ex lege 7. C. I. 18. hausta est, inscriptio autem est legis 8. C. ibidem. 17) Malim *ignorans ius minor actas in quae contra se fecit, restituitur*. 18) Leg. aut dissimulare. 19) Codex pces. 20) Incipit fol. 16. A. 21) Vox non delenda est const. 7. C. I. 19. 22) Leg. iuvat. 23) Codex nichil. 24) Codex pces. 25) Legendum ex dato. 26) Post vocem *post* in Codice una vox erasa est. 27) Lege definitivam sententiam. 28) Lege appellavit. 29) Codex lite lite finita. 30) Codex poena.

Lex 2. Idem a. Statie. [c. 2. C. I. 22.]

Interpellatio deposita, vera aut mendacia liceat audiri et resecari.

Lex 3. Impr. Constantinus a. ad Bassum. [c. 3. C. ibid.]

Decem libras auri iudex multetur, qui interpellationem de falsis audire noluit.

Lex 4. Idem a. ad Pompeio. [c. 4. C. ibid.]

Coniuncta persona, inquisitio causae non pretermittatur.

Lex 5. Impr. Theod. et Valentinianus aa. ad Senatum. [c. 5. C. ibid.]

Petitas imperiales iussiones si lege non concordant, nihil³³⁾ sint. | ³⁴⁾

Lex 6. Impr. Anastasius a. Matroniano pp. [c. 6. C. ibid.]

Omnes iudices non presumant³⁵⁾ absque leges iudicare.

TITULUS XXIII. De statu et imaginibus.

Lex 1. Impr. Alexander a. Supero. [c. 1. C. I. 23.]

Si unus meruit sacra, proficiat et fratribus eius in eadem causa.

Lex 2. Idem a. Pagatho³⁶⁾. [c. 2. C. ibid.]

Falsa sacra virtutem obtinere non potest.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Crispino praesidi provinciae. [c. 3. C. ibid.]

Sacra imperatori subscripta insinuentur, non exemplaria.

Lex 4. Impr. Constantinus a. Lysitanos. [c. 4. C. ibid.]

Absque die auctoritates legitur, nihil³⁷⁾ est.

Lex 5. Impr. Valentinianus, Theod. et Arcadius aaa. ad Nicetium praefectum annonae. [c. 5. C. ibid.]

Cuicumque dignitatibus aliquis invidus est, a. obviari, sacrilegis est.

Lex 6. Impr. Leo a. Hilario magistro officiorum et Patricium. [c. 6. C. ibid.]

Sacri adfatus³⁸⁾. Subscriptio imperatoris ex opere fiet. Qui imitaverit, amissis rebus, puniatur.

Lex 7. Impr. Zeno a. Sebastiano pp. [c. 7. C. ibid.]

Ubi pragmaticam iussionem in causis tantum infra scriptis dari precepit.

TITULUS XXIV. De his, qui ad statuas confugiunt.

Lex 1. Impr. Honorius et Arcadius a. Theodosio³⁹⁾ pp. [c. 1. C. I. 24.]

Iudex si statuas absque iussu principis sibi sociaverit, emolumenta, quas⁴⁰⁾ accepit, quadruplum⁴¹⁾ reddat et sit infamis.

Lex 2. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Aetio pp. [c. 2. C. ibid.]

Statuas vel imagines imperatori erectas reverentiam habeat⁴²⁾.

Lex 3. Impr. Theod. et Valentinianus aa. Florentio⁴³⁾ pp. [c. 3. C. ibid.]

Imperatoris⁴⁴⁾ imagines et statuas non iniuriuntur.

Lex 4. Idem a. ad Nominum comitem et magistrum officiorum. [c. 4. C. ibid.]

Ubicunque statuas vel imagines imp. dicta fuerit constituenda, n̄ gravetur populus, sed, cuius statua est.

TITULUS XXV. De his, qui ad statuas confugiunt.

Lex 1. Impr. Valentinianus, Theod. aaa. et Arcadius, ut supra Quinegio⁴⁵⁾ pp. [c. un. C. I. 25.]

Qui a statuas confugit libe.

TITULUS XXVI. De officio praefectorum praetorii Orientis et Illyrici.

Lex 1. Impr. Alexander a. Theodoto. [c. 1. C. I. 26.]

Petitiones si prefecto dedisti, non est contestatio.

Lex 2. Idem a. Restuto⁴⁷⁾. [c. 2. C. ibid.]

Data a praefecto probatoria valet.

Lex 3. Impr. Valentinianus, Theod. et Arcadius aaa. Tatiano pp. [c. 3. C. ibid.]

Praefectus si in provincias rectores ordinaverit et male egerit, liceat in eis vindicare.

Lex 4. Idem a. Adeo comiti et magister⁴⁸⁾ utriusque militiae. [c. 4. C. ibid.]

Praefecto liceat dare militias.

Lex 5. Impr. Arcadius, Honorius et Theod. aaa. Anthimio pp. [c. 5. C. ibid.]

Pro remedia necessitatis administrationem publicam prestantur ad praefectum dirigantur. | ⁴⁹⁾

TITULUS XXVI. De officio praefecti Africe et de .⁵⁰⁾

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Archelao pp. Africe. [c. 1. C. I. 27.]

Ordinationem facit Iustinianus a. in Africa. In eadem lege abet⁵¹⁾. Per singulas scrinias ordi-

33) Codex nichil. 34) Incipit fol. 17. A. 35) Codex presumant. 36) Vulgo Epagatho. 37) Codex nichil. 38) Sunt prima verba legis 6. C. I. 23. 39) Vulgo Theodoro. 40) Lege quae. 41) Incipit fol. 17. B. 42) Codex abeat. 43) Vulgo Florentino. 44) Codex impr. 45) Vulgo Cynegio. 46) Lege Illyrici. 47) Vulgo Restituto. 48) Lege magistro. 49) Incipit fol. 18. A. 50) Lacunae vestigia in Cod. non apparent. 51) Leg. habet.

Da verificare l'errore nelle
numeratione dei titoli.

nationem annonarum et capitis prefecto Africae et ducibus et exercitui eius. *In ea lege abet* ⁵²⁾ Ad Belesarium magistri militum de laudes et victorias Belesarii et ordinatione militum, et cum provinciales ledantur ⁵³⁾.

TITULUS XXVII. De officio praefecti urbis.

Lex 1. Impr. Valentinianus et Valens aa. ad Volusianum pp. [c. 1. C. I. 28.]

Ubi dicit de annonam civilem ministrare.

Lex 2. Idem a. ad Amphelium ⁵⁴⁾. [c. 2. C. ibid.]

Ubi dicit, ut nullas personas de provincias advocandas, nisi tantum per officium suum.

Lex 3. Impr. Gratianus et Valentinianus aa. ad Rufinum pp. [c. 3. C. ibid.]

Ubi dicit: Cuncti, qui intra urbem sunt, antecellant potestatibus.

Lex 4. Impr. Theod., Valentinianus et Arcadius aa. Severine ⁵⁵⁾ comiti sacrarum largitionum.

Omnia corpora ⁵⁶⁾ genera, que sunt Constantinopoli, prefecture urbane moderantur.

TITULUS XXVIII. De officio magistri militum.

Lex 1. Impr. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. ad Eusignium pp. [c. 1. C. I. 29.]

Viri illustres comites et magistri peditum et equitum. *In ea lege habet*: Praefectus in milites non habeat ⁵⁷⁾ potestatem. | ⁵⁸⁾

Lex 2. Impr. Honorio et Theodosio ⁵⁹⁾ aa. ad Ypatium magistro ⁶⁰⁾ militum per Orientem. [c. 2. C. I. 29.]

Apparitores, qui in obsequium magistri militum sunt, nullum conveniant ad eius iudicium plecare.

Lex 3. Impr. Zeno a. Sebastiano pp. [c. 3. C. ibid.]

Tributorum ⁶¹⁾ causas iudex militum non exerceat, sed, cui commissum est.

Lex 4. Impr. Anastasius a. Iohi magistri ⁶²⁾ militum per Illiricum. [c. 4. C. ibid.]

Milites de Yniricum ⁶³⁾ alibi non transponantur absque imperiali iussione.

TITULUS XXIX.

Constitutio graeca et latina.

TITULUS XXX. De officio questoris.

Lex 1. Impr. Theodosius a. . . ⁶⁴⁾. [c. 1. C. I. 30.]

Ubi dicit: Omnes laterculi minores ⁶⁵⁾ ad eius dignitatem pertinere.

Lex 2. Idem a. Elimoni ⁶⁶⁾ comiti et magistri ⁶⁷⁾ officiorum. [c. 2. C. I. 30.]

Ubi dicit: Laterculi minores ⁶⁸⁾ ad curam esse questoris, media ad magistri militum potestatem.

Lex 3. Impr. Anastasius a. Eusebio magistri ⁶⁹⁾ officiorum. [c. 3. C. ibid.]

Conductionem ⁷⁰⁾, q. pertinent ad viros devotos scrinii memorie, sine subscriptione impr. non liceat pgerere ⁷¹⁾.

Lex 4. Impr. Anastasius a. ad Eusebium magister ⁷²⁾ officiorum. [Deest in Cod.]

De officio questoris sua voluntate in alia provincia abierit, et bonis suis amittat, per rectorem provincie inquiratur sub pena tres librarum auri.

TITULUS XXXI. De officio magistri officiorum. | ⁷³⁾

Lex 1. Impr. Constantinus a. ad agentes in rebus. [c. 1. C. I. 31.]

Ordinatio officii ⁷⁴⁾ magistri officiorum.

Lex 2. Impr. Valentinianus, Theod. et Arcadius aaa. ad Principum ⁷⁵⁾ magistri officiorum. [c. 2. C. ibid.]

Ubi dicit: Unusquisque ad locum suum.

Lex 3. Impr. Theod. et Valentinianus aa. Plegatio comiti et magistri ⁷⁶⁾ officiorum. [c. 3. C. ibid.]

Ubi dicit: Scolariibus omnem privilegium ei conservetur.

Lex 4. Idem a. Nonno magistro officiorum. [c. 4. C. ibid.]

In omnem limitem habeat ⁷⁸⁾ sollicitudinem. *In ea lege*: Scolari, si absq. probatoria ⁷⁹⁾ inveniat, prociectus de militia, viginti libras auri det poena ⁸⁰⁾, nec liceat quis alterius locum comparare.

Lex 5. Impr. Iustinianus a. Tatiano mag. officiorum. [c. 5. C. ibid.]

Ubi dicit: Devotissimorum scolariorum sine probatoria ⁸¹⁾ inter eos non esse.

TITULUS XXXII. De officio comitis rerum privatarum.

Lex 1. Impr. Valentinianus et Valens aa. ad Honoratum consularem Bizacii. [c. 1. C. I. 32.]

Si quid negotiorum fuerit, in quibus aliquid commodi fiscalis, ad officium eius peragat.

52) Leg. habet. 53) Codex et conprovinciales ledantur. 54) Vulgo Ampelium. 55) Leg. Severino. 56) Legendum corporum genera. 57) Cod. abeat. 58) Incipit fol. 18. B. 59) Legendum Honorius et Theodosius. 60) Codex sic habet. Legendum Hypatium magistrum. 61) Leg. tributorum. 62) Leg. magistro. 63) Lege Illyrico. 64) Lacunae vestigia in Cod. non apparent. 65) Lege minoris. 66) Vulgo Helioni. 67) Leg. magistro. 68) Leg. minoris. 69) Lege magistro. 70) Haec vox ex verbo conditiones orta est. 71) Legendum peragere. 72) Leg. magistrum. 73) Incipit fol. 19. A. 74) Sic a 2. manu. Prima habebat officio. 75) Vulgo Patricium. 76) Leg. magistro. 77) Codex male Lex XIV. 78) Codex abeat. 79) Leg. probatoria. Haec, ni fallor, ex lege 5. C. I. 31. deducta sunt. 80) Leg. poenam. 81) Leg. probatoria.

Lex 2. ⁸²⁾ *Impr. Honorius et Arcadius aa. Minervio* ⁸³⁾ *comiti rerum privatarum.* [c. 1. C. I. 33.]

[3] *Cognitionem comitive privatarum* ⁸⁴⁾ *urbis praefectus sibi non vindicet, quinquaginta librarum auri inferat.*

TITULUS XXXIII. De officio proconsulis et legati. [85]

Lex 1. *Impr. Antoninus a. Iuliano proconsuli Africae.* [c. 1. C. I. 35.]

Legati non solum civiles, sed etiam in reos inferat.

Lex 2. *Impr. Arcadius et Honorius aa. ad Simpliciu proconsule* ⁸⁶⁾ *Africae.* [c. 2. C. ibid.]

Officium Ellisponti ⁸⁷⁾ consulari ⁸⁸⁾. Angarias incommode ad apparitoribus ⁸⁹⁾ exigantur.

TITULUS XXXIV. De officio comitis Orientis.

Lex 1. *Impr. Leo a. Puseo praefecto.* [c. 1. C. I. 36.]

Titulum Alitarchiae ⁹⁰⁾ cura uis ⁹¹⁾ comitibus ⁹²⁾ Orientis, Sirarchie ⁹³⁾ uu. cc. viros moderantes ⁹⁴⁾ provinciam.

TITULUS XXXV. De officio praefecti Augustalis.

Lex 1. *Impr. Valentinianus, Theod. et Arcadius aaa. Florentio praefecto Augustali.* [c. 1. C. I. 37.]

Hominem tributum ⁹⁵⁾ per Egyptiacam diocesim ⁹⁶⁾ curam et provisionem peragat.

Lex 2. *Impr. Theod., Honorius et Archadius aaa. Rupho pp.* [c. 2. C. ibid.]

Et praefectus Augustali ⁹⁷⁾ sub se iudicium examinandi vel puniendi habeat potestatem.

TITULUS XXXVI. De officio vicarii.

Lex 1. *Impr. Valentinianus, Valens et Gratianus aaa. Anthonio* ⁹⁸⁾ *pp.* [c. 1. C. I. 38.]

In civilibus causis vicarius comitibus militum convenit anteferri.

Lex 2. *Idem a. Eserium* ⁹⁹⁾ *pp.* [c. 2. C. ibid.]

Relationes vicariorum imperatori referantur.

TITULUS XXXVII. De officio praetoris.

Lex 1. *Impr. Constantinus a. ad Senatum.*

[c. 1. C. I. 39.]

* Ut, si in integro restitutio referenda est, tutores et curatores dandi seu ordinandi inquisitio. Liberos

suos patre ¹⁾ vel emancipati ²⁾ habeant ³⁾ potestatem. [4)]

Lex 2. *Impr. Valentinianus et Martianus aa. Tatiano pp.* [c. 2. C. I. 39.]

Tres tantummodo pretores ⁵⁾ per singulos ⁶⁾ Senatus ⁶⁾ praecipiat ordinari. Qui proprium larem in hac urbe habet ⁷⁾, ipse ordinetur, non de aliis provinciis.

(TITULUS) ⁹⁾ XXXVIII. Ut nulli patrie suae administratio sine speciali permisso sub principis permittatur.

TITULUS XXXIX. De officio rectoris provincie.

Lex 1. *Impr. Alexander a. Iuliano.* [c. 1. C. I. 40.]

Rectori provincie liceat causam audire.

Lex 2. *Impr. Constantinus a. ad Maximum praeside* ⁹⁾. [c. 2. C. ibid.]

Provinciae rector requirat, si potest, minorem obprimere.

Lex 3. *Idem a. ad provinciales.* [c. 3. C. ibid.]

Rector audiat et finiat omnes causas, et, quae ¹⁰⁾ provinciales suggesserint, principi renuntient.

Lex 4. *Idem a. ad Periclem presidem.*

[c. 4. C. ibid.]

Rectori sollicitudo sit, qui contra utilitate publica ¹¹⁾ gerunt, vindicet vel praefecto renuntiet.

Lex 5. *Impr. Valentinianus et Valens aa. ad Probianum pu.* [c. 5. C. ibid.]

Minor dignitas maiori praebeat honorem. In utilitatem rei publice ¹²⁾ si minor meliorem provisionem viderit, nec exasperetur, nec ad iniuriam reputetur.

Lex 6. *Impr. Gratianus, Valentinianus et Theodosius* ¹³⁾ *aaa. Ciro pp.* [c. 6. C. ibid.]

Iudex si naves compellerit ¹⁴⁾ in hyverno ¹⁵⁾ navigare, centum quinquaginta libras argenti det fisco.

Lex 7. *Impr. Valentinianus, Theodosius et Arcadius aaa. Cinegio pp.* [c. 7. C. ibid.]

Qui ordinaria dignitate cedit, futura utilitate publica ordinetur ¹⁶⁾, poena subicitur ¹⁷⁾.

Lex 8. *Idem a. Cinegio pp.* [c. 8. C. ibid.]

* Iudex si negotium eodem loco iusserit, ipse et officium eius substantiam amittat.

82) Hinc confirmatur coniectura eorum, qui rubricam *de off. com. sacri palatii* delent. 83) Vulgo *Minervio*. 84) *Leg. privatarum*. 85) Incipit fol. 19. B. 86) Vulgo *proconsulem*. 87) *Leg. Hellesponti*. 88) Haec sunt prima constitutionis verba. 89) *Leg. non incommode ab apparitoribus*. 90) *Leg. Alytarchiae*. 91) *Leg. viri spectabilis*. 92) *Leg. comitis*. 93) *Leg. Syrachiae*. 94) *Legendum viri spectabilis moderantis provinciam*. 95) *Legendum omnia tributa*. 96) *Leg. dioecesis*. 97) *Leg. Augustalis*. 98) *Leg. Antonio*. 99) Sic Codex. *Leg. ad Hesperium pp.* 1) Fortasse *leg. patres*. 2) *Leg. emancipandi*. 3) *Codex abeant*. 4) Incipit fol. 20. A. 5) *Codex pretores*. 6) *Pro Senatus* legendum *annos* in const. 2. C. I. 39. 7) *Codex abet*. 8) Nota tituli deest in Codice. Sed numerus XXXVIII. adest. 9) *Leg. presidem*. 10) Pro quae Codex habet *q.* 11) Fort. legendum *utilitatem publicam*. 12) *Cod. publice*. 13) Incipit fol. 20. B. 14) *Leg. compulerit*. 15) *Leg. hiberno*. 16) *Cod. ornat litteris di supra m impositiis*, sed haec omnia a prima manu. 17) *Leg. subicitur*.

Lex 9. Idem a. Polimio ¹⁸⁾ pp. [c. 9. C. I. 40.]
Illirici moderator sine iussione impri nihil ¹⁹⁾
presumere agat. Nam multatur.

Lex 10. Impr. Archadius et Honorius aa. Eli-
mino ²⁰⁾ comiti sacrarum largitionum. [c. 10. C. ibid.]

* Index nullum commercium agat.

Lex 11. Impr. Honorius et Theodosius aa. Theo-
doro pp. [c. 11. C. ibid.]

Moderator non permittat potentiorum actores
perpera ²¹⁾ agere.

Lex 12. Idem a. Monaxio ²²⁾ pp. [c. 12. C. ibid.]

Apparitores si perpera ²³⁾ egerint, fustigentur.

Lex 13. Impr. Leo a. Constantino pp. [c. 13. C. ibid.]

Siquis coortibus ²⁴⁾ presumpserit regimen pro-
vincie vel cingulum cuiuslibet militie vel per im-
periali iussione contra illicita fecerit. ²⁵⁾

Lex 14. Idem a. Constantino pp. [c. 14. C. ibid.]

Nullus iudex pretermittat praetorio vel palatio
et in privata domo habitet ²⁶⁾, nec tritica publica
in domo privata ponat. Qui hoc presumpserit, quin-
quaginta libras auri det fisco.

Lex 15. Impr. Honorius et Theodosius aa. Poli-
mio pp. [Deest in ed. vulg.]

Moderator provinciae absque iussiones principis
si exierit, multatur.

Lex 16. Impr. Archadius et Honorius aa. Poly-
mio consulari ²⁷⁾. [Deest in ed. vulg.]

* Palatinus officium non observat, nec commer-
cium exerceat.

Lex 17. Impr. Leo a. Constantino pp. [Deest in ed. vulg.]

[12] Iudici liceat, qui perpera ²⁸⁾ agit, resecare.

TITULUS XL. De officium ²⁹⁾ praefecti vi-
gilum.

Lex 1. Impr. Valentinianus, Theodosius et Arca-
dus aaa. Nebrio pu. [c. 1. C. I. 43.]

Praefectus vigilum personam, quam occidat,
iudici manifestet.

TITULUS XLI. De officium civilium iudicium.

Lex 1. Impr. Arcadius, Honorius et Theodosius
aaa. Curtio pp. [c. 1. C. I. 45.]

Honoratas personas si casum ³⁰⁾ habent, cum
iudice non resedeant.

Lex 2. Impr. Honorius et Theodosius aa. Anthe-
mio pp. [c. 2. C. I. 45.]

Si quis pro utilitate publica agendum opprimi-
tur, si iudicem interpellat et non illum vult audire,
triginta libras auri fisco det ³¹⁾.

TITULUS XLIV. De officium iudicum mili-
tari ³²⁾.

Lex 1. Impr. Valentinianus, Theodosius et Ar-
cadius aaa. comitibus et magistris ³³⁾ utriusque
militiae. [c. 1. C. I. 46.]

Comes in causa privata non se misceat.

Lex 2. Impr. Honorius et Theodosius aa. Mo-
narario pp. [c. 2. C. ibid.]

Ut miles executionem ³⁴⁾ curialem vel privatum
hominem ad iudicium non compellat. Qui hoc pre-
sumpserit, quinquaginta libras auri det fisco.

Lex 3. Impr. Valentinianus et Theodosius aa. Ana-
tholium ³⁵⁾ mag. militum. [c. 3. C. ibid.]

Qui spectabiliorum militiam precesserunt, post
minorem militiam adquisierit, tertiam partem bono-
rum adscribantur.

Lex 4. Idem a. Non ³⁶⁾ magistris ³⁷⁾ officiorum.
[c. 4. C. ibid.]

Duces militum in ipsis militibus commorari.

TITULUS XLV. De officium civilium iudicum.

TITULUS XLVI. Ne comitibus rei militari-
bis ³⁸⁾ vel tribunis labacra presentetur ³⁹⁾.

Lex 1. Impr. Honorius et Arcadius aa. Anthe-
mio pp. [c. un. C. I. 47.]

Valnea ⁴⁰⁾ nullis dignitatibus abstineantur.

TITULUS XLVII. De officio diversorum iu-
dicum.

Lex 1. Impr. Constantinus a. ad Domitium Cel-
sium vicarium. [c. 1. C. I. 48.]

Si iudex matremfamiliam ⁴¹⁾ per executorem de
domo traxerit in publico, ⁴²⁾ capite puniatur. ⁴³⁾

Lex 2. Impr. Valentinianus, Theod. et Arcad. aaa.
principibus pu. [c. 2. C. ibid.]

* Honoratas ⁴⁴⁾ persona non conveniantur ⁴⁵⁾, nec
in alterius carta subscribat.

Lex 3. Idem a. Constantino pp. Galliarum.
[c. 3. C. ibid.]

* Apud principem honoratas personas temerario
ausus ingressus fuerit, tres libras auri det. Ho-
noratas personas in consisturio ⁴⁶⁾ ingressus iudex
illi honorem sedendi non optulerit, tres libras auri det.

18) Legendum Polemio. 19) Codex nichil. 20) Vulgo Limenio. 21) Leg. perperam. 22) Vulgo Monachio. Recte Codex. 23) Leg. perperam. 24) Leg. cohortatibus. 25) Incipit fol. 21. A. 26) Codex abitet. 27) Cod. consularu. 28) Leg. perperam. 29) Leg. officio. 30) Leg. causam. 31) Incipit fol. 21. B. 32) Leg. militarium. 33) Leg. magistris. 34) Leg. per executorem. 35) Legendum ad Anatolium. 36) Codex Non. Legendum Nomo. 37) Leg. magistro. 38) Lege militaris. 39) Leg. praestentur. 40) Lege balnea. 41) Lege matremfamilias. 42) Sic interpungendum esse, docet c. 1. C. I. 48.: ut eandem in publicum protrahat. 43) Incipit fol. 22. A. 44) Lege honorata. 45) Lege conveniatur. 46) Lege consistorio.

TITULUS XLVIII. Ut omnem⁴⁷⁾ tam civiles, quam militares iudices post administrationem depositam per quinquaginta dies in civitatibus vel certis locis permaneant.

Lex 1. Impr. Zeno a. Seuastiano pp. [c. 1. C. I. 49.]

Omnes, qui in cingulo fuerint, quando illi succeditur, quinquaginta dies in civitate habitet in publico, ubi egit. Sin autem fugierit⁴⁸⁾, multatur quinquaginta auri libras, sed et causam dicit. Si iudex intra viginti et septem dies non eas finierit, decem libras auri det fisco.

TITULUS XLIX. De officium eius, qui vicem alicuius iudicis optinent.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Domitio vicarum⁴⁹⁾. [c. 1. C. I. 50.]

Iudicis audita utilitate publica non neglegat.

Lex 2. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Antiocho⁵⁰⁾ pp. [c. 2. C. I. ibid.]

Praefectus audiat vocem pupilli, ut ordinet tutorem vel curatorem.

TITULUS L. De assessoribus et cancellariis iudicum.

Lex 1. Impr. Maximianus et Dioclitianus aa. Paulino. [c. 1. C. I. 51.]

* Iudex habet consiliario⁵¹⁾.

Lex 2. Impr. Constantinus a. ad Bassum pu. [c. 2. C. I. ibid.]

Praefecto⁵²⁾ conventionali, si solus assessor subscripserit, exilio deportetur.

Lex 3. Impr. Archadius a. Messale pp. [c. 3. C. I. ibid.]

Iudici⁵³⁾ consilarii et cancellarii et domestici post cingulo quinquaginta dies eodem loco sint, et, quos gravavit, quadrupplum reddant. Medietas sit, quem gravavit, et alia fisco.

Lex 4. Impr. Theodosius et Archadius aa. ad Cilianum vicarium. [c. 4. C. I. ibid.]

Domestici vel cancellarii, qui in provinciam administraverunt⁵⁴⁾, post expleto⁵⁵⁾ tempus neminem inquietet.

Lex 5. Impr. Honorius et Theodosius aa. Seleuco pp. [c. 5. C. I. ibid.]

Ut supra, et qui aliter praesumpserit⁵⁶⁾, decem libras auri multetur.

Lex 6. Idem a. Vitaliano duci Libiae. [c. 6. C. I. ibid.]

* Domesti⁵⁹⁾ vel duces post impleta militia⁵⁹⁾ non rei tenentur in ea militarem⁶⁰⁾. Poenam decem librarum auri multa det.

Lex 7. Idem a. Asclepiodoto pp. [c. 7. C. I. 51.]

Velut castrensem⁶²⁾ peculium filiusfamilie ad-
sessor⁶³⁾ etiam post patris obitum vindicet.

Lex 8. Idem a. Eustasio pp. [c. 8. C. I. ibid.]

Nullus iudicum ad provinciam sibi commissam quemquam secum adducere audeat.

Lex 9. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. ad Taurum. [c. 9. C. I. ibid.]

Si post depositam administrationem iudicum querimonia provincialium vel curialium fuerint, in iudicio legibus tradantur.

Lex 10. Idem a. Florentio pp. [c. 10. C. I. ibid.]

In sua provincia adsector moderatori quattuor menses fuerit, bona eius proscribatur⁶⁵⁾.

Lex 11. Idem a. Zoilo pp. Orientis. [c. 11. C. I. ibid.]

* Iudici, qui adsector fuerit, ultra immunitates publicas non faciat.

Lex 12. Impr. Martianus et Valentinianus aa. Palladio pp. [c. 12. C. I. ibid.]

* Iudici liceat sibi facere consiliarium, et, si male agit, multet illum.

Lex 13. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp. [c. 13. C. I. ibid.]

Consiliarius uno tempore duabus potestatibus non sit. Si fuerit, decem libras⁶⁶⁾ det fisco.

TITULUS LI. De annonis et capitis⁶⁷⁾ administrationum vel assessorum aliorumve publicas sollicitudines gerentium vel eorum, qui aliquas consecuti sunt dignitates.

Lex 1. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Florentio pp. [c. 1. C. I. 52.]

* Omnes iudices capitum⁶⁸⁾ et emolumenta in auro accipiant.

TITULUS LII. De contractibus iudicum vel eorum, qui sunt circa eos et inhiibendis⁶⁹⁾ donationibus (et)⁷⁰⁾ in eos faciendis, et ne administrationis tempore proprias sedes⁷¹⁾ aedificent.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Mene pp. [c. 1. C. I. 53.]

Iudici nihil⁷²⁾ liceat comparare iussionem principalem. Qui dedit, si vult, recipiat edisque veste et alimentis, nec edificari hoc nec cancellario, nec domestico, nec consiliariis liceat.

47) Lege omnes. 48) Lege fugerit. 49) Incipit fol. 22. B. Lege vicario. 50) Leg. Antiocho. 51) Lege consiliarium. 52) Crediderim legendum libello. 53) Leg. iudicum. 54) Codex sic a 2. manu. A prima scriptum erat administraverunt. 55) Leg. expleto. 56) Cod. presumpserit. 57) Incipit fol. 23. A. 58) Lege domestici. 59) Legendum impleta militia. 60) Legendum non retinentur in ea militare. 61) Inscriptio est const. 8. C. I. 51. 62) Leg. castrense. 63) Leg. adsector. 64) Est inscriptio const. 7. C. I. 51. 65) Legendum proscribantur. 66) Incipit fol. 23. B. 67) Codex capitis. Lege capitatione. 68) Codex capitationem. 69) Codex inhiibendis. 70) Deest et in Iust. Cod. Ideo uncis inclusum est. 71) Cod. sic habet. Leg. aedes. 72) Cod. nichil.

[c. 1. C. I. 54.]

Procuratore ⁷³⁾ fisci non multetur. | ⁷⁴⁾

Curatores rei publice non multentur.

Prefecto quinquaginta librarum auri multetur.

Defensores civitatis si quem cognoverit malum

In eos, quos culpa respicit obnoxios, multa duas uncias auri; proconsulares senarum unciarum.

Lex 1. Impr. Valentinianus et Valens aa. Senice.

Lex 2. Idem a. ad Probianum pp. [c. 2. C. ibid.]

Defensores civitatis ex curiale non fiant.

Decet deiectis personis defensores solis solacia

Lex 4. Impr. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. Theodoro. [c. 4. C. ibid.]

Defensor | 77) civitatis defensor quinque annis
sit, et provideat gravamen provinciae, et libertas
sit illi ingrediendi et suggerendi.

Lex 5. Impr. Valentinianus, Theodosius et Arcadius aaa. Potamio augustali. [c. 5. C. ibid.]

Defensores ab omni pravitate defendat provin-
ciales et curiales.

[7] Defensores civitatis, si quem cognoverit ⁷⁹⁾ ma-
lum penetrasse, comprehenso ⁸⁰⁾ iudici perducatur.

Defensor cum consilio episcopi et clerici et
populi et curialium fiat.

Defensor non sit leсор, sed iubator omnium,
et querellas leсорum in aures iudicum referre debeat.

Provinciales iniurias seu lesiones actorum confectio a defensoribus fiat.

Defensor si ab usu proprio se removerit, tre-
ginta ⁸²) libras auri det fisco.

Lex 1. Impr. Constantinus a. ad Florentium pp.

[c. 1. C. I. 56.]

Curiales exactionem ante tres menses adnuntiet.

Lex 2. Impr. Valentinianus et Valens a. ad Germanum. [c. 2. C. ibid.]

Magistratus conficiendorum actorum faciant.

*Lex 1. Leo et Anthemio*⁸⁶⁾ *aa. Alexandro duci*
*et prefecto*⁸⁷⁾ *Augustali.* [c. 1. C. I. 57.]

Iubemus apud Alexandrinae dumtaxat clarissime
civitatis iuridicum licitum et concessum esse sin-

gulis quibuscumque volentibus donationes⁸⁸⁾ con-
scriptae sollemniter instrumenta servare, eisdemque
robor adici⁸⁹⁾, et gestorum seriem apud eundem
virum confecta, quam si apud virum clarissi-
mum confecta moderatorem provincie, id^{90a)} ma-
gistratus vel defensorem plebis fuisse habita^{90b)}
diceretur. *Dato*⁹¹⁾ *Kal. Sept. Constantino*⁹²⁾ *Ze-
none et Marco* *cons.*⁹³⁾

TITULUS LVI. De quadrimestrum tam civilium, quam militarium.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

73) Leg. *procurator*. 74) Incipit fol. 24. A. 75) Leg. *comprehensum*. 76) Cod. *prestare*. 77) Incipit fol. 24. B. 78) Inscriptio est const. 6. C. I. 55. Sed argum. ex const. 7. derivatum. 79) Lege *cognoverint*. 80) Lege *comprehensum*. 81) Inscriptio est const. 7. C. I. 55. Verum argumentum constitutionis ad const. 8. C. ibid. pertinet. 82) Lege *triginta*. 83) Vulgo et omissum est. 84) Incipit fol. 25. A. 85) Leg. *de officio iuridici*. 86) Leg. *Anthemius*. 87) Codex exhibet h. l. integram constitutionem. 88) Lege *donationis*. 89) Leg. *robur adici*. 90a) Leg. *id. est*. 87) Codex exhibet h. l. integram constitutionem. 88) Lege *donationis*. 89) Leg. *robur adici*. 90a) Leg. *id. est*. 90b) Cod. *abita*. 91) Leg. *datum*. 92) Leg. *Constantinopoli*. 93) Subscriptio in edit. Iust. Cod. deest.

INCIPIIT LIBER⁹⁴⁾ CONSTITUTIONUM SECUNDUS ADNOTATIONUM CODICUM FELICITER.

[TITULUS I. De edendo⁹⁵⁾.]

Lex 1. Impr. Severus a. Manlio. [c. 1. C. II. 1.]

Commodatas pecunias probet et traditiones sibi fieri per officium petat.

Lex 2. Impr. Antonius et Severus aa. Fausto. [c. 2. C. ibid.]

Fides veritatis et per publica scrinia amittantur.

Lex 3. Idem aa. et Valentinianus ... 96).

Causam incoctam⁹⁷⁾ et non finitam postea et alibi dici potest.

Lex 4. Impr. Antonius a. Phafrodito.

[c. 4. C. ibid.]

Actionem, quem⁹⁸⁾ proponis, probare debis⁹⁹⁾. Ut proferat documenta, non compellis.

Lex 5. Impr. Alexander a. Valentine.

[c. 5. C. ibid.]

De mutuatas pecunias de ratiociniis fides creditoris admittitur.

Lex 6. Idem a. Uranio. [c. 6. C. ibid.]

Adversario petere sibi edere ratione¹⁾ iustum est.

Lex 7. Idem a. Valenti. [c. 7. C. ibid.]

Nullus compellatur contra se documenta ostendere.

Lex 8. Idem a. Floro. [c. 8. C. ibid.]

Ex instrumentis eius, ²⁾ qui convenitur, petitor instrui.

TITULUS II. De in ius vocandum³⁾.

Lex 1. Impr. Alexander a. Triphoni.

[c. 1. C. II. 2.]

Ubi non licet marito uxore⁴⁾ in ius vocare sine permissum⁵⁾ iudicis.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Nocturno.

[c. 2. C. ibid.]

Si libertus heredes patroni in iudicio vocaverit, poena subiaceat.

Lex 3. Impr. Diocletianus et Maximianus aa. Rogane. [c. 3. C. ibid.]

Filiusfamiliae patrem in iudicio n̄ petat, emancipatus sub reverentiam petat; matrem an non.

TITULUS III. De pactis.

Lex 1. Impr. Severus a. Philippo. [c. 1. C. II. 3.]

Pactum inter patrem et filium de substantiam, qui prius moreretur, valeat.

Lex 2. Impr. Severus et Antonius a. Claudio.

[c. 2. C. ibid.]

Ubi venditor ad auctorem suum redire non potest, pulsatus dare vendita si auctore pretermissio perdidit⁶⁾.

Lex 3. Idem a. Restuto.

[c. 3. C. ibid.]

Ubi ad lucrum et non ad damnum domini proficit industria.

Lex 4. Idem a. Valerie.

[c. 4. C. ibid.]

Emptorem post causam finitam auctori renuntiavit, sibi perdidit.

Lex 5. Impr. Antonius a. Demagore. 7)

[c. 5. C. ibid.]

Debitor creditori parte⁸⁾ pecunie reddidit, de reliquo beneficia prestari promisit. Credere, valet, et, si per ignorantiam sol⁹⁾ sit, repetitur.

Lex 6. Idem a. Basilie 10).

[c. 7. C. ibid.]

Si debitori tuo heres succedisti, amisisti debitum.

Lex 7. Idem a. Maximo. 11)

[c. 8. C. ibid.]

Si pecora pascendo dedisti, ut facta communia esse¹²⁾, valet.

Lex 8. Idem a. Mucatrauli.

[c. 8. C. ibid.]

Pactum factum est¹³⁾, per iudicem compellitur.

Lex 9. Impr. Alexander a. Dionisio. [c. 9. C. ibid.]

Pactum, quod circumventa fecit mulier, non valet.

Lex 10. Idem a. Nigae.

[c. 10. C. ibid.]

Dotem, quam promisit mulier pro calumna¹⁴⁾, dare¹⁵⁾ exigitur.

Lex 11. Idem a. Capitoni.

[c. 11. C. ibid.]

Si uxor ex pacto promisit marito pro eo usuras reddere, non valet.

Lex 12. Idem a. Facile.

[c. 12. C. ibid.]

Pacta novissima valet¹⁵⁾.

94) Incipit fol. 25. B. 95) Haec, quae uncis inclusi, ex Iust. Cod. addidi. 96) Lacunae vestigium in Codice non est. 97) Lege inchoatam. 98) Leg. quam. 99) Lege debes. 1) Leg. rationes. 2) Incipit fol. 26. A. 3) Lege vocando. 4) Lege uxorem. 5) Leg. permissu. 6) Leg. reddidit. 7) Incipit fol. 26. B. 8) Leg. partem. 9) Lege solutum. 10) Inscriptio est const. 6. C. II. 3. 11) Inscriptio est const. 7. C. II. 3. 12) Leg. ut foetus communes essent. 13) Supra voces factum est sec. manus notavit haec: de pecora fetus earum quod factu ē p iud. 14) Lege alumna. 15) Leg. valent.

Lex 13. Impr. Maximianus a. Marino.

[c. 13. C. II. 3.]

Tunc ex pacto actio nascitur, cum ex bone fidei contractum discindens¹⁶⁾ confestim efficitur.

Lex 14. Impr. Gordianus a. Cecilio militi.

[c. 14. C. ibid.]

Qui fidem pacti non servat, poenam solvet.

Lex 15. Impr. Valentinianus, Galienus aa. et Valerianus a. novies et consul^{17a)}.

[c. 15. C. ibid.]

Si in dotali instrumentum^{17b)} convenit, ut [18) moriente patre cum fratre suo equalis extiterit, ea pacti conventionione¹⁹⁾ prohibet²⁰⁾ patrem vel obligare vel testamentum facere.

Lex 16. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Diopantho.

[c. 16. C. ibid.]

Si convenit, ut, quis²¹⁾ prius moreretur superstiti²²⁾ facultate cedat.

Lex 17. Idem a. Adeximmacho.

[c. 17. C. ibid.]

Sine scriptura pactum valere.

Lex 18. Idem a. Iuliano et Emilio.

[c. 18. C. ibid.]

Si creditoribus vestris spondistis²³⁾, quis cui reddat, unus pro alieno non tenetur.

Lex 19. Idem a. Victoriano militi.

[c. 19. C. ibid.]

Si fratres invicem stipulati sunt, ut, quis²⁴⁾ supervixerit, res eius habeat²⁵⁾, valet.

Lex 20. Idem a. Martiali.

[c. 20. C. ibid.]

Traditio cum usucapione possibilitas fiet.

Lex 21. Idem a. Eusebio.

[c. 21. C. ibid.]

Si antea sine scriptis inter vos convenit de novissima successione, et ille post scriptis illam aliis det, stipulatio plus est, si rem tu non possedisti.

Lex 22. Idem a. et c. Archelao.

[c. 22. C. ibid.]

Tutor et curator contra utilitate²⁶⁾ pupilli, quod pactum ad pupillum non nocet.

Lex 23. Idem a. Honorato.

[c. 23. C. ibid.]

Ubi filiis pactum non officit patris.²⁷⁾

Lex 24.²⁸⁾ Idem aug. Domnede.

[c. 24. C. ibid.]

* Legatu²⁹⁾, quod cessit mariti heredibus, uxor eum³⁰⁾ debitores petierit, non obicitur³¹⁾ mulieri factum.

Lex 25. Idem a. Cornelia.

[c. 26. C. ibid.]

Pactum successorum debitoris³²⁾. Ex lege duodecim tabularum aes alienum hereditarium pro por-

tionibus quesitis singuli³³⁾ iurae³⁴⁾ divisum in solidum unum obligare creditori non potest.

Lex 26. Idem a. Eumero.

[c. 25. C. II. 3.]

Debitoribus³⁵⁾ pactio creditoribus non nocet.

Lex 27. Idem a. Corneliae.

[c. 26. C. ibid.]

Creditor heredes debitores singillant³⁶⁾ exigere non potest unum pro alium.

Lex 28. Idem a. Cresimo.

[c. 27. C. ibid.]

Secundum pactum peti iudicare iustum est.

Lex 29. Idem a. Leontio.

[c. 28. C. ibid.]

Que in verbo placuisti, singulis annis dedisti, postea dicat: indebite solvi³⁶⁾, non licet, nisi scriptum ostenderis.

Lex 30. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 29. C. ibid.]

* Qui pactuant, ut secretum non publicetur, cui³⁷⁾ non conservaverit, ipse sibi causam generavit.

Lex 31. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 30. C. ibid.]

Pacisee³⁸⁾ de rebus homini viventi³⁹⁾ non valet, nisi, cuius res sunt, consenserit.

TITULUS IV. De transactionibus.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Celerio.

[c. 1. C. I. 4.]

Si tres curatores habuisti⁴⁰⁾, et cum duo transegesti, tertio⁴¹⁾ conveniri potest.

Lex 2. Idem a. Iusticiae.

[c. 2. C. ibid.]

Si cum sorore tua transigisti⁴²⁾, et cautionem te debere solidos spondisti⁴³⁾, persolvit.

Lex 3. Impr. Alexander a. Tullie.

[c. 3. C. ibid.]

* Quidam curator pulsatus ab eo, cuius cura⁴⁴⁾ gesserat, transactionem cum eum Aquilianam stipulationem interpositam depositam de minoribus fecit pecuniam, que accepit ab ea pecunia, de qua transactum est.

Lex 4. Idem Augustus Numidio.

[c. 4. C. ibid.]

De⁴⁵⁾ legitima persona curatori suo fecit securitatem, contra agere non potest, si fraus non ostenditur.

Lex 5. Idem a. Evocato.

[c. 5. C. ibid.]

Si coeredem⁴⁶⁾ quondam tutoris tui transegesti, replicari non potest.

Lex 6. Idem a. Pomponius⁴⁷⁾.

[c. 6. C. ibid.]

* Si filii cum matre pactuati sunt scriptis aut in verbis pro parte substantie, reservari⁴⁸⁾ licet.

16) Leg. descendens. 17a) Voces novies et consul ex male intellectis siglis prodierunt, quibus significatur nobilissimus Caesar. 17b) Legendum instrumento. 18) Incipit fol. 27. A. 19) Lege conventionione non. 20) Codex probet. 21) Lege qui. 22) Lege superstiti. 23) Lege spondistis. 24) Lege qui. 25) Cod. abeat. 26) Lege utilitatem. 27) Incipit fol. 27. B. 28) Codex Lex XXXIII. 29) Lege legatum. 30) Pro eum legendum cum. 31) Leg. obicitur. 32) Sunt prima const. 25. verba. 33) Leg. singulis. 34) Lege iure. 35) Legendum videtur debitorum. 36) Leg. solvi. 37) Leg. qui. 38) Leg. pacisci. 39) Leg. hominis viventi. Incipit fol. 28. A. 40) Cod. abuisti. 41) Leg. tertius. 42) Leg. transegesti. 43) Leg. spondisti. Antea pro cautionem legendum videtur cautione. 44) Pro cura leg. curam. 45) Pro de lege si. 46) Lege cum herede. 47) Lege Pomponius. 48) Incipit fol. 28. B.

Lex 25. Huius non ne
legum. 10. 11.

non e vero

14. 27 v.

*Lex 7. Impr. Gordianus a. Licinio.*⁴⁹⁾

[c. 7. C. II. 4.]

Ubi non licet, cui tantum mandatum est, actio transigere.

*Lex 8. Idem a. Iunio militi.*⁵⁰⁾ [c. 8. C. ibid.]

De alimentis preteritis, si questio defertur, transigi potest.

Lex 9. Idem a. Agrippino. [c. 9. C. ibid.]

Si cum fratre uxoris tue pactuasti, ut, si certum diem tot solidos acciperis⁵¹⁾, professionem⁵²⁾ tradideris, si solidos non debet, ex eo compelli non potest.

Lex 10. Impr. Philippus augustus Apolloniae.

[c. 10. C. ibid.]

Si cum fratre tuo transigisti, post de fidei generis dicere non potest.

Lex 11. Impr. Valerianus et Galienus aa. et Valerius c. Gaio militi. [c. 11. C. ibid.]

Fideicommissum, si transegisti et mortuus est, post de minori aetate agere non potest.

Lex 12. Idem augustus Primo praesidi provinciae.

[c. 12. C. ibid.]

Si civitati transactionem fecisti, que administratum est, post gravamen cognoscitur, repeti potest.

Lex 13. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Proculi. [c. 13. C. ibid.]

Si intra positos terrores transigisti⁵³⁾, nihil⁵⁴⁾ est, si provaberis⁵⁵⁾. In ea lege abet⁵⁶⁾: Ubi ex placito dominus⁵⁷⁾ a servo suo non tenetur.

Lex 14. Idem a. Sopatre. [c. 14. C. ibid.]

Si contra placitum agere vis, redde, quod accepisti et tu adquiescis.

Lex 15. Idem a. Pontio. [c. 15. C. ibid.]

Ubi pactum in se repeti iubet, que nec solvi potest.

Lex 16. Idem a. Cecilio. [c. 16. C. ibid.]

Ubi non licet rumpi transactionem.

Lex 17. Idem a. Marcello. [c. 17. C. ibid.]

Transactio facta inrumpi non licet, si, qua⁵⁸⁾ promissa sunt, adimplentur.

Lex 18. Idem a. Valentiniano. [c. 18. C. ibid.]

Ubi de publicis criminibus vel adulteriis pacisci non licet.

Lex 19. Idem a. Hereneo. [c. 19. C. ibid.]

Post factum documentum, si transactio intercessit sine dolo, firma est.

*Lex 20. Idem a. et consul*⁵⁹⁾ *Antistiae.*

[c. 20. C. II. 4.]

Transactio ex iudicio facta firma est.

Lex 21. Idem a. Geminiano. [c. 21. C. ibid.]

Que convenit per transactionem dari, si minoratus fuit, solutus est placitus.

Lex 22. Idem a. et c. Alexandro. [c. 22. C. ibid.]

Si legitima aetate transegisti, de dolo replicare non potest. [c. 22. C. ibid.]

Lex 23. Idem a. Tatiano. [c. 23. C. ibid.]

Intentione decisa spondisti pecunias reddere, post dicas: *indebite spondi*, nihil est.

Lex 24. Idem a. Victori. [c. 24. C. ibid.]

Mulier restituto documento traditas pecunias dixit nihil⁶¹⁾ amplius sibi deberi; si post probaverit, sibi rediberi prohibetur⁶²⁾.

Lex 25. Idem a. et c. Marcelle. [c. 25. C. ibid.]

Si legitima aetate abunculos⁶³⁾ tuos munisti⁶⁴⁾ vel cessisti, replicari non licet.

Lex 26. Idem a. Dionisie. [c. 26. C. ibid.]

Quod mater transigit, stabile est.

Lex 27. Idem a. Cathoni. [c. 27. C. ibid.]

Infirmus si transigit, stabile est.

Lex 28. Idem a. Saffatrute. [c. 28. C. ibid.]

Placito scripto et in verbo resolvi non licet.

Lex 29. Idem a. et c. Marcie. [c. 29. C. ibid.]

Transactio resolvi non potest, nec error admittere.

Lex 30. Idem a. et c. Anthonino. [c. 30. C. ibid.]

Lex ut supra.

Lex 31. Idem a. et c. Proculo. [c. 31. C. ibid.]

Conditiones, que in pacto non tenentur, dici potest.

Lex 32. Idem a. et c. Cyrillo. [c. 32. C. ibid.]

Causa exquisita et iudicata, si appellatio non⁶⁵⁾ intercessit, repeti non potest.

Lex 33. Idem a. et c. Eucrasio. [c. 33. C. ibid.]

Si legitima aetate transactionem scripta⁶⁶⁾ vel in verbo fecisti, stabilis est.

Lex 34. Idem a. et c. Ptholomaidae.

[c. 34. C. ibid.]

Si pro donationem vel debitum fratris tui transigisti⁶⁷⁾, replicari non potest.

Lex 35. Idem a. Admonio. [c. 35. C. ibid.]

Si intervenientes amicos⁶⁸⁾ transactio convenit vel finivit, retractari non licet.

49) Haec est inscriptio const. S. C. II. 4. 50) Haec est inscriptio const. 7. C. II. 4. 51) Lege acceperis. 52) Leg. possessionem. 53) Lege si interposito terrore transegis. 54) Cod. nichil. 55) Lege probaveris. 56) Leg. habet. 57) Incipit fol. 29. A. 58) Lege quae. 59) Vox consul videtur prodissse ex siglo, quo Caesar significatur, male intellecto. 60) Incipit fol. 29. B. 61) Cod. nichil. 62) Leg. prohibetur. 63) Leg. avunculos. 64) Legendum fortasse remisisti. 65) Incipit fol. 30. A. 66) Leg. scriptam. 67) Leg. transegisti. 68) Leg. intervenientibus amicis.

Lex 36. Idem a. Anchylleo (sic). [c. 36. C. II. 4.]

Transactio legitima aetate facta, si que promissa fuerunt, non sunt impleta, replicari potest.

Lex 37. ⁶⁹⁾ Idem a. et c. Basilisse.

[c. 37. C. ibid.]

* Si transigere promisisti et non adimplisti ⁷⁰⁾, poenaeque spondidisti, adimplis ⁷¹⁾.

Lex 38. Idem a. et c. Theodosiano.

[c. 38. C. ibid.]

Transactio ⁷²⁾ sine dato promisso non fiet.

Lex 39. Idem a. Marciae. [c. 39. C. ibid.]

Pactum factum si mox eum penetuerit ⁷³⁾, resolvi non potest.

Lex 40. Impr. pp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. Eutropio pp. [c. 40. C. ibid.]

Transactio, ubi stipulatio est posita, absque poena excindi ⁷⁴⁾ non potest. | ⁷⁵⁾

Lex 41. Impr. Arcadius et Theodosius aa. Rufino pp. [c. 41. C. ibid.]

Transactio sine vi facta posita sacramenta ⁷⁶⁾ per nullas preces revocetur, sed poena exigitur.

Lex 42. Impr. Anastasius a. Thome pp. Yllirici. [c. 42. C. ibid.]

* Ubi iubet super omnes lites servilis vel adscripticia conditione ⁷⁷⁾ transactiones movendas vel iam celebratas si non alio iure cognito eorum titulari. Dat. XV. KL. Decemb. Pat. et Ypat.

TITULUS V. De calculi errore.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Aurelio Quarto. [c. 1. C. II. 5.]

Saepe rationes recomputari licet, et sic habuisti ⁷⁸⁾ reddere, de quod te falsasti, repeti potest.

TITULUS VI. De postulando.

Lex 1. Impr. Anastasius ⁷⁹⁾ a. Arthemidoro.

[c. 1. C. II. 6.]

Si prefecto non appellasti iussio, eius iussionem obtemperaris.

Lex 2. Impr. Alexander Apollodoro. [c. 2. C. ibid.]

Ubi procurator cause libertus esse potest.

Lex 3. Impr. Gordianus a. Flaviano.

[c. 3. C. ibid.]

Dato et non prestito ⁸⁰⁾ beneficio recipit, et, si cautio ⁸¹⁾ nem emisisti, recollige.

Lex 4. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Theodotiano. [c. 4. C. II. 6.]

Causa decisa replicari non potest dicendo, quia patronus meus absens fuit.

Lex 5. Impr. Constantinus a. Belladio.

[c. 5. C. ibid.]

Advocatus de causa suscepta partem exinde petierit, extracui fiat.

Lex 6. Impr. Valentinianus et Valens a. ad Olybrium pp. [c. 6. C. ibid.]

* Ut advocatus iuret, si malum negotium suscepit, cognosci deserat, et non iniuriose agat, nec suscepto exasperet, nec per se litiget, ut possidere non exhonoretur.

Lex 7. Idem a. et c. Gratianus a. ad Olybrium pu. [c. 7. C. ibid.]

De perequandis patrociniis. In ea lege abet ⁸²⁾: Ubi advocatum non licet esse, nec agere, qui suum negaverit patrocinium.

Lex 8. Impr. Leo et Antoninus ⁸³⁾ aa. Nicostrato. [c. 8. C. ibid.]

Ubi non licet alios praeter advocatos Christianos ⁸⁴⁾ esse. Quod si presumpserit, centum libras auri fisco det. Qui imperatori hoc subripuit, bonis eius infiscetur. Qui eum adsessorem habuerit ⁸⁵⁾, medietas bonorum adfiscetur.

TITULUS VII. De advocatis | ⁸⁶⁾ diversorum iudiciorum.

Lex 1. Impr. Antonius a. Daloni. [c. 1. C. II. 7.]

Si patronus scolasticus ⁸⁷⁾, qui causam tuam tractavit, si dolo tibi fecit sententiam, addicatur.

Lex 2. Impr. Valens, Gratianus et Valentinianus aaa. ad Anthonium pp. [c. 2. C. ibid.]

* Curiales patroni causarum non sint.

Lex 3. Impr. Archadius et Honorius aa. ad Africanum pu. [c. 3. C. ibid.]

* Ut curialis non sit advocatus.

Lex 4. Impr. Honorius et Theodosius aa. Eustatio pp. [c. 4. C. ibid.]

Quicquid advocatus adquisierit, post mortem patris sui ad exemplum militum proprio [peculio] ⁸⁸⁾ dominio valet vindicare.

Lex 5. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Cyro pp. [c. 5. C. ibid.]

* Togarum dignitas data ab imperio recepta a prefecto honorari licet.

69) Cod. Lex XXVII. 70) Leg. adimplesti. 71) Legendum poena, quam spondidisti, adimplis. 72) Leg. transactio. 73) Legendum poenituerit. 74) Codex sic habet. Legendum rescindi. 75) Incipit fol. 30. B. 76) Legendum fortasse interposito sacramento. 77) Legendum conditione. 78) Cod. abuisti. 79) Vulgo recte Antoninus. 80) Lege praestito. 81) Incipit fol. 31. A. 82) Leg. habet. 83) Leg. Anthemius. 84) Leg. advocatos praeter Christianos. 85) Cod. abuerit. 86) Incipit fol. 31. B. 87) Lege scholasticus. 88) Vox peculio, quia sententiam pervertit, a me unciis inclusa est.

Lex 6. Idem a. et c. Florentio pp. [c. 6. C. II. 7.]

Advocato nihil⁸⁹⁾ aliud agere liceat preter causas tractare, neque iudicem esse, ne quid in provinciis agere. Si quis hoc presumpserit, quinquaginta auri det poena fisco. |⁹⁰⁾

Lex 7. Idem a. Thalasio pp. [c. 7. C. ibid.]

Togatis⁹¹⁾ praefecturae dignitati fieri licet.

Lex 8. Idem a. Ciro pp. [c. 8. C. ibid.]

Ubi iubet adquestum advocacionis castrensem⁹²⁾ peculium esse.

Lex 9. Idem a. Apollonio pp. [c. 9. C. ibid.]

Advocatus si in provincia administraverint, post non sint advocatus.

Lex 10. Impr. Valentinianus et Martianus aa. Palladio pp. [c. 10. C. ibid.]

Qui prefecto consiliarius, post fisci advocatus fiat.

Lex 11. Impr. Leo a. Vibiano pp. [c. 11. C. ibid.]

Nemini liceat, nisi eminentissime praefecturae centum quinquaginta advocatos.

Lex 12. Idem a. Eusebio pp. Yllirici.

[c. 12. C. ibid.]

Duos annos fiant.

Lex 13. Impr. Leo et Anthemius aa. Sergio duci Egyptiaci limites. [c. 13. C. ibid.]

Ubi Alexandria quinquaginta advocatos iussit habere⁹³⁾.

Lex 14. Idem a. Callicatri pp. Yllirici.

[c. 14. C. ibid.]

Ubi dicit: Advocati in rebus publicis miscunt fata conlapsi sunt.

Lex 15. Impr. Leo a. ad Dioscoro.

[c. 15. C. ibid.]

Fisci |⁹⁴⁾ patronus in anno, quem explicit, si mortuus fuerit, successores eius ipsius emolumenta consequantur.

Lex 16. Impr. Leo iunior et Zenon aa. Iustinianus⁹⁵⁾ pu. [c. 16. C. ibid.]

Ubi dicit: Sexaginta quatuor advocatos amplissime praefecturae quindecim tantum ex foro tue magnitudinis in presenti gradu primus⁹⁶⁾ optinent.

Lex 17. Idem a. Paulo pp. per Illyricum.

[c. 17. C. ibid.]

Ubi iussio fori ipsius quinquaginta advocatos concludi.

Sequitur Greca. [18-19]

Lex 18. Impr. Anastasius a. Eusebio magistro militum⁹⁷⁾ officiorum. [c. 1. C. II. 8.]

Ubi viri illustres et proconsules Asiae ut post impleta⁹⁸⁾ advocacionem, dignitates, honores accipiant.

Lex 19. Idem a. Thome pp. per Ylliricum.

[c. 2. C. ibid.]

Fisci advocati, si peregerint, sint immunes et excusati ab omni immunitate.

Lex 20. Idem a. Constantino pp. [c. 3. C. ibid.]

Advocati biennio fisci patroni anni succedant. In eadem legem⁹⁹⁾ abet¹⁾: Illustris advocatus si fuit patronus fisci, domus eius ab hospites²⁾ excusetur et ab sportulis ipsi et filiis eorum.

Lex 21. Idem a. Eustatio pp. uc. |³⁾

[c. 4. C. ibid.]

Advocatus si fisci patronus fuit, et Kalendas Ianuarias inter spectabilis sit, et filii eius clarissimi tribuni notarii scrinii sine suffragio.

Lex 22. Impr. Iustinianus a. Martino pp.⁴⁾

[c. 6. C. ibid.]

Ubi patronus fisci sexaginta libras auri precepit accipere.

Lex 23. Impr. Iustinianus a. Archelao pp.

[c. 7. C. ibid.]

Ubi nullum commodum dat patronus fisci.

Lex 24. Impr. Iustinianus a. Theodoro pu.⁵⁾

[c. 8. C. ibid.]

Ubi dicit: Nemo excepta patroni persona superiori fruitur gradu.

Lex 25. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 9. C. ibid.]

Advocatus si intra biennium in comitatum non fuerit, amisit honorem gradus sui.

TITULUS VIII. De advocatis⁶⁾ fisci.

Lex 1. Impr. Antonius a. Claudio. [c. 1. C. II. 9.]

Qui advocatus fisci fuit, post contra fiscum non suscipiat.

Lex 2. Impr. Valerianus et Galienus aa.

[c. 2. C. ibid.]

Ut supra dicit.

Lex 3. Impr. Constantinus a. Emiliano⁷⁾ proconsuli Africe. [c. 3. C. ibid.]

Advocati fisci non per |⁸⁾ mittat publico gravari, nec onera⁹⁾, ut privatus, faciat.

89) Cod. nichil. 90) Incipit fol. 32. A. 91) Cod. togatis. 92) Legendum castrense. 93) Cod. abere. 94) Incipit fol. 32. B. 95) Leg. Iustiniano. 96) Leg. primos. 97) Vox militum delenda est. Ideo eam uncis inclusi. Caeterum et hic locus ostendit, Iust. Cod. II. 8. rubricam „de advocatis diversorum iudicum“ non esse genuinam. 98) Leg. impletam. 99) Leg. lege. 1) Leg. habet. 2) Cod. ospites. 3) Incipit fol. 33. A. 4) Inscriptio in Iust. Cod. diversa est. 5) Inscriptio est const. 7. C. II. 8. 6) Cod. advocatus. 7) In Iust. Cod. Aeliano. 8) Incipit fol. 33. B. 9) Cod. honera.

Lex 4. Impr. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. ad Damiano com. [c. 4. C. II. 9.]
Rationes publicas ante advocatos fisci finiant.

TITULUS IX. De errore advocatorum vel libellum seu preces concipientium.

Lex 1. Alexander a. Aurelie. [c. 1. C. II. 10.]
Quod advocatus tuus allegavit, velud ¹⁰⁾ tu ipse locutus fuissis ¹¹⁾.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Rogato militi. [c. 2. C. ibid.]

Quod in libello petitionis tue dedisti, ita tenetur tuus negotius.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Ulpiae. [c. 3. C. ibid.]

Indicatum iam appellare, dum nec intra triduo appellatio deposita est. Advocati error preiudicium litigatorum non facit.

TITULUS X. Ut, que desunt advocatorum partium, iudex suppleat.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. ad Honoratum. [c. 1. C. II. 11.]

Causatores, quod minus ¹²⁾ allegaverint, iudex suppleat.

TITULUS XI. De causis, ex quibus infamia alicui inrogatur.

Lex 1. Impr. Severus et Antonius aa. Manualio. [c. 1. C. II. 12.]

Qui fuit in carcere, infames n̄ facien¹³⁾.

Lex 2. Idem a. Sereno. [c. 2. C. ibid.]

Ubi in dupplum restituit, qui tributum exigit plus.

Lex 3. Idem a. Metrodoro. [c. 3. C. ibid.]

Si iudex curiale emergerit et post revocaret, crimen non est.

Lex 4. Impr. Severus et Antonius aa. Venustiano. [c. 4. C. ibid.]

Si ex sententia iudices . . . . . ¹⁴⁾

Lex 5. Idem a. [c. 5. C. ibid.]

Curiales fustari non licet. Si proconsulis iniuriam fecerit, infamis est.

Lex 6. Idem a. Iusto. [c. 6. C. ibid.]

Pecunias datas in opus publicum, si eas per tenuerit, infamis est.

Lex 7. Impr. Antoninus a. Demetrio. [c. 7. C. ibid.]

Qui bonis paternis repudiat, infamis est.

Lex 8. Idem a. Ulpie. [c. 8. C. II. 12.]

Si furtum ¹⁵⁾ reddedisti, que post alium inventum est, non est infamis.

Lex 9. Idem a. Leto. [c. 9. C. ibid.]

Si quis publica negotia in patria sua, infamie sequitur.

Lex 10. Idem a. Severo. [c. 10. C. ibid.]

Iniuriarum ex personam quoque vir¹⁶⁾ damnatus infamia notatur.

Lex 11. Impr. Alexander a. Erineo. [c. 11. C. ibid.]

Extranea substantia, que obvenit, renuntiavit, infamis non est.

Lex 12. Idem a. Donato. [c. 12. C. ibid.]

Qui alienam substantiam diripit, infamis est.

Lex 13. Idem a. Iubentio. [c. 13. C. ibid.]

Quem per testamentum patrem ¹⁷⁾ accusavit, infamis est.

Lex 14. Impr. Gordianus a. Iovino. [c. 14. C. ibid.]

Si accusatus fustigatus est, si sententiam criminis non legitur, infamis non est.

Lex 15. Idem a. Ulpicie. [c. 15. C. ibid.]

Si mulier intra obitum mariti dixerit ¹⁸⁾ maritum, ipsa mulier et, qui eam accepit, infamis est.

Lex 16. Idem a. Domitiano. [c. 16. C. ibid.]

Qui pro ingentem calumniam fustigatus est, ante quem et prece clamavit, infamis est.

Lex 17. Idem a. Magno. [c. 17. C. ibid.]

Verbum ¹⁹⁾ potius insertum verecundia est et ²⁰⁾ Grece habet *συμφορτες*.

Lex 18. Idem a. Anthiocum. [c. 18. C. ibid.]

Transactio, ubi sacramentum legitur, replicari non potest. Si proposuerit, infamis est.

Lex 19. Impr. [Gratianus] ²¹⁾ Carinus et Numerianus aa. Aristogratia. [c. 19. C. ibid.]

Si iudex personam ²²⁾ arguit et melius agat, non eum criminis designavit, non est infamis.

Lex 20. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Fortunato. [c. 20. C. ibid.]

Qui de usura usura ²³⁾ exigit, infamis est.

Lex 21. Idem a. Statio. [c. 21. C. ibid.]

Qui in luso publice agit, nutatus est ²⁴⁾.

Lex 22. Idem a. Domitiano. [c. 22. C. ibid.]

Qui fidem pacti non servat, infamis est.

10) Leg. *velut*. 11) Leg. *fuisses*. 12) Incipit fol. 34. A. 13) Leg. *infamis non fit*. 14) Versus post vocem *iudices* unus in Codice vacuus habetur. 15) Incipit fol. 34. B. 16) Leg. *servi*. 17) Fortasse legendum *pater*. 18) Leg. *duxerit*. 19) Leg. *precibus*. Haec sunt prima const. 17. C. II. 12. verba. 20) Incipit fol. 35. A. 21) Vox *Gratianus* in Codice a prima manu scripta habetur, sed a secunda manu deleta est. 22) Cod. *persona*. 23) Leg. *usuram*. 24) Leg. *notatus est*.

TITULUS XII. De procuratoribus.

*Lex 1. Divus Pius Severus a.*²⁵⁾ [c. 1. C. II. 13.]

Tunc procurator exigitur pro conservando fideiussorem, ubi dator absens est.

*Lex 2. Idem a.*²⁶⁾ *divi*²⁷⁾ *fratres Sextiliae.* [c. 2. C. ibid.]

Procuratores partem invicem litigare licet.

Lex 3. Impr. Severus et Antoninus aa. Pomponio. [c. 3. C. ibid.]

Pro legato here compelle²⁸⁾ aut litigat aut procuratorem instituit.

Lex 4. Idem Saturnino. [c. 4. C. ibid.]

Causam quem dixisti te absente iudicata est, presentem uxorem tuam te nocere potest.

Lex 5. Impr. Antoninus a. Pancratio. [c. 5. C. ibid.]

Qui absenti²⁹⁾ causa³⁰⁾ agebat, si non spondit de ratiabitione³¹⁾, non illi respondes³²⁾.

Lex 6. Idem a. Marciano. [c. 6. C. ibid.]

Reus criminis procurator esse non potest.

Lex 7. Idem a. Marino militi. [c. 7. C. ibid.]

Militias nec pro patre vel matre aut uxorem agere non licet.

Lex 8. Idem a. Mansueto. [c. 8. C. ibid.]

Quod pro sua honestate curatorem instituit, agere potest.

*Lex 9. Idem a. Aufidio.*³³⁾ [c. 10. C. ibid.]

In unam causam procurator constitutus, alia³⁴⁾ si egit, prejudicium non fecit. Ipsam enim finitam revocare non licet. Si autem fraudem et dolum procurator non fecit, contra ipsum agi potest.

*Lex 10. Idem a. Castriciae.*³⁵⁾ [c. 11. C. ibid.]

Tutores et curatores in rem minorum instituere procuratores non possunt, sed actore³⁶⁾ constituit. [37]

*Lex 11. Idem a. Sebastiano.*³⁸⁾ [c. 12. C. ibid.]

Cum mandatum patris filius agere potest causa³⁹⁾.

*Lex 12. Idem a. Frontino militi.*⁴⁰⁾ [c. 13. C. ibid.]

Cum mandatum matris agere causas non potest propter militiam. Si tua enim est, agere non prohiberis.

Lex 13. Impr. Gordianus a. Viciano militi. [c. 14. C. ibid.]

[14] Si maritus causam uxoris minori etate absque curatore egit, ei subvenitur.

*Lex 14. Idem a. Savino militi.*⁴¹⁾ [c. 15. C. II. 13.]

[15] Te comparasse non licet, gratis accipere licet.

*Lex 15. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Cornificio.*⁴²⁾ [c. 16. C. ibid.]

[16] Procurator, qui non habuit⁴³⁾ ius vendendi⁴⁴⁾ absque domini consensu qui comparavit, nihil⁴⁵⁾ est.

*Lex 16. Idem a. Paconie.*⁴⁶⁾ [c. 17. C. ibid.]

[17] Invitus procuratorem agere non licet.

*Lex 17. Idem a. et c. Mardonio.*⁴⁷⁾ [c. 18. C. ibid.]

[18] Procuratorem viri est agendum, nec mulieri, nec pupillo.

*Lex 18. Idem a. Dionisie.*⁴⁸⁾ [c. 19. C. ibid.]

[19] Si pretium pro servo dedisti actorem non consentientem restitues servo.

*Lex 19. Idem a. Firmo.*⁴⁹⁾ [c. 20. C. ibid.]

[20] Ante litem inchoatam et post lite⁵⁰⁾ inchoatam⁵¹⁾ procurator institui licet.

*Lex 20. Idem a. ad Verinum praeside.*⁵²⁾ *Syriae.* [Ibidem.]

Ubi dicit: Negotium ad procuratoris personam non transit.

Lex 21. Impr. Constantinus a. ad concilium provinciae Africae. [c. 21. C. ibid.]

Pro causa uxoris, si maritus dederit fideiussorem de satisfabitione⁵³⁾, liceat agi aut ex mandatum.

Lex 22. Idem a. ad Bassum pu. [c. 22. C. ibid.]

Causam a procuratore tolli non potest, nec criminis inmitti aut infirmitas vel certu casus.

Lex 23. Impr. Philippus a. Secundo pp. [c. 23. C. ibid.]

[22] Procuratores domini effecti, principalis litigare non potest.

Lex 24. Impr. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. Pancratio pu. [c. 24. C. ibid.]

Inter initia litis debet inquiri, si habet⁵⁴⁾ personam agendi.

Lex 25. Impr. Valentinianus, Theodosius et Arcadius aaa. Tatiano pp. [c. 25. C. ibid.]

Qui in cingulo dignitatis sunt constituti, per se litis negotium intulerint, iudex, qui eum audit,

25) Leg. Pius a. Severo. 26) Id. a. delenda sunt. 27) Divi Codex habet a 2. manu. Prima scripserat dive. 28) Incipit fol. 35. B. 29) Leg. absentis. 30) Cod. causam. 31) Cod. ratiabitione. 32) Cod. respondis. 33) Inscriptio est const. 9. C. I. 13. 34) Legendum fortasse aliam. 35) Haec est inscriptio const. 10. C. II. 13. 36) Leg. actorem. 37) Incipit fol. 36. A. 38) Haec est inscriptio const. 11. C. II. 13. 39) Leg. causam. 40) Inscriptio const. 13. C. II. 13. habet Luciano militi. Frontonis in const. 12. C. ibid. mentio fit. 41) Haec inscriptio ad const. 14. C. II. 13. videtur referenda. Vox militi fortasse ex voce litem orta est. Sic autem pro te legendum esse, satis constat. 42) Inscriptio est const. 15. C. II. 13. 43) Cod. abuit. 44) Cod. vindendi. 45) Cod. nichil. 46) Inscriptio est const. 16. C. II. 13. 47) Inscriptio est const. 17. C. II. 13. 48) Inscriptio est const. 18. C. II. 13. 49) Inscriptio est const. 19. C. II. 13. 50) Leg. post litem. 51) Incipit fol. 36. B. 52) Leg. praesidem. 53) Leg. ratiabitione. 54) Cod. abet.

viginti libras auri det pena officio, causidicus negotium amittat.

Lex 26. Impr. Arcadius, Honorius et Theodosius | ⁵³ | *aaa. Anthemio pp.* [c. 26. C. II. 13.]

Si quis per procuratorem vult litigare, tribuatur ei.

TITULUS XIII. Ne liceat potentioribus patrociniū litigantibus prestare vel actiones in se transferre.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Aristobolo salutem. [c. 1. C. II. 14.]

Iudex non pertineat ⁵⁶ patrociniā potentum, sed removeat et iustitiam iudicet.

Lex 2. Impr. Honorius et Theodosius aa. Ioh. pp. [c. 2. C. ibid.]

Si creditor causationem debitoris ad potentes eas dant ad exigendum, debiti iactura creditores multentur.

TITULUS XIV. De his, qui potentiorum nomine titulos prediis affigunt, vel eorum nomina in lite pretendunt.

Lex 1. Impr. Arcadius et Honorius aa. Mensale pp. [c. 1. C. II. 15.]

Qui sub nomen potentis auri ⁵⁷ titulos in rebus alienis infigunt, poena multentur. Qui enim iussit, exilio deportentur. | ⁵⁸ | Si iudex pro sua causa hoc fecerit, amittat negotium. Improbus litigator, cui nihil ⁵⁹ competit, agens infamium ⁶⁰ se induit.

TITULUS XV. Ut nemo prius titulus ⁶¹ prediis suis ⁶² vel alienis inponat vel ad regalia suspendat.

Lex 1. Impr. Honorius et Theodosius aa. Flaviano pp. [c. 1. C. II. 16.]

Qui in rebus suis tituli publicis adfigunt, publico efficiatur.

Lex 2. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Florentio pp. [c. 2. C. ibid.]

Qui ausus ⁶³ proprio in res alienas titulos publicos adfinxerint ⁶⁴, exilio deportentur. Si adparitores hoc presumpserit, tricenis auri poena.

TITULUS XVI. Ut nemini liceat sine iudicis auctoritate signa imprimere rebus, quas alius tenet.

Lex 1. Impr. Probus a. Octaviano. [c. 1. C. II. 17.]

Ante finem iudicari res adversi non prosiguntur.

Lex 2. Impr. Dioclitianus | ⁶⁵ | *Maximianus aa. Craugasio.* [c. 2. C. II. 17.]

Res, quas alius tenet, suas ut obnoxius ⁶⁶ sigillari non presumatur ausu proprio.

TITULUS XVII. Ne fiscus vel res publicas procuratorem alicui patrociniū causa in lite prestat.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Tertullo. [c. 2. C. II. 18.]

Res tuas fisco dari non potest, ut ab alio eas exigat.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Legitimo et aliis. [c. 1. C. ibid.]

Res publico tua utilitas adiubari ⁶⁷ non potest.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Amphioni. [c. 3. C. ibid.]

Pro tuam obnoxiationem debitores tuos fisco deputari non potest.

Lex 4. Idem a. Achilli. [c. 4. C. ibid.]

Creditoribus faciendo invidia fiscale contra seculi nostri invidia. Redde, quod debis ⁶⁸ fisco.

TITULUS XVIII. De negotiis-gestis.

Lex 1. Impr. Severus et Antonius ⁶⁹ | *aa. Sopatre.* [c. 1. C. II. 19.]

Si filiis tuis tutela gessisti, quod in | ⁷⁰ | sumptus expediti ⁷¹, non reputas.

Lex 2. Idem a. Rufine. [c. 2. C. ibid.]

Gubernator tutele, quod in eo in utilitate expensum est, reputatur.

Lex 3. Idem a. Adriano. [c. 3. C. ibid.]

Si pro fratre tuo pecunias reddidisti ⁷², vel pignus recolegisti, recipi potest.

Lex 4. Idem a. Claudio. [c. 4. C. ibid.]

Qui tutelam gubernandum, de quo ei traditum est, rationes edat.

Lex 5. Idem a. Trophimo. [c. 5. C. ibid.]

Qui tutelam leverti sui filium egit, adversus patroni heredes agere non licet.

Lex 6. Idem a. Gallo. [c. 6. C. ibid.]

Tutor a patre constitutus rationes tibi edere licet.

Lex 7. Impr. Antoninus a. Euprate. [c. 7. C. ibid.]

Si tutor tuus moriens in duabus uncis heredem te, qui adversus eum habes ⁷³, contra heredes agere potest.

55) Incipit fol. 37. A. 56) Leg. pertineat. 57) Leg. potentioris. 58) Incipit fol. 37. B. 59) Cod. nichil. 60) Leg. infamia. 61) Leg. privatus titulos. 62) Cod. ss. 63) Leg. ausu. 64) Leg. adfinxerint. 65) Incipit fol. 38. A. Vox et videtur deesse. 66) Leg. obnoxias. 67) Leg. adiuvare. 68) Leg. debes. 69) Lege Antoninus. 70) Incipit fol. 38. B. 71) Leg. expediti. 72) Leg. reddidisti. 73) Cod. abes.

Lex 8. Idem a. Severo.

[c. 8. C. II. 19.]

Tutorem tuum, si ad rationes tibi faciendas mortuus est, propter militia praescriptio temporum te non praedudat.

Lex 9. Idem a. Sallustio.

[c. 9. C. ibid.]

Si tutor a debitore tuo pecunias exigit, adversus eum agere potest.

Lex 10. Impr. Alexander a. Secundo et aliis.

[c. 10. C. ibid.]

Si in servo alieno sumpto expendisti, recipies.

Lex 11. Idem a. Erene.

[c. 11. C. ibid.]

Mater in sumptus filii quod expedit, non recipies; in aliis utilitatibus filiorum quod expendit, recipiet.

Lex 12. Idem a. Theophilo.

[c. 12. C. ibid.]

Si pro patre tuo debitum solvisti eo animo, ut reciperis, coheredes tuos exigere potes.

Lex 13. Idem a. Aquilae.

[c. 13. C. ibid.]

In uxoris tue infirmitatem quod erogasti, non recipis, sed, quod funus expedit, recipis et dote reddis.

Lex 14. Idem a. Rupho.

[c. 14. C. ibid.]

Accepto mandato a marito et uxore, causa agere potest, et, si superexpendisti, ab eos recipis.

Lex 15. Imp. Gordianus a. Muciano.

[c. 15. C. ibid.]

Si filiastras tuas ut pater habuisti, quod per magisterium earum expedit, repeti non licet. Quod si eo animo dedisti, ut recipias, peti potest.

Lex 16. Impr. Galienus et Volusianus aa. Eutichiano.

[c. 16. C. ibid.]

Si utilitates sororis tue egisti, et fisco pro ea dedisti, repeti potest.

Lex 17. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Claudio.

[c. 17. C. ibid.]

Curator res iam adultis distrahi non potest.

Lex 18. Idem a. Pomponio.

[c. 18. C. ibid.]

Si bona fide in utilitate amici aliquid eum absentem expedit, recipere potest.

Lex 19. Idem a. Alexandro.

[c. 19. C. ibid.]

Si communes res vendidisti et coheredes tuos aptum habuit, de pretium agi potest.

Lex 20. Idem a. Octaviae.

[c. 20. C. ibid.]

Cuius nihil interfuit, pro bona voluntate in tutelam gubernandam se miscuit, quod apud eum

residet, cum usuris restituat; ab aliis autem adultis exigit.

Lex 21. Idem a. et c. Metreac.

[c. 21. C. II. 19.]

Servus, quod cognatus tuus manumisit pro tua tutela gubernandum, ad servitium replicare non potest. Ad rationes etiam ambos servos compellis.

Lex 22. Idem a. et c. Eulogio.

[c. 22. C. ibid.]

Quod casu periit, tutor non exigitur.

Lex 23. Idem a. Theodore.

[c. 23. C. ibid.]

Negotiorum actiones personalem esse.

Lex 24. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 24. C. ibid.]

Qui aliena utilitate gessit, ex eo a domino interdictum est, si quid anni interfuerit sibi reputari, et priores edat rationes.

TITULUS XIX. De his, que vim metuere causa gerunt.

Lex 1. Impr. Alexander a. Felici.

[c. 1. C. II. 20.]

Eos, qui fortum vel violentiam fecerint, quando inventi fuerint, exiguntur.

Lex 2. Impr. Idem a. Alexandro.

[c. 2. C. ibid.]

De eo, qui vim sibi extortam cautionem post spontaneam solutionem adserit, si vim non probaverit, non solvet propter novissimam voluntatem.

Lex 3. Impr. Gordianus a. Galo.

[c. 3. C. ibid.]

Si avus tuus violenter possessionem vendedit, reddito pretio recipis, si emptor ea alii vendedit, si tempus non intercessit.

Lex 4. Idem a. Primo et Eutychiti.

[c. 4. C. ibid.]

Per vim res venundasti, intra anno age restituto pretio, in quadruplum tibi restituatur; post anno simpli.

Lex 5. Idem a. Rupho militi.

[c. 5. C. ibid.]

De eo, qui violenter venundavit, et repetat et det pretium.

Lex 6. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Pollie.

[c. 6. C. ibid.]

Violentie senatoris decoloratio est.

Lex 7. Idem a. et c. Cytui.

[c. 7. C. ibid.]

Instrumentum non valet.

Lex 8. Idem a. et c. Trophimo.

[c. 8. C. ibid.]

De eo, qui pro spem timoris vendidit, repetere non potest.

Lex 9. Idem a. Ymno.

[c. 9. C. ibid.]

74) Incipit fol. 39. A. 75) Leg. expendit. 76) Leg. reciperes. 77) Leg. in funus expediti. 78) Leg. causam. 79) Leg. iis. 80) Cod. abuisti. 81) Legendum expediti. 82) Incipit fol. 39. B. 83) Cod. distrai. 84) Leg. utilitatem. 85) Leg. expediti. 86) Leg. coheres tuus. 87) Inst. Cod. ratum habuit. 88) Codex nichil. 89) Cod. aut. 90) Leg. actionem. 91) Incipit fol. 40. A. 92) Leg. vi. 93) Leg. probaverit. 94) Leg. vendidit. 95) Leg. vendidit. 96) Incipit fol. 40. B.

* Pro timore venditio facta dici non potest de nolente.

Lex 10. Idem a. Faustinae. [c. 10. C. II. 20.]

* Per terrores venditas res repeti potest.

Lex 11. Impr. Constantinus a. ad Euacrium pp.
[c. 11. C. ibid.]

* Qui sub inpressionem vel metus res vendit^{97a)}, restituto pretio res recipit.

Lex 12. Impr. Honorius et Theodosius aa. ad populum. [c. 12. C. ibid.]

Omnem scripturam per potentiam extortam non valet.

TITULUS XX. De dolo malo.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Clementinae. [c. 1. C. II. 21.]

Si fideiussor a creditore pignora comparavit, cum usuris pro dolo eas restituat.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Agrippae.
[c. 2. C. ibid.]

De dolo agi potest.

Lex 3. Impr. Gordianus a. Aquilino.
[c. 3. C. ibid.]

De dolo agere tempus te non excludet, quando in rem publicam occupatus fuisti.

Lex 4. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Menandre. [c. 4. C. ibid.]

14.40. Si amicus ancillam tuam [97b) in consortium habet⁹⁸⁾, promisit pro ea dare vicaria, si ea manumisit, revocari libertas non licet, sed vicaria et filios habet⁹⁹⁾, simul tradit.

Lex 5. Idem a. Afrodissiae. [c. 5. C. ibid.]

Si emancipata fuisti et instituisti ad agendum tuam actionem et transegiisti legitimo ordine, replicari non potest.

Lex 6. Idem a. Hyrde. [c. 6. C. ibid.]
Exinde sidus prospiciendus est¹⁾.

Lex 7. Idem a. et c. Sebastiano. [c. 7. C. ibid.]

Si legitima aetatem fratris tui repudiasti, adire non potest. Si cognata tua, cuius substitutus es, dolo tibi fecit, contra eam agi potest.

Lex 8. Impr. Constantinus a. Symmachum ricarium. [c. 8. C. ibid.]

De dolo intra biennium agi licet.

TITULUS XXI. De in integrum restitutione minorum viginti quinque annis.

Lex 1. Impr. Alexander a. Plutiane.
[c. 1. C. II. 22.]

* Si taciturnitas tua dissimulavit, agendum non est tibi preiudicium, quia minoris etatis est. | 2)

Lex 2. Idem a. Alexandro. [c. 2. C. II. 22.]

Si soror tua, quinque filios habens³⁾, non successit hereditatem, nihil⁴⁾ eum petit, quia etatem non habuit⁵⁾ legitimam. Ic

Lex 3. Idem a. Ruphino. [c. 5. C. ibid.]

Minorum viginti quinque annis restitutio sal-
vatur.

Lex 4. Dioclitianus et Maximianus aa. Attiano.
[c. 3. C. ibid.]

* Cum curatore tuo si vendidisti rem, contra agi non potest. Absque curatore quod egisti, repeti potes.

Lex 5. Idem a. Hysidoro. [c. 4. C. ibid.]

* Minori etate tempora restitutionis praeiudicium non facit.

Lex 6. Idem a. Sententie. [c. 6. C. ibid.]

* Minoris successio si non est denunciata⁶⁾, agi potest.

Lex 7. Idem a. Severae. [c. 7. C. ibid.]

De tutelam avunculi egit, contra heredes eius de restitutione agi potest.

Lex 8. Impr. Honorius et Theodosius aa. Iuliano proconsuli Africae. [c. 8. C. ibid.]

Minoris etate que praetermiserint vel ignoraverint, praeiudicium non est.

Lex 9. Impr. Zeno a. Eliano pp. [c. 9. C. ibid.]

Lex, ut supra.

TITULUS XXII. De filiofamilias minore.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Candidiano militi. | 7)
[c. 1. C. II. 23.]

Si filiofamilias mutuas accepit pecunias, contra cautionem agere potest.

Lex 2. Idem a. Triphoni militi. [c. 2. C. ibid.]

Minor etatis filiofamilias extraneo fidedixit, nihil⁸⁾ est; similiter est, si patrem fidedixit, cuius heres non est. Ic

TITULUS XXIII. De fideiussoribus minorum.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Mironi militi. [c. 1. C. II. 24.]

Minor hereditati in venditione non tenetur, sed fideiussor persolvit.

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Carioni. [c. 2. C. ibid.]

Si fideiussor pro venditione tenetur, si emptor dolo fecit, absolvitur minor et fideiussor.

97a) Leg. vendidit. 97b) Incipit fol. 41. A. 98) Cod. abeat. 99) Cod. abet. 1) Leg. ex indicibus dolo perspicendus est. 2) Incipit fol. 41. B. 3) Cod. abens. 4) Cod. nichil. 5) Cod. abuit. 6) Leg. renuntiata. 7) Incipit fol. 42. A. 8) Cod. nichil.

**TITULUS XXIV. Si tutor vel curator inter-
venerit.***Lex 1. Impr. Antoninus a. Marcianae.*

[c. 1. C. II. 25.]

* Si tutor vel curator se interposuit in venditione⁹⁾ minori, contra eos de restitutione agi potest.*Lex 2. Impr. Alexander a. Martiane.*

[c. 2. C. ibid.]

* Tutori vel curatori in iudicio vel extra iudicio conventi sunt, restitutionem minorum salvatur.¹⁰⁾*Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Nicomedi.*

[c. 3. C. ibid.]

* Tutores vel curatores si male agentes sint, contra eos de restitutione agi potest.

Lex 4. Idem a. et c. Ysidoro.

[c. 4. C. ibid.]

Creditor que cum tutore vel curatore finivit, stabile est.

Lex 5. Idem a. et cons.¹¹⁾ Valentino.

[c. 5. C. ibid.]

* Per tutores et curatores minorum damnas¹²⁾ non generatur.**TITULUS XXV. Si in communi eademque causa
in integrum restitutio postuletur.***Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Amphonio.*

[c. 1. C. II. 26.]

Si soror vestra legitima etate vos ignorantes res vestras vindedit¹³⁾, si ei consensum in legitima etate non prebuiti, nihil¹⁴⁾ vobis deminutum est.**TITULUS XXVI. Si adversus rem iudicatam.***Lex 1. Impr. Alexander a. Iulio.*

[c. 1. C. II. 27.]

Si minor etati de tutela causa dixisti, tibi prejudicium est, agi potest.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Serene.

[c. 2. C. ibid.]

Si cum patre tuo, sub cuius potestate eras, tunc causam dixisti, contra iudicata sunt, dici potest.¹⁵⁾*Lex 3. Impr. Philippus a. Iulianae.*

[c. 3. C. ibid.]

Vicarius principis, ubi sententiam vices agit principis, propter principem infringere non potest.

Lex 4. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Urbiano.

[c. 4. C. ibid.]

Etiam si curator vel procurator minoris perdidit iniuste, integrum restituere licet.

Lex 5. Idem a. Martiano.

[c. 5. C. ibid.]

Contra tutores vel curatores, contra res pupilli iudicatum fuerit, repeti potest.

TITULUS XXVII. Si adversus vinditionem¹⁶⁾.*Lex 1. Impr. Alexander a. Florentio militi.*

[c. 1. C. II. 28.]

Minor si cavens iuraverit, restitui non possit illi beneficium.

Lex 2. Impr. Constantinus a. ad populum.

[c. 2. C. ibid.]

Fraudulentas vinditiones¹⁷⁾ minorum contra emptorem et tutores agi potest.**TITULUS XXVIII. Si adversus vinditionem¹⁸⁾
pignoris.***Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Savinae.*

[c. 1. C. II. 29.]

A patre tuo pignus positum¹⁹⁾ te in minori etate creditor eas vendit, restituuntur tibi.*Lex 2. Idem a. Severe.*

[c. 2. C. ibid.]

Contra creditorem patris tui, qui pignus vestrum vendit, agi potest, quia minores fuistis etate.

TITULUS XXIX. Si adversus donationem.*Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Theodote.*

[c. 1. C. II. 30.]

* Si ante nuptias sponso donationem fecisti presentem curatorem tuum, replicare²⁰⁾ non potest.*Lex 2. Idem a. Medie.*

[c. 2. C. ibid.]

Si pater tuus in fratre tuo mancipato²¹⁾ fecit donationem, nihil²²⁾ vobis abstulit, nec si frater tuus rem sibi donatam a patre petente donavit, et, postquam legitimus effectus est, alii eam donat, petere licet.**TITULUS XXX. Si adversus libertatem.***Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Annie.*

[c. 1. C. II. 31.]

Minor etati, quem manumisit, non revocat, sed pretio liberto accipiet.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Solaze.

[c. 2. C. ibid.]

Servus ad non minor etati manumissus non revocatur, sed pretium pro se reddet.²³⁾*Lex 3. Impr. Valentinianus et Galienus aa. Matronae.*

[c. 3. C. ibid.]

Si intra viginti annis etatis servum manumisti, fraudare eum libertatem non potest, salva indemnitate vestram. Si autem in tali fraude commisit, ut puniatur.

Lex 4. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Tatiano.

[c. 4. C. ibid.]

Libertas a minori etate data rescindi non potest, si ipse minor postulationem non optulerit²⁴⁾.

9) Codex vinditione. 10) Incipit fol. 42. B. 11) Pro cons. leg. caes. 12) Fortasse damnum. 13) Leg. vendidit. 14) Cod. nichil. 15) Incipit fol. 43. A. 16) Leg. vinditionem. 17) Leg. vinditiones. 18) Leg. venditionem. 19) Incipit fol. 43. B. 20) Leg. replicari. 21) Leg. emancipato. 22) Codex nichil. 23) Incipit fol. 44. A. 24) Cod. optulerit.

TITULUS XXXI. Si adversus transactionem vel depositionem minor restitui velit.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Honorato. [c. 1. C. II. 32.]

Minor, qui transigit, in irritum revocatur.

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Chymdone. [c. 2. C. ibid.]

Minor si transigit vel pactuavit, resolvitur.

TITULUS XXXII. Si adversus solutionem a debitorem vel a se facta.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Sotheri. [c. 1. C. II. 33.]

Tutor curatori debitum administrationis persolvat.

Lex 2. Idem a. Laurinqe. [c. 2. C. ibid.]

Que legati titulo commissa sunt, si a minore per errore accepta sunt, recipiuntur.

TITULUS XXXIII. Si adversus dotem.

Lex 1. Impr. Alexander a. Valenti. [c. 1. C. II. 34.]

Soror tua si in minoribus constituta omnes suas in dote fecit, si mortua est, intra triginta annos agere potest.

TITULUS XXXIV. Si adversus delictum suum.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Longino. [c. 1. C. II. 35.]

Si minor crimen admiserit, etati non subveniatur.

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Procul. [c. 2. C. ibid.]

Si minor crimen admiserit, etati non subveniatur. Si mater lupanar effecta fuerit, et filius tutorem non quesierit, denegatur ei successio.

TITULUS XXXV. Si adversus usucapionem.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Ysidoro. [c. 1. C. II. 36.]

Si res minorum tenet, usucapio eis non est.

TITULUS XXXVI. Si adversus fiscum.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Longino. [c. 1. C. II. 37.]

Minor aetati actori fiscali minori pretio res vendidit, contra fisco agi potest.

Lex 2. Impr. Alexander a. Antiocho et aliis. [c. 2. C. ibid.]

Minor etati rem suam vendidit fisco et privatis minori pretio, contra his agi licet.

Lex 3. Impr. Maximianus et Dioclitianus aa. Laurentio. [c. 3. C. II. 37.]

Si creditores patris tui praedia, quae habuerunt²⁹⁾ opposita, venundarunt fisci, propter minorem etatem vestram repeti potest.

TITULUS XXXVII. Si adversus creditorem.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Pronico. [c. 1. C. II. 38.]

Si non minor aetate se debitum contraxit, solvet³⁰⁾.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Galano. [c. 2. C. ibid.]

Si minor etati pro acceptas pecunias te obligasti, absolveris.

TITULUS XXXVIII. Si ut se hereditatem abstineant.

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus aa. Florentio et aliis. [c. 1. C. II. 39.]

Si in bonis patris te non miscuisti, conveniri illum debis. Si vellis accidere, etatis beneficium tibi subvenit. [31]

Lex 2. Impr. Gordianus a. Herodote. [c. 2. C. ibid.]

Si ab hereditate, in quo heres³²⁾ scriptus est, repudiasti, successio tibi in integro propter minorietatem.

TITULUS XXXIX. Si ut omissam hereditatem vel bonorum possessionem vel quid aliud adquiratur.

Lex 1. Impr. Gordianus a. [c. 1. C. II. 40.]

Propter minorietate si propriam hereditatem amisit et pater repudiavit, adire potest.

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Sarrapadi. [c. 2. C. ibid.]

Minor si bona paterna omisit, restitutio ei competit.

TITULUS XL. In quibus causis in integro restitutio³³⁾ necessaria non est.

Lex 1. Impr. Alexander a. Mutato. [c. 1. C. II. 41.]

Minorum, qui non adierunt facultate, beneficium legis eos in rem introducit.

Lex 2. Impr. Valerianus et Galienus aa. et Valerianus c. Theodote. [c. 2. C. ibid.]

Minor etati, si quinque filios habet³⁴⁾, non est ei praeiudicium, si tacuit de inofficioso testamento.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus a. Decimo. [c. 3. C. ibid.]

Minori non impedit, si morata est petere, que illi legatas relictas.

25) Incipit fol. 44. B. 26) Leg. delictum. 26b) Leg. quaesivit. 27) Incipit fol. 45. A. 28) Pro quae Cod. habet q. 29) Codex abuerunt. 30) Cod. solvit. 31) Incipit fol. 45. B. 32) Codex eres. 33) Codex restitutio, sed prima manus supra syllabam stu litteras ti posuit. 34) Incipit fol. 46. A. 35) Codex abet.

+ My. her. Dole + en

Lex 4. Idem a. Stratonice.

[c. 4. C. II. 41.]

Si tutor tuus non pro tutela tua in iudicio vocatus est, quod contra te dicitur iudicatum esse, te non nocebit.

Lex 5. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 5. C. ibid.]

* Minorum etati repetitio nocet triginta et quadraginta annis non aliter triginta et quadraginta.

TITULUS XLI. Qui et adversus quos in integrum restitui non possunt.

Lex 1. Impr. Alexander a. Chononidi.

[c. 1. C. II. 42.]

Minor aetate uxoratus si circumventus contra se fecerit, subvenitur ei.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 2. C. ibid.]

Minores persona familiaritati siquid egerint, non est firmum. [36]

[TITULUS] 37) XLII. Si minor se maiorem dixerit vel probatus fuerit.

Lex 1. Impr. Alexander a. Maximine.

[c. 1. C. III. 43.]

* Si minor aetate maiorem se scripserit, replicare non potest.

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Vitalio.

[c. 2. C. ibid.]

Quando minori non restituitur auxilium, qui maiorem se esse mentitus est.

Lex 3. Idem a. Theodote. [c. 3. C. ibid.]

Si cum sacramentu³⁸⁾ maiorem te esse confessus es, post de minore aetate agere non potest.

Lex 4. 39) Idem a. Libio. [c. 4. C. ibid.]

* Minor etate, qui filios habet, si circumventus contra se aliquid fecit, vel resolvatur. In quo pro⁴⁰⁾ etatis nulla invenitur, iudici est in aspectu eius considerare.

TITULUS XLIII. Si saepius in integrum restitutio postuletur.

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus aa. Romano et aliis.

[c. 1. C. II. 44.]

Si minor etati in iudicio addictus est, et non adimplisti⁴¹⁾, nihil⁴²⁾ te nocuit. [43]

Lex 2. Impr. Alexander a. Iusto militi.

[c. 2. C. ibid.]

* Si per curatorem adulti causa acta est, stabilis est.

Lex 3. Impr. Philippus a. et Philippus Centum⁴⁴⁾ Maniciae.

[c. 3. C. II. 44.]

* In una causa saepius introductio possessiones fieri non potest.

TITULUS XLIV. De his, qui veniam aetatis impetraverunt.

Lex 1. Impr. Aurelianus a. Agathocleti.

[c. 1. C. II. 45.]

Qui veniam etatis petierunt, post illi beneficium minoris non subvenit.

Lex 2. Impr. Constantinus a. ad Venerium pu.

[c. 2. C. ibid.]

Puer viginti annorum si aput iudicem veniam aetatis petierit et puellam decem et octo annorum proagentes suas utilitates, si hoc honeste vite sunt, audiantur propter ut agant suas utilitates, non ut vendant.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Mene pu. [c. 3. C. ibid.]

* Non similis sit, qui non veniam postulavit, sicut is⁴⁵⁾, qui postulavit, ad subveniendum etati.

Lex 4. Impr. Iustinianus a. ad Senatum.

[c. 4. C. ibid.]

* In omnibus, que minor egit, nisi veniam etatis postulavit, firmum est.

TITULUS XLV. [46) Si maior factus ratum habuerit⁴⁷⁾.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Eutichiano.

[c. 1. C. II. 46.]

Que minor etate contra se fecit, si post legitimam etatem ratam habuit⁴⁸⁾, firmatum est.

Lex 2. Idem a. Soltheri. [c. 2. C. ibid.]

Que in minori etate contra se fecit, ratum habuit⁴⁹⁾, rescindi non potest.

TITULUS XLVI. Ubi et aput quem cognitio restitutionis agitanda est.

Lex 1. Impr. Anthoninus a. Severo. [c. 1. C. II. 47.]

Si procurator tuus te adiudicavit, eius iudicio resolvi absque principe non potest.

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Aquilinae.

[c. 2. C. ibid.]

Minor, quod in transactione tradidit, repeti potest.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 3. C. ibid.]

* De minorum restitutionum omnes iudices publicos vel privatos audiri liceat.

TITULUS XLVII. De reputationibus, que fiunt in iudicio in integrum restitutionis. [50)

36) Incipit fol. 46. B. 37) Vox titulus deest in Cod. 38) Leg. sacramento. 39) Cod. Lex v. 40) Leg. probatio. 41) Leg. adimplesti. 42) Cod. nichil. 43) Incipit fol. 47. A. 44) Vox centum ex male intellecto siglo C., quo Caesar significatur, prodiit. 45) Codex his. 46) Incipit fol. 47. B. 47) Codex abuerit. 48) Codex abuit. 49) Codex abuit. 50) Incipit fol. 48. A.

Lex 1. Impr. Severus a. Tatiano. [c. 1. C. II. 48.]
Addicta restitutio non moretur adimplere, cogitur.

TITULUS XLVIII. Etiam et ⁵¹⁾ per procuratorem causam ⁵²⁾ in integrum restitutionis agi possit.

Lex 1. Impr. Alexander a. Liciniano. [c. 1. C. II. 49.]
Per procuratores restitutio agi potest.

TITULUS XLIX. In integrum restitutionis postulata ne quid novi fiat.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Secundo militi. [c. 1. C. II. 50.]
De restitutione iudicati qui agit, in suo statu reportavit causam.

TITULUS L. De restitutione militum et eorum, qui reipublice causa adfuerunt ⁵³⁾.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Chilo. [c. 1. C. II. 51.]

Intra anno erit restitutio. Si enim in expeditione publica fuit, praeterita tempora illi non praediuicat.

Lex 2. Impr. Alexander a. Petronio. [c. 2. C. ibid.]

Restitutio militi intra anno licet.

Lex 3. Idem a. Flavio Arestodemo militi. [c. 3. C. ibid.]

Si miles res alienas, quas obtulit, intra anno petitur restitutio, post eius mortem post sex menses. ⁵⁴⁾

Lex 4. Impr. Gordianus a. Mestriano. [c. 4. C. ibid.]
Restitutio absentia eius, qui in expeditione publica est, tempus non reputatur.

Lex 5. Idem a. Secundino militi. [c. 5. C. ibid.]
Ubi post quadriennio venditio a fisco facta rescindi non potest.

Lex 6. Impr. Valerianus et Galienus aa. Germano centurioni. [c. 6. C. ibid.]

Creditor pignus, quod a milite oppositum habuit ⁵⁵⁾, propter mora expeditionis vendidit; restitui, si minor debitus est.

Lex 7. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Marinae. [c. 7. C. ibid.]

Debitum, quem pater contraxit, post eius obitum filius miles detrudere ⁵⁶⁾ non potest.

Lex 8. Impr. Iustinianus a. Moene pp. [c. 8. C. ibid.]

Miles, dum in expeditione publica est, illa tempora ei non reputantur in causa.

TITULUS LI. De uxoribus militum vel eorum, qui reipublice causa absunt.

Lex 1. Impr. Alexander a. Secundine. [c. 2. C. II. 52.]
Mulieres cum maritis suis in expeditione publica sunt, tempora illis subveniunt. ⁵⁷⁾

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Quintiliano. [c. 2. C. ibid.]

Mulier cum marito suo milite in expedito publico fuit, retrahitur ⁵⁸⁾ tempus de praescriptione ⁵⁹⁾.

TITULUS LII. De temporibus in integrum restitutionis tam minorum aliarumque personarum, que restitui possunt, quam heredum eorum.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Pudenti militi. [c. 1. C. II. 53.]

Minor etate miles in aliquo utilitas eis ⁶⁰⁾ lesa est et post expeditionem moratus est, minoris beneficium ei conservatur.

Lex 2. Idem a. Secundino. [c. 2. C. ibid.]

Si pater tuus, cui restitui competeat, si in minori etate mortuus est, et tu in minori etate vel ⁶¹⁾ in bello occupatus, postquam reversus fueris, salvatur tibi restitutio, que patri tuo competeat.

Lex 3. Idem a. Muciano militi. [c. 3. C. ibid.]

Si in ⁶²⁾ tra ⁶³⁾ minores annos, quando tibi restitutio fuerit, in expeditione militie moratus est, restitutio tibi salvatur.

Lex 4. Dioclitianus et Maximianus aa. Dionisio. [c. 4. C. ibid.]

Si fratribus tuis successio debebatur et in bello morantes mortui sunt, pro eorum tibi successio integritur.

Lex 5. Impr. Constantinus a. [c. 5. C. ibid.]

Si minor veniam etatis iudici postulavit, ut, que finita sunt, refragari non potest.

Lex 6. Idem a. ad Iulianum pp. [c. 6. C. ibid.]
Petitor dilatare non liceat.

Lex 7. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 7. C. ibid.]

Ubi annum utilem quadriennium dicit fieri restitutio minoris aetate post viginti quinque annis.

TITULUS LIII. Quibus ex causis maiores in integrum restituuntur.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Emiliano. [c. 1. C. II. 54.]

Qui pro publica legatione moratus est, praescriptio temporum eis non opponitur.

51) Leg. ut. 52) Leg. causa. 53) Leg. absuerunt. 54) Incipit fol. 48. B. 55) Cod. abuit. 56) Cod. detrudere. 57) Incipit fol. 49. A. 58) Cod. retrahitur. 59) Cod. pscriptione. 60) Leg. eius. 61) Pro vel Codex habet ut. 62) Incipit fol. 49. B.

Lex 2. Idem a. Dionisio. [c. 2. C. II. 54.]
Qui in militia occupatus fuit, restitutio ei conceditur.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Proculo decurioni. [c. 3. C. ibid.]
Cuiuslibet pro occupatione publica moratus debitum reddere [63] usuras illi non reputetur.

Lex 4. Idem a. Prisciano. [c. 4. C. ibid.]
Minorum restitutio annuitur.

Lex 5. Idem a. Lyciniano. [c. 5. C. ibid.]
Qui ab hostibus captus redit, prescriptio ei non preponitur [63b].

TITULUS LIV. De alienatione iudicii mutandi causa facta.

Lex 1. Impr. Dioclitianus [64] et Maximianus aa. Calulo. [c. 1. C. II. 55.]

Si res tuas alio vendidit, ab his posse unum quem elegeris tenere, venditore aut emptore [65].

TITULUS LV. De receptis.

Lex 1. Impr. Constantinus a. Nepotiane. [c. 1. C. II. 56.]

Ex compromisso iudicata causa appellari non potest.

Lex 2. Impr. Carus, Carinus et Numerius aa. Clementi. [c. 2. C. ibid.]

Qui in iudicio compromissariis non observabit [66], poena exigitur.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Petronie. [c. 3. C. ibid.]

Arbitres ex compromisso iudicia si non obueris, conveniris.

Lex 4. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp. [c. 4. C. ibid.]

Arbitres per sacramentum electos absque scriptura appellari licet. *In ea lege habet* [67]: Ubi arbitres, si sacramento scripto electos, [68] iubet obtemperare; et arbitres iurent, veritatem se iudicare. *In eam lege habet*: Si arbiter dicat iurasse causidicum [69], et unus causidicus [70] neget, non potest iudicium subsistere, nec eius testimonium recipi.

Lex 5. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 5. C. ibid.]

Ubi silentium pro consensum habetur [71]. Quae [72] iudicata sunt intra dies decem mox non appellavit, postea non licet. *In ea lege*: Factum compromissum interruptio temporum est et que hibi [73] con-

fessum est vel actum, stabile [74] est in alterius iudicium.

Lex 6. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 6. C. II. 56.]

Mulier, si inter se et filiis vel libertis vel inter aliis iudicare, nihil [75] est.

TITULUS LVI. De satisfando.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Peritor. [c. 1. C. II. 57.]

Qui procausatorem [76] instituit, non dat fideiussorem de ratiabitione [77], et si post per se vult litigare, licet. Pulsatus, instituto procuratore, alio submittare non licet. Fideiussor de solvendo iudicio [78] detur. *In ea lege*: Procuratore pulsati detur [79] fideiussorem, ut, quod addictus fuerit, satisfaciatur.

TITULUS LVII. De formulis et impetrationem actionum sublati.

Lex 1. Impr. Constantinus et Constans aa. Marcellino. [c. 1. C. II. 58.]

Si littera pro littera facta fuerit, non impedit.

Lex 2. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Hierio pp. [c. 2. C. ibid.]

Si antecumq. iudice causa acta est, recipitur exinde acta legitima.

TITULUS LVIII. De iureiurando propter calumniam dando.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. ad Demostheni pp. [c. 1. C. II. 59.]

Iuret petitor non calumniandi animo probationem petere.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 2. C. ibid.]

Procurator cause iuret non mala causa defendere. Nam non liceat iudici causam ipsam audire. *(In ea lege habet* [81]:) nisi sacrosancta evangelia fuerit. Post narratione ut advocatus iuret. Si causa mala cognoscit, deserat illum. *In ea lege habet* [82]: Advocati sacramenta legitimum presentent. Ut principalis persona iuret, non per calumniam petere, vel pulsatus non [83] malo [84] animo reluctare. *In ea lege*: Que partes viros disertissimos advocatos, quod iam dispositum est a nobis, iusiurandum presentent sacrosancta evangelia. Ante iudicem evangelia sit [85] semper, dum audet [86]. *In ea lege*: procurator eius prestet sacramenta. *In ea lege habet* [87]: Ubi absente parte altera pars iurare non potest. *In ea lege*: Neque enim pupillus neque adultus ubi pupil-

63) Incipit fol. 50. A. 63b) Leg. opponitur. 64) Sic sec. manus. Prima habuit Constantinus, quod. sec. delevit. 65) Leg. venditorem aut emptorem. 66) Leg. observavit. 67) Cod. abet. 68) Incipit fol. 50. B. 69) Leg. causidicum. 70) Leg. causidicus. 71) Codex abetur. 72) Pro quae Codex habet q. 73) Legendum ibi. 74) Codex stabilem. 75) Cod. nichil. 76) Leg. procuratorem. 77) Cod. ratiabitione. 78) Leg. iudicato. 79) Leg. procurator pulsati det. 80) Incipit fol. 51. A. 81) Cod. abet. 82) Cod. abet. 83) Incipit fol. 51. B. 84) Pro malo Codex habet arro. 85) Leg. sint. 86) Leg. audit. 87) Cod. abet.

lus adultus principalia sacramenta prestat, sed quid agit. *In ea legem:* Per procuratorem causam agitur, qui absentem partem agit mandato sacramenti de calumnia ostendat, et, qui pro eo absente spondit, ostendat scriptum eiusdem infinitus. *In ea lege:* Cognovit vigorem suum, ubi sine principalia sacramenta causa agi non potest apud privatos, et actor simul iuret. *In ea lege:* Nullo mandato prolato, qualiter absens iuret, et qui lite mandat, abs-

que mandato sacramenti non audiat. *In ea lege:* Actor noluerit subire sacramentum calumniae. Qui non fuerit iurare ausus, inter initia negotium amittit, quando desiderat proponere. *In ea lege:* Et causarum patroni advocati prebeant sacramenta. Iudicis presentes evangelii causam audiant [88] et finiant. *In ea lege:* Iubemus presentem quidem personam praesentes personas, sacramentum detur inter initia.

EXPLICIT CONSTITUTIONUM LIBER SECUNDUS.

INCIPIT CONSTITUTIONUM DOMINI IUSTINIANI LIBER TERTIUS FELICITER. DEO GRATIAS AMEN.

TITULUS I. De iudiciis.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Clementi.
[c. 1. C. III. 1.]

In iudicio de usuris quod non fuit actum, exigi non potest.

Lex 2. Idem a. Valerio. [c. 2. C. ibid.]

Si contra tutorem tuum de tutela gestam causam dixisti, minus allegasti, concedere potest.

Lex 3. Impr. Alexander a. Faustine. [c. 3. C. ibid.]
Petenti iudicio repelli non licet.

Lex 4. Idem a. Popilio. [c. 4. C. ibid.]

Curator si detur, praedia comparavit et tradidit⁸⁹⁾; ad curatorem recursum non habet⁹⁰⁾.

Lex 5. Impr. Gordianus a. Marcello. [c. 5. C. ibid.]

A iudice alius iudex ordinatus alio iudice facere non potest.

Lex 6. Idem a. Iunie. [c. 6. C. ibid.]

Servus in iudicio alii prode⁹¹⁾ non facit. [92]

Lex 7. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Herine. [c. 7. C. ibid.]

Servus stilii pignus positus, res adno comparatas tenens agi debet.

Lex 8. Impr. Constantinus a. et Licinius ad Dyonisium. [c. 8. C. ibid.]

In omni iudicio iustitia servetur.

Lex 9. Impr. Constantinus a. ad Maximum.
[c. 9. C. ibid.]

Iudex in primis requirat diligenter, cum et post sepius interroget, si postulant iudicari.

Lex 10. Idem a. ad Severum pp. [c. 10. C. ibid.]

Ceptam litem exinde in aliorum iudicia eum provocat, poenam adfligatur.

Lex 11. Impr. Iulianus a. Iuliano pp.
[c. 13. C. III. 1.]

Ut inter tres annos causa finiatur et de poena iudicii et de inclamatione absenti et expensas litis reddentes hic sunt.

Lex 12. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.
[c. 14. C. ibid.]

Ut petitor iuret se per calumnia⁹³⁾ non petere. *In ea lege abet⁹⁴⁾:* Omnino iudices Romani. *In ea lege abet⁹⁵⁾:* Ut a principio litis usque in finem evangelia presentes sint.

Lex 13. Impr. Iustinianus Iuliano pp.
[c. 15. C. ibid.]

Si contumax redierit ad iudicium, non audiat, nisi prius omnia damna⁹⁶⁾ restituat, quantum inde estimaverit, postquam iuraverit, quantum expendit. Quod si hec iudex pretermiserit, de suo det parti lese. Hoc et de pedaneo iudice liceat iudicare.

Lex 14. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.
[c. 16. C. ibid.]

Ante causa incoata⁹⁷⁾ licet iudice⁹⁸⁾ recusare et alios iubet audire et suspectum iudicem ante litem recusare nec appellare⁹⁹⁾.

Lex 15. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 18. C. ibid.]

Licet suspectum presidem recusare et ad maiorem iudicem ambulare aut apud municipales aut arbitros adque iudicatam fuerint iudex quo suspectum habuit¹⁾ in se requirat.

Lex 16. Impr. Iustinianus a. Iohi pp.^{1b)}

89) Incipit fol. 52. A. 89) Leg. tradidit. 90) Codex abet. 91) Hoc ex male intellecta voce interesse prodiit. 92) Incipit fol. 52. B. 93) Leg. calumniam. 94) Leg. habet. 95) Leg. habet. 96) Incipit fol. 53. A. 97) Cod. sic habet. Leg. causam inchoatam. 98) Leg. iudicem. 99) Leg. appellare. 1) Cod. abuit. 1b) Inscriptio est const. 17. C. III. 1.

Ut supra lege hoc habet²⁾ et ista.

TITULUS II. De sportulis et sumptibus in diversis iudiciis faciendis et de executoribus litium.

Lex 1. Impr. Gratianus et Valentinianus et Theodosius aaa. ad Potitum vicarium. [c. 1. C. III. 2.]

Executor per litem inchoatam est ipse exequatur, ~~vel~~ si aliquod excedit quinq[ue] libras auri det poena. | ³⁾

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 2. C. ibid.]

Omnes iudices in cingulo positos, si executores litis neglegent, alios efficaces instituatur et certa multam et corporali disciplina mul[ti] adfligantur neglegentes executores.

Lex 3. Constitutio graeca hic in his titulo qui minus est in greco.

TITULUS III. De pedaneis iudicibus.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Vicani. [c. 1. C. III. 3.]

Sui⁴⁾ iudicia non sunt commissa, que iudicavit, nihil⁵⁾ est.

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa.

[c. 2. C. ibid.]

Licet iudici propter occupationem auditore deputari et excepta causa libertatis servorum.

Lex 3. Exemplum sacrarum eorund[em] a. et c. ad Serapionem. [c. 3. C. ibid.]

Deputatos arbitros si post denuntiationem appellaverit⁶⁾, audiatur.

Lex 4. Idem a. et c. Firmino. [c. 4. C. ibid.]

Arbitres deputati si post inchoationem munus absens sit, aut nonprehendunt iudicare, alios ei adhibeatur complere iudicium.

Lex 5. Impr. Iulianus a. Secundo pp. [c. 5. C. ibid.]

Si sunt causae de negotia et morantem iudicem, provinciae arbitres, liceat de[putari]⁷⁾ negotiatores.

TITULUS IV. Qui pro sua iurisdictione iudices darive possunt.

Lex 1. Impr. Theodosius et Valentinianus a. Cyro pp. [c. 1. C. III. 4.]

Si iudex conveniat persona, que eius foro non competit, nec convento valet, nec, que iudicata fuerit, effectum habeant⁸⁾.

TITULUS V. Ne quis in sua causa iudicet vel sibi ius dicat.

Lex 1. Impr. pp. Valens, Gratianus et Valentinianus aaa. [c. 1. C. III. 5.]

Generali⁹⁾. Ut supra titulus.

TITULUS VI. Qui legitimam personam in iudiciis habent¹⁰⁾ vel non.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Candide. [c. 1. C. III. 6.]

Si minor aetate in iudicio absque tutore ad dictus est, nihil¹¹⁾ est.

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Agemacho. [c. 2. C. ibid.]

Ex permissum tutoris et curatoris licet minori agere et convenire.

Lex 3. Impr. Honorius et Theodosius aa. Iuliano proconsole. [c. 3. C. ibid.]

De momento agi licet. Conveniri minori non licet.

TITULUS VII. Ut nemo invitus agere vel accusare cogatur. | ¹²⁾

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Camerio. [c. 1. C. III. 7.]

Invitus nemo cogatur agere vel accusare.

TITULUS VIII. De ordine iudiciorum.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Marcelline. [c. 1. C. III. 8.]

Si presens¹³⁾ non comprehensit iudicare de testamento, ad maiorem iudicem dici potest.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Agnelle. [c. 2. C. ibid.]

Si ex linea patris fratris filii te pulsant, petere fidem generis licet.

Lex 3. Impr. Valentinianus et Gallienus aa. Demitrio. [c. 3. C. ibid.]

Si arbitres criminales causas audet et post competens iudex sententiam finet.

Lex 4. Impr. Constantinus a. ad Calpurnianum. [c. 4. C. ibid.]

Si iudex civilis in cause meritum crimen agnoscat, merito causae personam iudicationem manifestat; post competens iudex ex hoc prebet sententiam.

TITULUS IX. De litis contestationibus.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Valenti. [c. 1. C. III. 9.]

Contestatio litis non fiet, nisi per interlocutionem iudicis.

Constitutio greca.

TITULUS X. De plus petitionibus. | ¹⁴⁾

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 3. C. III. 10.]

Plus petendum amittit totum debitum.

TITULUS XI. De dilationibus.

2) Codex abet. 3) Incipit fol. 53. B. 4) Leg. si. 5) Codex nichil. 6) Leg. appellaverit. 7) Incipit fol. 54. A. 8) Cod. abeant. 9) Vox generali est initium const. un. C. III. 5. 10) Cod. abeat. 11) Codex nichil. 12) Incipit fol. 54. B. 13) Leg. praeses. 14) Incipit fol. 55. A.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et cesares. [c. 1. C. III. 11.]

Indutias postulari et tribui licet intra provincias tres menses, longius menses sex, trans mare novem.
Lex 2. Impr. Constantinus a. ad Ursum vicarium. [c. 2. C. ibid.]

* Ex compromissu qui de arbitrorum iudicio apud¹⁵⁾ principem offeret, emendari iudicium nichil.

Lex 3. Idem a. Profuturo prefecturio annonis. [c. 3. C. ibid.]

* Si a delegatione datus pitatius, exigitur, quia administrat.

Lex 4. Idem a. ad Catulinum proconsule Africae. [c. 4. C. ibid.]

Absente patre¹⁶⁾, iudice non licet indutias postulari, sed presentia et causa cognita.

Lex 5. Idem a. ad Maximum. [c. 5. C. ibid.]

* Apellatio oblatis suscipi licet.

Lex 6. Impr. Constantinus a. et Constantius c. ad Petronium vicarium Africae. [c. 6. C. ibid.]

Inter litigatores privatis cum fisco inducias postulas tribui licet, si iustas cognoscantur. [17]

Lex 7. Impr. Arcadius et Honorius aa. Messale pp. [c. 7. C. ibid.]

Trans mare indutias VIII mensibus tribuatur.

TITULUS XII.¹⁸⁾ De feriis.

Lex 1. Impr. Constantinus et Maximianus aa. et Severus idem a. et Maximus novies Cesar Virino. [c. 1. C. III. 12.]

Ad apellationem intra certos dies non fuerit, post non valet.

Lex 2. Impr. Constantinus a. Hispidio.¹⁹⁾ [c. 3. C. ibid.]

Dominico die omnes ab omni opere cessent.

Lex 3. Idem a. ad Severum. [c. 4. C. ibid.]

Iudex nulli iniungat dies feriatos aliquid facere.

Lex 4. Impr. Valentinianus, Valens et Gratianus aaa. ad Olibrium. [c. 5. C. ibid.]

Iudex menses duo feriatos indulgeat hominibus et pistoribus publicis.

Lex 5. Idem a. Luciano vicario Macchidonee²⁰⁾. [c. 6. C. ibid.]

Quadraginta dies quia aspicio caerimoniarum pascale tempus accipiant²¹⁾.

Lex 6. Impr. Valentinianus, Theodosius et Arcadius aaa. Albino pu. [c. 7. C. ibid.]

In omnes dies feriatos nihil²²⁾ a iudicibus fieri

iniungantur a privatis; quod factam²³⁾ fuerit, irritum sit.

Lex 7. Idem a. Tatiano pp. [c. 8. C. III. 12.]

Quindecim dies pascales nihil²⁴⁾ fiat preter mancipandi et manumittendi. [25]

Lex 8. Impr. Honorius et Theodosius aa. Anthemio pp. [c. 10. C. ibid.]

In quadragesima et feriatos dies latronum non inquisitio fiat.

Lex 9. Impr. Leo et Anthemius aa. Armasio pp. [c. 11. C. ibid.]

Diem dominicum omnis actio et executio conquiescat, nec expectacula fiat²⁶⁾.

TITULUS XIII. De iurisdictione omnium iudicum et de foro competenti.

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus aa. Severo et aliis. [c. 1. C. III. 13.]

Si procuratores vestros iudices eligistis, que indicant, adimpleatis.

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Alexandro. [c. 2. C. ibid.]

Pulsatus actoris foro non sequaris.

Lex 3. Idem a. Iude. [c. 3. C. ibid.]

Electio pupilli iudices non facit.

Lex 4. Impr. Constantinus a. ad universos provinciales. [c. 4. C. ibid.]

Inchoata lite in alterius iudicis migrare non licet; post appellari licet.

Lex 5. Impr. Arcadius et Honorius aa. Vincentio pp. Galliarum. [c. 5. C. ibid.]

Petitor rei foro sequatur, et quis hominem ad militem delegavit vel incompetenti iudicio sine iussione imperatoris duxit, amittat negotium, [27] et iudex decollentur.

Lex 6. Impr. Honorius et Theodosius aa. Anthemio pp. [c. 6. C. ibid.]

* Magisterie potestates et magister officiorum privatarum causas audiant, militi non.

Lex 7. Impr. Anastasius a. Constantino pp. [c. 7. C. ibid.]

Preter iudicibus civilis liceat audire causas, non qui habent²⁸⁾ militiae dignitatem. Quis hoc presumpserit, amittat dignitatem.

TITULUS XIV. Quando imperator inter popillos²⁹⁾ vel viduas vel miserabiles personas cognoscat, et ne exhibeantur³⁰⁾.

15) Leg. apud. 16) Leg. parte. 17) Incipit fol. 55. B. 18) Cod. T. VII. 19) Ergo et hic const. 2. C. III. 12. praetermittitur. Vide Wittium in libro: Die leges restitutae des Iustinianischen Codex p. 166. et Bienerum in libro: Beiträge zur Revision des Iustin. Codex p. 79. 20) Leg. Macedoniae. 21) Haec ex prioribus constitutionis verbis orta sunt. Sic enim: Quadraginta diebus, qui auspicio caerimoniarum paschale tempus anticipant. 22) Cod. nichil. 23) Leg. factum. 24) Cod. nichil. 25) Incipit fol. 56. A. 26) Leg. nec spectacula fiant. 27) Incipit fol. 56. B. 28) Cod. abent. 29) Lege pupillos. 30) Cod. exhibeantur.

Lex 1. Impr. Constantinus a. ad Andronicum.

[c. un. C. III. 14.]

Si imperator inter popillos³¹⁾ vel viduas causam audiet, ab aliis non audiatur.

TITULUS XV. Ubi de criminibus agi oportet.

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus aa. Laurinae.

[c. 1. C. III. 15.]

Criminali causa ubi misso³²⁾ est vel in quo loco invenitur agatur.

Lex 2. Idem a. Nicae.

[c. 2. C. ibid.]

Qui ingenuum vendit, plagiarius est criminis.

TITULUS XVI. Ubi de possessione agi oportet.

Lex 1. Impr. Valentinianus et Valens aa. ad Festum proconsule Africae.

[c. 1. C. III. 16.]

Ubi vio|lencia³⁴⁾ facta est, nihil³⁵⁾ exequi potest.

TITULUS XVII. Ubi fideicommissum peti potest.

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus aa. Demitrio.

[c. un. C. III. 17.]

Fideicommissum ubi facultas est.

TITULUS XVIII. Ubi conveniatur, qui certo loco dare promisit.

Lex 1. Impr. Alexander a. Eraclee.

[c. un. C. III. 18.]

Si certo loco promisisti restituere pecunias, si non reddidisti³⁶⁾, alibi exigere poteris.

TITULUS XIX. Ubi in rem actio exhiberi³⁷⁾ debet.

*Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Pan-
cratio.*

[c. 1. C. III. 19.]

Actio in rem competit, si auctor non presentatur.

Lex 2. Impr. Constantinus a. ad universos provinciales.

[c. 2. C. ibid.]

Si post rem possessam pulseris, auctorem debis³⁸⁾ praesentare; post datas indutias auctor non presentatur, teneris, nec alias postulas indutias.

Lex 3. Impr. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aa.

[c. 3. C. ibid.]

Si in rem vertitur, intentio, aput locum accedatur.

TITULUS XX. Ubi de hereditate agatur, et ubi scriptum haeres in possessionem mitti postulare debet.

Lex 1. Impr. Valerianus et Gallienus aa. | 39) Mes-

[c. un. C. III. 20.]

In rem intromitti his iuste postulat; si ipse pulsator responsum ubique reddere.

TITULUS XXI. Ubi agi oportet de ratiociniis tam publicis, quam et privatis.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Gerontio.

[c. 1. C. ibid.]

Qui tutelas vel alias utilitates egit, in eo loco facit rationes.

Lex 2. Impr. Honorius et Theodosius aa. Machedonium magistri militum.

[c. 2. C. ibid.]

Post expleto cingulo ut militia tenetur, si quem gravavit.

TITULUS XXII. Ubi causa status agi debet.

Lex 1. Impr. Alexander a. Arestogratii.

[c. 1. C. III. 22.]

Si servus fugiens in alia provincia liberum se dicat, iudex eum transmittat, unde fugit.

Lex 2. Impr. Decius a. et Decius co|sus. Felici procuratori nostro | 39).

[c. 2. C. ibid.]

Curator per se causam examinare non potest.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Zenzonide.

[c. 3. C. ibid.]

Qui in libertate constitutus ad servitium pulsatur, foro pulsati sequitur.

Lex 4. Idem a. Sisinne | 41).

[c. 4. C. ibid.]

Si servus pro libertate clamat, ubi serviet, in eo loco causa audiatur.

Lex 5. Idem a. Diogeni presidi insularum. | 42).

[c. 5. C. ibid.]

Si de libertis inter fisco et privato agatur, apud locum est agendum.

Lex 6. Impr. Iustinianus a. Moene pp.

[c. 6. C. ibid.]

Servum id⁴³⁾ libertinum in iudicio pulsatus, etsi quinque anni intercesserint, contra eos causa in omni praetorio.

TITULUS XXIII. Ubi quis de curiali, vel cohortali⁴⁴⁾ vel conditione⁴⁵⁾ convenitur.

Lex 1. Impr. Archadius et Honorius aa. Florentio pp.

[c. 1. C. III. 23.]

Decurio si fugierit⁴⁶⁾, inventus revocetur.

Lex 2. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Cyro pp.

[c. 2. C. ibid.]

Curialis si se societ in alia terra, iudex eum revocat in suo loco, ut administret.

31) Lege pupillos. 32) Codex T. XX. 33) Leg. commissa. 34) Incipit fol. 57. A. 35) Cod. nihil. 36) Lege reddidisti. 37) Lege exerceri. 38) Lege debes. 39) Incipit fol. 57. B. 40) Voces procuratori nostro fortasse ex principio constitutionis natae sunt. 41) Secunda manus corrigit Sisinie. 42) Incipit fol. 58. A. 43) Lege vel. 44) Cod. coortalia. 45) Leg. conditione. 46) Leg. fugerit.

TITULUS XXIV. Ubi senatores vel clarissimi civiliter vel criminaliter conveniantur.

Lex 1. Impr. Constantinus a. ad Octavianum comitem Spaniorum. [c. 1. C. III. 24.]

Si clarissimus raptum vel alio crimen admisit, in ea provincia audiatur.

Lex 2. Impr. Valens, Gratianus et Valentinianus aa. ad Senatum. [c. 2. C. ibid.]

Senatores pro pecuniis causis apud eorum heredes audiantur.

Lex 3. Impr. Zeno Archadio pp. [c. 3. C. ibid.]

Sublimis potestas post crimen admisit, non per procuratorem litiget et ab imperio audiatur, aut, cuius erit, litigandum, sed et sententiam non denuntiet, nisi retulerit imperatoris.

TITULUS XXV. In quibus causis militantes foris perscriptionem⁴⁸⁾ uti non possent.

Lex 1. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Florentio pp. [c. 1. C. III. 25.]

Moderatores⁴⁹⁾ provinciae nullus contempnat iudicium.

TITULUS XXVI. Ubi cause fiscalis vel divine domus hominumque eius aguntur.

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus aa. Dioscoro. [c. 1. C. III. 26.]

De iure fisci homicidium factum per procuratores fisci agatur.

Lex 2. Idem a. Areste. [c. 2. C. ibid.]

Qui fiscalem hominem occidit, bonis eius fisco societur.

Lex 3. Impr. Antonius a. Eliodoro. [c. 3. C. ibid.]

Procuratori fisci ipse iudicare non potest.

Lex 4. Impr. Alexander a. Maximo. [c. 4. C. ibid.]

Si procuratore⁵⁰⁾ res meas comparasti, mihi⁵¹⁾ pretium cum usuris solvis.

Lex 5. Impr. Constantinus a. ad Ursum. [c. 5. C. ibid.]

Fiscales causas rationabiliter deciduntur.

Lex 6. Idem a. ad Italicum. [c. 6. C. ibid.]

Contra fiscalem hominem comitem privatorum⁵²⁾ roget. [c. 3.]

Lex 7. Idem a. ad Bulephorum. [c. 7. C. ibid.]

Cholonos publicos ab angariis abstineantur.

Lex 8. Idem a. ad Taurum pp. [c. 8. C. ibid.]

Si servus publicus preter fecit, ad iudicium rectoris eum petis, conductorem aut procuratorem causam dicatur.

Lex 9. Impr. Valentinianus et Valens aa. ad Philippum vicarium. [c. 9. C. III. 26.]

Si publicus procurator vel servus alicui mali admisit, in iudicio conventus exigatur, et, si reus est, puniatur.

Lex 10. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. ad Polymium pp. [c. 10. C. ibid.]

Acceptor publicus in suo foro contra ipsum dicatur.

Lex 11. Impr. Theodosius et Valentinianus a. Arcarii pp. sacri cubiculi. [c. 11. C. ibid.]

Publicus colonus aut inquilinus aut servus mali admisit, apud comitem sacrarum audiatur.

TITULUS XXVII. Quando liceat sine iudice unicuique vindicare se vel publicam devotionem.

Lex 1. Impr. Valentinianus, Theodosius et Arcadius aaa. ad provinciales. [c. 1. C. III. 27.]

Siquis nocturnis in rem alienam incedat, aut sepius vim faciat, occisus ibi fuerit, valet. [c. 54.]

Lex 2. Impr. Honorius, Archadius et Theodosius aaa. ad Adriano pp. [c. 2. C. ibid.]

Si miles violentia agat, mortuus aut vulneratus fuerit, non requiratur.

TITULUS XXVIII. De inofficioso testamento.

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus aa. Victorino. [c. 1. C. III. 28.]

De inofficioso testamento agi licet.

Lex 2. Idem a. Lucretio. [c. 2. C. ibid.]

Per inofficioso testamento accepisti possessionem, ab erede ei tolli non potest.

Lex 3. Idem a. Ianuario. [c. 3. C. ibid.]

Mater condito testamento filios heredes fecit, alio post genuit, solutus testamentus.

Lex 4. Idem a. Sotherico et aliis. [c. 4. C. ibid.]

Filius vota coniunctus de inofficioso testamento agere non licet.

Lex 5. Impr. Anastasius a. Helio. [c. 5. C. ibid.]

Si pater tuus de inofficioso testamento pulsavit, te agere licet.

Lex 6. Idem a. Ingenuo. [c. 6. C. ibid.]

Exheredato filio tres unciis ex omnibus detur.

Lex 7. Idem a. Secundino. [c. 7. C. ibid.]

De inofficioso testamento nepotem dicere licet.

Lex 8. Idem a. Florentio. [c. 8. C. ibid.]

Si non minus de quartam portionem scriptus est, contra testamentum patris agi non potest.

47) Incipit fol. 58. B. 48) Leg. fori praescriptione. 49) Legendum fortasse moderatoris. 50) Leg. a procuratore. 51) Cod. michi. 52) Lacuna est trium litterarum in Codice. 53) Incipit fol. 59. A. 54) Incipit fol. 59. B. 55) Incipit fol. 60. A.

Lex 9. Idem a. Romane. [c. 9. C. III. 28.]
De inofficioso testamento militi⁵⁶⁾ dici non potest.

Lex 10. Idem a. Quintilliano. [c. 10. C. ibid.]
Si testator, si publicus eius facultas debetur, in uno filio testatus fuerit, exheredatus, contra procuratorem publicum agat.

Lex 11. Idem a. Ingenuo. [c. 11. C. ibid.]
Arenarius inofficioso testamento praesentia agere licet, et filius eius, si arenarius fuerit.

Lex 12. Idem a. Licyniano et Diogeniano. [c. 12. C. ibid.]

* Si testator dixit: *ille filius meus intestatus sine liberis mortuus fuerit, norus⁵⁷⁾ mea succedat illi, valet⁵⁸⁾.*

Lex 13. Impr. Gordianus a. Prisciano. [c. 13. C. ibid.]
* Si testamentus cadat, pro qua re uni demisit⁵⁹⁾ septem, alio quinque uncias, legati complentur.

Lex 14. Idem a. Prisco. [c. 14. C. ibid.]
* De inofficioso testamento, quem non adisti, agere potest.

Lex 15. Impr. Philippus a. et Philippus c. Afrodisie. [c. 15. C. ibid.]
Filia exheredata amittere de inofficioso testamento tacere non potest. | ⁶⁰⁾

Lex 16. Impr. Valentinianus, Galienus et Valerianus novies VIII⁶¹⁾ Theodote. [c. 16. C. ibid.]
De inofficioso testamento agere potest, intra quinquennio agatur.

Lex 17. Impr. Carinus et Numerianus aa. Flore. [c. 17. C. ibid.]
Pretermisso filio sororem heredem fecit, de inofficioso testamento agere potest.

Lex 18. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Faustinae. [c. 18. C. ibid.]
Si filias sine liberis maritum heredem fecit, pater eius de inofficioso testamento agere potest.

Lex 19. Idem a. Apolenari. [c. 19. C. ibid.]
Filia prostituti⁶²⁾ exheredari⁶³⁾ potest.

Lex 20. Idem a. Alexandro. [c. 22. C. ibid.]
[22] Si maritus pretermisit⁶⁴⁾ filio uxorem suam fecit heredem, de inofficioso testamento agi potest.

Lex 21. Idem a. Tatile⁶⁵⁾. [c. 21. C. ibid.]
[21] Nepotes de testamento avunculorum inofficioso testamento dicere non licet, de falso.

Lex 22. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Sabiniano. [c. 20. C. ibid.]

* Filia ex voluntate matris⁶⁶⁾ nupsit absque patris consensum, separari a marito potest.

Lex 23. Idem a. Philippo. [c. 23. C. III. 28.]
Interdici | ⁶⁷⁾ testamentum culpa est.

Lex 24. Idem augustus. [c. 24. C. ibid.]
Miles de castrense peculio testatus, de inofficioso nec pater nec filius dicere potest.

Lex 25. Idem a. Moenedote⁶⁸⁾. [c. 25. C. ibid.]
Si mater filio heredes instituit, ut, si pater eius emancipaverit, habeat⁶⁹⁾, non dicatur de inofficioso testamento, quia providendum bonum hoc fecit.

Lex 26. Idem a. Sarapioni suo salute. [c. 26. C. ibid.]

Si pater filium in tres uncias constituit, nisi intra pueris mortuus fuerit, alius illi succedat, valet.

Lex 27. Impr. Constantinus a. ad Verianum. [c. 27. C. ibid.]

Uterini de inofficioso testamento agere non licet, sed germanis, si personam indignam heredem fecerit, excepto servo, quem diligit.

Lex 28. Idem a. ad Claudium presidem Datie. [c. 28. C. ibid.]

Sine culpa filius exheredatus⁷⁰⁾ agere potest. Si filium mater exheredavit, tamquam ab intestato succedit. Quodsi mater turpiter egit, vel inopia filio fuit, extera erit substantiae.

Lex 29. Impr. Zeno a. Sebastiano pp. | ⁷¹⁾ [c. 29. C. ibid.]

Dotem vel sponsalia filiis a parentes scripsit exheredatus fuerit filius, pro Falcidia sibi hoc reputatur.

Lex 30. Impr. Iustinianus a. Moene pp. [c. 30. C. ibid.]

Testator filio suo minus quam illi competit reliquerit, si non culpavilem⁷²⁾ consignificavit, fratres eius non illum ad culpam vocare possunt, equalaemque cum ea dividunt. *In ea lege dicit:* Ad inofficiosi testamenti querella vocantur. *Idem in ea lege abet⁷³⁾:* Filius si in Falcidia succedit, militiaeque ei a patre empti est, lucravit heredi si empti est militia, pretium sibi in portione reputet, excepto silentiariis.

Lex 31. Impr. Iustinianus a. Moene pp. [c. 31. C. ibid.]

Testamentus, in quo exheredatus filius in Falcidia legitur, stabile est.

Lex 32. Impr. Iustinianus a. Moene pp. [c. 32. C. ibid.]

56) Leg. militis. 57) Leg. nurus. 58) Pro valet Cod. habet abet, idque a secunda manu. 59) Leg. dimisit. 60) Incipit fol. 60. B. 61) Voces Novies VIII ex his vocibus Nob. caesar prodierunt. 62) Leg. prostituta. 63) Leg. exheredari. 64) Leg. pretermisso. Inscriptio huius legis est const. 21. C. III. 28. 65) Inscriptio est const. 21. C. III. 28. 66) Sic sec. manus. Prima habebat patris. 67) Incipit fol. 61. A. 68) Cod. Moene Dote. 69) Cod. abeat. 70) Leg. exheredatus. 71) Incipit fol. 61. B. 72) Leg. culpabilem. 73) Leg. habet.

Testator, si uni filio exheredato Falcidia non reliquerit, testamento de aliis, quem deliberavit, valet.

*Lex 33. Impr. Iustinianus a. Moene*⁷⁴⁾ pp.

[c. 33. C. III. 28.]

Testatori filio vel nepote ex testamento vel legato minus de Falcidia reliquerit, contra agi licet. Heres enim absque⁷⁵⁾ controversiam eum in portionem volet recipere et ille eos ad iudicium vocet, tertiam partem minus, de quod illi competit, accipiat.

Lex 34. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 34. C. ibid.]

Exheredato filio vel nepote si mortuus fuerit vivente testatore, non licet de inofficioso testamento norus.

Lex 35. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 35. C. ibid.]

Filius si aliquas res a patre accipiet suo placito, ut hoc sibi in portione sufficiat, de inofficioso testamento agere potest.

Lex 36. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 36. C. ibid.]

De inofficioso testamento agi potest, ut heres a creditore solum non gravetur. Heres intra annum propter⁷⁶⁾ responsum propter causidicis. In ea lege abet: In eadem commanentes provinciam intra sex menses heres succedat, si presens est; si absens⁷⁷⁾, intra anno, ut possit quis agere de inofficioso testamento.

Lex 37. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 37. C. ibid.]

Filius testamentum facere de castrense peculio miles et militia de sua acquisitione solum licet; et grammaticus et medicus. De his rebus⁷⁸⁾ non dicitur de inofficioso testamento, si non habent⁷⁹⁾ filios.

TITULUS XXIX. De inofficiosis donationibus.

Lex 1. Impr. Philippus a. Nicianori et Papianae.

[c. 1. C. III. 29.]

Si mater res suas uni filio aut extraneo donavit et alias singulas uncias donavit, de inofficiosa donatione agere potest.

Lex 2. Impr. Valerianus et Galienus aa. Anthiae.

[c. 2. C. ibid.]

Si pater tuus res suas filio dedit, et alii Falcidia⁸⁰⁾ reservavit, de inofficiosa donatione agi non potest.

Lex 3. Idem a. Heliano.

[c. 3. C. ibid.]

Si filium heredem in paucis constituisti, minus de Falcidia dare non potest.

Lex 4. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Aristinae.

[c. 4. C. ibid.]

Si filius matrem exheredari, potest mater de inofficioso agere.

Lex 5. Idem a. Collaveo.

[c. 5. C. III. 29.]

Si in filio emancipationem omnes res tuas donasti, alii filii contra fratrem agere potent.

Lex 6. Idem a. Dimitrie.

[c. 6. C. ibid.]

Si pater in filio plus donavit, de reliquo divisio facta, si ignoravit, qui gravatus est, repetere potest de inofficiosa donationem.⁸¹⁾

Lex 7. Idem a. Ammiano.

[c. 7. C. ibid.]

Si mater tua res suas uni donavit filium et tibi tres uncias donavit, concedere potest.

Lex 8. Idem a. Auxanoni.

[c. 8. C. ibid.]

Si pater uni filio omnia donavit, nihil⁸²⁾ est. Si mater sponsalia an filio emancipat⁸³⁾ et donavit, consentiente marito, resolvitur.

Lex 9. Impr. Constantinus a. Olybrio.

[c. 9. C. ibid.]

Si uni filio minus quam Falcidia donatum est, repeti potest.

TITULUS XXX. De inofficiosis dotibus.

Lex 1. Impr. Constantinus a. ad Maximum pre-
sidente Sicilie.

[c. un. C. III. 30.]

Si parentes uni filio omnes res in dotem conscribat, de inofficioso querella agi potest.

TITULUS XXXI. De repetitione⁸⁴⁾ hereditatis.

Lex 1. Impr. Titus Elius Antoninus aaa. Auguria-
no proconsule Africae.

[c. 1. C. III. 31.]

Creditor post mortem debitoris usuras non lu-
crat, nisi ex eo heredem pulsavit.

Lex 2. Impr. Severus et Antoninus aa. Marcello
militi.

[c. 2. C. ibid.]

Si quis a patre tuo rem emptam tenet, quem tibi competit, ex eo illum pulsasti, cum fructibus tibi restituat.⁸⁵⁾

Lex 3. Idem a. Epicle.

[c. 3. C. ibid.]

Soror matris tue debito eius ab eius heredem repeti potest ad nomen matris tue de anteriore testamento inofficioso.

Lex 4. Impr. Antoninus a. Vitaliano.

[c. 4. C. ibid.]

In morte cuiusdam, quod expedisti⁸⁶⁾, ab herede recipes⁸⁷⁾.

Lex 5. Idem a. Postumiane.

[c. 5. C. ibid.]

Hereditatem, quem tenuisti, quam tibi credebatur competere si addicta es⁸⁸⁾, recipis, quod creditoribus solveras. Nam creditore⁸⁹⁾ exigere non potest⁹⁰⁾.

Lex 6. Impr. Alexander a. Firmino.

[c. 6. C. ibid.]

74) Pro Moene vulgo Demostheni. 75) Incipit fol. 62. A. 76) Supra vocem propterea secunda manus posuit ciendum. 77) Incipit fol. 62. B. 78) Cod. abent. 79) Leg. Falcidiam. 80) Incipit fol. 63. A. 81) Cod. nichil. 82) Litterae tio a sec. manu punctis notatae sunt, primaque man. emancipavit correxit. 82b) Leg. petitione. 83) Incipit fol. 63. B. 84) Leg. expendisti. 85) Leg. recipis. 86) Pro addicta es Codex habet additas. 87) Leg. a creditore. 88) Leg. potes.

Si filii tui emancipati substantia apud nepotes residet, qui in tua non fuerunt potestate, repetere iuste potest.

Lex 7. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Restitute. [c. 7. C. III. 31.]

1 per. Petere facultatem pro herede licet remote prescriptionem⁸⁹⁾ contra possessorem.

Lex 8. Idem a. et c. Asterio. [c. 8. C. ibid.]

* Requiri licet, si eius propinquus testavit.

Lex 9. Idem a. et c. Demophole. [c. 9. C. ibid.]

f. 63 * Si successionem cognati scriptis repudiasti, adire non potest. [90]

Lex 10. Idem a. et c. Theudatiano. [c. 10. C. ibid.]

Filiusfamilia⁹¹⁾ relicta sibi hereditate tenuit, patri adquisivit.

Lex 11. Impr. Archadius et Honorius aa. Eternali⁹²⁾ proconsuli. [c. 11. C. ibid.]

12 Ad restituendam possessionem pulsari licet, non ut ipse confiteantur, quomodo possidet.

Lex 12. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 12. C. ibid.]

Si creditor absque herede occupaverit, dato fideiussorem, ratione facienda de fructibus et usuris. Item in ea lege habet: Annalem spatium tantummodo. Idem: Post anno defuncti heres pulsetur a creditoribus. Et liberti prius rationes edat, siquid habuerunt⁹³⁾ commissum.

TITULUS XXXII. De rei vindicatione.

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus aa. Ceciliae. [c. 1. C. III. 32.]

* Si alienum servum possedisti, quidquid sub tuo dominio adquisivit, simul cum servos et operas reddes.

Lex 2. Idem a. Aresteno. [c. 2. C. ibid.]

16 Si in rem tuam extraneus, te ignorante, edificavit⁹⁴⁾ et mansit, dominus terre lucrabit.

f. 63 v *Lex 3. Impr. Alexander a. Domine.* [95] [c. 3. C. ibid.]

Res tuas mater aut pater vendidit; absque pretium eas recipis, si heres non est.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Muniano militi. [c. 4. C. ibid.]

Qui res tuas male fieri tenuit, alii eas vendidit, in rem tibi actio est ante prescriptionem temporis.

Lex 5. Idem a. Herasiano. [c. 5. C. ibid.]

Qui iniuste rem alienam tenuit, cum pensionibus restituat. Siquid hibi⁹⁶⁾ expedit⁹⁷⁾, non recipiet.

Lex 6. Idem a. Astronio. [c. 6. C. III. 32.]

Apud quem pecunias commendasti, si exinde aliquid suum nomen comparavit, sibi adquisivit, pecunias tibi restituit.

Lex 7. Idem a. Antonino. [c. 7. C. ibid.]

Fili ancille ad matrem pertinent.

Lex 8. Idem a. et c. Philippo militi. [c. 8. C. ibid.]

* De pecunia militi ad tuum nomen comparasti; medietatem illi efficitur.

Lex 9. Impr. Carus, Carinus et Numerianus aaa. et c. Anthoni. [c. 9. C. ibid.]

Ancilla detali conscripta si ab alio teneatur, recipis.

Lex 10. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Ianuario. [c. 10. C. ibid.]

Servorum instrumento perduto, in iudicio per testes iuris tui esse ostendis. [98]

Lex 11. Idem a. Galano. [c. 11. C. ibid.]

* Qui inscio agro alienum plantavit, domino terre effectum est.

Lex 12. Idem a. Alexandro. [c. 12. C. ibid.]

Vendita ancilla filii ex ea apud emptorem nati ipsius sunt, nec contra vinditionem⁹⁹⁾ agi potest, sed de praetio, si non accepit.

Lex 13. Idem a. Eutichiano. [c. 13. C. ibid.]

Si de mancipio oritur causa, in iudicio presentetur.

Lex 14. Idem a. Septime. [c. 14. C. ibid.]

Si mater res filii si vendidit, si eius heres non est, agere potest.

Lex 15. Idem a. Proculino. [c. 15. C. ibid.]

Si unus dominus duobus vendidit, si posteriori traditionem celebravit, ipse erit dominus; sed reddet emptori pretium cum usuris; similiter et de donationibus potius erit traditio.

Lex 16. Idem a. et c. Ianuario. [c. 16. C. ibid.]

In solo commune edificasti; recepta expensa communis erit.

Lex 17. Idem a. et c. Sabino. [c. 17. C. ibid.]

Si res tuas ex iudicio recipisti et fruges retro temporum tibi restituat.

Lex 18. Idem a. et c. Claro. [c. 18. C. ibid.]

Si in rem tuam alius te ignorantem mansit, nihil¹⁾ tibi nocet. [2)

Lex 19. Idem a. et c. Callistrato. [c. 19. C. ibid.]

* Integro dominium documenta declarant, si alterius iuris non est.

89) Leg. remota praescriptione. 90) Incipit fol. 64. A. 91) Leg. filiusfamilias. 92) Leg. Aeternali. 93) Codex abuerunt. 94) Lege aedificavit. 95) Incipit fol. 64. B. 96) Leg. ibi. 97) Leg. expendit. 98) Incipit fol. 65. A. 99) Leg. venditionem. 1) Codex nichil. 2) Incipit fol. 65. B.

*Lex 20. Idem a. et c. Quartille.*³⁾

[c. 21. C. III. 32.]

[21] Rem quam tuum dominium vindicas subiecto sacramento non adimplisti restituis.

Lex 21. Idem a. et c. Yrodeae. [c. 22. C. ibid.]

[22] Male fidei possessa cum fructibus restituuntur.

Lex 22. Idem a. et c. Diodoto. [c. 23. C. ibid.]

[23] Mancipium tuum furtim vel violentiam abstulit alii vendito tibi praeiudicio non potest fieri.

*Lex 23. Idem a. et c. Magnifero.*⁴⁾

[c. 24. C. ibid.]

[24] Nullo titulo precidentem te non munit pret[er]scriptio. Qui autem ad limitem fuerunt, non illis preponitur, si pret[er]scriptio.

*Lex 24. Idem a. et c. Iuliano.*⁵⁾ [c. 25. C. ibid.]

[25] Sepius pro alio debito reddidisti⁶⁾, non dominus efficeris, sed creditor.

*Lex 25. Idem a. Eugomio.*⁷⁾ [c. 26. C. ibid.]

[26] Longi temporis possessio non est, qui iam pulsatus videris.

*Lex 26. Idem a. et c. Heliodoro.*⁸⁾

[c. 27. C. ibid.]

[27] Servo empto si de presenti non est traditus, eum tenere non potis.

*Lex 27. Idem a. et c. Philadelpho.*⁹⁾ [c. 28. C. ibid.]

[28] Iniusta probabilitas non restituitur.

Lex 28. Idem a. et c. Sopatro. [c. 28. C. ibid.]

Qui res alienas possidet, cogitur reddere.

TITULUS XXXIII. De usufructu et abitatione et ministerium servorum.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Possidonio. [c. 1. C. III. 33.]

Usufructum uxor marito relinqui licet indemnes a creditoribus.

Lex 2. Idem a. Felici. [c. 2. C. ibid.]

Usufructum tibi relictum est, proprietatem creditoribus efficitur.

Lex 3. Impr. Antoninus a. Anthoniano.

[c. 3. C. ibid.]

Usufructuarius pater tuus institutus post obitum eius filiis nihil¹⁰⁾ competit.

Lex 4. Impr. Alexander a. Verbicio.

[c. 4. C. ibid.]

Qui usufructuarius constitutus est, fideiussorem det de non minuendo.

Lex 5. Idem a. Evocato. [c. 5. C. ibid.]

Si pater tuus usufructum uxori reliquit¹¹⁾,

usque dum ad legitimos annos filii pervenerint, si post hoc tenuit, fruges restituit.

Lex 6. Idem a. Stratonice. [c. 6. C. III. 33.]

Si maritus tuus in dote accepit sub pacto, ut usufructum habeat¹²⁾, post soluto matrimonio ei auferetur usufructus.

Lex 7. Impr. Gordianus a. Ulpiano militi.

[c. 7. C. ibid.]

Usufructuarius sarcitecta ipse faciat; ¹³⁾ si quid a novo fecerit, heredes eius recipiunt.

Lex 8. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Hieronine. [c. 8. C. ibid.]

Usufructuarius prescriptionem non generat.

Lex 9. Idem a. et c. Auxanuse. [c. 9. C. ibid.]

Usufructuarius alienationem non facit, nec mancipium in alterius obsequium det.

Lex 10. Idem a. et c. Pomponio. [c. 10. C. ibid.]

Si maritus uxorem usufructuaria reliquit¹⁴⁾, certam a servis accipere valebit.

Lex 11. Idem a. et c. Theodoto. [c. 11. C. ibid.]

Habitatio mortem finit, non vindicat dominium.

Lex 12. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 12. C. ibid.]

Maritus si uxorem aut alium usufructuarium fecerit, in certum tempus, habet¹⁵⁾.

Lex 13. Idem a. Iuliano pp. [c. 13. C. ibid.]

Usufructum legatis relictum, domum liceat manere et locare.

Lex 14. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 14. C. ibid.]

Usufructum post discessum eius ad heredem revertit.

Lex 15. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 15. C. ibid.]

Si servus alienus adquisierat usufructum, validum est, ut deminuat.

Lex 16. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 16. C. ibid.]

Usufructus a minore aetate relictus¹⁶⁾ restituitur, si quid expetit, recipit.

Lex 17. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 17. C. ibid.]

Res communes invitum nemo compellitur tenere.

TITULUS XXXIV. De servitutibus et aqua.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Carphoniae.

[c. 1. C. III. 34.]

Si per longi temporis iure quieto possedisti lumen, tibi auferri non potest, praeter vim tibi factam.

3) Haec est inscriptio const. 20. C. III. 32. Verum sententia ad const. 21. C. ibid. refertur. 4) Est inscriptio const. 23. C. III. 32. 5) Inscriptio est const. 24. C. ibid. 6) Leg. debitorum dedisti. 7) Est inscriptio const. 25. C. ibid. 8) Est inscriptio legis 26. C. ibid. 9) Inscriptio est const. 27. C. ibid. Incipit fol. 66. A. 10) Cod. nichil. 11) Cod. reliquit. 12) Cod. abeat. 13) Incipit fol. 66. B. 14) Cod. reliquit. 15) Cod. abeat. 16) Incipit fol. 67. A. 17) Prima man. habuerat XXXIII., sec. correxit XXXIII.

Lex 2. Idem a. Marfiali. [c. 2. C. III. 34.]

Si aquam per possessionem Martialis eduxisti, eo sciente, servitutum¹⁸⁾ exemplo rerum mobilium tempore quesisti; sin autem, frustra queris.

Lex 3. Idem a. Ricane. [c. 3. C. ibid.]

Et in provinciali pretio¹⁹⁾ constituti²⁰⁾ servitus aqueductus vel alie servitute.

Lex 4. Idem a. Cornilio. [c. 4. C. ibid.]

Aqua, que in alio loco oritur, sine voluntate eius, ad quem usus pertinet.

Lex 5. Impr. Philippus a. et Philippus c. Luciano militi. [c. 5. C. ibid.]

Si quid pars diversa contra servitutem edibus tuis dicit.

Lex 6. Impr. Claudius a. Prisco. [c. 6. C. ibid.]

Fonte aque usus tui sine voluntatem domini in aliorum predia non iniuriatur.

Lex 7. Impr. Dioclitianus et Maximianus | 21) aa. Iuliano. [c. 7. C. ibid.]

Si manifeste doceri non potest ius aquae ex more vetere, iudex provincie providebit.

Lex 8. Idem a. et c. Niceto. [c. 8. C. ibid.]

In pariete vero tuo si fenestra vim fecit convincitur, cum expensa sua omnia restaurat.

Lex 9. Idem a. et c. Zosimo. [c. 9. C. ibid.]

Si in edibus vicini tibi debitam servitutem altius hedicavit.

Lex 10. Idem a. et c. Nimfidio. [c. 10. C. ibid.]

Si tibi servitutum aquae debere preses animadverberit.

Lex 11. Idem a. et c. Aurelio. [c. 11. C. ibid.]

Per agrum alienum, si servitutum non debet, ire vel agere vicini²²⁾ non licet.

Lex 12. Idem a. et c. Valerie. [c. 12. C. ibid.]

Non modus praediorum, sed servitus aque ducende terminum facit.

Lex 13. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 14. C. ibid.]

Ut nemo usum areae ventus tollat. Et usum habuit²³⁾ per agrum ipsius et per decem aut viginti annos inter presentes, iam non habet usum.

Lex 14. 24) Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 13. C. ibid.]

In omnibus tam usus mobilibus²⁵⁾ vel immobilibus decem et viginti annis inter²⁶⁾ presentes personas.

TITULUS XXXV. De lege Aquilia.

Lex 1. Impr. Alexander a. Liconidi. [c. 1. C. III. 35.]

Quidam non in silva ligno incidit vel igni casu

comburet si probat, leges²⁷⁾ Aquiliae actionem habet²⁸⁾.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Muciano. [c. 2. C. III. 35.]

Qui domum alienam deponet vel incendium, in damnum satisfaciatur.

Lex 3. Idem a. Dolenti. [c. 3. C. ibid.]

Ancillam, quam caesam²⁹⁾ esse conquestus es, vel criminalem actionem adversus eum tibi competit.

Lex 4. Impr. Diocletianus et Maximianus aa. Zoilo. [c. 4. C. ibid.]

Qui damnum fecit et negat, et si probaverit, dupplum reddat³⁰⁾.

Lex 5. Idem a. Claudio. [c. 5. C. ibid.]

Qui pecora tua vel alium animale in claudet³¹⁾ et famem³²⁾ necat, dupplum³³⁾ reddit.

TITULUS XXXVI. De familia herciscunde iudicium.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Martiano. [c. 1. C. III. 36.]

Si non paternam hereditatem ex consensu³⁴⁾ dividisti vel transactio subsecuta est, iudicio potest experiri.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Viliano. [c. 2. C. ibid.]

Uxor tua, si mortuo patre tuo, cum dote³⁵⁾ numeraverat, cum heres eius existeris, adhuc in matrimonio tuo fuit, actionem habes. [36)

Lex 3. Idem a. Rufo. [c. 3. C. ibid.]

Si quid a quo herede³⁷⁾ etiam tue³⁸⁾ portionis ex hereditatem sublatum fuerit, et probaveris³⁹⁾, reddit.

Lex 4. Impr. Alexander a. Anthonio. [c. 4. C. ibid.]

Si filiofamilias, dum fuit, eis res mobiles donata sunt, lege ipsam legem.

Lex 5. Idem a. Statilio. [c. 5. C. ibid.]

In mariti fuit potestatem facere testamentum in servo suo, qui in vinculis fuit, alter in exilio.

Lex 6. Impr. Gordianus a. Pompeio militi. [c. 6. C. ibid.]

Oms divisiones in omnibus non recipiunt.

Lex 7. Idem a. Heliano. [c. 7. C. ibid.]

Si qua fideicommissorum petitio inter coheredes consistat, voluntas testatricis servetur. Iudex vel preses provinciae.

Lex 8. Idem a. Thelesphoro. [c. 8. C. ibid.]

Bona communia ex hereditate patris vel matris dividantur cum familia herciscunde.

Lex 9. Idem a. Nervie. [c. 9. C. ibid.]

18) Leg. servitutum. 19) Leg. praedio. 20) Leg. constitui. 21) Incipit fol. 67. B. 22) Leg. vicino. 23) Cod. abuit. 24) Cod. Lex XIII. 25) Cod. mobilibus. 26) Incipit fol. 68. A. 27) Leg. legis. 28) Cod. abet. 29) Cod. cesam. 30) Leg. duplum reddet. 31) Cod. in claudet. 32) Leg. fame. 33) Leg. duplum. 34) Leg. consensu. 35) Leg. cui dotem. 36) Cod. abes. Incipit fol. 68. B. 37) Leg. a coherede. 38) Leg. tuae. 39) Cod. probaveris.

* Portionem erciscundae familiae hereditatis, si qua pertinet, fructum augeri.

Lex 10. Idem a. Phylotere. [c. 10. C. III. 36.]
Testator heredes suos constitui possessiones cum mancipia habeant. [40]

Lex 11. Impr. Philippus a. et c. Philippus Antoniae. [c. 12. C. ibid.]

[12] Divisio facta inter fratres proponis irrita esse, fides rei gestae⁴¹⁾ divisio adfirmat.

Lex 12. Impr. Gallus et Volusianus aa. Rufino 42). [c. 11. C. ibid.]

[11] Inter filios et filias bona intestatorum parentum pro virilibus portionibus aequo iure dividi oportet et explorati iuris est. *M. I. J.*

Lex 13. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Saturnino. [c. 13. C. ibid.]

Certum est, liberorum peculia post mortem patris in hereditatem dividenda ad communionem esse revocanda.

Lex 14. Idem a. Hermiano. [c. 14. C. ibid.]

Bona paternae quo iure inter te et fratrem tuum dividisti, si evictionis titulo factum est, unus quis eventum rei et detrimentum equo heredes suscipiant.

Lex 15. Idem a. et c. Theophyle. [c. 15. C. ibid.]

Si divisio possessionis facta est, pro solido rerum, quas ad patrem tuum pertenuit et firmavit, require legem.

Lex 16. Idem a. et c. Commodiano Eracliano. [c. 16. C. ibid.]

Si filii patris testamentum rescindendi si hoc inofficiosum non probare⁴³⁾ potest, nullam habeat⁴⁴⁾ potestatem; require legem.

Lex 17. Idem a. et c. Lysigrati. [c. 17. C. ibid.]

Coheredibus divisione inter se facientibus absque ignorantibus minime derogari. Req. ⁴⁵⁾ legem.

Lex 18. Idem a. Domne. [c. 18. C. ibid.]

Filie, cuius paterno nomine comparavit, si non post contrarium eius iudicium probetur, per arbitrium dividende hereditatis. Require legem.

Lex 19. Idem a. et c. pactumlelisygratae. [c. 19. C. ibid.]

[unite] * Incerti iuris est, earum rerum, ex quo hereditibus iugio earum rerum. Require legem.

Lex 20. Idem a. et c. Fortunato Pactumiae. [c. 20. C. ibid.]

Familiae erciscundae iudicio. Req. leg. ⁴⁶⁾

Lex 21. Idem a. et c. Dionysio Fortunato. [c. 21. C. ibid.]

Si pater specialiter aut generaliter designavit, inter se equale dividant. Req. legem.

Lex 22. Idem a. et c. Ermogeni Dianisio. [c. 22. C. III. 36.]

Rerum communem non consentientibus coheredibus. Req. legem.

Lex 23. Idem a. et c. Socrati Hermogeni. [c. 23. C. ibid.]

Licet pactum divisionis adversum singulos actio pro hereditatis portionibus⁴⁷⁾. Require legem.

Lex 24. Idem aug. et c. Dionysio. [c. 24. C. ibid.]

Filium, quem habentem⁴⁸⁾ fundum portionem hereditatis fratribus ex quibusdam aliis quartam partem. Require legem.

Lex 25. Idem a. et c. [c. 25. C. ibid.]

Ex causa donationis vel aliunde tibi acquisita. Req. legem.

Lex 26. Impr. Constantinus a. ad Bassum. [c. 26. C. ibid.]

* Sive per testamentum, sive per codicillos⁴⁹⁾ vel per epistulam vel non completum testamentum parentes nominent.

TITULUS XXXVII. De communi dividendum.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Luciano. [c. 1. C. III. 37.]

* Frater tuus portionem suam compitentem⁵⁰⁾ venundavit, actio tibi est adversus qui vendidit. Nam si lite contestavit, alienare non potuit. Req. legem.

Lex 2. Impr. Alexander a. Avito militi. [c. 2. C. ibid.]

Si fratres tuos vineas communes distraxit⁵¹⁾, tibi preiudicium non fecit.

Lex 3. Idem a. Verecundiano. [c. 3. C. ibid.]

* Inter fratrem et te dividendi bonis datus fuerit in officium arbitrium. Nam ea partem, quod competit, cum emptorem dabis.

Lex 4. Impr. Dioclitianus et Maximianus 52) *aa. et c. Herode.* [c. 4. C. ibid.]

Si sorore tua viginti quinque annis sit, dividisti, divisio manet. Nam si minor aetate, solvitur divisio inter sorore de res commune.

Lex 5. Idem a. et c. Secundino. [c. 5. C. ibid.]

In commune vel societatem nemo compellitur invitatus detineri, quapropter aditus preses provinciae equa⁵³⁾ communia tibi cum sorore perspexerit, dividi provideat. Sub die m^{se}. VII.

TITULUS XXXVIII. Communia utriusque iudicio^{53b)} tam familiae herciscunde, quam communi dividendum.

40) Cod. abeant. Incipit fol. 69. A. 41) Cod. geste. Caeterum inscriptio huius legis est const. 11. C. III. 36. Verba contextus ex const. 12. C. h. t. hausta sunt. 42) Inscripção huius legis est const. 12. C. III. 36. Ipsa verba sunt const. 11. C. h. t. 43) Incipit fol. 69. B. 44) Cod. abeat. 45) Leg. require. 46) Leg. require legem. 47) Incipit fol. 70. A. 48) Cod. abentem. 49) Cod. codicillos. 50) Lege competentem. 51) Cod. distrax. 52) Incipit fol. 70. B. 53) Leg. ea, quae. 53b) Lege iudicii.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Marco.

[c. 1. C. III. 38.]

Res divisas replicari non licet.

Lex 2. Impr. Alexander a. Euphrate.

[c. 2. C. ibid.]

* Inter socios divisio facta in alios transferri licet.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus a. et c. Severo.

[c. 3. C. ibid.]

Divisio absque iudicio, si dolus et fraus facta, replicatur.

Lex 4. Idem a. et c. ad Maximum.

[c. 4. C. ibid.]

* Si patruus tuus res communes negotium comparavit, ipsius efficitur, restituto tibi pretium portionis.

Lex 5. Idem a. et c. Frontonie Gallaphryoni.

[c. 5. C. ibid.]

Communia documenta si unus teneat, iudici est praevidere, apud quem ⁵⁴⁾ resedeant.

Lex 6. Idem a. et c. Thesidiane.

[c. 6. C. ibid.]

Res divisas absque scripturam, invicem promisso sibi sacramento ut taceat de fraude, replicat.

Lex 7. Idem a. et c. Severiano et Flaviano.

[c. 7. C. ibid.]

Si frater tuus res communes pignoris dedit et divisionem non manifestavit, contra fratre erit vobis ⁵⁵⁾ actio. Si enim consentistis, communis erit solutio.

Lex 8. Idem a. et c. Nichomacho.

[c. 8. C. ibid.]

Si legitima etate servos dividistis et finistis, replicari non potest.

Lex 9. Idem a. et c. Calliconio.

[c. 10. C. ibid.]

Si auctor per testamentum dixit, divisionem fuisse facta, de minus facta rem requiri licet.

Lex 10. Idem a. et c. Demitriano.

[c. 9. C. ibid.]

* Mancipia divisa iudicium est.

Lex 11. Impr. Constantinus a. Cyrillo.

[c. 10. C. ibid.]

[10] Divisio omnia specialiter designato.

Lex 12. Impr. Iustinianus a. ad Senatum.

[c. 12. C. ibid.]

Si parentes in filio dote vel sponsalia dedit, quod ad se reverti promisit, si p testamentum alii eas res deliberavit, firmum non est, sed ad ipsos filios revertatur.

TITULUS XXXIX. De finium regundorum. ⁶⁰⁾

Lex 1. Impr. Dioclitianus ⁶¹⁾ et Maximianus aa. et c. Nicyphoro.

[c. 1. C. III. 39.]

Terre fines designant, nec emptor plus presumere licet.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Tatiano.

[c. 2. C. ibid.]

Fines vicinorum sepius mutantur.

Lex 3. Impr. Constantinus a. ad Tertullianum.

[c. 3. C. ibid.]

* In possessionem plus petendum prius ostendat, et exinde agrimensur inter vos finiet.

Lex 4. Idem a. ad Bassum pu.

[c. 4. C. ibid.]

* Qui terminum abstulit ante iudicium, quod petit, amittat.

Lex 5. Impr. Valentinianus, Theodosius et Arcadius aaa. Neuterio pp.

[c. 5. C. ibid.]

* Quinque pedes inter confinium vacat.

Lex 6. Impr. Theodosius, Archadius et Honorius aaa. Rufino pp.

[c. 6. C. ibid.]

Confinales triginta annis finient ⁶²⁾.

TITULUS XL. De consortibus eiusdem militis ⁶³⁾.

Lex 1. Impr. Iulianus a. Secundo pp.

[c. 1. C. III. 40.]

Lite ⁶⁴⁾ excusare propter consortes suos non licet, seu absentes vel praesentes sint.

Lex 2. Impr. Valentinianus et Valens aa. Salustio pp.

[c. 2. C. ibid.]

Pro commune debito si unus vult litem suscipere et dat fideiussorem de rata abitionem ⁶⁵⁾ vel solvendum ^{65b)}, licet.

TITULUS XLI. De noxalibus ⁶⁶⁾ actionibus.

Lex 1. Impr. Alexander a. Marcello.

[c. 1. C. III. 41.]

Si servus domino furtum fecit, postea ⁶⁷⁾ manumissus est, furti non tenetur.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Quintilliano et aliis.

[c. 2. C. ibid.]

Si servus tuus arbores alienas incidit te ignorante, servus est reus.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Eutycio. c.

[c. 3. C. ibid.]

Pro servi admissum contra domino iudice rogari licet et eius fidem peti, si cum eius conscientiam non fecit.

Lex 4. Idem a. et c. Sosio.

[c. 4. C. ibid.]

64) Incipit fol. 71. A. 55) Cod. vob. 56) Inscriptio est const. 10. C. III. 38. 57) Inscriptio est const. 9. C. III. 38. 58) Inscriptio est const. 11. C. III. 38. 60) Incipit fol. 71. B. 61) Leg. Diocletianus. 62) Leg. finient. 63) Legendum litis. 64) Legendum litem. 65) Incipit fol. 72. A. 65b) Leg. ratihabitione vel iudicato solvendo. 66) Leg. noxalibus. 67) Leg. postea.

Si servus furtum admiserit, dominus convenitur intra tempus, quadrupplum reddet; plus pro criminale ammissionem servus tenetur.

TITULUS XLII. Ad exhibendum⁶⁸⁾.

Lex 1. Impr. Alexander a. Criscenti militi.

[c. 1. C. III. 42.]

Si ancilla⁶⁹⁾ matris tue⁷⁰⁾ pater tuus vendidit, repetere potis⁷¹⁾.

Lex 2. Idem a. Syro.

[c. 2. C. ibid.]

* Si pro crimine servi domino petatis in iudicio, servo praesente⁷²⁾, licet.

Lex 3. Idem a. Felicissimae.

[c. 3. C. ibid.]

* Pro alia⁷³⁾ actione pulsari alia introduci non licet.

Lex 4. Idem a. Flavioche.

[c. 4. C. ibid.]

Cognovit iudex tua documenta apud adversario residere; si praesumis⁷⁴⁾ de obiecta iurare, recipis.

Lex 5. Impr. Gordianus a. Saviatiano militi.

[c. 5. C. ibid.]

Proponere actionem contra eum, qui tenet, vel, qui dolum fecit, liceat.

Lex 6. Impr. Philippus a. Polemonidi.

[c. 6. C. ibid.]

* Instrumenta tuum nomen ostendit, si fide eorum facis, nam secundo crimen obiectum addiceris.

Lex 7. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Vitaliano.

[c. 7. C. ibid.]

[63] Quod proponis, non defendas, contra te est.

Lex 8. Idem a. Potino.

[c. 8. C. ibid.]

* Res, quas commendasti, si amicus ea alii feneravit, tu exigere potes debitore; quod si tuum commendasti, sed fenerasti, adversus secundum debitorem non tibi est actione forte heres sit.

Lex 9. Idem a. et c. Faustino.

[c. 9. C. ibid.]

* Si, cui debuisti, reddidisti et documenta recipisti⁷⁵⁾, inquietari non potest.

TITULUS XLIII. De religiosis et sumptibus funerum.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Dionysiae.

[c. 1. C. III. 44.]

In alienum agrum sepulchrum filii tui ab aqua⁷⁶⁾ leditur⁷⁷⁾, vel eum munias, iudex arbitret, quod des pretium.

Lex 2. Idem a. Helariano.

[c. 2. C. ibid.]

Te nolente, in rem tuam sepulcrum fieri, nec sepeliri licet: si te absente, factum fuerit, venundari, nec donari.

Lex 3. Alexandro a. 78) Primo.

[c. 3. C. ibid.]

Quod in funus expeditur⁷⁹⁾, recipis.

Lex 4. Idem a. Lycinio.

[c. 4. C. ibid.]

Sepulchrum, ubi parentes familia sepeliant, heredes nec dividere licet.

Lex 5. Idem a. Primitivo et aliis.

[c. 6. C. ibid.]

De perscriptione monumenti.

Lex 7. Impr. Gordianus a. Claudio.

[c. 7. C. ibid.]

* Movere sepulchrum non licet.

Lex 8. Impr. Philippus a. Iuliano.

[c. 8. C. ibid.]

Sepulturas ad haeredes competit et non ad parentes.

Lex 9. Impr. Philippus a. et Philippus cesar Faustine.

[c. 9. C. ibid.]

Sepulchrum venundari non licet.

Lex 10. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Aquilinae.

[c. 10. C. ibid.]

* Monumentus, ⁸⁰⁾ in quo non est sepelitus corpus, vendi licet.

Lex 11. Idem a. et c. Gaudentio.

[c. 11. C. ibid.]

* Violator sepulture obnoxius criminis est.

Lex 12. 81) Idem a. et c. Victorino.

[c. 12. C. ibid.]

Corpus in civitate non sepeliatur.

Lex 13. Idem a. et c. Victorino.

[c. 13. C. ibid.]

Sepulcri dominus heres non dereliquerit nullus sit.

TITULUS XLIV. De aleae luso et aleatoribus. Greg.

Lex Greca. ⁸²⁾

EXPLICIT LIBER TERTIUS FELICITER.

68) Cod. exhibendum. 69) Leg. ancillam. 70) Leg. tuae. 71) Leg. potes. 72) Cod. presente. 73) Incipit fol. 72. B. 74) Cod. praesumis. 75) Leg. recepisti. 76) Incipit fol. 73. A. 77) Lege laeditur. 78) Leg. impr. Alexander a. 79) Leg. expenditur. 80) Incipit fol. 73. B. 81) Cod. XIII. ab initio habuerat, postea secunda manus XII. correxit. 82) Incipit fol. 74. A. Hic titulus constitutiones non habet, sed est quattuordecim versuum spatium vacuum. In fine huius spatii illa verba „Lex greca“ posita sunt.

An v. Idem a. capto militi. Parentum insusio eorum fieri monumentum. heres pretermitti non potest.

INCIPIT LIBER CONSTITUTIONUM ADNOTATIONUM QUARTUS.

TITULUS I. De rebus creditis fide⁸³⁾ iure- iurandis.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Herculiano.

[c. 1. C. IV. 1.]

Ex consum[ ] accepto sacramento vel⁸⁴⁾ cessum replicari non licet.

Lex 2. Impr. a. Felici.

[c. 2. C. ibid.]

Sacramento finito replicari non licet.

*Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Se-
vere.*

[c. 3. C. ibid.]

* Si ex necessitate iudicis iurasti, rescindi potest.

Lex 4. Idem a. Maxime.

[c. 4. C. ibid.]

* Si minor etate, iura, resolvitur.

Lex 5. Idem a. Iuliano.

[c. 5. C. ibid.]

* Minor in accepto iuravit, tutori nihil⁸⁵⁾ est, tutoris fides imploratur.

Lex 6. Idem a. et c. Basso.

[c. 6. C. ibid.]

Ex placito dato sacramento valet.

Lex 7. Idem a. et c. Euticiane.

[c. 7. C. ibid.]

In causa matris si filius absque eius volunta-
te⁸⁶⁾ iuravit, eam non nocet.

Lex 8. Idem a. et c. Alexandro.

[c. 8. C. ibid.]

Actoris relatio sacramenti finis iudicii est.

Lex 9. Idem a. Martiano.

[c. 9. C. ibid.]

* Mandatus si de calumnia iuramentus non le-
gitur, firmum non est.

Lex 10. Idem a. Prologeni.

[c. 10. C. ibid.]

Absque⁸⁷⁾ sacramento principali persone differri potest.

Lex 11. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp.

[c. 11. C. ibid.]

* Si iuramento petieris et accipere volueris, ex eo sacramentum suscipis, nec probationem facere promit-
teris⁸⁷⁾.

Lex 12. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp.

[c. 12. C. ibid.]

Cui iussum fuit iurare, si mortuus est, proba-
tio⁸⁸⁾ iam non quæritur⁸⁹⁾; si vivus recusavit,
pro se probare⁹⁰⁾ iam non est. Quodsi iuste re-
cusavit, licet; aut, si iudex hoc male dixit, emen-
dari licet; si longius est, qui iuret, apud curiam
loci iuret.

Lex 13. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 13. C. IV. 1.]

* Cui relictum est legatio, si testamentus non in-
venitur, heres iuravit: "hoc tibi est relictum," et
post aliud inveniatur, plus exigi non potest.

TITULUS II. Si certum petatur.

*Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Mode-
stino.*

[c. 1. C. IV. 2.]

Heres pro parte sua legata⁹¹⁾ persolvat.

Lex 2. Idem a. Ermogeni.

[c. 2. C. ibid.]

Si tua pecunia alius alii suum nomen dedit et
rem illi obligavit, cui solidi sunt, ipsi proficit.

Lex 3. Impr. Gordianus a. Simpronio⁹²⁾.

[c. 3. C. ibid.]

Eos, qui officio⁹³⁾ administrant, neque per se
neque per subpositas personas tempore officii sui
in provincia fenus agitare posse sepe scriptum est.

Lex 4. Impr. Philippus a. et Philippus c. Maximo.

[c. 4. C. ibid.]

* Qui pecuniam tuam feneravit, tuis nominis de-
betur.

*Lex 5. Impr. Dioclitianus et Maximianus a. Ari-
stodemo et Proculo.*

[c. 5. C. ibid.]

Debitorum si non singuli et in solido capne-
runt, unus pro alio non reddet.

Lex 6. Idem a. et c. Nicandro.

[c. 6. C. ibid.]

Ex debito facta innovatione cum usuris, si ita
non fuit anterior debitus, innovatio vacua est.

Lex 7. Idem a. et c. Pactumiae.

[c. 7. C. ibid.]

Non, unde fuit pecunia mutuata, requiratur, sed
ad quem fuit dati⁹⁴⁾.

Lex 8. Idem a. et c. Proculo.

[c. 8. C. ibid.]

Si mutuo accepisti argentum vel alias res,
spon[ ]disti⁹⁵⁾ usuras cum solidis reddere, si minus
valent, nihil⁹⁶⁾ tibi prodest.

Lex 9. Idem a. et c. Alexandro.

[c. 9. C. ibid.]

* Mutuas pecunias postulas restituit⁹⁷⁾; heres
eius aut soluta ostendat aut reddat.

Lex 10. Idem a. et c. Crispino.

[c. 10. C. ibid.]

Si plures creditores in uno documento pecu-
niam crediderunt, recipere debent.

83) Pro fide legendum et de.

84) Pro vel Codex habet u.

85) Cod. nichil.

86) Incipit fol. 74. B.

87) Leg. permitteris.

88) Leg. provocatio.

89) Cod. queratur.

90) Leg. provocare.

91) Incipit fol. 75. A.

92) Leg. Sempronio.

93) Cod. officia.

94) Pro dati leg. data.

95) Incipit fol. 75. B.

96) Cod. nichil.

97) Lege

Lex 11. Idem a. et c. Maximino. [c. 11. C. IV. 2.]

Res alienas aput te, si per incendium perierunt, non reddas⁹⁸).

Lex 12. Idem a. et c. Theophanio.

[c. 12. C. ibid.]

Cum alio pecunias accepisti absque cautionem et tu solus in integro exactus es; colligante tuo exigere potis⁹⁹).

Lex 13. Idem a. et c. Frontoni. [c. 13. C. ibid.]

Pro re aliena pecunias mutuo accepisti; persolis, quae¹) accepisti.

Lex 14. Idem a. et c. Adriano. [c. 14. C. ibid.]

Creditor sine scriptura feneravit; non habet²) obnoxia substantia.

Lex 15. Idem a. et c. Caridmo. [c. 15. C. ibid.]

Si ex alterius petitione mutuasti alteri pecunias, non exigis, cui dedisti, sed, qui a te speravit. [3]

Lex 16. Impr. Honorius et Theodosius aa. Theodoro pp. [c. 16. C. ibid.]

Qui iudici pecunias mutuavit ad emendo, ambo exilio damnentur.

Lex 17. Impr. Iustinianus a. Mene pp.

[c. 17. C. ibid.]

Cautio vel desusceptu de quinquaginta libras auri facta absque trium testium subscriptione nihil⁴) est.

TITULUS III. De suffragio.

Lex 1. Impr. Theodosius, Arcadius et Honorius aaa. Rufino pp. [c. un. C. IV. 3.]

Qui pro suffragio dare spondit, tenetur, vel, si pignus det, firmatur. De prediis documentus et traditio celebretur. Nam alter pervasor videtur.

TITULUS IV. De prohibita sequestratione pecunie.

Lex 1. Impr. Honorius et Theodosius aa. Ioh. pp. [c. un. C. IV. 4.]

Que repetitur debitum, non ante sequestretur, sed probetur.

TITULUS V. De condicione⁵) indebiti.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Mutiano. [c. 1. C. IV. 5.]

Indebitas pecunias redditas a te vel a patre tuo probaberis, repetere potes.

Lex 2. Idem a. Secundine.

[c. 2. C. ibid.]

Qui te iniuste delegavit et exigit, contra eum agere potis. [6]

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Pamphilo. [c. 3. C. IV. 5.]

Indebitam pecuniam per errorem aut dolo soluta repeti potes.

Lex 4. Idem a. et c. Heracleo. [c. 4. C. ibid.]

In iudicio infidante⁷) indebite ignorante solvis vel cabueris⁸), repetere potis⁹).

Lex 5. Idem a. et c. Athalo. [c. 5. C. ibid.]

Emancipatus pro patre velut heredes reddidisti, repetere potis.

Lex 6. Idem a. et c. Masea. [c. 6. C. ibid.]

Si ignorante indebite reddidisti, repetere potes.

Lex 7. Idem a. et c. Dionisyae. [c. 7. C. ibid.]

Fideicommissum indebite per errorem solvisti, repeti potest.

Lex 8. Idem a. et c. Zeparo. [c. 8. C. ibid.]

Falso creditore reddidisti¹⁰); repeti potes.

Lex 9. Idem a. et c. [c. 9. C. ibid.]

Si sciens, quae¹¹) non debebatur¹²), solvisti, repeti potes.

Lex 10. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 10. C. ibid.]

Si debitor promisit pecunias aut certam rem, in ipsius est potestatem, quod¹³) vult, reddere.

Lex 11. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 11. C. ibid.]

Qui incerti per errorem debita¹⁴) solverint, et desuscepto muniti sunt, repetere possunt.

TITULUS VI. De condicione¹⁵) ob causam datorum. [16]

Lex 1. Impr. Antoninus a. Callisteni.

[c. 1. C. IV. 6.]

Quod in dote datum est, si non celebrentur vota, secundum leges recipiuntur, et, quae¹⁷) scripta fuerant, effluxerunt.

Lex 2. Impr. Alexander a. Asclepiade.

[c. 2. C. ibid.]

Res tibi donatas, ut creditoribus satisfaceris¹⁸), aut placitum servas aut donatione refundis.

Lex 3. Impr. Valentinianus et Galienus aa. Aurelio et Alexandro. [c. 3. C. ibid.]

Res tibi donatas promisisti, ut restituas, alii non venderis; si non adimplesti¹⁹), restituis.

Lex 4. Idem a. et c. Valerio consuli²⁰) Emilie.

[c. 4. C. ibid.]

98) Secunda manus correxit reddis. 99) Credo legendum: a collega tuo exigere potes. 1) Lege quae.
2) Cod. abet. 3) Incipit fol. 76. A. 4) Cod. nichil. 5) Leg. condicione. 6) Incipit fol. 76. B. Leg. potes.
7) Leg. infidante. 8) Leg. caveris. 9) Leg. potes. 10) Sic Codex a secunda manu. Prima manus habuerat reddisti. 11) Cod. que. 12) Leg. debebantur. 13) Cod. quot. 14) Leg. indebita. 15) Leg. condicione. 16) Incipit fol. 77. A. 17) Cod. que. 18) Leg. satisfaceres. 19) Leg. adimplesti. 20) Verba Valerio consuli orta sunt ex his notis Valer. c.

Si munus accepisti et plus capuisti²¹⁾, propter quod tibi aliquo beneficio prestaret, si non prestavit, petere potis.

Lex 5. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Martiali militi. [c. 5. C. IV. 6.]

Si militi dedisti, ut causam tuam ageret, si non egit, restituat.

Lex 6. Idem a. et c. Carioni²²⁾ et Putioni. [c. 6. C. ibid.]

Ancillam, quem²³⁾ pater tuus dedit, acceptor manumisit. Si donatio non ostenditur, repeti potest.

Lex 7. Idem a. et c. Geronio. [c. 7. C. ibid.]

Quod donasti absque conditione, repeti non potest. |²⁴⁾

Lex 8. Idem a. et c. Flaviano. [c. 8. C. ibid.]

Sponsae tue absque conditione²⁵⁾ donasti, repeti non potes.

Lex 9. Idem a. et c. Birillo. [c. 9. C. ibid.]

Si libera aliquid tibi dedit, ut filii eius manumitterentur, si non adimpletur, restituitur. Si servus de peculio suo domino dedit, liber²⁶⁾ fiat, contra domino non agit, sed a iudice amonetur²⁷⁾, ut perficiatur.

Lex 10. Idem a. et c. Hononiae. [c. 10. C. ibid.]

Pro causa dato, si non neglegenter minime perfecta est, sed casu, repeti non potest.

TITULUS VII. De conditione²⁸⁾ ob turpem causam.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Ingenuo. [c. 1. C. IV. 7.]

Si pulsatus pro debito respondet, non secundum cautionem accepit, creditor probet.

Lex 2. Idem a. Longino. [c. 2. C. ibid.]

Si repetas domum, quem dicis: tradidi, si non possedit, restituere non potest.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Dryoni militi. [c. 3. C. ibid.]

Si pro militia data pecunia repetis, non tradidisti militia recipis.

Lex 4. Idem a. et c. Ruphino. [c. 4. C. ibid.]

Dato et non prestito restituitur.

Lex 5. Idem a. et c. Bithio. [c. 5. C. ibid.]

Pro uxore accipienda alii dedisti, prestita replicare non potest. |²⁹⁾

Lex 6. Idem a. et c. Eulyciae. [c. 6. C. ibid.]

* Prestita restituenda erunt.

Lex 7. Idem a. et c. Zenonide. [c. 7. C. IV. 7.]

* Accepta pecunia, ut pecora daris³⁰⁾, compelleris adimplere.

TITULUS VIII. De conditione³¹⁾ furtiva.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Hermogeni presidi provincie. [c. 1. C. IV. 8.]

* Fructum amissum duo unus pro alio reddit; pro quo redditur, absolutus est.

Lex 2. Idem a. et c. Aristineto. [c. 2. C. ibid.]

Ante obligationem interempte rei furtivae damnum ad furem pertinere certissimum est. Suspensa.

TITULUS IX. De conditione³²⁾ in lege et ne³³⁾ causa vel iniusta causa.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Ulpio. [c. 1. C. IV. 9.]

* Creditor debitorem ante tempus constitutum exigit; si male agit, fiscus anteponitur.

Lex 2. Idem a. et c. Scyllatio. [c. 2. C. ibid.]

Redditas pecunias, si cautio remansit, reddatur.

Lex 3. Idem a. et c. Gallatae. [c. 3. C. ibid.]

Mala fide possessio tenta cum fruges restituantur.

Lex 4. Idem a. et c. Alexandro. [c. 4. C. ibid.]

Capuisti³⁴⁾ et solidos non accepisti; repete cautionem. |³⁵⁾

TITULUS X. De obligationibus³⁶⁾ et actionibus.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Valiae. [c. 1. C. IV. 10.]

Si pro alio solvisti, repetere debito potest.

Lex 2. Impr. Valentinianus et Galienus aa. Celso. [c. 2. C. ibid.]

* Si res alienas, quae³⁷⁾ in dote data sunt, prescriptis annis intercedit, adquisitor lucrabit.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Rusticiano. [c. 3. C. ibid.]

A conductoribus pensio exigatur.

Lex 4. Idem aug. et c. Lycinie. [c. 4. C. ibid.]

Bona fide contractio considerari equum est.³⁸⁾

Lex 5. Idem a. et c. Camerino et Martiano. [c. 5. C. ibid.]

Debito contrai ex voluntate non aliter.

Lex 6. Idem a. et c. Mauricio. [c. 6. C. ibid.]

21) Leg. cavisti. 22) Secunda manus correxit Cyrioni. 23) Leg. quam. 24) Incipit fol. 77. B. 25) Leg. conditione. 26) Leg. ut liber. 27) Leg. admonetur. 28) Leg. conditione. 29) Incipit fol. 78. A. 30) Leg. dares. 31) Leg. conditione. 32) Haec male ex prioribus constitutionis verbis ad inscriptionem translata sunt. 33) Leg. conditione. 34) Lege sine. In Cod. ante vocem ne duo litterae exciderunt. 35) Leg. cavisti. 36) Incipit fol. 78. B. 37) Leg. obligationibus. 38) Pro quae Cod. q: habet. 39) Lege aequum.

Dryoni *et c. pro 2 ed. o aggiunto*

* Si debitor tuus debitorem suum vel pignera eius tibi ad exigendum tradidit, tuis nummis exequi potes.

Lex 7. Idem a. et c. Euelpisto. [c. 7. C. IV. 10.]

* Debitor, si ad nomen creditoris rem comparavit, si eas tradidit, dominus effectus est.

Lex 8. Idem a. et c. Crescentioni. [c. 8. C. ibid.]

* Si patri tuo pecunias donasti, et pater tuus per procuratorem promisit tibi reddere, post casus eius heres eius exigere potis.

*Lex 9. Idem a. et c. Clyconi*⁴⁰⁾. [c. 9. C. ibid.]

Negante debitore creditor per suam manum armata agere [41) non debet.

Lex 10. Idem a. et c. Rufino. [c. 10. C. ibid.]

* Pignus auferri non potest, non redditas pecunias, sed si plus valet, refundat.

Lex 11. Idem a. et c. Paulinae. [c. 11. C. ibid.]

Credendum est, colono tuo mutuasses, que te non ledet.

Lex 12. Idem a. et c. Iovino. [c. 12. C. ibid.]

Liber pro debito servire non licet.

Lex 13. Idem a. Barsimio. [c. 13. C. ibid.]

Creditor contra debitorem agere licet, non pignere negotium.

Lex 14. Idem a. et c. Hermedito. [c. 14. C. ibid.]

In potestate est creditoris, agere contra heredem debitoris, aut contra qui res tenet.

TITULUS XI. Ut actione⁴²⁾ ab herede et contra heredem incipiantur.

Lex 1. Imp. Iustinianus a. Iohanni pp. [c. un. C. IV. 11.]

Pro legato vel debito contra heredem debitori agere licet.

TITULUS XII. Ne uxor pro marito vel maritus pro uxore vel pater⁴³⁾ pro filio conveniatur.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Asclepiodote. [c. 1. C. IV. 12.]

Uxor pro marito non teneatur, nec si pro eo spondit. [44)

Lex 2. Idem a. et c. Terentie. [c. 2. C. ibid.]

Pro culpa mariti uxor non inquietatur.

Lex 3. Idem a. et c. Carphoro. [c. 3. C. ibid.]

Nec mater pro filia, nec maritus pro uxore tenetur.

Lex 4. Idem a. et c. Philotere. [c. 4. C. IV. 12.]

Mater pro filio absolutionem debiti non tenetur.

TITULUS XIII. Ne filius pro patre vel pater pro filio emancipato vel libertus pro patrono conveniatur.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Candito militi. [c. 1. C. IV. 13.]

Filius, qui in sua est potestate, vel, si sub patre est, contraxit debitum; pater non tenetur.

*Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Neuttherio et Eutulmio*⁴⁵⁾. [c. 2. C. ibid.]

Filius emancipatus pro patris debito non tenetur.

Lex 3. Idem a. et c. Theogeni. [c. 3. C. ibid.]

* Curialis filius indebitum patrem factus pro patre non tenetur, quia exalterium est.

Lex 4. Idem a. Acheo. [c. 4. C. ibid.]

Filius pro patre vivente teneri non licet.

Lex 5. Idem a. et c. Lampadio. [c. 5. C. ibid.]

Servus et libertus pro patrono non tenetur.

TITULUS XIV. An servus ex suo facto per manumissionem non teneatur. [46)

Lex 1. Impr. Severus a. Ioviano. [c. 1. C. IV. 14.]

Libertus, quod in servitium commisit, teneri non potest.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Veticho. [c. 2. C. ibid.]

Libertus in servitio debitum contraxit; si peculium non habet⁴⁷⁾ concessum, non reddit.

Lex 3. Impr. Alexander a. Herodi. [c. 3. C. ibid.]

Promissa pecunia, ut servo tuo manumitteris, exigere potis.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Heroni. [c. 4. C. ibid.]

Servus manumissus, si antea a domino furtum fecit, tenetur.

Lex 5. Idem a. Christho. [c. 5. C. ibid.]

Libertus, si antea pro fundo, quem tenuit, domine⁴⁸⁾ pensionem debet, non reddet, si peculium non habet⁴⁹⁾ cessum⁵⁰⁾.

40) Supra ni secunda manus supra lineam adposuit n. 41) Incipit fol. 79. A. 42) Leg. actiones. 43) Leg. mater. 44) Incipit fol. 79. B. 45) Prima manus habuit Eutulmio. Verum litteras II iam secunda manus delevit. 46) Incipit fol. 80. A. 47) Codex abet. 48) Leg. domino. 49) Cod. abet. 50) Leg. concessum.

*in Eutulmio, non il secundo u. anterior fresco
fu cancellato, ut si, cio fare credere si due II*

Lex 6. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Feliciano. [c. 6. C. IV. 14.]

Dominus cum servo non causatur; ne post libertatem anteriores culpas requiritur.

TITULUS XV⁵¹⁾. Quando fiscus vel privatus debitores sui debitores⁵²⁾ exigere potest.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Valeriano. [c. 1. C. IV. 15.]

Pro pupillo tutor de suo non reddit.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Marco. [53] [c. 2. C. ibid.]

Addicta tibi persona, si non habet⁵⁴⁾, unde reddere, debitores eius tenebis.

Lex 3. Impr. Gordianus a. Bimiano. [c. 3. C. ibid.]

Debitor, si non negat, ad solutionem compellitur.

Lex 4. Impr. Dioclit. et Max. aaa. et c. Zosimo. [c. 4. C. ibid.]

Nullus ad solutionem compellitur, priusquam vincatur.

Lex 5. Idem a. et c. Nanidia. [c. 5. C. ibid.]

Adversus debitores⁵⁵⁾ sui agere potest.

TITULUS XVI. De actionibus hereditariis.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Hermeroti. [c. 1. C. IV. 16.]

Debitum matris a coheredibus petere potest.

Lex 2. Impr. Decius a. Thelemacae. [c. 2. C. ibid.]

Heres pro actoris persona tenetur.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Maximo. [c. 3. C. ibid.]

Pro dote mariti tui heres constringi⁵⁶⁾ reddere et eius debitores.

Lex 4. Idem a. et c. Chrispo. [c. 4. C. ibid.]

Tutor pro debito patris pupilli reddit.

Lex 5. Idem a. Iulio. [c. 5. C. ibid.]

Procepta hereditate reddis, si tibi non antea debetur.

Lex 6. Idem a. et c. Domno. [c. 6. C. ibid.]

Cuius tutela administrasti, debitor⁵⁷⁾ tibi ex [titit⁵⁸⁾], petere potis.

Lex 7. Idem a. et c. Apoplausto. [c. 7. C. ibid.]

Si creditor debitori heres successit, legatis implet.

TITULUS XVII. Ex dilectis⁵⁹⁾ defunctorum in quantum heredes conveniantur.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Machedone. [c. 1. C. IV. 17.]

Heres in tantum tenetur reddere, in quantum heres est.

TITULUS XVIII. De constituta pecunia.

Lex. 1. Impr. Gordianus a. Felici. [c. 1. C. IV. 18.]

Qui pro alieno debito promisit reddere, tenetur et heres eius.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 2. C. ibid.]

Oma que obligantur tamquam insolido, oblegatio tenetur.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 3. C. ibid.]

[2] De quacumque re homo spondit, tenetur.

TITULUS XIX. De probationibus.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Faustino. [c. 1. C. IV. 19.]

Creditor adhibita⁶⁰⁾ pecunia ostendat et debita solvat.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Aulciano. [c. 2. C. ibid.]

A possessore probatio non fiat.

Lex 3. Impr. Alexander a. Leene et Luppo. [61] [c. 3. C. ibid.]

Si auctor tuus a collegio se solsit, heres non tenetur.

Lex 4. Idem a. Arto. [c. 4. C. ibid.]

Proprietas non solum per instrumentum ostenditur, sed et per aliis argumentis.

Lex 5. Impr. Philippus a. et Philippus c. Serturioni. [c. 5. C. ibid.]

Domestice probationis nihil⁶²⁾ est.

Lex 6. Idem a. et c. Romulo. [c. 6. C. ibid.]

In chartis defunctis vel testamentum alius debitor significetur, nihil⁶³⁾ est.

Lex 7. Impr. Galienus a. Sabino. [c. 7. C. ibid.]

Per suam scripturam alium debitorem sibi non facit.

Lex 8. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Publicio et Optato. [c. 8. C. ibid.]

Qui pulsatur, ipse probet.

51) Tituli nota post inscriptionem in Codice posita est.

54) Cod. abet.

55) Insere debitoris.

56) Leg. constringitur.

52) Leg. debitoris.

57) Leg. debitoris.

53) Incipit fol. 80. B.

58) Incipit fol. 81. A.

61) Incipit fol. 81. B.

62) Cod. nichil.

63) Cod. nichil.

60) Cod. adhibita.

Lex 9. Idem a. et c. Martiane. [c. 9. C. IV. 19.]
Etatem tuam apud iudicem proba.

Lex 10. Idem a. et c. Ysidoro. [c. 10. C. ibid.]
Soli honores, dignitates libertatem non defendant; unus liber et alius servus inveniri potest.

Lex 11. Idem a. et c. Anthonie. [c. 11. C. ibid.]
Facto in testamento a parente tua casu non valeat, ex propinquitate agere potis. [64]

Lex 12. Idem a. et c. Chironiae. [c. 12. C. ibid.]
Si perditio documento, per testes dato pretio prouabis 65).

Lex 13. Idem a. et c. Iustino. [c. 13. C. ibid.]
Non per epistolas sanguinitatis probatur, sed per adsertionem.

Lex 14. Idem a. et c. Muciano. [c. 14. C. ibid.]
Non nudis adseverationibus, sed certis probationibus causa exsequitur.

Lex 15. Idem a. et c. Antonino. [c. 15. C. ibid.]
Qui se domino contendit, ipse probet.

Lex 16. Idem a. et c. Philippo et Sebastiane. [c. 16. C. ibid.]
Si frater tuus emancipatus possessionem patris quasi donata tenet, qui tenet, ipse probet.

Lex 17. Idem a. et c. Paulinae. [c. 17. C. ibid.]
Post manumissa matre natus est, liber est. Anterioribus filii 66) prode nihil 67) est.

Lex 18. Idem a. et c. Volentille. [c. 18. C. ibid.]
Adversario utente donatione quasi a te facta, si probas te non hoc scire, superabis.

Lex 19. Idem a. et c. Menandro. [c. 19. C. ibid.]
Dilatio opponitur inter initia usque ad probationem.

Lex 20. Idem a. et c. Phronimae. [c. 20. C. ibid.]
Perdito documento servus ut liberum se dicat, ipse probet.

Lex 21. Idem a. et c. Chrispo. [c. 21. C. ibid.]
Perdita documenta qui invenit, utendum non fiet dominus, [68] sed cuius nomen legitur.

Lex 22. Idem a. et c. Agathodae. [c. 22. C. ibid.]
Si mater et frater servierunt, eius filium ad servitium non trahis 69), nisi certis adprobationibus.

Lex 23. Idem a. et c. Menelao. [c. 23. C. ibid.]
Actor, quod adseverat, probare non possit, reum necessitate contra ostendere non coget.

Lex 24. Impr. Valens, Gratianus et Valentinianus aaa. et ccc. ad Antonium pp. [c. 24. C. IV. 19.]
Prolato documento si fides facta non fuerit, falsus est.

Lex 25. Impr. Gratianus et Valentinianus et Theodosius aaa. et c. Floro pp. [c. 25. C. ibid.]
Accusatio per testes et lucidis probationibus 70) edocetur.

TITULUS XX. De testibus.

Lex 1. [c. 1. C. IV. 20.]
Greca. 71)

Lex 2. 72) Impr. Alexander a. Carpo. [c. 2. C. ibid.]

Pro ingenuitate soli testes non valent, sed documenta, aut si dixerit se interfuisse aut ibi subscripsisse.

Lex 3. Impr. Valentinianus et Gallienus a. et c. Rose. [c. 3. C. ibid.]
Domestici testes nihil 73) est. [74]

Lex 4. Impr. Carus, Carinus et Numerianus aaa. et c. Aurelio. [c. 4. C. ibid.]
Unius testimonium nihil 75) est.

Lex 5. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Candido. [c. 5. C. ibid.]
Testes bone opinionis sint.

Lex 6. Idem a. et c. Tertullo. [c. 6. C. ibid.]
Parentes et filii ad testimonium invicem contra se non venit.

Lex 7. Idem a. et c. Diogeni et Ingenuo. [c. 7. C. ibid.]
Actore adversario suo compellit contra se ostendere.

Lex 8. Idem a. et c. Derulonio. [c. 8. C. ibid.]
Servus pro domino nec contra domino 76) dicit; pro suo facto requiritur.

Lex 9. Impr. Constantinus a. ad Iulianum presidem. [c. 9. C. ibid.]
Unius testis fides non amittitur 77).

Lex 10. Impr. Valens, Gratianus et Valentinianus aaa. et c. ad Grecum pu. [c. 10. C. ibid.]
In rem propriam nullus testetur.

Lex 11. Impr. Honorius et Theodosius aa. et c. Ceciliano pp. [c. 11. C. ibid.]
Testes ad extraneas causas venient non in communibus testium sumptus det.

Lex 12. Idem a. et c. [c. 12. C. ibid.]
Libertus contra patrono in iudicio non producit.

64) Incipit fol. 82. A. 65) Leg. probabis. 66) Leg. filiis. 67) Cod. nichil. 68) Incipit fol. 82. B.
69) Cod. trais. 70) Cod. prouationibus. 71) Sequitur spatium vacuum quattuor versuum. 72) Cod. Lex III.
73) Cod. nichil. 74) Incipit fol. 83. A. 75) Cod. nichil. 76) Pro domino utroque loco Cod. habet dno. 77) Leg. admittitur.

Lex 13. Greca. | 78) [c. 13. C. IV. 20.]

Lex 14. Impr. Zeno a. Archadio pp. [c. 14. C. ibid.]

Testes non cum armis testificentur, sed civiliter.

Lex 15. Impr. Iustinianus a. Mene pp. [c. 18. C. ibid.]

* Debitor ex cautione solutione scripta ostendatur aut per quinque⁷⁹⁾ testes aut per securitatem.

Lex 16. Impr. Iustinianus a. Mene pp. [c. 17. C. ibid.]

* Testes inimicos et redemptos repellitur ita ut probet.

Lex 17. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 19. C. ibid.]

* Testes sine dispendio veniant; si noluerint, iniuriantur, et iurent, se nihil⁸⁰⁾ scire. Testimonium mora observari quindecim dies. In ea lege: Non amplius testes observari dies quindecim sustineant.⁸¹⁾

Lex 18. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 20. C. ibid.]

In arbitrum iudicium testium dicta valeat, et in altero iudicio proferuntur.

TITULUS XXI. De fide instrumentorum et ammissionem⁸²⁾ eorum et apothecis⁸³⁾ faciendis et de his, qui⁸⁴⁾ sine scriptura fieri possunt.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Martie. [c. 1. C. IV. 21.]

Debitus probatus exigitur.

Lex 2. Impr. Alexander a. Maniliano. [c. 2. C. ibid.]

Qui instrumentum falsum utitur, reus est criminis. | 85)

Lex 3. Impr. Alexander a. Heliano. [c. 3. C. ibid.]

In iudicio accusator documentus, si fides fieri non potuit, denuo probari non licet.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Martiano. [c. 4. C. ibid.]

* Si probationibus constituisti ostendere et non potuisti, si per fidem publicam ostendere potest, firmum est.

Lex 5. Idem a. Prisco et Marco militi. [c. 5. C. ibid.]

Instrumento perduto debito adprobaveris, exigi potest.

Lex 6. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Lusidi. [c. 6. C. IV. 21.]

* Confessione probita confugi non potest.

Lex 7. Idem a. Zinimae. [c. 7. C. ibid.]

* Si per sacramentum solutum est, si post probari potuerit, veritas te convincit.

Lex 8. Idem a. et c. Aristeneto. [c. 9. C. ibid.]

Divisio facta revocari non licet.

Lex 10. Idem a. et c. Victorino. [c. 10. C. ibid.]

Res venditas absque instrumentum ratum habuerunt,⁸⁶⁾ rescindi non potest.

Lex 11. Idem a. et c. Theogeni. [c. 11. C. ibid.]

Emancipatio | 87) chartule perit; si probaverit fuisse facta emancipatio, valet.

Lex 12. Idem a. et c. Dionisie. [c. 12. C. ibid.]

Absque instrumento facta introductio removeri non potest.

Lex 13. Idem a. et c. Leontio. [c. 13. C. ibid.]

De re gesta documentis perditis per testes, qui nihil⁸⁸⁾ sciunt, probari non potest.

Lex 14. Idem a. et c. ad Severum comitem Spaniorum. [c. 14. C. ibid.]

* Prolata scriptura, si testes aliter dixerint, inextitit totum.

Lex 15. Impr. Constantinus a. ad populum. [c. 15. C. ibid.]

Per testes, ut documentis, que probatur, valet.

Lex 16. Greca. 89) [c. 16. C. ibid.]

Lex 17. Impr. Iustinianus a. Mene pp. [c. 17. C. ibid.]

Instrumenta in sceda facta aut non completa a scriba non valet.

Lex 18. Idem a. Mene pp. [c. 18. C. ibid.]

* Aput locum fieri probationem peti licet, si non longinquo non sunt testes.

Lex 19. Idem a. Demostheni pp. [c. 19. C. ibid.]

* De inlatis rebus si negatur manus conlationis edisus subscripta fiat.

Lex 20. Impr. Iustinianus a. Iohanni⁹⁰⁾ pp. [c. 20. C. ibid.]

Manus conlationis fiet, ut primitus alterius documentus fiat, et ex ipso documento fiet manus conlationis.

Lex 21. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 21. C. ibid.]

Factam fidem chartulae pulsatus et accusare voluerit et iuraverit se potuisset probare et petitor iuraverit eam perdidisse, evaserit ambo.

78) Post vocem *Greca* duo versus integri lacunae loco habentur. Incipit fol. 83. B. 79) Cod. quinq. 80) Codex nichil. 81) Lege sustineant. 82) Leg. amissione. 83) Leg. apochis. 84) Pro qui legendum quae. 85) Incipit fol. 84. A. 86) Cod. abuerunt. 87) Incipit fol. 84. B. 88) Cod. nichil. 89) Post hanc vocem in Codice tres lineae vacuae sunt. 90) Secunda manus correxit Iuliano.

Lex VIII Idem a. Alexandrie si possessionem iuris sui provasti si documentum perdidisti nichil nocet

To 84 A

TITULUS XXII. Plus valere, quod agitur, quam quo simul ante concipitur.⁹¹⁾

Lex 1. Impr. Valerius et Galienus a. et c. Rupho. [c. 1. C. IV. 22.]

Plus valet, quod actum est, quam quod scriptum.

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus et c. Sotheri. [c. 2. C. ibid.]

Quod dicitur mariti esse, similiter probet comparasse, ei non aufertur.

Lex 3. Idem a. et c. Marine. [c. 3. C. ibid.]

Non plus valet, quod scriptum est, sed gestum est.

Lex 4. Idem a. et c. Decio. [c. 4. C. ibid.]

Plus acta, quam scripta valet.

Lex 5. Idem a. et c. Victori. [c. 5. C. ibid.]

Credens, ut ipse esset, que convenerant, si alius fuit, plus valet, quem convenerat, quam quod scriptum.

TITULUS XXIII. De commodato.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. | 92) et c. Sulae. [c. 1. C. IV. 23.]

Res prestitas ab hostibus tollatur, si non promisit suum periculum, non reddit. Nam comparatas res non ita est.

Lex 2. Idem a. et c. Aulozona. [c. 2. C. ibid.]

Ab obsequio ab alio tibi prestita ancilla socio tua, quod dedisti, repeti potest.

Lex 3. Idem a. et c. Sotere. [c. 3. C. ibid.]

Socre tue dedisti res, quas pro se alio reddidit⁹³⁾, restituitur tibi.

Lex 4. Idem a. et c. Faustinae. [c. 4. C. ibid.]

* Res commodatas ex certa probatione recusetur.

TITULUS XXIV. De actione pigneraticia.⁹⁴⁾

Lex 1. [c. 1. C. IV. 24.]

Greca.⁹⁵⁾

Lex 2. Impr. Alexander a. Demetrio. [c. 2. C. ibid.]

* De pignus, unde pensio fiet, repetetur indebitum.⁹⁶⁾

Lex 3. Idem a. Victori. [c. 3. C. ibid.]

Pensio reputetur; iniusto pignus non deterioretur.

Lex 4. Idem a. Hermeo et Maxille. [c. 4. C. ibid.]

* Debitus pignus promisit certum diem, si non recolligerit, vendatur, licet creditor vendere.

Lex 5. Idem a. Dioscoride. [c. 5. C. ibid.]

Creditor pignus probaverit perdedisse, non tenetur; si non⁹⁷⁾ probet, reddet debitori, quod interest.

Lex 6. Idem a. Trophime. [c. 6. C. IV. 24.]

Creditor pignus, quod accipiet, ab inimicis perdidit, repeti non potest.

Lex 7. Idem a. Iuliano. [c. 7. C. ibid.]

Pignus non deterioretur a creditore; expensas colenti creditori restituitur.

Lex 8. Impr. Philippus a. et Philippus c. [c. 8. C. ibid.]

Pignus perdito amissa est actio utrorumque.

Lex 9. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Georgii. [c. 9. C. ibid.]

* Pignus si in canaba debitoris positus perierit, creditor recipit debitum.

Lex 10. Idem a. et c. Apollodore. [c. 10. C. ibid.]

Positum pignus ante prescriptionem temporum, utilis erit actio repetendi.

Lex 11. Idem a. Amiano. [c. 11. C. ibid.]

Debitor⁹⁸⁾ reddito pignus recipiendum est.

Lex 12. Idem a. Zanco. [c. 12. C. ibid.]

* Redditus pignus, si non solvet, debitore⁹⁹⁾ compellis reliquum debitum¹⁾ solvere.

TITULUS XXV. De exercituaria, institutaria²⁾ actione.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Hermeti. [c. 1. C. IV. 25.]

Si servum tuum in actionem constitueris, si quid³⁾ debitum contraxit, dominus solvet.

Lex 2. Impr. Alexander a. Callisto. [c. 2. C. ibid.]

Debitum servi de peculio eius redditur; quod autem in domino opus eius expedit⁴⁾, dominus reddit.

Lex 3. Idem a. Marciane. [c. 3. C. ibid.]

Pro servo negotiatore dominus reddit.

Lex 4. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Cauticone. [c. 4. C. ibid.]

* Servus artifex navium dominus pro eo reddit.

Lex 5. Idem a. et c. Galo. [c. 5. C. ibid.]

* Qui per servum mandavit accipere, quod acceptum est, dominus⁵⁾ reddit.

Lex 6. ...⁶⁾ et c. Honisimo. [c. 6. C. ibid.]

Cum domini voluntate servum suum cum libero pecunias mutuavit, dominus tenetur.

91) Leg. quam quod simulate concipitur. 92) Incipit fol. 85. A. 93) Leg. reddidit. 94) Leg. pigneraticia. 95) In Codice spatium est vacuum trium versuum. 96) Credo legendum esse reputetur in debitum. 97) Incipit fol. 85. B. 98) Lege debito. 99) Leg. debitorem. 1) Secunda manus corrigit debitum. 2) Leg. exercitoria, institutoria. 3) Incipit fol. 86. A. 4) Lege expedit. 5) Pro dominus Cod. dns habet. 6) Lacunae vestigium in Codice non est.

TITULUS XXVI. Quando cum eo, qui in aliena potestate ⁷⁾, negotium esse dicitur, vel de peculio seu quod iussu aut de in rem verso.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Helio. [c. 1. C. IV. 26.]

Filiusfamiliae, si cum voto patris tutelam cesserit ⁸⁾, pater teneatur.

Lex 2. Idem a. et c. Annio. [c. 2. C. ibid.]

Filiusfamiliae si in tutela se obligavit et heres patris non successit, non tenetur.

Lex 3. Impr. Antoninus a. Anthemoni. ⁹⁾ [c. 3. C. ibid.]

In ¹⁰⁾ conscio domino servo pecunias creditas fuerit et domini utilitate expensum est, dominus reddet.

Lex 4. Idem a. Leucio. [c. 4. C. ibid.]

Filius si per iussum patris a creditore pecunias accepit et non est heres, non tenetur.

Lex 5. Impr. Alexander a. Asclepiade. [c. 5. C. ibid.]

Filiusfamiliae viginti quinque annis pro alio spondeat, de suo peculio reddet.

Lex 6. Impr. Valerius et Galienus aa. et Valerius c. Matrone. [c. 6. C. ibid.]

Absque domini voluntate, qui servum mutuavit, perdet, et, quod ei abstulit, legibus restituet.

Lex 7. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Criscenti. [c. 7. C. ibid.]

Absque domini voluntate quod servum creditum est, post mortem servi post anno de peculio eius dominus ¹¹⁾ reddet.

Lex 8. Idem a. et c. Ysidoro. [c. 9. C. ibid.]

Filius pro patre fideiussor accessit, tenetur, si est heres aut emancipatus.

Lex 9. Idem a. et c. Dionisiae. ¹²⁾ [c. 8. C. ibid.]

Qui pro filio suo spondit, tenetur.

Lex 10. Idem a. et c. Aphrodisio. [c. 10. C. ibid.]

Gregarius servus peculii sui agnatione vendere licet. ¹³⁾

Lex 11. Idem a. Attalo. [c. 11. C. ibid.]

Debitum ancille de peculio post anno viva vel mortua ancilla.

Lex 12. Idem a. et c. Victori. [c. 12. C. ibid.]

Pro servus domino non reddet, si peculium non est servi.

Lex 13. Impr. Honorius et Theodosius a. Ioh. pp. [c. 13. C. ibid.]

Debitum servi dominus non reddet, si peculium servi non est.

TITULUS XXVII. Per quas personas nobis adquiritur.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus ¹⁴⁾ aa. et c. Marcello. [c. 1. C. IV. 27.]

Per extranea persona adquiri non potest, nisi per procuratorem.

Lex 2. ¹⁵⁾ Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 2. C. ibid.]

Per procuratores et curatores adquiritur.

Lex 3. ¹⁶⁾ Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 1. C. ibid.]

Duobus domini servus ab uno iussus tulit pecunias mutuas; lucrum, quem fecit, ipsi fecit, qui iussit.

TITULUS XXVIII. ¹⁵⁾ Ad senatumconsultum Machedonianum. ¹⁶⁾

Lex 1. Impr. Pertinax a. Atilio. [c. 1. C. IV. 28.]

Filiusfamilie pecunias credere non debuisti.

Lex 2. Impr. Severus et Antoninus aa. et cc. Sophio et Zenodoro. ¹⁷⁾ [c. 2. C. ibid.]

Filius sue potestatis acceptas pecunias cum patri ¹⁸⁾ voluntate aut in eius rem eas expendit, tenetur. ¹⁹⁾

Lex 3. Idem a. Macrino. [c. 3. C. ibid.]

Filiusfamilie mutuare non licet.

Lex 4. Idem a. Cyrillae. [c. 4. C. ibid.]

Filiusfamilie permittente patre, quod accepit, ex patri ²⁰⁾ substantia redditur.

Lex 5. Impr. Alexander a. Musae. [c. 5. C. ibid.]

Machedoniani senatusconsulti. ²¹⁾ Filiusfamilie in potestate patris ambulans pro sumptibus debitum contraxit, pater reddet.

Lex 6. Impr. Philippus a. et Philippus c. Theopompo. [c. 6. C. ibid.]

Filiusfamilie debitum contraxit, de peculio eius restituitur.

Lex 7. Impr. Iustinianus a. et c. Ioh. pp. [c. 7. C. ibid.]

Filiusfamilie contractum debitum, quod pater concessit, iussio patris constat. In ea lege ²²⁾ abet ²³⁾: Sic ²⁴⁾ autem miles filiusfamilie (miles ²⁵⁾ debitum contraxit, reddet.

TITULUS XXIX. Ad senatumconsultum Velleianum. ²⁵⁾

7) Lege potestate est. 8) Leg. gesserit. 9) Incipit fol. 86. B. 10) Leg. si. 11) Pro dominus Cod. habet dns. 12) Inscriptio est const. 10. C. IV. 26. 13) Incipit fol. 87. A. 14) Sic a secunda manu. Prima manus pro Maximianus posuit Marcello. 15) Cod. Titulus XXXVIII. 16) Lege senatusconsultum Machedonianum. 17) Ultima pars inscriptionis videtur ex initio constitutionis esse efficta. 18) Leg. patris. 19) Incipit fol. 87. B. 20) Leg. patris. 21) Sunt prima const. 6. C. IV. 28. verba. 22) Leg. habet. 23) Lege si. 24) Vox miles male ex superiori- bus repetita videtur esse. 25) Lege ad senatusconsultum Velleianum.

- Lex 1. Impr. Antoninus a. Lucillo.* [c. 1. C. IV. 29.]
Mulier pro alio se obligari non licet.
- Lex 2. Idem a. Neptiano.* [c. 2. C. ibid.]
Mulier pro alio se obligari non licet.
- Lex 3. Idem a. Serrato.* [c. 3. C. ibid.]
Mulier pro filio debitum spondit, nihil²⁶⁾ est.
- Lex 4. Impr. Alexander a. Alexandriae.* [c. 4. C. ibid.]²⁷⁾
Mulier res suas vendedit et pro marito reddedit, valet venditio.
- Lex 5. Idem a. Poplianae.* [c. 5. C. ibid.]
Si res tuas marito alii dedit, te sciente, tacebas, amisisti.
- Lex 6. Idem a. Torquato.* [c. 6. C. ibid.]
Mulier pro tutela filii gerenda tutori quod spondit, tenetur.
- Lex 7. Impr. Gordianus a. Viriano.* [c. 7. C. ibid.]
Pro debito mariti mulier res suas .....²⁸⁾ valet.
- Lex 8. Idem a. Triphoni.* [c. 8. C. ibid.]
Emancipati filii si pro patris spondent, teneantur.
- Lex 9. Idem a. Proculo.* [c. 9. C. ibid.]
Mulier, si pro alio spondit et reddit, recipere potest.
- Lex 10. Impr. Philippus a. et Philippus c. Typhine.* [c. 10. C. ibid.]
Mulier, si negotium cum alium gessit, tenetur; pro conductela mariti se obligavit, non tenetur.
- Lex 11. Idem a. Theodore.* [c. 11. C. ibid.]
Post conditionem maritus res suas obligavit, mulieri non inquit.
- Lex 12. Impr. Valerianus et Galienus aa. Sepe-duce.* [c. 12. C. ibid.]
Mulier pro filia genero spondit, valet.
- Lex 13. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Condiane.* [c. 13. C. ibid.]
Mulier feneratas pecunias et in mariti utilitate profectas red duntur.²⁹⁾
- Lex 14. Idem a. Basilisse.* [c. 14. C. ibid.]
Uxor pro marito spondit; si heres non est, non reddit, nec fideiussor eius.
- Lex 15. Idem a. et c. Agrippino.* [c. 15. C. ibid.]
Uxor pro marito se obligavit, nihil^{29b)} est.
- Lex 16. Idem a. et c. Ruphino.* [c. 16. C. ibid.]
Mulier pro alio se obligavit, nihil³⁰⁾ est.
- Lex 17. Idem a. et c. Alexandrie.* [c. 17. C. ibid.]
Si vir accepit solidos et uxor prohibuit, non tenetur uxor.
- Lex 18. Idem a. et c. Zotico.* [c. 18. C. IV. 29.]
Creditor si pro manus uxoris marito tradidit pecunias, recipit a muliere.
- Lex 19. Idem a. Faustine.* [c. 19. C. ibid.]
Si creditor mulieris personam eligerit³¹⁾, exceptionem contra petitem habet.³²⁾
- Lex 20. Idem a. Herodotiane.* [c. 20. C. ibid.]
Heres mulieris contra creditorem obicere³³⁾ potest, si mulier pro alio se obligavit.
- Lex 21. Impr. Anastasius a. mag. officiorum.* [c. 21. C. ibid.]
Mulier pro se obligavit, valet.
- Lex 22. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.* [c. 22. C. ibid.]
Mulier, facta obligatione, intra biennium, si vult, replicat. [34)]
- Lex 23. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.* [c. 23. C. ibid.]
Mulier si aliquid acciperit³⁵⁾, ut se pro alio obliget, scriptis ostendatur, tenetur.
- Lex 24. Impr. Iustinianus Iuliano pp.* [c. 24. C. ibid.]
Ut servus et ancilla cum domini voluntate liberā accipiat, ostendit manumissionem.
- Lex 25. Impr. Iustinianus a. ad populum Constantinopolitane et universos provinciales.* [c. 25. C. ibid.]
Masculus vel femina legitima aetate habentes³⁶⁾ pro extraneo dotem vel sponsalia spondent, tenentur.

TITULUS XXX. De non numerata pecunia.

- Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Hilario.* [c. 1. C. IV. 30.]
Pignus dato cautionem amissam, si de pecunia non tradita licet dici.
- Lex 2. Impr. Antoninus a. Maturio.* [c. 2. C. ibid.]
Minus accepta pecunia de plus cabuit³⁷⁾, licet replicari.
- Lex 3. Idem a. Demetrie.* [c. 3. C. ibid.]
Pulsatus si dicit dolo sibi facto aut minus dato, creditor probet, non ita actum fuisse.
- Lex 4. Idem a. Basso.* [c. 4. C. ibid.]
Ex cautionem si patrem³⁸⁾ reddidisti, de non numerata pecunia dicere potest.
- Lex 5. Imp. Alexander a. Augustiano.* [c. 5. C. ibid.]

26) Cod. nichil. 27) Incipit fol. 88. A. 28) Ultima lineae pars vacua est; nam lacuna notata habetur in Codice. 29) Incipit fol. 88. B. 29b) Cod. nichil. 30) Cod. nichil. 31) Leg. elegerit. 32) Cod. abet. 33) Leg. obicere. 34) Incipit fol. 89. A. 35) Leg. acceperit. 36) Cod. abentes. 37) Leg. cavit. 38) Leg. partem.

Cautio, ubi pecunia non numerata legitur, | 39) probari debet, si pro iusta causa illi debetur, spondet.

Lex 6. Idem a. Iustino. 40) [c. 7. C. IV. 30.]

[7] Contra cautione dicere potis 41) de non numerata pecunia.

Lex 7. Idem a. Iuliano et Ammoniano. 42)

[8] Non numerata pecunia debitum intra certum tempus contestavit et mortuus est, stat debitum.

Lex 8. Idem a. Materno. 43) [c. 9. C. ibid.]

Non numerate pecuniae, que si intra certum tempus tacuit debitor, persolvit.

Lex 9. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Zoilo. 44) [c. 10. C. ibid.]

[10] De non numerata pecunia intra certum tempus utilis actio est.

Lex 10. Idem a. et c. Mucaxano. 45) [c. 11. C. ibid.]

[11] In transactione non numerata pecunia dici potest.

Lex 11. Idem a. et c. Severiano. [c. 12. C. ibid.]

Non numerate pecunie contra mandatore et fideiussore obici 47) potest.

Lex 12. Idem a. et c. Euticiano. [c. 11. C. ibid.]

Si transactionis causa dare pecunias spondisti, exceptionem non numerate pecunie defendi potest.

Lex 13. Impr. Iustinianus a. Theodoro pp. [c. 13. C. ibid.]

Qui ex anteriore debito cabuerit 49), tenetur.

Lex 14. Impr. Iustinianus a. Mene pp. | 50) [c. 14. C. ibid.]

Intra biennio non numerate pecuniae questio praeponitur. In ea lege dicit: Pecunie penitus opponi securitas vel desusceptus. De non numerate pecuniae intra XXX dies licet dici. Item in ea lege dicit: Perpetuum sibi exceptionem debetur. Nisi cabuit 51) et non accepit, si creditor absens est, contestetur iudices aut episcopum intra biennium.

Lex 15. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 15. C. ibid.]

[1485] Debitor, qui cabuit 52) et non accepit pecunias, si creditor absens sit, et inveniatur creditori, actor cum eo dici potest.

Lex 16. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 16. C. ibid.]

* Non numerate pecuniae sacramentus legatur, intra tempus agi licet.

TITULUS XXXI. De compensationibus.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Ulpianensu. [c. 1. C. IV. 31.]

Si tu publico debis 53) et publicus tibi, compensatio fiat.

Lex 2. Idem a. Claudio et Asclepiade. [c. 2. C. ibid.]

Causa iudicata et soluta repeti non potest.

Lex 3. Impr. Alexander a. Helrio Capilioni. [c. 3. C. ibid.]

* In summa debiti que te fateris publico debitore persolvit.

Lex 4. Idem a. Flavio et Luciano. [c. 4. C. ibid.]

Si invicem sibi debeant, solutio est, computari debet, apud quem amplius resedet propter 54) usuras.

Lex 5. Idem a. Honorate. [c. 5. C. ibid.]

Si tibi ex fidecommissum debetur, et tu illi debis 55), reputatio et usurarum computatio fiat.

Lex 6. Idem a. Polydeucie. [c. 6. C. ibid.]

Ubi mutue sunt petitiones, singillatim non finiuntur.

Lex 7. Idem a. Flavio Auxonio. [c. 7. C. ibid.]

* In venditione compensatio debiti non opponitur, sed pro pretium impleatur.

Lex 8. Impr. Gordianus a. Aurelio Emerito militi. [c. 8. C. ibid.]

Qui te legatum petiit, si tibi debetur, compensatio fieri licet.

Lex 9. Idem a. Lycinie Eucimoni. [c. 9. C. ibid.]

Compensatio opponi non licet, si tibi nihil 56) debetur.

Lex 10. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Iulio Nicandro. [c. 10. C. ibid.]

Quem debitum repetis, si tibi opponatur, quod cum ex alia causa indebite exigisti 57), licet opponi.

Lex 11. Idem a. Claudio Iulio. [c. 11. C. ibid.]

Si tuam substantiam tutor gubernabit, quod plus expedit 58), repetetur.

Lex 12. Idem a. et c. Lucio Corniliano. 59) [c. 12. C. ibid.]

Invicem debitores compensationem faciant. Qui plus debet, si creditor accipere nollet, sequestra illum alibi propter usuras. | 60)

Lex 13. Idem a. et c. Aurelio Basso. [c. 13. C. ibid.]

* Si ex pensione publica de his nihil 61) tibi publicus debet, solveris pensionem.

Lex 14. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 14. C. ibid.]

39) Incipit fol. 89. B. 40) Inscriptio est const. 6. C. IV. 30. 41) Leg. potes. 42) Inscriptio est const. 7. C. ibid. 43) Inscriptio est const. 8. C. ibid. 44) Inscriptio est const. 9. C. ibid. 45) Inscriptio est const. 10. C. ibid. 47) Leg. obici. 49) Leg. caverit. 50) Incipit fol. 90. A. 51) Leg. cavit. 52) Leg. cavit. 53) Leg. debes. 54) Incipit fol. 90. B. 55) Leg. debes. 56) Cod. nichil. 57) Leg. exegisti. 58) Leg. expendit. 59) Leg. Corneliano. 60) Incipit fol. 91. A. 61) Cod. nichil.

Qui in causa petitur, ut ipse contra illum habeat⁶²⁾, ambas simul finiantur.

TITULUS XXXII. De usuris.

Lex 1. Impr. Pius Aurelius...⁶³⁾ [c. 1. C. IV. 32.]

Si in cautione usuras non legitur, sed convenit dari, datur.

Lex 2. Impr. Severus et Antoninus a. et c. Lycio. [c. 2. C. ibid.]

Res venditas pretium non adimpletus est, cum usuris reddatur.

Lex 3. Idem a. et c. Iuliano Serpio. [c. 3. C. ibid.]

Non scripta usuras, si in verbo convenit dare, persolvitur.

Lex 4. Idem a. et c. Apronie Honorate. [c. 4. C. ibid.]

Positum pignus conventa usura postea, si convenit plus dari usuras, non habet.⁶⁴⁾

Lex 5. Idem a. et c. Ulpiano Subitiano et aliis. [c. 5. C. ibid.]

Si maiorem usuram spondedisti te dare et semper minorem solvisti, maiorem non exigeris.

Lex 6. Impr. Antoninus a. Antigono militi. [c. 6. C. ibid.]

Debitor creditori pecunias reddat, si noluerit accipere et debitor eas signatas alii sequestravit, ex eo usuras non solvit.

Lex 7. Idem a. et c. Domitio Arestheo. [c. 7. C. ibid.]

Creditor⁶⁵⁾, quod ostendit, cautis probari debet.

Lex 8. Idem a. et c. Claudio Doriphoro. [c. 8. C. ibid.]

Si stipulatus debitor minoris usuris et post maioris⁶⁶⁾ promisisti et semper minores dedisti, maiores dari non potest.

Lex 9. Idem a. et c. Cannio Probo.⁶⁷⁾ [c. 9. C. ibid.]

Debitor, si pecunias non presumpsit reddere de pupillo, sed alii eas commendavit, ex eo usuras non solvet.

Lex 10. Idem a. et c. Crato et Donato militi. [c. 10. C. ibid.]

Usura tempora soluta⁶⁸⁾ dupplari non possunt.

Lex 11. Impr. Alexander a. Aurelio Terrano. [c. 12. C. ibid.]

Frumenti vel ordeis⁶⁹⁾ mutuo dati accessio etiam ex nodo⁷⁰⁾ pacto prestanda est.

Lex 12. Idem a. et c. Popilio. [c. 11. C. ibid.]

Creditor possessionem, quem tenuit, fruges exinde reputat.

Lex 13. Idem a. et c. Eustaciae. [c. 13. C. IV. 32.]

Ex iudicio finitis vel omissis de usuris replicari non potest.

Lex 14. Idem a. et c. Aurelio Arcasiani. [c. 14. C. ibid.]

Si mulier debet pecunias, ut pro usuris .....⁷¹⁾

Lex 15. Impr. Gordianus a. Claudio Portorio. [c. 15. C. ibid.]

Debitor si spondet diem certum⁷²⁾ non redderet, dupplum a plus det, non valet.

Lex 16. Idem a. Flavio Sulpio. [c. 16. C. ibid.]

Debitor si frumentum certum diem non reddit et usuras, repeti potest.

Lex 17. Impr. Philippus a. et Philippus c. Aurelio Eximio et aliis. [c. 17. C. ibid.]

Debitor si fundos in usuris consequendis redditos dedit, quod super usuris redditus est, non reputetur.

Lex 18. Impr. Dioclitianus et Maximianus et c. Aurelio Castori. [c. 18. C. ibid.]

Debitor si prius plus usuras dedit, quam capitanea persolveret, de usuras repeti potest.

Lex 19. Idem a. et c. Aurelio Cyrinaeae. [c. 19. C. ibid.]

Debitor si vellet reddere pecunias et creditorem non invenerit et eas sequestratus sequestraverit, ex eo non persolvit usuras.

Lex 20. Idem a. et c. Aurelio Nicopolitano. [c. 20. C. ibid.]

Fideiussor tardius ad reddendum usuras non solvet.

Lex 21. Idem a. et c. Cressimoni. [c. 21. C. ibid.]

Dato pignus acceptas pecunias si usuras promisisti, adimplis.⁷³⁾

Lex 22. Idem a. et c. Comminio Carino. [c. 22. C. ibid.]

Usura non placita exigi non licet. Si convenit, quodsi^{73b)} non daret, usuras persolveret⁷⁴⁾, tenetur.

Lex 23. Idem a. et c. Iasoniano Cyliciae. [c. 23. C. ibid.]

Si mater legitima etate pecunias filiis cessit, in negotio usuras persolvit.

Lex 24. Impr. Constantinus a. ad populum. [c. 25. C. ibid.]

62) Cod. abeat. 63) Vox Aurelius ex male intellecto siglo „a.“ videtur prodixisse. Lacunae vestigium in Codice apparet nullum. 64) Cod. abet. 65) Incipit fol. 91. B. 66) Sic a sec. manu. Prima habuerat minoris. 67) Leg. Probo. 68) Leg. usurae per tempora solutae. 69) Leg. hordei. 70) Lege nudo. 71) Integrae lineae spatium est vacuum in Cod. 72) Incipit fol. 92. A. 73) Leg. adimplis. 73b) Leg. ut, si. 74) Incipit fol. 92. B. 75) Cod. Lex III.

Acceptas res mobiles si promisit dari usuras, persolvat.

Lex 25. Impr. Iustinianus a. Mene pp.
[c. 26. C. IV. 32.]

Unaquamque personam, quantum det usuras. In ea legem⁷⁶⁾ abet⁷⁷⁾: Ceteros autem homines dimidia.

Lex 26. Impr. Iustinianus a. et c. Mene pp.
[c. 27. C. ibid.]

Ante legem prolatam factum est, replicari non potest; si ante sponsum est et non soluta, secundum presentem legem exigitur usuras.

Lex 27. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp.
[c. 28. C. ibid.]

De usuras usuras non exigitur.

TITULUS XXXIII. De nautico fenore.

Lex 1. [Deest in vulgatis edit.]
Grecia. Versiculum.⁷⁸⁾

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Scribonio.
[c. 1. C. IV. 33.]

In nave, quae⁷⁹⁾ pecunias mutuatur, nox⁸⁰⁾ de porto exierit, creditori⁸¹⁾ est periculum, si quo⁸²⁾ contigerit.

Lex 3. Idem a. et c. Aureliae Cosmiane.
[c. 2. C. ibid.]

Mutuatas⁸³⁾ pecunias plus usuras non exigi, quam constitutum est.

Lex 4. Idem a. et c. Aureliane Iuliane.
[c. 3. C. ibid.]

Credita pecunia nauclerio, ut in Africa ambularet, et ille alibi ambulavit et angaria tentus est, secundum cautionem suam complet.

Lex 5. Idem et c. Pullio Iuliano Eucarista.
[c. 4. C. ibid.]

Navigantibus feneras pecunias, si perierit, reddentur.

TITULUS XXXIV. De depositi.

Lex 1. Impr. Alexander a. Demetrio militi.
[c. 1. C. IV. 34.]

Res commendatas ut commune⁸⁴⁾ casu perierint, non tenetur susceptor.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Celsino militi.
[c. 2. C. ibid.]

Res commendatas, si mortuus est reddere, persolvat usuras.

Lex 3. Idem a. Austronio militi. [c. 3. C. ibid.]

Commendatas res usuaverit, usuras persolvat, aut dupplum, ut fuit, reddat.

Lex 4. Idem a. Thimograti militi.
[c. 4. C. IV. 34.]

Commendatas pecunias, si eas exercitavit, usuras solvet.

Lex 5. Impr. Valerianus et Galienus aa. et Valerius c. Claudio.
[c. 5. C. ibid.]

Si documenta cartarum⁸⁵⁾ commendasti, cuius orto tenuisti, etsi pensionem non adimplisti⁸⁶⁾, tamen documentum⁸⁷⁾ reddat.

Lex 6. Impr. Dioclitianus et Maximianus et c. Antonino Alexandro et Ulpiano Antipater.
[c. 6. C. ibid.]

Commendatas chartas conservari licet.

Lex 7. Idem a. et c. Antiocho Antico Carpuniano militi⁸⁸⁾ Democrati.
[c. 7. C. ibid.]

Commendatas pecunias alio mutuasti, teneris restituendum.

Lex 8. Idem a. et c. Aurelio Alexandro.
[c. 8. C. ibid.]

Accepta pecunia, si alii eam det, non tibi est actio adversus debitorem, sed cui tu eam dedisti.

Lex 9. Idem a. et c. Aurelio Menopolo et ceteris.
[c. 9. C. ibid.]

Facultas commendatas absque herede dari non licet.

Lex 10. Idem a. et c. Septime. [c. 10. C. ibid.]
Commendatas res restituantur.

Lex 11. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 12. C. ibid.]

Comendatas⁸⁹⁾ res a patre unus heres portionem suam tollet, et postea alias res interierint, qui tulit, lucravit.

TITULUS XXXV. Mandati.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Leoni.
[c. 1. C. IV. 35.]

Idem mandata⁹⁰⁾

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp. [c. 11. C. IV. 34.]
[c. 11. C. IV. 34.]

Comendatas⁹²⁾ res pro ipsa alienas dari non licet, et nisi iuraverit tecum interissem tibi actione, quod expedisti⁹³⁾, recipis.⁹⁴⁾

Lex 2. Impr. Antoninus a. Statio Marcellino.
[c. 2. C. IV. 35.]

Fideiussor reddendas pecunias exigendum licet et heredem.

76) Leg. lege. 77) Leg. habet. 78) Postea duae lineae integrae vacuae sunt. 79) Pro quae Codex habet q. 80) Leg. mor. 81) Leg. creditoris. 82) Leg. quod. 83) Incipit fol. 93. A. 84) Fortasse legendum si communi. 85) Leg. chartarum. 86) Leg. adimplisti. 87) Incipit fol. 93. B. 88) Vocem militi secunda manus delevit. 89) Leg. commendatas. 90) Haec lacuna in Codice notata est. 91) Incipit fol. 94. A. 92) Lege commendatas. 93) Leg. expendisti. 94) Haec nescio quo casu in locum plane ineptum Codicis vitio delata sunt. Nam const. 11. C. IV. 34., quae superiore titulo defuit, in hoc titulo male collocata est.

Lex 3. Idem a. et c. Germano. [c. 3. C. IV. 35.]

* Cui actione mandasti, quod egit, firmum est.

Lex 4. Impr. Alexander a. Aurelio Vulnerato. [c. 4. C. ibid.]

Mandata actione, quod egit, firmum est. Expensas, quas erogavit, recipit.

Lex 5. Idem a. Iuliano. [c. 5. C. ibid.]

Manda actione susceptam, si neglexit, compellitur.

Lex 6. Impr. Gordianus a. Aurelio⁹⁵⁾ Sostri militi. [c. 6. C. ibid.]

Pro quo spondisti⁹⁶⁾ et reddidisti, eum exigere potest.

Lex 7. Idem a. Aureliano militi. [c. 7. C. ibid.]

Si litteras acceptas pecunias credidisti, secundum litteras tenetur.

Lex 8. Impr. Gordianus a. et c. Valerius c. VIII Aurelio Licyo. [c. 8. C. ibid.]

Si pater per servum mandavit sibi mutuari pecunias et iam servus minori iam esse, heredes patris convenitur.

Lex 9. Impr. Dioclitianus et Maximianus | 97) aa. et c. Marcello. [c. 9. C. ibid.]

Si per procuratorem causam tuam lesam est, adversus eum dici potes.

Lex 10. Idem a. Aurelio Papio. [c. 10. C. ibid.]

* Fideiussor, quod spondit, quem fidedixit, exigere potis.

Lex 11. Idem a. et c. Aurelio Gaio. [c. 11. C. ibid.]

Actor si exigit aut non expensas recipit .....⁹⁸⁾

Lex 12.⁹⁹⁾ Idem a. et c. Marcellino. [c. 12. C. ibid.]

* Procurator rem evictam possessionem vendit et post dominum ratum non fuit, venditi non habet. |

Lex 13. Idem a. et c. Aurelio Hermoniano. [c. 13. C. ibid.]

Procurator dolo vel culpa non faciat.

Lex 14. Idem a. et c. Hermoniano. [c. 14. C. ibid.]

* Procurator a debitore pecunias, quas accepit, quod ex iudex comparavit, domino restituitur.

Lex 15. Idem a. et c. Aurelio pcario Atheneo. [c. 15. C. ibid.]

* Mandata actione susceptor, si remotum est, solutum est.

Lex 16. Idem a. et c. Zando. [c. 16. C. ibid.]

Comparandam qui accepit pecunias, fraudem fecit, quod interest, tenetur.

Lex 17. Idem a. et c. Aurelio Gordiano. [c. 17. C. IV. 35.]

Non finito salario peti non potest. | 2)

Lex 18. Idem a. et c. Turciano. [c. 18. C. ibid.]

* Fideiussor pro alio, quod reddidit, cum usuris recipitur.

Lex 19. Idem a. et c. Aurelio Eugenio. [c. 19. C. ibid.]

Pro illicitas usuras pignus accepisti, exigere non potis debitori.

Lex 20. Idem a. et c. Aurelio Pegato. [c. 20. C. ibid.]

Mandatum acceptor expensas recipiat.

Lex 21. Impr. Constantinus a. Volusiano pp. [c. 21. C. ibid.]

Aliena vero negotia excepto^{2b)} officio geruntur.

Lex 22. Impr. Anastasius a. Eustatio pp. [c. 22. C. ibid.]

Qui litem comparat, quantum pretium dedit et usuram eorum incurrit, tantum exigit, si vicerit. In ea lege abet³⁾: Sin autem per donationem actio data, valida est.

Lex 23. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 23. C. ibid.]

Actiones venundari non licet.

TITULUS XXXVI. Si servus se emi mandaverit.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Aurelio Dionisiae. [c. un. C. IV. 36.]

Si servus per extraneam personam de suas pecunias se comparavit, et ab ipso manumissus fuerit, nihil⁴⁾ est.

TITULUS XXXVII. Pro socio.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Aurelio. [c. 1. C. IV. 37.]

Si alius in comune⁵⁾ ponat solidos, alius opera abet, collegius est. | 6)

Lex 2. Idem a. et c. Aurelio Victorino militi. [c. 2. C. ibid.]

* Pretium pensionis exequeris.

Lex 3. Idem a. et c. Aurelio. [c. 3. C. ibid.]

Communem rem adquisitam communi dividuntur.

Lex 4. Idem a. et c. Aurelio Celeri. [c. 4. C. ibid.]

Societate & transactionis resolvi non potest.

Lex 5. Idem a. et c. Aurelio Theodoro. [c. 5. C. ibid.]

95) Litterae Aur a prima manu deletae sunt. 96) Codex spondidisti. 97) Incipit fol. 94. B. 98) Lacuna unius versus in Codice apparet. 99) Pro 12. Codex habet 11. 1) Codex abet. 2) Incipit fol. 95. A. 2b) Leg. exacto. 3) Leg. habet. 4) Cod. nichil. 5) Leg. commune. 6) Incipit fol. 95. B.

* Societas usque ad tempus finitum est, stat.

Lex 6. *Impr. Iustinianus a. Iohanni pp.*
[c. 7. C. IV. 37.]

Socius infirmus fiet, sanus socius resolvet societate.

Lex 7. *Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.*
[c. 6. C. ibid.]

* Societas, si unius honoris locus proficerit, non solvitur societas.

TITULUS XXXVIII. De contrahenda⁷⁾ emptione.

Lex 1. *Impr. Valerianus et Galienus aa. Aurelio Paulo.*
[c. 1. C. IV. 38.]

Venditio facta de possessione, que⁸⁾ alibi est constituta, valet.

Lex 2. *Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Aurelio Arbo.*
[c. 2. C. ibid.]

Quod furiosus transigerit, nihil⁹⁾ est.

Lex 3. *Idem a. et c. Valerie.*
[c. 3. C. ibid.]

Venditio et emptio simul¹⁰⁾ comprehensa¹⁰⁾ nihil¹¹⁾ est.

Lex 4. *Idem a. et c. Aurelio Liciano.*
[c. 4. C. ibid.]

Facta in te donatio valet.

Lex 5. *Idem a. et c. Umbige Gratiae.*
[c. 5. C. ibid.]

Tutor a pupillo rem comparare non licet.

Lex 6. *Idem a. et c. Aurelio Lucretio.*
[c. 6. C. ibid.]

* Si maritus uxori rem ex scripto vindedit¹²⁾, filius in nom.¹³⁾ matris sue¹⁴⁾ exigit.

Lex 7. *Idem a. et c. Aurelio Lysinioni.*
[c. 7. C. ibid.]

* Si mater tua ancillam suam marito secundo donavit, valet.

Lex 8. *Idem a. et c. Herodi et Diogeni.*
[c. 8. C. ibid.]

Res venditas, si pretium non accepisti, repeti pretium¹⁵⁾ licet.

Lex 9. *Idem a. et c. Severo militi.*
[c. 9. C. ibid.]

* Qui comparavit, si pretium, quem spondit, non dedit, quia ille, non valet venditio.

Lex 10. *Idem a. et c. Aurelio Paterno.*
[c. 11. C. ibid.]

Invitus comparare vel vendere non licet.

Lex 12. *Idem a. Aurelio Paciano.* [c. 12. C. ibid.]

Non dato pretio in emptione repeti potest.

Lex 13. *Idem a. et c. Aurelio Decio Iuliano.*
[c. 13. C. IV. 38.]

Egi voluntate vendito a ex cōstructione.

Lex 14. *Impr. Valentinianus, Gratianus et Theodosius aaa. Flavianio pp. Illyrici.* [c. 14. C. ibid.]

Non licet consorti dicere: non alii vendis.

Lex 15. *Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.* [c. 15. C. ibid.]

* Si res estimatas venditas fuerint, multum firmum est.

TITULUS XXXIX. De hereditate vel actio venditi¹⁶⁾.

Lex 1. *Impr. Severus et Antoninus aa. Geminio.*
[c. 1. C. IV. 39.]

[2] Qui rem comparavit, contra creditores non litigat, sed auctor.

Lex 2. *Impr. Antoninus a. Titio Floriano.*
[c. 2. C. ibid.]

* Qui adquisitam hereditatem vendidit, contra causatores ipse litigat.

Lex 3. *Impr. Alexander a. Quintiano et Theomoto.*
[c. 3. C. ibid.]

* Actor si invitatus ad nomen domini¹⁷⁾ rem comparet, dominus¹⁸⁾ exinde dicere potest.

Lex 4. *Idem a. Aurelio Diogeni militi.*
[c. 4. C. ibid.]

Qui suasit eum, qui necdum cognovit, ab eo emere, quod empserit, emptor sibi reputet.

Lex 5. *Idem a. Nonario Honesimo.*
[c. 5. C. ibid.]

* Venditor si ipso emptore pro ea rem procuratorem instituere licet.

Lex 6. *Idem a. Pomponio militi.* [c. 6. C. ibid.]

Non cepta hereditate vindi licet.

Lex 7. *Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Menasee.*
[c. 7. C. ibid.]

* Si debitor creditori suo cautionem debiti sui illi opposuerit, ipse efficitur creditor. [19]

Lex 8. *Idem a. et c. Aurelio Vigiliano.*
[c. 8. C. ibid.]

Creditoris res obligatas a domino non revertitur, si non adimpleto placito.

Lex 9. *Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.*
[c. 9. C. ibid.]

Qui actionem designatam comparat, iuste lite persequitur.

7) Codex contraenda. 8) Cod. quae. 9) Leg. nichil. 10) Leg. comprehensa. 11) Cod. nichil. 12) Leg. vendidit. 13) Leg. nomine. 14) Leg. suae. 15) Cod. ptiū. 16) Incipit fol. 96. A. 16b) Leg. actione vendita. 17) Codex ant. 18) Codex dns. 19) Incipit fol. 96. B.

Lex 10. *Idem a. et c. Aurelio Gordiano.* Si mulierem suam emit praedictum sibi generavit

TITULUS XL. Que res vendere²⁰⁾ non possunt, et qui vendere vel emere vetantur.

*Lex 1. Impr. Valentinianus, Theodosius et Arcadius aaa. Fausto comiti sacrarum largit.*²¹⁾
[c. 1. C. IV. 40.]

Regales vestes vendi nec emi licet.

Lex 2. Idem a. Cariobaudi duci. [c. 2. C. ibid.]

Ad inimicas gentes vendi aliquid non licet.

Lex 3. Impr. Arcadius et Honorius aa. ad Senatium et populum. [c. 3. C. ibid.]

Publica frumenta qui vendet vel emet, capiti²²⁾ puniantur.

Lex 4. Impr. Honorius et Theodosius aa. Faustino pp. [c. 4. C. ibid.]

Frumenta, que ad exercitum transmittitur, qui ausu²³⁾ temerario eas tulerit, capiti puniantur.

TITULUS XLI. Que res exportari non licet.

*Lex 1. Impr. Valentinianus, Valens et Gratianus aaa. Theodoto ma. militi*²⁴⁾
[c. 1. C. IV. 41.]

Ad gentes inimicas nullum negotium portet.

Lex 2. Impr. Martianus a. Constantino pp. [c. 2. C. ibid.]

Qui arma ad inimicus²⁶⁾ vendit, puniantur.

TITULUS XLII. De eunuchis.

Lex 1. Impr. Constantinus a. Ursino duci Mesopotamiae. [c. 1. C. IV. 42.]

Qui eunuchum fecerit, puniatur.

Lex 2. Impr. Leo a. Viviano. [c. 2. C. ibid.]

Eunuchum comparari non licet.

TITULUS XLIII. De patribus, qui filios distraxerunt.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Aurelio Papiniae. [c. 1. C. IV. 43.]

Filio suo nemo vendat, nec donet, nec pignus det.

Lex 2. Impr. Constantinus a. provincialibus. [c. 2. C. ibid.]

Propter famem parentes filios licet vendere; posteus, si quis pro libertate pro eo pretium aut vicarium det, licet accipere.

TITULUS XLIV. De rescindenda venditione.

Lex 1. Impr. Alexander a. Aurelio Matrioni^{26b)}
[c. 1. C. IV. 44.]

Qui per vim vendidit, rescinditur.

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Aurelio Luppo. [c. 2. C. IV. 44.]

Minoris pretium²⁷⁾ res venditas, restitutas pretio²⁸⁾ res recipi potest. Quodsi emptor eligerit, adimplere pretium²⁹⁾ licet.

Lex 3. Idem a. et c. Titiae et Martiane.

[c. 3. C. ibid.]

Iuste venditas res rescindi non potest.

Lex 4. Idem a. et c. Simpronio Eudoxio.

[c. 4. C. ibid.]

Plus emptas res minori pretio³⁰⁾ res venditas³¹⁾ recipi non potest.

Lex 5. Idem a. et c. Claudio Rupho.

[c. 5. C. ibid.]

Vinditori si dolus factus est, emptio cassatur.

Lex 6. Idem a. et c. Novisio Gaiano et Veterano.

[c. 6. C. ibid.]

Bene venditas res retractari non licet.

Lex 7. Idem a. et c. Mucatraulo militi.

[c. 7. C. ibid.]

Res autem venditas pretium reddere et rem recipere non potest.

Lex 8. Idem a. et c. Aurelio Euodie.

[c. 8. C. ibid.]

Minus pretium³²⁾ de medietate datum repeti potest; emptoris est electio, adimplere aut rem reddere.

Lex 9. Idem a. et c. Domitio Civalensi.

[c. 9. C. ibid.]

Facta venditio si solidi non sunt adpunerati et pecora in compensatione data, valet.

Lex 10. Idem a. et c. Emilio Severo.

[c. 10. C. ibid.]

Qui rem male emit, et alii eam vendidit, si evictus fuerit, rem restituit.

Lex 11. Idem a. et c. Aurelio Magne.

[c. 11. C. ibid.]

De dolo et³³⁾ minus pretium quando cognovisti, tunc te agere prohiberis.

Lex 12. Idem a. et c. Axiocho. [c. 12. C. ibid.]

In necessitate famis vel debiti res tuas vilipretium dedisti, repeti potest.

Lex 13. Idem a. et c. Aurelio Nice decaria.

[c. 13. C. ibid.]

Rem in dotem posita vendita rescinditur, quia interdictum est.

Lex 14. Idem a. et c. Aurelio Basilide militi.

[c. 14. C. ibid.]

Res obnoxes venditas irritum habent³⁴⁾.

20) Leg. fortasse venire. 21) Leg. largitionum. 22) Leg. capite. 23) Codex quia usu. 24) Lege militum. 25) Incipit fol. 97. A. 26) Leg. inimicos. 26b) Leg. Maroni. 27) Codex ptm. 28) Codex ptio. 29) Codex ptium. 30) Codex ptio. 31) Incipit fol. 97. B. 32) Codex ptium. 33) Vox et a prima manu supra lineam posita est. 34) Codex abent.

f. 98 Lex 15. *Impr. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. ad* ³⁵⁾ *Ypatium.* [c. 15. C. IV. 44.]

Propter vilipretium emptio exscinditur.

Lex 16. *Impr. Valentinianus, Theodosius et Archadius aaa. ad Magnillum vicarium Africe.*

[c. 16. C. ibid.]

Debitor creditori vilipretium rem vendidit, repeti potest.

Lex 17. *Impr. Archadius et Honorius aa. Mesale.*

[c. 17. C. ibid.]

Propter qui pecunias civitati accepit, si pro emendo cuidam extero dedit, si perierint, ipsi eas reddet.

Lex 18. *Impr. Arcadius et Honorius et Theodosius aaa. et c. Nestorium comiti rerum privatarum.*

[c. 18. C. ibid.]

Qui in exactione publica sunt, a privatis nichil ³⁶⁾ *comparent.*

TITULUS XLV. Quando liceat ab emptione discedere.

Lex 1. *Impr. Gordianus a. Lycinio Ruphino.*

[c. 1. C. IV. 45.]

Si ex voluntate non vendidisti, agi potest.

Lex 2. *Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Aurelio Felici.*

[c. 2. C. ibid.]

Si ex voluntate vendidisti, de minus pretium potis dicere.

TITULUS XLVI. Si propter publicas pensiones venditio fuerint celebrata.

f. 98 v. Lex 1. *Impr. Antoninus a. Geminio Materno.* ³⁷⁾

[c. 1. C. IV. 46.]

Pro tributu qui rem suam fisco tradidit, nullus creditor preponere ³⁸⁾ *se potest.*

Lex 2. *Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Attinae Plotiane.*

[c. 2. C. ibid.]

Pro tributo rem tuam curiali vendidisti iusto ³⁹⁾ *pretio, repeti non potest.*

Lex 3. *Impr. Constantinus a. ad Ignatium Faustinum presidi Velice* ⁴⁰⁾.

[c. 3. C. ibid.]

Legitima aetate pro tributo res suam iusto pretio exactori vendedit ⁴¹⁾, *valet.*

TITULUS XLVII. Sine censu vel reliquis fundum comparare

Lex 1. Impr. Alexander a. Capitoni.

[c. 1. C. IV. 47.]

Si mater tua in dotem posuit possessionem, uti pater tuus eam possederit ⁴²⁾ *et illa censum solveret, censum non solvit mulier, sed, qui possidet* ⁴³⁾,

tam per emptionem vel pacto vel ex cautionem si factum fuerit.

Lex 2. *Impr. Constantinus a. ad Antoninum Marcellinum praesidem annonariae.*

[c. 2. C. IV. 47.]

Possessionem censum vendi nec emi licet.

Lex 3. *Impr. Iulianus a. ad Secundum pp.*

[c. 3. C. ibid.]

Qui possidet, ipse reddat.

TITULUS XLVIII. De periculo et commodo rei venditae.

Lex 1. *Impr. Alexander a. Iulie Secunde.* ⁴⁴⁾

[c. 1. C. IV. 48.]

Emptor si venditorem praetermittit in lite et perdidit, sibi reputat.

Lex 2. *Idem a. Gargilio Iuliano.* [c. 2. C. ibid.]

Placitas res, antequam tradantur, si quod emergerit, venditori est; post traditas emptori reputatur, quod contigerit.

Lex 3. *Idem a. Damphynae.* [c. 3. C. ibid.]

Qui ex dolo vendit, emptore non nocet.

Lex 4. *Impr. Gordianus a. Silvestro militi.*

[c. 4. C. ibid.]

Rem venditas venditor moram non fecit tradendo, sed emptor, emptori erit res emptori est periculum.

Lex 5. *Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Aurelio Leontio.*

[c. 5. C. ibid.]

Res venditas, si emptor moraverit, casu perierit et emptori reputatur.

Lex 6. *Idem a. et c. Aurelio Quirillo.*

[c. 6. C. ibid.]

Vendita ancilla, si mora emptor ad suscipiendum fecerit et mortua fuerit, emptori reputatur.

TITULUS XLIX. De actionibus empti et venditi.

Lex 1. *Impr. Antoninus a. Heliane.*

[c. 1. C. IV. 49.]

Cui rem vendidisti, si te pro pretium ad causam provocavit, contra emptorem est actio, non in rem ⁴⁵⁾.

Lex 2. *Impr. Valerianus et Galienus aa. et Valerius c. Flavio Domitiano.*

[c. 2. C. ibid.]

Res venditas ⁴⁶⁾ *de minus pretium peti potest; ante emptionem si rem tenuit, pervasor* ⁴⁷⁾ *est.*

Lex 3. *Impr. Dioclitianus et Maximianus a. et c. Serapiodoro.*

[c. 3. C. ibid.]

Arras datas pacti loco esse videtur.

35) Incipit fol. 98. A. 36) Cod. nichil. 37) Incipit fol. 98. B. 38) Leg. praepone. 39) Leg. pretio. 40) Leg. praesidem Beticae. 41) Leg. vendidit. 41b) Leg. comparari. 42) Leg. possideret. 43) Sic secunda manus correxit; prima habuerat possedit. 44) Incipit fol. 99. A. 45) Pro in rem Codex habet ire. 46) Incipit fol. 99. B. 47) Codex pervasior.

Lex 4. Idem a. Muciano.

[c. 4. C. IV. 49.]

Venditor impleto pretio⁴⁸⁾ moretur facere traditionem, quantum domini⁴⁹⁾ interest, restituit.

Lex 5. Idem a. et c. Decimo Caplusio.

[c. 5. C. ibid.]

Emptor si pretium⁵⁰⁾ non adimplet, cum usuris restituat pretium⁵¹⁾ reliquo.

Lex 6. Idem a. et c. Aurelio.

[c. 6. C. ibid.]

Ratione⁵²⁾ facta, venditio, si aliud non convenit, statuendi.

Lex 7. Idem a. et c. Hysidoro.

[c. 7. C. ibid.]

Servus si occulte de suo solido per extraneos se redimet, denuo domino detur pretium.

Lex 8. Idem a. et c. Aurelio Eusebio.

[c. 8. C. ibid.]

Qui in vacuum possessionem successores eius emptorem vel heredes eius induxisse, nihil⁵³⁾ esse translatum.

Lex 9. Idem a. et c. Aurelio Zanie Antipatre.

[c. 9. C. ibid.]

Qui plus dedit pretium⁵⁴⁾, quam res valet, contra venditore præponi non licet agi.

Lex 10. Idem a. et c. Titio Attalo.

[c. 10. C. ibid.]

Dato pretio pro carne, si non tradit carnem, quantum emptori interest, venditor reddet. |⁵⁵⁾

Lex 11. Idem a. et c. Flaviae Eucarpe.

[c. 11. C. ibid.]

Vendito mancipio, si post venditor eum manumisit, nihil⁵⁶⁾ est.

Lex 12. Idem a. et c. Egierispino.

[c. 12. C. ibid.]

Vino vendito ex eo damno emergerit, et emptori est. Nam de mensura vel placito contra venditore est.

Lex 13. Idem a. et c. Flavio Alexandro.

[c. 13. C. ibid.]

Emptori fruges consequi licet; minus pretium cum usuris restituat.

Lex 14. Idem a. et c. Aurelio Rosino.

[c. 14. C. ibid.]

Servus emptus nullum vitium inserviat.

Lex 15. Idem a. et c. Aurelio Antonino Heliano.

[c. 15. C. ibid.]

Ultra modum venditum triticum traditus detur, causatio fiet.

Lex 16. Idem a. et c. Aurelio Hermiano Cyrrillo

[c. 16. C. ibid.]

Venditas pecoras⁵⁷⁾ apud venditorem residendum fructus fecerit, restituit emptori.

TITULUS L. Si quis alterius sibi sub alterius nomine⁵⁸⁾ vel aliena pecunia emerit.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Mercatori Secundo.

[c. 1. C. IV. 50.]

Qui de alterius pecunia ad suum nomen⁵⁹⁾ fecit documentum, secundum documentum dominus⁶⁰⁾ efficitur.

Lex 2. Impr. Alexander a. Septimie.

[c. 2. C. ibid.]

Si pater ad filii [nomen⁶¹⁾] possessionem comparavit, filii erit. |⁶²⁾

Lex 3. Idem a. Flavio Paterno.

[c. 3. C. ibid.]

Cuius nomen legitur pecunias in documentum, ipse est dominus.

Lex 4. Impr. Valerianus et Galienus aa. et Valerius c. Aurelio Cyrillo.

[c. 4. C. ibid.]

Si ad⁶³⁾ alterius instrumentum factum est tuam iussionem tu possides restitui te licet.

Lex 5. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et Valerius c. Vero.

[c. 5. C. ibid.]

Maritus de suos solidos ad nomen uxoris documentum fieri iussit, mariti est possessio.

Lex 6. Idem a. et c. Aurelio Dionisio.

[c. 6. C. ibid.]

Si maritus pecunias dedit uxori et illa ad suum nomen emit, solidis⁶⁴⁾ reddet marito.

Lex 7. Idem a. et c. Aurelio Gerontio.

[c. 7. C. ibid.]

Cui negotium commisisti, rem de tuo solido comparavit, tuum efficitur.

Lex 8. Idem a. et c. Maxime Valentinae.

[c. 8. C. ibid.]

Si de aliena pecunia ad tuum nomen⁶⁵⁾ comparasti, dominus effectus es.

Lex 9. Idem a. et c. Eminio Rufiano.

[c. 9. C. ibid.]

Inter absentes venditio fieri licet.

TITULUS LI. De rebus alienis non alienandis et prohibita rerum alienationem⁶⁶⁾ vel epotheca⁶⁷⁾.

Lex 1. Impr. Alexander a. Gattiano militi.

[c. 1. C. IV. 5.]

Si alium⁶⁸⁾ servum vendidisti, emptoris longi temporis non inquietantur, sed venditor pretium reddet, si emptor ignoraverit, alienus servus fuisset.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Grecie Helie.

[c. 2. C. ibid.]

Maritus rem uxoris vendidit; si longi temporis emptorem non munet⁷⁰⁾, mulieri actio iure competit.

48) Codex *ptio*. 49) Pro domini Codex habet *dm*. 50) Codex *ptium*. 51) Codex *ptium*. 52) Vox ratione ex voce *Neratio* corrupta est. 53) Cod. *nichil*. 54) Cod. *ptium*. 55) Incipit fol. 100. A. 56) Cod. *nichil*. 57) Pro pecoras Codex habet *peccaras*. In medio verbo una littera erasa est. 58) Pro nomine Codex habet *nom*. 59) Codex *nom*. 60) Codex *ans*. 61) Codex *nom*. 62) Incipit fol. 100. B. 63) Ad a secunda manu supra lineam positum est. 64) Lege solidos. 65) Cod. *nom*. 66) Leg. alienatione. 67) Leg. hypotheca. 68) Incipit fol. 101. A. 69) Leg. videtur alienum. 70) Leg. munet.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Aurelio et Valeriano. [c. 3. C. IV. 51.]

Si iuste venditum est, ab herede inquietari non licet.

Lex 4. Idem a. et c. Domitio Aphibio. [c. 4. C. ibid.]

Si mater tua res mariti pignus posuit, filium praeiudicium non facit⁷¹⁾.

Lex 5. Idem a. et c. Aurelio Egro. [c. 5. C. ibid.]

Si pater res filio⁷²⁾ emancipati vendidit, nihil⁷³⁾ est.

Lex 6. Idem a. et c. Aurelio Rupho. [c. 6. C. ibid.]

Res ad te pertinentes nemo vendere potest.

Lex 7. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 7. C. ibid.]

Ad quem non pervenit res per testamentum vel ex pacto, si eam vendidit vel manumisit, cum fructibus eas restituit.

TITULUS LII. De communium rerum alienatione.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Apollodoro erocato. [c. 1. C. IV. 52.]

De his, qui rem communem vendidit, si annuitas emptorem munit, cum venditori⁷⁴⁾ habes⁷⁵⁾ actionem, cui res competit. |⁷⁶⁾

Lex 2. Idem a. Hereiano militi. [c. 2. C. ibid.]

Si coheredes tua⁷⁷⁾ rem vendiderunt, nihil⁷⁸⁾ tibi nocet.

Lex 3. Impr. Dioclitianus a. et Maximianus a. et c. Aurelio Eusebio. [c. 3. C. ibid.]

Communes res distrahi⁷⁹⁾ non licet.

Lex 4. Idem a. et c. Ulpiano militi. [c. 4. C. ibid.]

Communes res vendi non licet.

Lex 5. Idem a. et c. Olympiano. [c. 5. C. ibid.]

Qui rem ignorat communem, vendidit | emptori dupplum reddat pretium.

TITULUS LIII. Rem alienam gerentibus non interdicti rerum suarum alienationem.

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus aa. et c. Publice Capriolae. [c. un. C. IV. 53.]

Tutor vel curator pro debito pupilli res ipsius distrahi⁸⁰⁾ licet.

TITULUS LIV. De pactis inter emptorem et venditorem positis.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Claudie Diothime. [c. 1. C. IV. 54.]

* Si vendidisti, ut intra certum tempus pretium⁸¹⁾ restitueris, valet placitus.

Lex 2. Impr. Alexander a. Caresio militi. [c. 2. C. ibid.]

Venditam rem si convenit, ut pretium⁸²⁾ quocunque tempore recipiat, valet, remota praescriptio- nem⁸³⁾.

Lex 3. Idem a. Felici militi. [c. 3. C. ibid.]

Si res venditas convenit, ut, si certum tempus non adimpleret, pretium remitteret, valet placitus.

Lex 4. Idem a. Claudio Iuliano et Proculiano. [c. 4. C. ibid.]

Res venditas non adimpleto pretio⁸⁴⁾ res tolli |⁸⁵⁾ non potest, solidos cum usuris.

Lex 5. Impr. Gordianus a. Aurelio Longino erocato. [c. 5. C. ibid.]

* Res venditas si tardium pretium⁸⁶⁾ exsolvet, usuras pensitare ab emptore praestare de iure postulas.

Lex 6. Impr. Carus, Carinus et Numerius aaa. et c. Solubrio Romulo. [c. 6. C. ibid.]

* Minori pretio⁸⁷⁾ rem emptam cum fructibus restituit.

Lex 7. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Favianus Musco. [c. 7. C. ibid.]

Venditas res si convenit reddito pretio recipi, valet.

Lex 8. Idem a. et c. Auxononi. [c. 8. C. ibid.]

Inter emptorem et venditorem vero placidus⁸⁸⁾ valet.

Lex 9. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 9. C. ibid.]

Emptor si promisit nulli ea re alienare preter venditore, valet.

TITULUS LV. Si servus exportandus veniat⁸⁹⁾.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Petronie Flavillae. [c. 1. C. III. 55.]

* Qui mancipium emit, ut eum liberum faciat, adimplendum est.

Lex 2. Idem a. et c. Sezonedymo. [c. 2. C. ibid.]

* Manuminctio in servum valet, si ab alio te- neatur.

Lex 3. Impr. Alexander a. Nobilio liberto. [c. 3. C. ibid.]

71) Pro facit Codex habet *fac.* 72) Leg. filii. 73) Cod. nichil. 74) Leg. venditore. 75) Cod. abes. 76) Incipit fol. 101. B. 77) Leg. tuam. 78) Cod. nichil. 79) Cod. distrai. 80) Cod. distrai. 81) Cod. ptium. 82) Cod. ptium. 83) Leg. praescriptione. 84) Cod. ptio. 85) Incipit fol. 102. A. 86) Cod. ptium. 87) Cod. ptio. 88) Legendum placitus. 89) Legendum veneat.

+ il t par conelle, non so se
per farne un restitui

* Vendita ancilla, mora⁹⁰⁾ faciente emptore, venditor eam manumisisset, non valet manumissio. |⁹¹⁾

Lex 4. Idem a. Aurelio Papiae. [c. 4. C. IV. 55.]

* Servo alieno, qui manumisit, capitali poena vindicabit.

Lex 5. Idem a. Sertiano Sarapioni.

[c. 5. C. ibid.]

* Fugacem mancipium actor, ubi eum invenit, teneat.

TITULUS LVI. Si mancipium ita venierit, ne prostituatum⁹²⁾.

Lex 1. Impr. Alexander a. Socrate pp.

[c. 1. C. IV. 56.]

* Si ancillam tuam in turpem actionem positam vellis⁹³⁾ eam tollere, et habuerit⁹⁴⁾ vocem, ingenuitatis iudicem eam dici iubemus.

Lex 2. Idem a. Serero.

[c. 2. C. ibid.]

Idem hec lex, ut supra.

Lex 3. Idem a. Aurelio Helie.

[c. 3. C. ibid.]

Si ancilla tua vendidisti, ut non prostituta fieret, valet.

TITULUS LVII. Si mancipium ita fuerit alienatum, ut manumittatur vel contra.

Lex 1. Impr. Alexander a. Patricensi.

[c. 1. C. IV. 57.]

Qui vendit aut donat, ut post certos annos liber sit, mancipium, aliud fieri non licet.

Lex 2. Idem a. Euticiano.

[c. 9. C. ibid.]

Si naturalis filius venditus est, ut manumittatur, si non fuerit manumissus, ipsa natura liberum eum facit.

Lex 3. Idem a. et c. Fulcio Maximo.

[c. 3. C. ibid.]

Qui vendit ancillam post XXV annis libera efficitur, si non fuerit facta, hique⁹⁵⁾ libera est et filius post inpletum⁹⁶⁾ tempus natus est.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Cornilie Iocundo.

[c. 4. C. ibid.]

Dominus si ancille promisit dare libertatem et non occursit, ex ea voluntate libera est et fili, qui ex ea nascuntur.

Lex 5. Idem a. Aurelio Marino.

[c. 5. C. ibid.]

Si sub conditione venditus est mancipius, non manumittatur, et fuerit manumissus, sine poena pretii eum retolli vinditor.

Lex 6. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Heloidie Rufine.

[c. 6. C. ibid.]

Vendito mancipio, ut manumitteretur, si noluerit emptor hoc facere, compellitur.

TITULUS LVIII. De diliciis⁹⁷⁾ et actionibus.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Decentio Veromilio.

[c. 1. C. IV. 58.]

Qui sciendum⁹⁸⁾ servum vitiosum vel bonum vendidit, si quid mali servum⁹⁹⁾ commisit, venditor pretium¹⁾ et damnum inlati²⁾ reddat.

Lex 2. Impr. Gordianus Petilio Maximo.

[c. 2. C. ibid.]

Servus si post annum fugierit³⁾, periculum venditoris non est.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Aurelio Muciano.

[c. 3. C. ibid.]

Si, antequam venditus fuerit servus, non fuit fugax, post fugierit, non erit culpam venditoris. |⁴⁾

Lex 4. Idem a. et c.

[c. 4. C. ibid.]

Possessio vendita, ut, si illi non placuerit, eam reddere⁵⁾, placitus valet.

Lex 5. Impr. Gratianus Valentinianus et Theodosius aa. Nebridio pp.

[c. 5. C. ibid.]

* Emptor timens, ne fugacis sit mancipius, reddi licet.

TITULUS LIX. De monopolis et de conventu negotiatorum illicito vel artificum ergolaborumque, nec non balneatorum prohibitis⁶⁾ illicitisque pactionibus.

Lex 1.

[c. 1. C. IV. 59.]

Greci. 7)

Lex 2. Impr. Zeno a. Constantino pp.

[c. 2. C. ibid.]

Qui monopolio petent et agent, amissis rebus suis, exilio morentur. Qui autem⁸⁾ pactis se conscribunt pro caritate vendendi, quinquaginta libras auri det fisco.

TITULUS LX. De nundinis.

Lex 1. Impr. Valentinianus et Valens aa. ad Probum pu.

[c. un. C. IV. 60.]

In omnibus mercatoribus conventio aut violentia non fiat.

TITULUS LXI. De vectigalibus et commissis.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Victorino.

[c. 1. C. IV. 61.]

* Servus ante descriptionem manumissus census non dat.

Lex 2. Idem a. et c. Iunio.

[c. 2. C. ibid.]

90) Leg. moram. 91) Incipit fol. 102. B. 92) Leg. prostituatur. 93) Leg. velis. 94) Cod. abuerit. 95) Leg. sicque. 96) Incipit fol. 103. A. 97) Leg. aeditiis. 98) Cod. sciens. 99) Leg. servus. 1) Cod. pretium. 2) Leg. inlatum. 3) Leg. fugerit. 4) Incipit fol. 103. B. 5) Leg. redderet. 6) Codex prohibitis. 7) Hoc loco duorum versuum spatium vacuum habetur. 8) Cod. quia ut.

f. 104 * Si ante quinquen[nium]⁹⁾ illis¹⁰⁾ non est contestata, vindicari potest.

Lex 3. *Idem a. et c. militibus.* [c. 3. C. IV. 61.]
Prospectum, ne ommissa¹¹⁾ professione poena commissa tenentur¹²⁾. Si debere aparuerit¹³⁾, exsolvet.

Lex 4. *Impr. Constantinus a. ad Iunium Ruphum*¹⁴⁾. [c. 4. C. ibid.]

* Census non datus non plus quam tres annos sustineatur.

Lex 5. *Idem a. Menandro.* [c. 5. C. ibid.]
Pro negotia negotiatores cannone¹⁵⁾ non present.

Lex 6. *Impr. Valentinianus et Valens aa. et c. ad Florum comiti sacras largit.* [c. 6. C. ibid.]
Ut census omnium sit communi solvendum.

Lex 7. *Impr. Valentinianus, Valens et Gratianus aaa. et c. Marcellum comitem.* [c. 7. C. ibid.]

Ordinarium¹⁶⁾, ut et milites non se excusent de censum.

Lex 8. *Impr. Valentinianus, Gratianus et Theodosius aaa. et c. Palladio comiti sacrarum.* [c. 8. C. ibid.]

* Allegatis¹⁷⁾ gentium devotarum species de propriis convenit deportari.

Lex 9. *Idem a. et c. Palladio sacrarum.* [c. 9. C. ibid.]

* Submovenda est ut animalium Abarchadie Egypti et Augusta.

Lex 10. *Impr. Arcadius et Theodosius aa. Anthemio pp.* [c. 10. C. ibid.]

* Curiales pro exigendam canonem ut alia utilitatem solacia detur. [18)]

Lex 11. *Idem a. et c. Lampadio pp.* [c. 11. C. ibid.]

* Qui ad usu proprio vel preces imperatoris sales tulerit, in conscio actore ipse in servitio cum ipso pretio¹⁹⁾ deveniat.

Lex 12. *Impr. Honorius et Theodosius aa. Gai- stoni comiti sacrarum.* [c. 12. C. ibid.]

* Qui aget, ut census non solvat, in carcere mittatur.

Lex 13. *Impr. Theodosius et Valentinianus aa. et c. Flaviano pp.* [c. 13. C. ibid.]

* Exceptis vectigalibus publicis, si necessitas fuerit, reserventur duas portiones erario publico.

TITULUS LXII. Nova vectigalia institui non posse.

Lex 1. *Impr. Severus et Antoninus aa. Gario Victorino.* [c. 1. C. IV. 62.]

Novum census fieri non licet.

Lex 2. *Idem a. et c. Ventilio Callistiano.* [c. 2. C. ibid.]

Novum census cives facere non possunt.

Lex 3. *Impr. Valentinianus et Galienus aa. et c. Aurelio Tusco et aliis.* [c. 3. C. ibid.]

Novus census inconsulte non fiat, et si inconsulte exactum est, recipiatur.

Lex 4. *Impr. Constantinus a. ad Felicem pp.* [c. 4. C. ibid.]

De conductoribus publicis nova honera²⁰⁾ ruri fecerint, exilio deportentur.

TITULUS LXIII. De commerciis et mercatoribus. [21)]

Lex 1. *Impr. Valentinianus et Valens aa. ad Iulianum comitem Orientis.* [c. 1. C. IV. 63.]

Pro utilitate publica negotia exerceri non negetur.

Lex 2. *Idem a. et Gratianus aa. Tatiano comiti sacrarum*²²⁾. [c. 2. C. ibid.]

* Nullum negotium vel²³⁾ aurum ad gentes portentur.

Lex 3. *Impr. Honorius et Theodosius aa. et c. Theodoro pp.* [c. 3. C. ibid.]

Nobiles personas commercium non faciant.

Lex 4. *Idem a. et c. Anthemio pp.* [c. 4. C. ibid.]

Cum Persis nemo mercetur sine iussione principis.

Lex 5. *Idem a. Agedio pp.* [c. 5. C. ibid.]

* De certo numero negotiarum, ad Persis negotia gerunt²⁴⁾.

Lex 6. *Idem a. Maximo comiti sacrarum.* [c. 6. C. ibid.]

* Qui annona consuetudine negotii in civitate, in exilio deportetur.

TITULUS LXIV. De rerum permutationem et de prescriptis verbis actionem.

Lex 1. *Impr. Gordianus a. Trasee militi.* [c. 1. C. IV. 64.]

* Si pater tuus vendidit possessionem et aliam emit, commutatio constat.

9) Incipit fol. 104. A. 10) Leg. lis. 11) Leg. omitta. 12) Leg. poena commissi teneantur. 13) Leg. apparuerit. 14) Leg. Rufum. 15) Leg. canonem. 16) Crediderim vocem *ordinarium* prodisse ex male intellecto siglo, quo vox *Orientis* significatur. 17) Leg. a legatis. 18) Incipit fol. 104. B. 19) Cod. pto. 20) Leg. onera. 21) Incipit fol. 105. A. 22) Codex *sacrarum*. 23) Pro vel Codex habet *ut*. 24) Cod. ger.

+ Sacrarum minto alla legge

+ ordinarius
è infatti
minto a comitem,
ma non è prova appo-
luta.

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. Primitive. [c. 2. C. IV. 64.]

Commutatio vel venditio est.

Lex 3. Idem a. Barcio Leontio. [c. 3. C. ibid.]

In verbo commutatio nihil²⁵⁾ est.

Lex 4. Idem a. Leontio. [c. 4. C. ibid.]

Commutata possessio si venundata fuerit, non est tibi actio²⁶⁾ contra emptorem, sed ad quem commutasti.

Lex 5. Idem a. et c. Theodolane. [c. 5. C. ibid.]

Si pater tuus fundum aut domum acceperit, si non accepit, si tu vellis²⁷⁾, accipis; si non, recipis possessionem.

Lex 6. Idem a. et c. Prologeni. [c. 6. C. ibid.]

Res tradita, ut alias acciperis²⁸⁾, hoc facto sine scriptura nihil²⁹⁾ est.

Lex 7. Idem a. et c. Themotheo³⁰⁾. [c. 7. C. ibid.]

Species datas, ut alias acciperes, et non accipisti³¹⁾, in verbo placitus valet.

TITULUS LXV. De locato et conducto.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Iulio Agrippino. [c. 1. C. IV. 65.]

Locatam cannavam, quod per furem perierit, non est locatori periculum; quod per desertam cannavam perierit, locatoris est mansio.

Lex 2. Idem a. Ephidio Epiticto. [c. 2. C. ibid.]

Pensio si moretur, cum usuris restituat.

Lex 3. Idem a. Flavio Calimorfo. [c. 3. C. ibid.]

Rem conductam prestitam pensionem expelli non potest, nisi ipse dominus huius manere vult aut edificare, aut si tu eam male egeris.

Lex 4. Impr. Alexander a. Hario Sabino. [c. 4. C. ibid.]

Conductum orreum³²⁾ si latrones insistent eum frangere, dominus orree³³⁾ solacium custodie prestet.

Lex 5. Idem a. Aurelio Petronio. [c. 5. C. ibid.]

Conductor³⁴⁾ si cum voluntate domini³⁵⁾ aliis rem locavit, dominus exigit pensionem ab eis.

Lex 6. Idem a. Lucillio Victorino. [c. 6. C. ibid.]

Conductor si vult alio locare ad fruendum, licet.

Lex 7. Idem a. Septimio Gerentiano militi. [c. 7. C. ibid.]

Si canonicario pro rem locatam illi sponsionem spondisti, post impletum tempus si eam tenuit, absolutus de posteriore tempus es.

Lex 8. Idem a. Saviniano Eginio. [c. 8. C. IV. 65.]

Rem conductam, si non venit³⁶⁾ de damni vel lucri, pensio adimpletur.

Lex 9. Idem a. et c. Aurelio Fusco militi. [c. 9. C. ibid.]

Qui fundum emit, si non promisit colono, quem invenit, ibi permanere, repellit illum.

Lex 10. Impr. Gordianus a. Pomponio Savino. [c. 10. C. ibid.]

In rem conductam expleto tempus heres non succedit.

Lex 11. Impr. Philippus a. et Philippus c. Aurelio Theodoro. [c. 11. C. ibid.]

Conductor post impletum tempus non tenetur rem.

Lex 12. Idem a. et Philippus c. Aurelio Nicee. [c. 12. C. ibid.]

Conductam rem, si ad latrones ex ea aliquid periit, domino reputetur.

Lex 13. Idem a. et c. Aurelio Iulio. [c. 14. C. ibid.]

Qui accepit pecuniam ex locato agro et refellit, agi potest.³⁷⁾

Lex 14. Impr. Valerianus, Galienus aa. et Valerius c. Aurelio Eraclide S. [c. 13. C. ibid.]

Si singillatim conductores rem non susceperunt³⁸⁾, unus pro alio conveniri non potest.

Lex 15. Idem a. et c. Aurelio Euphrosime. [c. 15. C. ibid.]

Si locator ante tempus ante expellit, penam subiacebit.

Lex 16. Idem a. et c. Aurelio Themotheo. [c. 16. C. ibid.]

Placitus locationis servetur, nec amplius pensionem exigit.

Lex 17. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Hostilio Hectario praesidi provincie. [c. 17. C. ibid.]

Pensionem persolvi si moraveris, cum usuris reddis.

Lex 18. Idem a. et c. Annio Ursino. [c. 18. C. ibid.]

Per exsterilitatem pensionem non adimplisti³⁹⁾, p^{ost} haec reddis.

Lex 19. Idem a. et c. Iulio Valerio. [c. 19. C. ibid.]

Si in cartas res locasti, de pensione videndum est.

Lex 20. Idem a. Aurelio Carphoro. [c. 20. C. ibid.]

25) Codex nichil. 26) Incipit fol. 105. B. 27) Leg. velis. 28) Leg. acciperes. 29) Codex nichil.
30) Leg. Thimotheo. 31) Leg. accepisti. 32) Leg. horreum. 33) Leg. horrei. 34) Incipit fol. 106. A. 35) Pro
domini Codex habet am. 36) Legendum videtur non convenit. 37) Incipit fol. 106. B. 38) Leg. susceperunt.
39) Leg. adimplesti.

+ d una prima prova dell'3 seguente
manu p. Cyp

Qui suam rem conduxit⁴⁰⁾, estimans alienam, domini⁴¹⁾ sui praeiudicium non generat.

Lex 21. Idem a. et c. Anthonie. [c. 21. C. IV. 65.]

Rem locatam, si alius plus offeret, conductor repelli non potest.

Lex 22. Idem a. et c. Papiliano. [c. 22. C. ibid.]

* Libelli testimonium dominum confirmat. | ⁴²⁾

Lex 23. Idem a. et c. Aurelio Briso.

[c. 23. C. ibid.]

Nemo enim sibi ius possessionis mutari potest.

Lex 24. Idem a. et c. Aurelio Antonino.

[c. 24. C. ibid.]

* Conductio sine scriptura pensione, mulier pro marito non reddet preces⁴³⁾, si ipsa conductione fiet.

Lex 25. Idem a. et c. Aurelio Epagatho.

[c. 25. C. ibid.]

Primo reddat res conductas, et sic proponis de proprietate ipsius.

Lex 26. Idem a. et c. Aurelio Oponi et Thermo-
sio. [c. 26. C. ibid.]

Res conductas, si tuas est, prius restituas.

Lex 27. Idem a. et c. Maximiano Agopodi.

[c. 27. C. ibid.]

* Si colono rem tuam dedisti, restituit; quod in verbo illi placuisti, revocabis.

Lex 28. Idem a. et c. Tusciano Neoni.

[c. 28. C. ibid.]

* Conductio ex dolo revocare non potest, nisi ex certo casus.

Lex 29. Idem a. et c. Aurelio Iuliano.

[c. 29. C. ibid.]

Res conductas integra restituitur.

Lex 30. Impr. Theodosius et Valentinianus a. et
c. Florentio pp. [c. 30. C. ibid.]

Curiales non conductores, nec procuratores nec fideiussores fient.

Lex 31. Impr. Leo a. Aspari mag. mif. NO.

[c. 31. C. IV. 65.]

Milites non conductores | ut procuratores nec fideiussores fiant.

Lex 32. Impr. Zeno a. Adamantium pp. | ⁴⁴⁾

[c. 32. C. ibid.]

Domino liceat uni et alii locare; si conductores litem fecerint, cedis⁴⁵⁾ privatis⁴⁶⁾ exilio damnetur, militans decem libras auri det.

Lex 33. Idem a. Sebastiano pp. [c. 34. C. ibid.]

Rem conductam si reddere noluerit, reddat duplum.

Lex 34.

[c. 33. C. ibid.]

Constitutio greca.

Lex 35. Impr. Iustinianus a. ad Senatum.

[c. 35. C. ibid.]

Miles vel federatus procuracionem vel conductionem egerit, amittat militiam. In ea legem abet⁴⁷⁾: Et ipsi⁴⁸⁾, q suas facultates. Qui militanti possessionem locavit, amittat pensionem.

TITULUS LXVI. De emphyteutico iure.

Lex 1. Impr. Zeno a. Sebastiano pp.

[c. 1. C. IV. 66.]

* Qui iure emphyteutico accepit, si quod evenierit, sibi reputet, si dator sibi collegium non habet⁴⁹⁾.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp.

[c. 2. C. ibid.]

Qui rem emphyteuticam tenuit, si intra triennium pensionem non intulerit, domino alii eam rem dare.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 3. C. ibid.]

* Qui in emphyteutico tenet, alii eum non prestat resistere intra duo menses, aliis aut⁵⁰⁾ penam subiaceret.

EXPLICIT LIBER QUARTUS. | ⁴⁸⁾

40) Codex *cdu*. 41) Codex *ant*. 42) Incipit fol. 107. A. 43) Codex *pces*. 44) Incipit fol. 107. B. 45) Leg. *privatus*. Vox *cedis* videtur esse orta ex his const. 32. C. IV. 65. verbis: *si privatus est, acriter caesus exilii subeat poenam*. 46) Leg. *habet*. 46b) Haec verba constitutionis 35. C. IV. 65. 47) Cod. *abet*. 48) Incipit fol. 108. A.

V. INCIPIT LIBER QUINTUS ADNOTATIONUM DOMINI IUSTINIANI.

TITULUS I. De sponsalibus et arris⁴⁹⁾ sponsaliciis et proxeneticis.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Moene pp. [c. 8. C. V. 9.]

Qui stante filios ad secundas migravit nuptias, non amplius illi conferat, quam uni filio portio competit.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp. [c. 9. C. ibid.]

In secundo matrimonio non amplius conferatur, quam portio uni filio competit. In ea lege verba hec sunt: Non liceat parentibus iudicare.

Lex 3. Impr. Grat., Val. et Theod. Eutropio pp. [c. 3. C. V. 1.]

Arris⁵⁰⁾ sponsaliorum nomine datis, si interea sponsus vel sponsa decesserit, que⁵¹⁾ data sunt, iubemus restitui, nisi causis⁵²⁾, ut nuptie⁵³⁾ non celebrent⁵⁴⁾, defuncta persona iam praebeatur⁵⁵⁾.

TITULUS X. Si secundo nupserit mulier, cui maritus usumfructum reliquerit.

Lex 1. Impr. Valentinianus, Theod. et Archađ. aa. Tatiano pp. [c. 1. C. V. 10.]

Si maritus uxori usumfructum per testamentum dimisit, et mulier ad secundas migravit nuptias, amisit usumfructum; de sponsalibus usumfructum capit; si filio tutorem quesit, rationes facit.

TITULUS XI. De dotis promissione vel nuda pollicitatione. [56)]

Lex 1. Impr. Alexander a. Claudie. [c. 1. C. V. 11.]

Si in coniunctione nihil⁵⁷⁾ tibi traditum est, nec scriptum est, exigere nihil⁵⁸⁾ potis.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Herodito. [c. 2. C. ibid.]

Si pro reliquam dotem usuram promisit dare, exigere potis.

Lex 3. Idem a. Claudio. [c. 3. C. ibid.]

Si in vota non scripsit tibi dotem, sed promisit dare, post aruitres⁵⁹⁾ estiment, quid accipiat.

Lex 4. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Rupho. [c. 4. C. ibid.]

In dote que⁶⁰⁾ a te scripta sunt⁶¹⁾ consentiente donatore, compellitur exigi.

Lex 5. Idem a. et c. Dasumiano. [c. 5. C. V. 11.]
Genere exigit dotem socer suo vel a cognatus.

Lex 6. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Hierio pp. [c. 6. C. ibid.]

Dos cum promissa id est verbo vel scriptis exigit.

Lex 7. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 7. C. ibid.]

Si pater pro filio dote vel sponsalia absque conditione fecit, exigitur.

TITULUS XII. De iure dotium.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Niciforo. [c. 1. C. V. 12.]

Pro dote sine scriptis res alienas tibi data sunt, de dolo agere potis⁶²⁾, non de evictionis.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Alcibiadidi. [c. 2. C. ibid.]

Si scriptis dos a matre promissa est, tenetur. [63)] Nam filia promisit, prout ei facultas competeat, valet.

Lex 3. Impr. Alexander a. Euphemo. [c. 3. C. ibid.]

Mulier si superstite patre et marito per testamentum servo dotali manumisit, valet.

Lex 4. Idem a. Valenti. [c. 4. C. ibid.]

Si mulier tota bona in dote sua conscribat, firmum est.

Lex 5. Idem a. Statiae. [c. 5. C. ibid.]

Dos estimata accepta mariti efficitur. In ea lege verba hec sunt: Si res estimata in dote vir accipiet, post dissoluto matrimonio pretium⁶⁴⁾, si vult, reddet.

Lex 6. Idem a. Sulpitio. [c. 6. C. ibid.]

Mater tua pro filia tua si promisit in verbo dotali dare, si tu illi heres es, persolvis.

Lex 7. Impr. Gordianus a. Marco. [c. 7. C. ibid.]

Si socer pro filia dote dare in verbo promisit, postea scriptis promisit minus, preiudicium puellae non generavit.

Lex 8. Idem a. Grippine. [c. 8. C. ibid.]

Mater dotem, quem pro filia dedit, si non con-

49) Leg. arrhis. 50) Leg. arrhis. 51) Leg. quae. 52) Legendum causam. 53) Leg. nuptiae. 54) Leg. celebrentur. 55) Leg. praebeatur. 56) Incipit fol. 108. B. 57) Cod. nichil. 58) Cod. nichil. 59) Leg. arbitri. 60) Leg. quae. 61) Codex s. pro sunt. 62) Leg. potes. 63) Incipit fol. 109. A. 64) Codex ptium.

Fin qui nomenclature ginebra.

venit aliud, defuncta filia sine liberis, ad matrem reddit⁶⁵⁾.

Lex 9. Impr. Decius a. et Decius c. Urbicane. [c. 9. C. V. 12.]

Dotem, quem ad maritum portasti, si post publico debitor extitit, et prius tu dotem de substantia mariti exigis. [66]

Lex 10. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. In-genuo. [c. 10. C. ibid.]

Dotem ab uxorem accepisti adpretiatam⁶⁷⁾; si minuatam fuerit, estimationem eris obnoxius; si augmentasti re, recipis.

Lex 11. Idem a. et c. Severe. [c. 11. C. ibid.]

Dotem tuam si deperiet, maritus est obnoxius. In ea lege verba hec: Parentes⁶⁸⁾ pro filia arras accipiet, dupplum reddit, si absque culpa recusaverit, que et cause culpe hic posite sunt.

Lex 12. Idem a. et c. Rufine. [c. 12. C. ibid.]

Maritus de dote ad suum nomen predia comparavit, mariti est; nam pro solido dotalis obnoxius est.

Lex 13. ....⁶⁹⁾ a. et c. Catule. [c. 13. C. ibid.]

Mater tue dotem, quem in patrem tuum fecit, si vitrico inde non donavit, nihil⁷⁰⁾ est.

Lex 14. Idem et c. Basilisse⁷¹⁾. [c. 14. C. ibid.]

Matrem dotem dare filio non cogitur, nec pater de bonis uxoris sue.

Lex 15. Idem a. et c. Ulpiane. [c. 15. C. ibid.]

Mulier dotem, quem sine scripture dedit, vel si documentum perdidit, quod per testes docuerit, post amissionis coniugii exigi potest.

Lex 16. Idem a. et c. Emiliano. [c. 16. C. ibid.]

Indivisa rem in dote conscribi licet.

Lex 17. Idem a. et c. Sabiniano. [c. 17. C. ibid.]

Dotem a patre⁷²⁾ datam, retento sibi usufructum venundari dotem non licet.

Lex 18. Idem a. et c. Menestrato. [c. 18. C. ibid.]

Filiam dotem, quem accepit a matre, si promissit dare matri quid singulis annis, mortua filia, promissio non restituitur.

Lex 19. Idem a. et c. Achilli. [c. 19. C. ibid.]

Si pater pro filia dotem fecit, et in testamentum eam heredem inter fratrem minorem fecit, mi-

nus de Falcidia in filie est potestatem eligere una ex duobus.

Lex 20. Idem a. et c. Tiberio. [c. 20. C. V. 12.]

Dotem factam si sponsalia similis non fuerit, de plus agi potest.

Lex 21. Idem a. et c. ad Geminum.

[c. 21. C. ibid.]

Si inter uxorem et maritum convenit, ut post dissoluto matrimonio dotem, quem accepit, restituere pretium⁷³⁾ et non reddet, nisi casu perierit, sed ipsa res.

Lex 22. Idem a. et c. Polibiane. [c. 22. C. ibid.]

Pater dotem, quem filie dedit, vendi eas illi non licet.

Lex 23. Idem a. et c. Diogeni. [c. 23. C. ibid.]

Dotem, quem dedit, si pro anteriore debitum non vendidit, solvitur venditio.

Lex 24. Idem a. et c. Aurelio Elysimacho.⁷⁴⁾

[c. 25. C. ibid.]

Dotem, quem accepit mulier, si conditio posita⁷⁵⁾ est, ut ex ea testari liceat, conditio valet.

Lex 25. Idem a. et c. Eutichiano.⁷⁶⁾

[c. 26. C. ibid.]

Si socer genero dotem dare promissit, exigitur.

Lex 26. Idem a. et c. Demostheni.⁷⁷⁾

[c. 27. C. ibid.]

Si res dotales apud maritum remanserunt in iure hereditario, in usufructu tenentur.

Lex 27. Idem a. et c. Pompeiano.⁷⁸⁾

[c. 28. C. ibid.]

Uxor minore etate abente marito curatore sibi petere potest.

Lex 28. Impr. Zeno a. Emiliano pp.⁷⁹⁾

[c. 29. C. ibid.]

Stante coniugio si maritus ad inopia pervenerit, liceat minori contra creditores mariti agere, si quas res mariti tenent, et exactas pro dote et sponsalia, ita ut cum marito et filio exinde vivat.

Lex 29. Impr. Iustinianus a. Mene pp.⁸⁰⁾

[c. 28. C. ibid.]

Mulier in minori etate consentiente marito curator generalis et specialis est.

Lex 30. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp.

[c. 30. C. ibid.]

Mulier ad exigendam dotem et sponsalia annositas illi non opponitur, nisi a die defuncti mariti, aut, a quando inops factus est.

65) Leg. rediv. 66) Incipit fol. 109. B. 67) Cod. adpretiatā. 68) Haec verba in const. 11. C. V. 12. desunt. 69) Haec lacuna in Codice notata non est. 70) Cod. nichil. 71) Litterae si in voce Basilisse iam antiquitus deletae sunt. 72) Incipit fol. 110. A. 73) Cod. ptiann. 74) Inscriptio est const. 24. C. V. 12. 75) Inscriptio est const. 26. C. ibid. 76) Inscriptio est const. 25. C. V. 12. 77) Inscriptio est const. 26. C. ibid. 78) Inscriptio est const. 27. C. ibid. 79) Inscriptio est const. 28. C. ibid. 80) Inscriptio est const. 29. C. ibid.

Lex 31. Impr. s⁸¹) Iust. a. Demosth. pp. s⁸²)
[c. 31. pr. C. V. 12.]

Uxor sponsalia quae accepit si non habuit s⁸³) filios, in perpetuum eas vindicat, si nulla con- ditio s⁸⁴) intercessit.

Lex 32. Impr. s⁸⁵) Iustinianus s⁸⁶) a. Iuliano pp.
[c. 31. §. 2. C. ibid.]

[31 § 5] *Si quis in panibus civilis s⁸⁷), praedia vel s⁸⁸) certum redditum s⁸⁹) promisit in dotem dare, post biennium si vult mulier cum usuris repetit dotem.*

TITULUS XIII. De uxoriacione ex stipulatu actionem transfusam s⁹⁰) et de natura dotibus prestita.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. ad populum s⁹¹) urbis Constantinopolitane et universos provinciales.
[c. un. C. V. 13.]

* In nuptiis si una cartula legibus sit confecta, aliam non legibus factam placetur, firmum est. *In ea lege abet s^{91a})*: Et inperitia rusticitatis et inperitio scripturae n. impediatur dos et s⁹²) sponsalia absque s⁹³) stipulatio data vel promissa valida sunt. *In ea lege abet s^{93a})*: In exstipulatione s⁹⁴) defuncta muliere sine liberis, dotem non lucret maritus, sed ad propinquos uxori s⁹⁵) revertatur. *In ea lege abet s^{95a})*: In rebus movilibus s⁹⁶) intra anno defuncte uxoris maritus res eius ad parentes n. reddiderit, post cum tertia parte usure reddat et redditus aliarum rerum. *In ea lege abet s^{96a})*: Fetus autem s⁹⁷) iumentorum, feta ani- malium s⁹⁸) de dote mulieris usque ad mortem uxori s⁹⁹) marito proficiat.

TITULUS XIV. De pactis conventis tam per dotem quam per donationem ante nuptias et parafernias.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Nicae.
[c. 1. C. V. 14.]

Nutrix si pro alumna dotem dedit, repetere ea s¹) non potest.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Theodote.
[c. 2. C. ibid.]

* Fructus agrorum, si ex pacto alii dedisti, repeti non licet.

Lex 3. Impr. Gordianus a. Torquate.
[c. 3. C. ibid.]

* Si in dote convenit, ut, si filius mortuus fuerit, patri proficiat, valet.

Lex 4. Idem a. Agatho.
[c. 4. C. ibid.]

* Si in nuptias conscriptus est, ut, si unus ex parentes moriatur, filius succedat, valet.

Lex 5. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Claudie.
[c. 5. C. V. 14.]

* Uxor si in dote s²) promisit, ut sine s³) liberis moriatur, maritus succedat, si in alio testavit, nihil s⁴) est.

Lex 6. Idem a. et c. Rupho.
[c. 6. C. ibid.]

Si dos legitur, ut, si uxor sine filiis decesserit, maritus succedat, firmum est.

Lex 7. Idem a. et c. Filieto.
[c. 7. C. ibid.]

Pater dote quem filia dedit, ea defuncta, ad relictos filios competit.

Lex 8. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. et c. Hormisda pp.
[c. 8. C. ibid.]

Uxor quod supra dotem ad maritum, in potestate viri non est tenere ad tuendum.

Lex 9. Impr. Leo et Antoninus aa. et c. Nichostrato pp.
[c. 9. C. ibid.]

Dos vel sponsalia post s⁶) dissolutum matrimonium ad superstitem conservetur in filiis nec potest superstiti se a. lucrare, si in coniunctionem n. venit.

Lex 10. Impr. Iustinianus a. Moene pp.
[c. 10. C. ibid.]

Dos et sponsalia equalis summa s⁷) scribantur a. q⁸) minorem partem maior detraatur s⁹).

Lex 11. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 11. C. ibid.]

Mulier si supra dotem siquid ad maritum detulerit aut ex cautione exigere, vir rationes edat et, si qua negligentia fuerit, ipse teneatur.

TITULUS XV. De dote cauta et n. numerata.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Dionisie.
[c. 1. C. V. 15.]

Post dissoluto matrimonio dos scripta n. egit s¹⁰), si n. ostendatur tradita defuncto.

Lex 2. Impr. Alexd. Papiniane.
[c. 2. C. ibid.]

Maritus si quid uxori donavit et in ipsa voluntate permansit, post eius s¹¹) obitum mulier exigit heredes mariti.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Moene pp.
[c. 3. C. ibid.]

Dotem vel sponsalia scriptam post s¹²) dissoluto matrimonio intra anno petatur, impleri potest.

s⁸¹) Cod. in. s⁸²) Inscriptio est const. 30. C. V. 12. s⁸³) Cod. abuit. s⁸⁴) Incipit fol. 111. A. s⁸⁵) Cod. m. s⁸⁶) Pro Iustinianus Cod. habet Iust. s⁸⁷) Leg. si quis panes civiles. s⁸⁸) Pro vel Cod. habet u. s⁸⁹) Leg. redditum. s⁹⁰) Leg. de rei uxoriae actione in ex stipulatu actionem transfusa. s⁹¹) Codex popim. s^{91a}) Leg. habet. s⁹²) Pro dos et crediderim legendum esse dotes. Const. un. §. 1. C. V. 13. Ita enim et imperitia hominum et rusticitas nihil eis poterit asferre praedictum. s⁹³) Cod. absq. s^{93a}) Leg. habet. s⁹⁴) Leg. in ex stipulatu actione. s⁹⁵) Leg. uxoris. s^{95a}) Leg. habet. s⁹⁶) Leg. mobilibus. s^{96a}) Leg. habet. s⁹⁷) Codex aut. s⁹⁸) Incipit fol. 111. B. s⁹⁹) Lege uxoris. s¹) Lege eam. s²) Vox dote ita scripta est, ut primae litterae do a secunda manu supra lineam adiectae sint. s³) Lege si sine. s⁴) Cod. nichil. s⁵) Incipit fol. 112. A. s⁶) Pro post Cod. p. habet. s⁷) Leg. fortasse summae. s⁸) Credo legendum adque. s⁹) Leg. detrahatur. s¹⁰) Credo legendum esse non petitur. s¹¹) Cod. ex habet pro eius s¹²) Cod. p. habet.

+ Leg. dedit et lucendum in pot. s. s. s.

TITULUS XVI. De donationibus inter virum et uxorem, et parente¹³⁾ in liberos pactis¹⁴⁾ et de dotis ratiabitione¹⁵⁾.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Triphime.

[c. 1. C. V. 16.]

Maritus quod uxori donavit, si fiscus occupavit, exigi potest, si in ea voluntate perseveraverit maritus.

Lex 2. Idem a. Marco militi. [c. 2. C. ibid.]

Ancillam si tuis nummis comparasti et eam redonasti, si in dotem non eam scripsisti¹⁶⁾, valet.

Lex 3. Idem a. Epictito. [c. 3. C. ibid.]

Uxor legitima etate¹⁷⁾ ancilla¹⁸⁾ marito suo donavit, et usque ad mortem in hoc perseveravit, firmum est.

Lex 4. Impr. Alexander a. Claudiano pp.

[c. 4. C. ibid.]

* Maritus et uxor minori etate²⁰⁾ nihil¹⁹⁾ sibi donare possunt.

Lex 5. Idem a. Quintille. [c. 5. C. ibid.]

* Mulier cum patre suo donavit marito tuo²¹⁾ cautionem debitoris; post obitum eius tu replicare contra debitores, que²²⁾ finita sunt, non licet. Quodsi divortium²³⁾ factum est, quod natum est, nihil²⁴⁾ est.

Lex 6. Idem a. Nepotiano. [c. 6. C. ibid.]

* Si res tuas uxoris tue²⁵⁾ opposuisti in matrimonio, si dos ab ipsa non est facta, post ipse ei obitum non reputatur ad mulierem pertinere.

Lex 7. Idem a. Theodote. [c. 7. C. ibid.]

* Si ex consensu patris in marito donatione²⁶⁾ fecisti, et recte²⁷⁾ non sint nuptie²⁸⁾, nec donatio valet.

Lex 8. Idem a. Leoni. [c. 8. C. ibid.]

Ex redditus ex fundo doctali²⁹⁾ uxor tua caput³⁰⁾ aliquid, si divortio³¹⁾ intercessit, ab ea repetere potest.

Lex 9. Impr. Gordianus a. Origeni. [c. 9. C. ibid.]

Si de tuo praedio³²⁾ mancipia comparasti et uxori tue eas tradedisti³³⁾, pretium repeti potest. Similiter, si in eius causis expendisti, repetere potest.

Lex 10. Idem a. Veriano. [c. 10. C. ibid.]

Si maritus uxori sue³⁴⁾ suas res donavit et in ea voluntate perseveravit, post obitum viri absque crimine eas a muliere n. licet.

Lex 11. Idem a. Maximo. [c. 11. C. ibid.]

Si non repetiit maritus, que³⁵⁾ pro expensis uxoris sibi debebatur, ab alio exigi non potest mulier.

Lex 12. Idem a. Secundinae. [c. 12. C. V. 16.]

* Maritus res, quas donavit uxori absque³⁶⁾ nuptias, si eas res vendidit, vel donavit, aut obnoxia- vit, firmum non est.

Lex 13. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Rufine. [c. 13. C. ibid.]

Maritus uxori sponsalia que fecit, anterioribus creditoribus si redditur debitus, firma sunt³⁷⁾; posterior creditor illi non opponitur.

Lex 14. Idem a. et c. Octaviane. [c. 14. C. ibid.]

A marito in uxore³⁸⁾ donatione facta in testamento iussit conservari, firmum est.

Lex 15. Idem a. et c. Iustiniano et aliis.

[c. 15. C. ibid.]

* A marito in uxore³⁹⁾ donatione facta, a muliere res possessa, quem maritus n. retractavit, a posterioribus⁴⁰⁾ mariti nec a fisco tolli non potest.

Lex 16. Idem a. et c. Theodoro. [c. 15. C. ibid.]

Filia te emancipasti heres uxoris tue succedat⁴¹⁾ pedia quas tu comparasti quas uxor tua possedit, si non eas donasti aut res aut precipis.

Lex 17. Idem a. et c. Capituline⁴¹⁾.

[c. 17. C. ibid.]

Dote mulieris, si a marito consumpte sunt, ab heredes eius exigitur.

Lex 18. Idem a. et c. Maternae. [c. 18. C. ibid.]

* Sponsalia, si a muliere divortio fiet, ab eius dominio auferri non potest.

Lex 19. Idem a. et c. Dionisiae. [c. 19. C. ibid.]

Vivente marito tuo si domum tibi mater tradidit, domina effecta est.

Lex 20. Idem a. et c. Claudie. [c. 20. C. ibid.]

* Creditor mariti recepto debito si emaginarie venditione fecit, sponsalibus mulieri nocere non potest.

Lex 21. Idem a. et c. Cacaliae. [c. 21. C. ibid.]

Mulier solidos, quos accepit mutuos, si in utilitate⁴²⁾ mariti expendit, si maritus locupletior exinde non est factus, non reddit maritus.

Lex 22. Idem a. et c. Arsinae. [c. 22. C. ibid.]

* Marito servo uxori libertari licet, vivente uxore.

13) Incipit fol. 112. B. 14) Pro pactis legendum factis. 15) Leg. ratiabitione. 16) Cod. scripsisti. 17) Scrib. aetate. 18) Lege ancillas. 19) Leg. aetate. 20) Cod. nichil. 21) Fortasse leg. suo. 22) Lege quae. 23) Ex voce divortium secunda manus dorortium effecit. 24) Cod. nichil. 25) Leg. tuae. 26) Leg. donationem. 27) Leg. rectae. 28) Leg. nuptiae. 29) Incipit fol. 113. A. 30) Leg. capit. 31) Leg. divortium. 32) Leg. pretio. 33) Leg. tradidisti. 34) Leg. suae. 35) Lege quae. 36) Pro absque Codex habet absq. 37) Pro sunt Codex s. habet. 38) Leg. in uxorem. 39) Leg. in uxorem. 40) Incipit fol. 113. B. 41) Leg. Capitulinae. 42) Leg. utilitatem.

Lex 23. Idem a. et c. Ceciliande.

[c. 23. C. V. 16.]

* Socera tua si alienam possessionem tibi donavit, obnoxia est.

Lex 24. Impr. Constant. a. Petro. [c. 24. C. ibid.]

* Maritus res uxoris quovis titulo ad eum pervenit, si crimen gravem admisit, restituit. Quod ⁴³⁾ vir in uxore donavit, usque ad finem in hoc permansit, mulieri non aufertur.

Lex 25. ⁴⁴⁾ Impr. Iustinianus a. Moene pp.

[c. 25. C. ibid.]

* Parentes, quod in filios donaverint, aliis extraneare non potent, et si in testamento hoc commemorare si non minus de legitima parte infirmum est.

Lex 26. Impr. Iustinianus a. Moene pp.

[c. 26. C. ibid.]

Imperator et imperatrix quod invicem sibi donant, firmum est.

Lex 27. Idem a. et c. Ioh. pp. [c. 27. C. ibid.]

Inter uxorem et maritum donatio intercedit, qui in captivitate tenetur, si revertatur, donatio illi stabilis est.

TITULUS XVII. De repudiis et iudicio de minoribus ⁴⁵⁾ sublato.

Lex 1. Impr. Alexander a. Abitiane.

[c. 1. C. V. 17.]

* Maritus pro incendio vel alio casu uxorem non dimittat.

Lex 2. Impr. Valerius, Galienus et Valerius c. Pauline. [c. 2. C. ibid.]

Sponsa sponsum tres annos de peregre sustineat; si non venit, alium nubat.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Tullio. [c. 3. C. ibid.]

* Qui repudium dat, quod in vota conscribet, amittat.

Lex 4. Idem a. et c. Phisoni ⁴⁶⁾. [c. 4. C. ibid.]

Filie ⁴⁷⁾ divortium fieri, in potestate matris non est.

Lex 5. Idem a. et c. Scyrioni. [c. 5. C. ibid.]

Pater si iniuste divortium fecit in agnere, postea nolente filia ad maritum reverti non imperat. Emancipata filia ⁴⁸⁾ pater divortium facere non habet ⁴⁹⁾ potestatem.

Lex 6. Idem a. et c. Foeho. [c. 6. C. ibid.]

Licet repudii libellus si non fuerit traditus vel cognitus marito, dissolvitur matrimonium.

Lex 7. Impr. Constantinus ad Delmatium.

[c. 7. C. V. 17.]

Maritus in profectionis obsequium si uxori in peregre litteras non scripsit in quattuor annis, liceat mulieri alium maritum ducere.

Lex 8. ⁵⁰⁾ Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Hormisda pp. [c. 8. C. ibid.]

Si iniusta causa et libellum repudii divortium fieri non licet. Ex quibus causis datur repudius, preses ⁵¹⁾ lectio declarat.

Lex 9. Impr. Anastasius a. Theodoro.

[c. 9. C. ibid.]

Maritus et uxor si ex consensu se vellent dimittere, liceat mulieri intra annum alium ducere maritum.

Lex 10. Im. Iust. a. Moene pp. [c. 10. C. ibid.]

* Maritus si duos annos uxorem habuit ⁵²⁾ et propter senectutem non potest concubere ⁵³⁾, si illi uxor repudium dat, amittat dotem et sponsalia.

Lex 11. Impr. Iust. a. Hermogeni magistri ⁵⁴⁾ officiorum. [c. 11. C. ibid.]

Maritus et uxor absque ⁵⁵⁾ dotali instrumento, per quem divortius factus fuerit, tres uncias substantiae suae amittat ⁵⁶⁾, et, si filii sunt, ipsi ⁵⁷⁾ proficiant.

TITULUS XVIII. Solutio matrimonio dos quemmodum ⁵⁸⁾ petatur. [c. 59)]

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus a. et c. Gemine. [c. 1. C. V. 18.]

* Solutio matrimonio que scriptas impleatur ⁶⁰⁾, simul et ancilla cum filia sua.

Lex 2. Idem a. et c. Aquiliae. [c. 2. C. ibid.]

Dotem a patre tibi datam si fiscus occupavit pro crimine eius, tu recipere potest ⁶¹⁾.

Lex 3. Impr. Antoninus a. Hostilio.

[c. 3. C. ibid.]

Mulier libera ignorans servum maritum duxit; dotem, quem ⁶²⁾ illi dedit, de peculio eius recipit ⁶³⁾, filii ingenui erunt.

Lex 4. Idem a. Apollonio. [c. 4. C. ibid.]

Dos a patre profecta, si in matrimonio processerit mulier filiafamilias, ad patrem redire debet.

Lex 5. ⁶⁴⁾ Valerius, Gai. et Valens aaa. et c. ^{64b)} [c. 5. C. ibid.]

Si uxor tua in captivitate sit, fratres ⁶⁵⁾ eius dote ⁶⁶⁾ a te exigere non potest, nisi post eius mortem.

43) Incipit fol. 114. A. 44) Codex ex errore *Lex XX.* habet. 45) Codex *moribus.* 46) Leg. *Pisoni.* 47) *Lege filiae.* 48) Incipit fol. 114. B. 49) Codex *abet.* 50) Cod. ex errore pro *Lex VIII.* habet *Lex III.* 51) *Lege praesens.* 52) Codex *abuit.* 53) *Lege concubere.* 54) *Leg. magistro.* 55) Codex *absq.* 56) *Lege amittat.* 57) *Lege ipsis* ex const. 11. §. 1. C. V. 17. 58) *Leg. quemadmodum.* 59) Incipit fol. 115. A. 60) *Lege quae scripta sunt, impleantur.* 61) *Lege potes.* 62) *Lege quam.* 63) *Lege recipit.* 64) *Leg. impr.* 64b) Haec lacuna in Codice notata non est. 65) *Leg. frater.* 66) *Leg. dotem.*

Lex 6. I. Dioclitianus et Maxim. aa. et c. Alexandrie. [c. 6. C. V. 18.]

Norui sue mulier circumventa a marito possessionem minori pretium tradit, subvenitur illi, similiter et viro.

Lex 7. Idem a. et c. Herotio. [c. 7. C. ibid.]

* Filia quod⁶⁷⁾ adquisivit⁶⁸⁾, a patre illi in dote reputari non licet.

Lex 8. Idem a. et c. Sallustie. [c. 8. C. ibid.]

* Maritus, qui divortium fecit, n. amplius condemnatur, quamvis postea idoneus fiat, preter ut⁶⁹⁾ compleat, quae⁷⁰⁾ conscripsit in vota.

Lex 9. Idem a. et c. Marcie. [c. 9. C. ibid.]

* Mulier, quidam⁷⁰⁾ repudium, non amplius exigitur, quam, ut dictum est, nec heres eius resistere potest.

Lex 10. Idem a. et c. Epigono. [c. 10. C. ibid.]

* Mater tua propter socero tuo dotem dedit, mortuo marito socero exigere potis.

Lex 11. Imp. Honorius et Theodosius aa. Mariniانو pp. [c. 11. C. ibid.]

Maritus mortuus est; dotem a te data⁷¹⁾ ab eius herede exigere potis.

TITULUS XIX. Si dos constante matrimonio soluta fuerit.

Lex 1. Impr. Honorius et Theodos. aa. et c. Mariniانو pp. [c. 1. C. V. 19.]

* Dotem accepit maritus; ab eius herede exigi potest cum fructibus propter filios.

TITULUS XX. De⁷²⁾ fideiussores vel mandatores dotium dentur.

Lex 1. Impr. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. et c. Cynegio pp. [c. 1. C. V. 20.]

Non liceat marito fideiussore⁷³⁾ dare pro conservanda dote.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 2. C. ibid.]

Non liceat marito dare fideiussore⁷⁴⁾ vel spondere de conservanda dote.

TITULUS XXI. Rerum amotarum.

Lex 1. Impr. Alexander a. Polydoche. [c. 1. C. V. 21.]

Divortium a te factum non solum, quod⁷⁵⁾ accepisti, restituisti, sed et, quae tu scripsisti.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Maxim. aa. et c. Sere-no. [c. 2. C. ibid.]

Propter divortium factum si quas res occultata⁷⁷⁾ sunt, restituuntur.

Lex 3. Idem a. et c. Quartioni. [c. 3. C. V. 21.]

Propter divortium si quid ab una parte remota⁷⁸⁾ est, post eius obitum, quantum invenitur de easdem res, tantum exigitur, non plus.

TITULUS XXII. De⁷⁹⁾ pro dote mulieri bona mariti addicantur.

Lex 1. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Apollinari. [c. 1. C. V. 22.]

Pro dote uxoris omnia bona mariti n. addicuntur, sed ei satisfiet, quae debentur.

TITULUS XXIII. De fundo dotali.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Dide. [c. 1. C. V. 23.]

Si res dotales estimatas dentur et convenit, ut, quod⁸⁰⁾ mulier eligat, licebit.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Domitiae. [c. 2. C. ibid.]

* Si in dotem rem communem accepisti, ad dividendum n. provocaveris, propter quia estimatio praedicti positum est.

TITULUS XXIV. Divortio facta⁸¹⁾ apud quem liberi morari vel edocari⁸²⁾ debent.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Maxim. aa. et c. Cestinae. [c. 1. C. V. 24.]

Divortio facto iudici est videri, apud quem nutriantur filii.

TITULUS XXV. De alendo⁸³⁾ liberis hac⁸⁴⁾ parentibus.

Lex 1. Impr. Pius a. Basso. [c. 1. C. V. 25.]

Si parentes necessitatem famis patiantur, filii illi⁸⁵⁾ subveniant.

Lex 2. [Idem a.]⁸⁶⁾ divi fratres Celeri. [c. 2. C. ibid.]

Competens⁸⁷⁾ iudex a filii⁸⁸⁾ te iubebit, si in ea facultate est, ut tibi alimenta praestare possit.

Lex 3. Idem a. et c. Tatiane. [c. 3. C. ibid.]

* Mater filium, quem ab incertum hominem te protulisse dicis, si eum a te expellis, nutrimenta ei⁸⁹⁾ praestabitur tibi.

Lex 4. Impr. Severus et Antoninus aa. Sabino. [c. 4. C. ibid.]

Si pater iniuste filium a se repellat, iuxta modum substantiae alimenta tibi prestat.

67) Pro quod Codex habet qd. 68) Leg. adquisivit. 69) Incipit fol. 115. B. 70) Pro quae Codex habet q. 70b) Sic Cod. 71) Lege datam. 72) Pro de legendum ne. 73) Lege fideiussorem. 74) Lege fideiussorem. 75) Pro quod Codex habet qd. 76) Incipit fol. 116. A. 77) Leg. quae res occultatae. 78) Leg. remotum. 79) Pro de lege ne. 80) Pro quod Codex habet qd. 81) Leg. facto. 82) Leg. educari. 83) Leg. alendis liberis. 84) Lege ac. 85) Leg. illis. 86) Haec, quae uncis inclusi, delenda videntur esse. 87) Incipit fol. 116. B. 88) Lege filio ali. 89) Lege eius.

TITULUS XXVI. De concubinis.

Lex 1. Impr. Constant. a. ad populum.

[c. un. C. V. 26.]

Nemini licentia concedatur, constante matrimonio concubinam penes se habere.

TITULUS XXVII. De naturalibus liberis et matribus eorum et ex quibus casibus⁹⁰⁾ iusti efficiuntur.

Lex 1. Impr. Constantinus a. ad Gregorium.

[c. 1. C. V. 27.]

..... | 91)

Lex 10. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp.

[c. 10. C. ibid.]

Mulier, quae⁹²⁾ fuit concuba⁹³⁾ et post legitima effecta est uxor, filii anteriores et posteriores aequum succedant patri.

Lex 11. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 11. C. ibid.]

Vir, qui⁹⁴⁾ libera muliere habuit⁹⁵⁾ concubina et postea eam matrimoniiavit, filii, qui nati sunt antea et postea, similes sint in successionem.

Lex 12. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.⁹⁶⁾

[c. 12. C. ibid.]

Nepotes naturales non ita consequantur, sic⁹⁷⁾ filii naturales, de avi substantia.

Lex 13. Impr. Iustinian. a. Ioh. pp.⁹⁸⁾

[c. 13. C. ibid.]

Substantia avi paterni naturalis, sed etiam proavi vel eius cognationis.

TITULUS XXVIII. De tutela testamentaria.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Spe-
rate.

[c. 3. C. V. 28.]

Tutor, qui per testamentum datus est, si non se miscuit, nec teneri potest.

Lex 2. Impr. Anthemius a. Savino.

[c. 2. C. ibid.]

Testator per testamentum tutorem instituit, novissimus valet.

Lex 3. Impr. Alexander a. Cordie.

[c. 3. C. ibid.]

Si per testamentum tutor vobis datus est, et vos super duodecim annis sitis, tutela⁹⁹⁾ ab eo non requiritis. | 1)

Lex 4. Idem a. Feliciano.

[c. 4. C. ibid.]

Mater per testamentum filium heredem fecerit

et tutorem illi instituerit, si administravit, fecit rationes tutelae.

Lex 5. Impr. Valerius et Galienus aa. Daphono.

[c. 5. C. V. 28.]

Qui servum alienum tutorem filium suum²⁾ dare vult et libertatem, prius illum redimat.

Lex 6. Impr. Dioclitianus aa. et c. Domne.

[c. 6. C. ibid.]

Si pater per testamentum abunculo tuo³⁾ tutorem tibi instituit, si non egit, conveniri potest.

Lex 7. Idem a. et c. Triphime.

[c. 7. C. ibid.]

Tutor per testamentum datus, cui et compete-
bat, si neglexit⁴⁾, conveniri potest.

Lex 8. Impr. Theod. et Valent. aa. Florentium
pp.

[c. 8. C. ibid.]

Si per testamentum gregis scripto⁵⁾ tutor datus est, valet.

TITULUS XXIX. De confirmando tutore.

Lex 1. Impr. Alex. a. Prisco.

[c. 1. C. V. 29.]

Tutor datus excusare⁶⁾ se non potest absque iudice.

Lex 2. Idem a. Valerio.

[c. 2. C. ibid.]

Per epistolam et inconsulte facto testamento tutor dari non potest; iudici⁷⁾ est praevidere.

Lex 3. Idem a. et c. Sosiano.

[c. 3. C. ibid.]

Si per inutilem⁸⁾ testamentum tutor institutus est et alius tutor legitimus, iudici⁹⁾ est discernere.

Lex 4. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 4. C. ibid.]

Naturale¹⁰⁾ filio licet tutore¹¹⁾ ordinare, qui illum herem¹²⁾ fecit.

TITULUS XXX. De legitima tutela. | 13)

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Firmine.

[c. 1. C. V. 30.]

Patruum a tutela excusare se non possunt.

Lex 2. Idem a. et c. Asclipiodoto.

[c. 2. C. ibid.]

Patruum a¹⁴⁾ tutela excusare se non possunt, nisi crimine sit decoloratus.

Lex 3. Impr. Leo a. Eritrio pp.

[c. 3. C. ibid.]

Propinqui a tutela excusare non possunt.

Lex 4. Impr. Anastasius a. Polycarpo pp.

[c. 4. C. ibid.]

90) Pro casibus legendum videtur causis. 91) In Codice lacuna novem versuum notata est. Incipit fol. 117. A. 92) Pro quae Codex habet q. 93) Lege concubina. 94) Pro qui Codex habet q. 95) Codex abuit. Lege liberam mulierem habuit concubinam. 96) Haec inscriptio ex const. 11. C. V. 27. male videtur esse in nostram translata. 97) Lege sicut. 98) Non crediderim hoc esse deperditae alicuius constitutionis vestigium. Certe id, quod hac lege dicitur, ad const. 12. videtur pertinere posse. Inscriptio est const. 12. C. V. 27. 99) Lege tutelam. 1) Incipit fol. 117. B. 2) Lege filiis suis. 3) Lege avunculum tuum. 4) Lege neglexit. 5) Lege gracco scripto. 6) Lege excusare. 7) Lege iudicis. 8) Lege inutile. 9) Lege iudicis. 10) Lege naturali. 11) Lege tutorem. 12) Lege heredem. 13) Incipit fol. 118. A. 14) Vox a supra lineam a prima manu posita est, cum in contextu desit.

Aliena paterna antepōnitur gubernare tutela¹⁵⁾, quam aliena materna. Emancipatus filius legitima etate¹⁶⁾ tutor sit nepotibus et fratribus.

Lex 5. Impr. Iust. a. Demostheni pp.

[c. 5. C. V. 30.]

Intra viginti quinque anni etate¹⁷⁾ tutor esse non licet.

TITULUS XXXI. Qui petant tutores vel curatores.

Lex 1. Impr. Anton. a. Chrsianthe.

[c. 1. C. V. 31.]

* Adultis¹⁸⁾ petant sibi a iudice & curatore et parentes ei potent petere.

Lex 2. Idem a. Ephafrodito. [c. 2. C. ibid.]

Pro filio patroni tui iudicem roga, ut det illi tutore¹⁹⁾ vel curatore²⁰⁾, ut non incurras periculum.

Lex 3. Idem a. Athalante. [c. 3. C. ibid.]

Mater pro tutore mortuo petat iudicem, alium dare filiis ss.²¹⁾.

Lex 4. Idem a. Dño. [c. 4. C. ibid.]

Pro filio debitoris tui pete iudice²²⁾ dare illi tutore²³⁾, si non habent²⁴⁾.

Lex 5. Impr. Alexander a. Fusciane.

[c. 5. C. ibid.]

Amita licet petere nepoti suo dari tutore. |²⁵⁾

Lex 6. Idem a. Othacille. [c. 6. C. ibid.]

Mater filiis curatore²⁶⁾ petere licet.

Lex 7. Impr. Gordianus aa. Dionisio.

[c. 7. C. ibid.]

Tutela gessisti, pete a iudice dari tutore, ne tu graveris adiurationibus²⁸⁾.

Lex 8. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Musico. [c. 8. C. ibid.]

Si mater per procuratore agebat a iudice petere tutore²⁹⁾, si ipse procurator mortuus est, mater pro negligentie tutelae non inculpat.

Lex 9. Idem a. et c. Asclpiodoro. [c. 9. C. ibid.]

Si tutor legitimus fuit, mater ad culpam non veniet pro tutela.

Lex 10. Impr. Dioclit. et Maximianus aa. et c. Priscio. [c. 10. C. ibid.]

Consobrinus³⁰⁾ petere potest is illi dare tutore³¹⁾, si mater neglexit.

Lex 11. Impr. Zeno a. Dioscoro pp.

[c. 11. C. ibid.]

Et dare tutore, sicut ad legitimos filios.

TITULUS XXXII. Ubi petant³²⁾ tutores vel curatores.

Lex 1. Imperator Antoninus a. Aristobole.

[c. 1. C. V. 32.]

* Filio tuo apud ordinem curie petere in ea provincia, ubi patrimonium patris consistat.

TITULUS XXXIII. De tutoribus vel curatoribus inlustrium et clarissimarum personarum.

Lex 1. Impr. Valentinianus, Theodosius et Archadius aa. Proculo pp. [c. 1. C. V. 33.]

In urbe ad filios³³⁾ inlustres ordinando tutore et curatore praefecti urbis interest. In ea lege abet³⁴⁾; Decernimus in provinciis curiales suscipiant tutela, si non sunt propinqui.

Lex 2. Idem aaa. & c. Aureliano pp.

[c. 2. C. ibid.]

Inlustrium filiis curiales non occupentur tutela suscipere.

TITULUS XXXIV. Qui dari tutores vel curatores et qui dari³⁵⁾ possunt.

Lex 1. Impr. Alexander a. Ambibolo.

[c. 1. C. V. 34.]

Adultus, quamvis de statu ipsius libertatis incertum sit, curator illi dare liceat.

Lex 2. Idem a. Arthemestie. [c. 2. C. ibid.]

Maritus uxori curator esse non potest.

Lex 3. Impr. Philippus a. Dolenti.

[c. 3. C. ibid.]

Cecus legitima etate curatore habere³⁶⁾ non licet.

Lex 4. Idem a. Emerito. [c. 4. C. ibid.]

Miles tutor nec curator esse non potest. Si ignorans fuerit, rationes facit.

Lex 5. Impr. Dioclit. et Maximianus aa. et c. Heliane. [c. 5. C. ibid.]

Tutore mortuo alium petere licet iudicem aut curialem de ipso loco, non de alio.

Lex 6. Idem a. et c. Leontio. [c. 6. C. ibid.]

Si mater neglexerit de tutela filii, curie liceat providere.

Lex 7. Idem a. et c. Rupho. [c. 7. C. ibid.]

Servili persona tutela dari non posse. |³⁷⁾

Lex 8. Idem a. et c. Euellsisto. [c. 8. C. ibid.]

* Creditor debitori heredi tutore petere licet.

Lex 9. Idem a. et c. Maximiano. [c. 9. C. ibid.]

15) Lege tutelam. 16) Lege aetate. 17) Lege annorum aetatem. 18) Lege adulti. 19) Lege tutorem. 20) Lege curatorem. 21) Fortasse suis. 22) Lege a iudice. 23) Lege tutorem. 24) Codex abent. 25) Lege tutorem. Incipit fol. 118. B. 26) Lege curatorem. 28) Haec vox orta est ex voce rationibus. 29) Lege tutorem. 30) Lege consobrinus. 31) Lege tutorem. 32) Lege petantur. 33) Incipit fol. 119. A. 34) Lege habet. 35) Interpone non. 36) Codex abere. 37) Incipit fol. 119. B.

Abente tutore legitimo alio petere non licet.

Lex 10. Idem a. et c. Florentio. [c. 10. C. V. 34.]

Abente legitimo tutore alio petere sine culpa non licet, vel si absens sit.

Lex 11. Impr. Constantinus et Constans aa. et c. ad Bassum pu. [c. 11. C. ibid.]

✕ Minor etate tenet suas nec alienas utilitates agere potest.

Lex 12. Impr. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aaa. Eutropio pp. [c. 12. C. ibid.]

Curator factus deserere non potest.

Lex 13. Impr. Honorius et Theodosius aa. Maximiano pp. [c. 13. C. ibid.]

✕ Magistratus vel tutor factus remove se ab administratione non potest.

TITULUS XXXV. Quando mulier tutele officium fungi potest.

Lex 1. Impr. Alexander a. Othaliciae. [c. 1. C. V. 35.]

Tutela administrare non potest.

Lex 2. Impr. Valentinianus, Theodosius et Archadius aaa. Tatiano pp. [c. 2. C. ibid.]

Mater si vult tutela³⁸⁾ filio suo administrare, faciat cautione sacramentaria, quia ad alias nuptias non venet³⁹⁾.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 3. C. ibid.]

Si a patre tutor non fuit ordinatus, et matris vult tutorem accedere, factis⁴⁰⁾ cum sacramentum |⁴¹⁾ fateatur sub obligationem⁴²⁾ rerum suarum ad secundas nuptias non venire aut petat filio suo tutore.

TITULUS XXXVI. In quibus causis tutorem habenti⁴³⁾ vel curatorem dari potest.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Tiberiano et Rufo. [c. 1. C. V. 36.]

✕ Qui pro tempus datus est tutor propter⁴⁴⁾ occupatione⁴⁵⁾ publicam alius detur.

Lex 2. Impr. Alexander a. Valentio. [c. 2. C. ibid.]

In loco excusati curator adulti utilitatem non aget.

Lex 3. Idem a. ⁴⁶⁾ [c. 3. C. ibid.]

Qui propter⁴⁷⁾ dispersa et magna substantia solus tutela⁴⁸⁾ administrare n̄ sufficit⁵⁰⁾, alius illi detur.

Lex 4. Impr. Valens et Galienus aa. Eupolitio. [c. 4. C. V. 36.]

Tutor si non sit idoneus aut⁵¹⁾ male agens, alius detur.

Lex 5. Impr. Dioclit. et Maximianus aa. et c. Zexoni. [c. 5. C. ibid.]

Propter magnam substantiam curatori subiungi licet tutor ad curam agendum n̄ vocantur.

TITULUS XXXVII. De administrationem tutorum et curatorum et de pecunia pupillari feneranda vel deponenda.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Modesto. [c. 1. C. V. 35.]

Curator non ad periculum veniet, que tutor male egit.

Lex 2. Idem a. Thimoni et Ilpidoforo. [c. 2. C. ibid.]

✕ Tutores et curatores a iudice ordinentur.

Lex 3. Impr. Antoninus a. Eumuso. [c. 3. C. ibid.]

✕ Tutor, qui⁵²⁾ pro pupillis erogavit, reputantur, que iuste claruerint, quod in ipsis erogavit |⁵³⁾ fidei creditor illi si non illi interdictum est dari pupillis.

Lex 4. Idem a. Procule. [c. 4. C. ibid.]

Liber tutor rationales⁵⁴⁾ edet de pecunias et de possessiones.

Lex 5. Idem a. Ruphino. [c. 5. C. ibid.]

Tutor, quando se absolvet, a curatore scriptis muniri debet.

Lex 6. Impr. Alexander a. Pachonio. [c. 6. C. ibid.]

Tutores et curatores non calumniosas mobant⁵⁵⁾ actiones.

Lex 7. Idem a. Valerio. [c. 7. C. ibid.]

Si administrat tutelas, ut res ipsorum n̄ distraat⁵⁶⁾.

Lex 8. Idem a. Aprili. [c. 8. C. ibid.]

Si datus fuisti curator, alius administravit, tu damnum non habes⁵⁷⁾. ✕ Quodsi non tu damnificaris.

Lex 9. Idem a. Mellite. [c. 9. C. ibid.]

✕ Curatores, si administrationes subtrahant⁵⁸⁾, compelluntur.

Lex 10. Idem a. Ruphinae. [c. 10. C. ibid.]

Curator libertus si libertus si fraudem fecit, exigitur et ponitur.

38) Lege tutelam. 39) Lege veniet. 40) Lege in actis. 41) Incipit fol. 120. A. 42) Codex obligationem. Verum supra litteram l littera b apposita est. 43) Codex abenti. 44) Pro propter Codex habet pp. 45) Legendum occupationem. 46) Haec lacuna in Codice notata non est. 47) Pro propter Codex habet pp. 48) Lege tutelam. 50) Codex suffic. 51) Pro aut Codex habet a. 52) Codex q. 53) Incipit fol. 120. B. 54) Lege libertus tutor rationes. 55) Lege moveant. 56) Lege distrahat. 57) Codex abes. 58) Cod. subtrahant.

Lex 11. Impr. Gordianus a. Cecilio.

[c. 11. C. V. 37.]

Tutor vel curator si iniuste addictus est et non appellavit⁵⁹⁾, pupillo ipse satisfaciet.

Lex 12. Idem a. Octaviano.

[c. 12. C. ibid.]

Administrator si fraudem vel negligentiam fecit, de suo satisfaciat.

Lex 13. Idem a. Longino.

[c. 13. C. ibid.]

Tutor vel curator debito⁶⁰⁾ minorum si exigit, fideiussorem non dat.

Lex 14. Impr. Philippus a. et Philippus c. | 61) Clementi.

[c. 14. C. ibid.]

Rationes curie administrante⁶²⁾ impletum vigesimum et quintum annum durante officium posci iure non posse manifestum est. ppp. V. da. Philippo aug. et Tatiano.

Lex 15.⁶³⁾ Impr. Dioclit. et Max. aa. Licinio.

[c. 15. C. ibid.]

Curator non dato fideiussore non tenetur, compellitur ad agendum.

Lex 16.⁶⁴⁾ Idem a. et c. Proculo.

[c. 16. C. ibid.]

Administratores non licet res minorum vendi, nisi ex certis causis; ab aliis exigere licet.

Lex 17.⁶⁵⁾ Idem a. et c. Martiali.

[c. 17. C. ibid.]

Tutores non inpediantur testare.

Lex 18.⁶⁶⁾ Idem a. et c. Sotherico.

[c. 18. C. ibid.]

Debitorum pupilli proficiant in usuras, ne tutor gravetur.

Lex 19. Idem a. et c. Venditiano. [c. 19. C. ibid.]

Tutor gogi abet, si non administravit, obnoxius est pupillo.

Lex 20. Impr. Constantinus a. ... 67)

[c. 20. C. ibid.]

Pro officio tutoribus et curatoribus bona sunt⁶⁸⁾ obnoxia pro debito vel, si neglexerunt, administrare.

Lex 21. Idem a. et c. Maximo pp.

[c. 21. C. ibid.]

Res minorum si ex negligentia periit, quorum interest⁶⁹⁾, tenetur.

Lex 22. Idem a. et c. ad populum. [c. 22. C. ibid.]

Tutor omnia, quae⁷⁰⁾ intra civitate sunt, mobilia et mancipium vendat et de usuras.

Lex 23. Idem a. et c. Felici.

[c. 23. C. ibid.]

Tutor praedia emphyteuticam⁷¹⁾ neglexit, si retolluntur, substantia res agitur.

Lex 24. Impr. Archadius et Honorius a. et c. Eutichiano pp. [c. 24. C. V. 37.]

Per tutores et curatores mox inventaneum faciat⁷²⁾, et res vetustas pupillis n. utatur, sed servetur. a. vendent pp. usuras.

Lex 25. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 25. C. ibid.]

Tutores et curatores sub cautela fiant a. ⁷³⁾ debitorum exigant absque dispensio ⁷⁴⁾.

Lex 26. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 26. C. ibid.]

Tutores et curatores pupillis vel debiles mox se miscuerent⁷⁵⁾, non se removeant negligentia agant; nam bonis eorum obnoxia sunt. Quod si ministrator debilis efficitur, alius detur. In ea lege abet⁷⁶⁾: Sancimus tutores et curatores prius cautionem faciant, redditus specierum vendant et ad usuras dent.

Lex 27. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 27. C. ibid.]

Tutores et curatores quemammodum⁷⁷⁾ pupillis ss. ⁷⁸⁾ debeant administrare ex pensionibus ex usuris ex redditibus biennalem metas et in centum solidorum quantitatem sive ex contractibus.

Lex 28. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 28. C. ibid.]

Tutores et curatores pupillorum sive furiosis litem, quam susceperunt, non recusare eis licet vel si demens factus fuerit. | ⁷⁹⁾

TITULUS XXXVIII. De periculum tutorum et curatorum.

Lex 1. Impr. Alexander a. Quinto et Quintotie.

[c. 1. C. V. 38.]

Tutor vel curator si qua⁸⁰⁾ fraudem vel negligentiam fecerint, substantias eorum obnoxias erunt.

Lex 2. Idem a. Satyro.

[c. 2. C. ibid.]

Minor periculum non est tutore, si in alia provincia agat.

Lex 3. Impr. Philippus a. et Philippus c. Gratiano.

[c. 3. C. ibid.]

Res pupilli ab igne consumptas fuerint, tutori non reputetur.

Lex 4. Idem a. et c. Floro.

[c. 4. C. ibid.]

Quod casu periit, tutor⁸¹⁾ non reputatur.

Lex 5. Idem Dioclit. et Maximia. aa. Severo.

[c. 5. C. ibid.]

Tutor et curator si ignorante aliquid perdidissent, non ipsis reputetur.

59) Leg. appellavit. 60) Lege debita. 61) Incipit fol. 121. A. 62) Leg. curae administratae ante. Haec sunt ipsa constitutionis verba. 63) Cod. Lex V. 64) Cod. Lex VI. 65) Cod. Lex VII. 66) Cod. Lex VIII. 67) Haec lacuna in Codice notata non est. 68) Codex s. 69) Codex inter. 70) Pro quae Codex habet q. 71) Incipit fol. 121. B. 72) Lege fiat. 73) Lege ac. 74) Sic secunda manus. Prima habuit dispensio. 75) Leg. miscuerint. 76) Leg. habet. 77) Leg. quemadmodum. 78) Leg. suis. 79) Incipit fol. 122. A. 80) Lege quam. 81) Lege tutori.

Lex 6. Idem a. Epicteto. [c. 6. C. V. 38.]
 Tutor de curatore periculum non habet⁸²⁾ tutoris.

TITULUS XXXIX. Quando facto tutoris vel curatoris minores agere vel convenire possunt.

Lex 1. Impr. Anthoninus a. Septimo. [c. 1. C. V. 39.]
 Viginti quinque annorum adultus ipse convenitur et non curator.

Lex 2. Impr. Alexand. a. Synandro. [c. 2. C. ibid.]
 Tutor si pecuniam pupilli mutavit⁸³⁾, pupillos debitore exigere potest.

Lex 3. Impr. Dioclit. et Maximianus aa. et c. | 84)
Maxime. [c. 4. C. ibid.]

Tutor vel curator si predia minoris lucravit⁸⁵⁾, minor exigere potest, que ipsi locaverunt.

Lex 5. Idem a. et c. Onesime. [c. 5. C. ibid.]

Tutores et curatores explicita administrationem causa eorum per ipsius⁸⁶⁾ agere potest⁸⁷⁾.

TITULUS XL. Si ex pluribus tutoribus vel curatoribus omnes vel unum agere pro minore vel conveniri possunt.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Melthiadi. [c. 1. C. V. 40.]

Ex plures tutores et curatores unus agere potest.

Lex 2. Impr. Constantinus a. et Licinius ad Symmachum. [c. 2. C. ibid.]

Tutores et curatores plures diviserunt per singulis locis administrare licet.

TITULUS XLI. Ne tutor vel curator vectigal conducat.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Sexto. [c. 1. C. V. 41.]

Tutor vel curator conducere non potest, ut fiscali tributarius exigatur.

TITULUS XLII. De tutore et curatore, qui satis non dedit.

Lex 1. Impr. Valens, Gratianus aa. Titio et Flaviano. [c. 1. C. V. 42.]

Tutor vel curator si fideiussorem non dederunt pro administrando^{87b)} nec causis minorum agere possunt contra alios.

Lex 2. Idem a. et c. Euphoio. [c. 2. C. ibid.]

Tutor, qui fideiussorem non dedit, vel si male egit, repellitur potest.

Lex 3. Impr. Dioclit. et Maximianus aa. et c. Stratonice. [c. 3. C. V. 42.]

Tutor si fideiussorem non dedit, ⁸⁸⁾ nec causa minoris agere potuit et quid irritas.

Lex 4. Idem a. et c. Tertullio. [c. 4. C. ibid.]

Tutor si fideiussorem dedit, praepositur propinqui tutori, qui fideiussorem non dedit.

Lex 5. Impr. Constantinus a. et Max. et Severus et Maximianus cc. [c. 5. C. ibid.]

Tutores fideiussorem non dedit; si quid distraxit, a pupillo reexigitur.

TITULUS XLIII. De suspectis rebus⁸⁹⁾.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Longino. [c. 2. C. V. 43.]

Curator si tardius accedat, ipsius est periculum; si suspectus est, alius datur.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Domitio. [c. 1. C. ibid.]

Libertus tutor ad restituendam tutelam conveniendus est.

Lex 3. Impr. Alexander a. Fortunate. [c. 3. C. ibid.]

Tutores ad rationes faciendo vel restituendo compelluntur, et si suspectus removuntur⁹⁰⁾.

Lex 4. Idem a. Thalidae. [c. 4. C. ibid.]

Tutor per testamentum datus, si in fraude invenitur, mutatur.

Lex 5. Idem a. Asclipiadi. [c. 5. C. ibid.]

Tutor et curator, si non recte gubernent, pro suspecto mutantur.

Lex 6. Impr. Gordianus a. Felici. [c. 6. C. ibid.]

Tutor et curator, si non recte agunt aut egens sit, mutari possunt, hoc pervidere extraneis det.

Lex 7. Idem a. et c. Gorgoniae. [c. 7. C. ibid.]

Tutor suspectus mutatur.

Lex 8. Impr. Philippus a. et Philippus c. Proculo. [c. 8. C. ibid.] ⁹¹⁾

Tutor suspectus removitur, denuo administrando non veniet.

Lex 9. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Damiano. [c. 9. C. ibid.]

Si tutor dolosus sit, removitur.

TITULUS XLIV. De in litem dando tutorem vel curatorem.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Melthiadi. [c. 1. C. V. 44.]

⁸²⁾ Codex abet. ⁸³⁾ Leg. mutuavit. ⁸⁴⁾ Incipit fol. 122. B. ⁸⁵⁾ Leg. locavit. ⁸⁶⁾ Leg. ipsos.
⁸⁷⁾ Leg. potest. ^{87b)} Leg. administrando. ⁸⁸⁾ Incipit fol. 123. A. ⁸⁹⁾ Lege tutoribus vel curatoribus. ⁹⁰⁾ Lege suspecti sunt, removenitur. ⁹¹⁾ Incipit fol. 123. B.

Ut causa minorum agatur, etsi non habet⁹²⁾ tutorem, curatorem dari potest.

Lex 2. Impr. Alexander a. Euaristo.

[c. 2. C. V. 44.]

Si inter tutorem et pupillum causa est, pete curatorem⁹³⁾ illi fieri, ut causa⁹⁴⁾ agere possis.

Lex 3. Impr. Galienus a. Valerio.

[c. 3. C. ibid.]

Tutor sive curator ad protegendam causam datus conveniri potest.

Lex 4. Idem a. et c. Hyrimeo. [c. 4. C. ibid.]

Ad militem datus tutor, si quid bona fide erogasti, a conductoribus⁹⁵⁾ more solito exigere potest.

Lex 5. Impr. Dioclit. et Maxim. aa. et c. Tygrani.

[c. 5. C. ibid.]

Tutor legitimus pro causam, quam habet⁹⁶⁾ cum patre suo pupilli negligentia in administrando^{96a)} n. agat, sed post petat curatorem, contra quem agere potest.

TITULUS XLV. De eo, qui pro tutore negotia gessit.

Lex 1. Impr. Valerius et Galienus aa. Marcello.

[c. 1. C. V. 45.]

Mulier si tutoris locum administravit, tenetur rationes facere.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. et c. Marco.

[c. 2. C. ibid.]

Tutor li|tem⁹⁷⁾ pupilli agere debet.

TITULUS XLVI. Si mater indemnitate promiserit.

Lex 1. Impr. Alexander a. Bruttie Curie.

[c. 1. C. V. 46.]

Periculus poterat esse de tutela, quæ tu mater suscepisti, si se non miscuisset.

Lex 2. Impr. Philippus a. et Philippus c. Asclepiadi.

[c. 2. C. ibid.]

Si a matre vel avo tutor institutus fuisti, minor, quando proficit, contra te agit, non contra parentes.

Lex 3. Impr. Diocletianus et Max. aa. et c. Galano.

[c. 3. C. ibid.]

Mater si in suo periculo dedit feneo tutore et hunc ipsa est obnoxia.

TITULUS XLVII. Si contra matris voluntatem tutor datus sit.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Tertio.

[c. 1. C. V. 47.]

Tutor per testamentum matris institutus es, si alius ordinatus removitur.

TITULUS XLVIII. Ut causae post pubertatem hac sit⁹⁸⁾ tutor.

Lex 1. Impr. Philippus a. Dextro.

[c. un. C. V. 49.]

Tutor usque dum refundat actionem curatori, ipse agit.

TITULUS XLIX. Ubi pupilli edocuntur⁹⁹⁾.

Lex 1. Impr. Alexander a. Dionisiodoro.

[c. 1. C. V. 49.]

Filius apud matrem edocetur¹⁾, si vitricus non est, aut, ubi iudex previderit.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Maximā. aa. et c. Grate.

[c. 2. C. ibid.]

Pupillus apud patruo educatur.

TITULUS L. De alimentis pupillorum prestandae. |²⁾

Lex 1. Impr. Antoninus a. Faustino.

[c. 1. C. V. 50.]

Tutor alimento non prestet pupillo, iudicem rogare debet.

Lex 2. Impr. Alexander a. Aufidio.

[c. 2. C. ibid.]

Si tutor vel curator estimat, quantum prestat sumptus vel aliis necessitates pupilli vel adulti, iudex definiat iuxta modum substantie.

TITULUS LI. Arbitrium tutele.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Leoni. [c. 1. C. V. 51.]

Si tutela³⁾ administrare cepisti⁴⁾, excusare te non potes, quia in testamentum augmentatum est vel minuatum.

Lex 2. Idem a. Presentino. [c. 2. C. ibid.]

Si substantia defuncti idonea fuit, et postea fenea cognoscatur, iudici⁵⁾ est a tutore hoc requirere.

Lex 3. Idem a. Vitalio. [c. 3. C. ibid.]

Curator de solidos adulti predia sibi comparavit aut possessionem refundat, aut cum usura solidos reddat.

Lex 4. Impr. Alexander a. Aglao.

[c. 4. C. ibid.]

Qui res patris tui habuit⁶⁾, si a curatore vel tutore ei abstultum fuit, tu adversus eam actionem non habes⁷⁾.

Lex 5. Impr. Gordianus a. Victorino.

[c. 5. C. ibid.]

92) Codex abet. 93) Lege curatorem. 94) Lege causam. 95) Lege contutoribus. 96) Codex abet.
96a) Leg. administrando. 97) Incipit fol. 124. A. 98) Leg. adsit. 99) Leg. educuntur. 1) Leg. educetur.
2) Leg. pupillo praestandis. Incipit fol. 124. B. 3) Lege tutelam. 4) Leg. coepisti. 5) Leg. iudicis. 6) Cod.
abuit. 7) Codex abes.

Tutores et heredes eorum conveniuntur pro administrationem, que egerunt.

Lex 6. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Septimo et Honori⁸⁾. [c. 6. C. V. 51.]

Si tutor vel curator predia vindedit et pretium defraudavit, cum usuris restituat ipsi et heredes eius. | ⁹⁾

Lex 7. Idem a. et c. Alexandro. [c. 7. C. ibid.]
Tutor vel curator, quod neglexerint vel fraudaverint, restituet ¹⁰⁾.

Lex 8. Idem a. et c. Delmatio. [c. 8. C. ibid.]
Tutorum et curatorum rationes reddere praescriptio non obicit.

Lex 9. Idem a. et c. Iuliano. [c. 9. C. ibid.]
Tutor reddet, quod debet, non mater, qui ¹¹⁾ eius indemnitate promisit.

Lex 10. Idem a. et c. Pomponio. [c. 10. C. ibid.]
Defunctus tutores eius non occupasset, est tibi actio contra heredes eius et feneas moritur et eius uxori ante obnoxius fuit, subvenitur mulieri.

Lex 11. Idem a. et c. Lysitaniae. [c. 11. C. ibid.]
Tutor si et curationem egit hominibus rationem egit et ex omnibus rationem fecit. Si post administrationem tutele non se miscuit, non convenitur de curationes ¹²⁾.

Lex 12. Idem a. et c. Quintille. [c. 12. C. ibid.]
Tutele actio tam heredibus, quam etiam contra successores competit.

Lex 13. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 13. C. ibid.]

Tutor et curator secundum inventaneum existitur; si non fecit inventaneum, periculum legis subiacet.

TITULUS LII. De dividenda tutela et pro qua parte quisque tutorum conveniatur.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Optato. [c. 1. C. V. 52.]

De tutores et curatores plurimos si unus exigit et alius neglexit, unus pro alio non tenetur. | ¹³⁾

Lex 2. Impr. Carus, Carinus et Numerianus aaa. et c. Primogenio. [c. 2. C. ibid.]

Tutores et curatores plures unus pro alio non exigitur.

Lex 3. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Zotico. [c. 3. C. ibid.]

Pupillo contra heredem tutoris licet iurare, etsi inventaneus illi non ostenditur.

TITULUS LIII. De in lite ¹⁴⁾ iurando.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. [c. 1. C. V. 53.]

Adversus heredem tutoris ad transferendam tutelam iudicem accipiens tempore litis ad puerem instrumenta pertinentia ¹⁵⁾ restitui desiderabis. Quod si dolo non exhibeantur ¹⁶⁾, in litem iurandi tibi facultas erit, modo si quodam pupillo debitam affectionem ab incola quoque religionis ostendere volueris.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Severo. [c. 2. C. ibid.]

Si pater tuus tutela vel cura egit et petatur a te rationes vel inventaneo ostendere, si non ostendis, pupillus invitatus iurat, sed iudici ¹⁷⁾ est, per vicinos inquirere, que fuit substantia. Quod si pupillus voluerit iurare, que estimata fuissent substantia patris sui, annuatur illi.

Lex 3. Idem a. Prisciano. [c. 3. C. ibid.]

Si inventaneus non est factus, quantus pupillus iuraret ausus fuisse, substantia patris minus non det tutor. | ¹⁸⁾

Lex 4. Impr. Gordianus a. Muciano. [c. 4. C. ibid.]

Tutor si inventaneum non fecit, quantum pupillus iuraverit estimare se fuisse substantia patris, tantum reddet tutor.

Lex 5. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Arthemidoro. [c. 5. C. ibid.]

Contra filium tutoris pupillus iurare ¹⁹⁾ potest de non facto inventaneo, sed iudici est providere per vicinos, que fuit substantia.

TITULUS LIV. De heredibus tutorum.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Fusciano. [c. 1. C. V. 54.]

Heres tutori acquirere ²⁰⁾ non condemnatur, si pater eorum non est pulsatus.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Valentiniano et Marteno. [c. 2. C. ibid.]

Heres tutoris vel curatoris pro administrationem auctorum suorum rationes edunt.

Lex 3. Idem a. Avite. [c. 3. C. ibid.]
Quod tutor pupillo, heres eius reddet.

Lex 4. Impr. Alexander a. Frontino. [c. 4. C. ibid.]

Heredes tutores ²¹⁾ et curatores ²²⁾ exiguntur a pupillo.

TITULUS LV. Si tutor non gesserit.

Lex 1. Impr. Alexand. a. Zotico. [c. 1. C. V. 55.]

Quod ²³⁾ petit administrare tutela, si praetermiserit, contra eum agere potest.

8) Leg. Cononi. 9) Incipit fol. 125. A. 10) Lege restituent. 11) Pro qui lege quae. 12) Videtur voluisse curationes. 13) Incipit fol. 125. B. 14) Lege litem. 15) Lege pertinentia. 16) Lege exhibeantur. 17) Lege iudicis. 18) Incipit fol. 126. A. 19) Leg. tutoris aut curatoris. 20) Lege tutoris. 21) Leg. curatoris.

Lex 2. Idem a. Iusto. [c. 2. C. V. 55.]

Qui competit administrare tutela et pretermisit, ad culpam vocetur, [22] si alius non egit aut aliquid deminuat fuit.

TITULUS LVI. De usuribus²³⁾ pupillaribus.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Presentino.

[c. 1. C. V. 56.]

Tutor vel curator pecunias pupilli in sua utilitate expendit, cum usuris restituat.

Lex 2. Impr. Alexander a. Ampliato.

[c. 2. C. ibid.]

Que debentur a tutore, cum usuris redduntur.

Lex 3. Idem a. Vitalio.

[c. 3. C. ibid.]

Pecunias pupilli si tutor ad usuras si dare non potuit, nec ipse exigitur.

TITULUS LVII. De fideiussoribus tutorum seu curatorum.

Lex 1. Impr. Alexander a. 23a) [c. 1. C. V. 57.]

Licet tibi, si vis contra tutorem vel fideiussorem vel heredes eorum agere, quem elegeris unam personam.

Lex 2. Idem a. et c. Prisco.

[c. 2. C. ibid.]

Licet relicto fideiussorem principalem exigere, et, siquid minus fuerit, fideiussor tenetur.

TITULUS LVIII. De contrario iudicio.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Stratonii.

[c. 1. C. V. 58.]

Inter tutore et causidico preiudicatum est, non licet causidicus contra pupillum agere.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Primitivo.

[c. 2. C. ibid.]

Tutor si iniuste et absens pupille condemnatus est, contra pupilla agere potest.

Lex 3. Idem a. et c. Thelesidi.

[c. 3. C. ibid.]

Si pater tuus puignae²⁴⁾ suae tutela administravit, heres eius rationes facit. [25]

TITULUS LIX. De auctoritate prestanda.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Anthemiano.

[c. 1. C. V. 59.]

Pupillus absque tutore vel curatore quod stipulavit, non valet.

Lex 2. Idem a. et c. Serene.

[c. 2. C. ibid.]

Pupille absque tutore quod egit, nihil²⁶⁾ est.

Lex 3. Idem a. et c. Gaio.

[c. 3. C. ibid.]

Qui a²⁷⁾ pupillo sine tutore comparavit, prescriptio pupilli non nocet.

Lex 4. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 4. C. V. 59.]

Minorum etati absque curatore causa²⁸⁾ dicere de crimine vel de aliis non licet.

Lex 5. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 5. C. ibid.]

Si plures una tutela susceperunt, simul ad ratione vocantur.

TITULUS LX. Quando curatores vel tutores esse designant²⁹⁾.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Hermille.

[c. 1. C. V. 60.]

Pro magna substantiam tutor datur in auxilio curatoris.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Mene pp.

[c. 2. C. ibid.]

Curatores tutoribus adiuncti sunt pro infirmitatibus eorum.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Mene pp.

[c. 3. C. ibid.]

Puer^{ci} XII annorum curatorem accipiet et puella XIII^a annorum curatorem accipiet.

TITULUS LXI. De actore seu a tutore curatore^{29a)} dando.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Alphonatio.

[c. 1. C. V. 61.]

Explicita curationem per actorem licet agere.

TITULUS LXII. De excusationibus et de temporibus eorum. [30]

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Aviole.

[c. 1. C. V. 62.]

Si curator accessisti absque iudice, licebit ad ultos alios sibi petere.

Lex 2. Idem a. et c. Abentiano et Cosmonio.

[c. 2. C. ibid.]

Si curatores generaliter dati estis sine decretum, alios sibi intra provincia competens iudex dat.

Lex 3. Impr. Antoninus a. Crispino.

[c. 3. C. ibid.]

Si liberti tui curatore sine auctoritate accessisti, repelli potest.

Lex 4. Impr. Antoninus a. Agatho Demoniso.

[c. 4. C. ibid.]

Pupilla tua uxore tulisti, eam habere³¹⁾ non potest, sed infamis est.

22) Incipit fol. 126. B. 23) Lege usuris. 23a) Haec lacuna in Codice notata non est. 24) Lege puignae. 25) Incipit fol. 127. A. 26) Cod. nichil. 27) Cod. quia. 28) Leg. causam. 29) Lege designant. 29a) Leg. seu curatore. 30) Incipit fol. 127. B. 31) Cod. abere.

Lex 5. Impr. Alexand. a. Bysiae. [c. 5. C. V. 62.]

* Liberti patronibus filiis tutela administrare licet, si alii non sunt.

Lex 6. Idem a. Maximo. [c. 6. C. ibid.]

Cui iniungitur parentes vel a iudice vel curatore esse, intra quinquaginta dies renuntiet, si non vult agere, postea se excusare non potest.

Lex 7. Idem a. Antonino. [c. 7. C. ibid.]

Tutor et curator ab administratione non se excusat, si eius debitor fuit.

Lex 8. Idem a. Maximo. [c. 8. C. ibid.]

Conductores fiscales ab administratione tutelae se non excusant.

Lex 9. Idem a. Romano. [c. 9. C. ibid.]

Tutor et curator ab administratione³²⁾ excusare se non potest, quia oculo ammisit³³⁾.

Lex 10. Idem a. Crispino. [c. 10. C. ibid.]

Qui tributa exhibent, |³⁴⁾ a tutela et curatione excusantur.

Lex 11. Idem a. Hyle. [c. 11. C. ibid.]

Si per testamentum tutor constitutus est³⁵⁾, intra quinquaginta dies non renuntiasti, remove te non potis³⁶⁾; propter maiorem substantiam curatorem in auxilium tibi petere potis³⁷⁾.

Lex 12. Idem a. Yle. [c. 12. C. ibid.]

Testamento tutoris datus ut a bonis eius excuseris que pupilli tui in alia provincia, quam, unde³⁸⁾ es ibique morabis, intra quinquaginta dies postulare debuisti.

Lex 13. Idem a. Apollinari. [c. 13. C. ibid.]

* Servus senatoris si filio eius fuerit vel curator, liber efficitur.

Lex 14. Idem a. Eracliae. [c. 14. C. ibid.]

Abunculus³⁹⁾ sine causa excusare se tutela non potest.

Lex 15. Idem a. ....⁴⁰⁾ [c. 15. C. ibid.]

Quamquam in tutela detentus seu qd⁴¹⁾ excusatio, quam obiebas⁴²⁾, non est admissa, provocationis auxilium flagitari.

Lex 16. Impr. Philippus a. Theodoto. [c. 16. C. ibid.]

* Si tutor datus fuisti et tunc contentus est, quia causa cum defuncto te habere⁴³⁾, tunc⁴⁴⁾ excusare te potis⁴⁵⁾ ab administrationem.

Lex 17. Impr. Valerius et Galienus aa. Ephegato. [c. 17. C. ibid.]

* Qui nutricia sua uxorem habuit⁴⁶⁾, ab administrationem tutelae excusatur, quia infamis est.

Lex 18. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Savino. [c. 18. C. V. 62.]

Qui administravit tutela, quia non intra quinquaginta⁴⁷⁾ dies renuntiavit, quod ius licuisset, tunc illi rennuere⁴⁸⁾ post non licet.

Lex 19. Idem a. Dionisio. [c. 19. C. ibid.]

Non compellitur mater tutela gubernare.

Lex 20. Idem a. et c. Charitino. [c. 20. C. ibid.]

Tutor explicita administratio nec curatione agere excusatur.

Lex 21. Idem a. et c. Paramonio. [c. 21. C. ibid.]

Fratribus tuis uterinis a tutela te excusare non potis⁴⁹⁾.

Lex 22. Idem a. et c. Armodorum. [c. 22. C. ibid.]

Tutor si presidi iussionem habet⁴⁹⁾ excusatus esse a tutela, absolutus est.

Lex 23. Idem a. et c. Neophito. [c. 23. C. ibid.]

Fratribus et nepotibus tuis excusare te ad⁵⁰⁾ gubernanda tutela sine causa non potis⁵¹⁾.

Lex 24. Impr. Archadius et Honorius aa. Flaviano pp. [c. 24. C. ibid.]

Navicularii ad suum solus corpus tutor sit.

Lex 25. Impr. Anastasius a. Antiocho praeposito sacri cubiculi. [c. 25. C. ibid.]

UU. cc. sacri nostri palatii silentia nos⁵²⁾ circa latuos⁵³⁾ (pro⁵⁴⁾ militantes de tutelis et curationibus excusari sancimus.

TITULUS LXIII. De falsis adsertionibus excusans sit⁵⁵⁾.

Lex 1. Impr. Alexander a. Antisymphacho Diotimo. [c. 1. C. V. 63.]

* Si extraneus, cui non competeat tutela, administravit propria voluntate, refutare potest. Si postea ad iudice⁵⁶⁾ detur, refutare non potest. |⁵⁷⁾

Lex 2. Impr. Philippus a. et Philippus c. Auligiano. [c. 2. C. ibid.]

* Legitimi tutores post inchoata administratione tutela pro certa occasione non potest.

Lex 3. Idem a. et c. Otani. [c. 3. C. ibid.]

* Tutor legitimus, qui ex aliqua causa potuerat se excusare, quia se miscuit, excusare se non potest, quia vitium fecit.

32) Lege ab administratione. 33) Lege amisit. 34) Lege exigunt. Incipit fol. 128. A. 35) Lege es. 36) Lege potes. 37) Lege potes. 38) Pro quam unde Codex habet qua munde. 39) Lege avunculus. 40) Haec lacuna in Codice notata non est. 41) Vox qd supra lineam a secunda manu posita est. 42) Corr. obiebas. 43) Cod. abere. 44) Cod. ic. 45) Lege potes. 46) Cod. abuit. 47) Incipit fol. 128. B. 47a) Leg. rennuere. 48) Lege potes. 49) Cod. abet. 50) Lege a. 51) Lege potes. 52) Lege silentarios. 53) Lege latus. 54) Lege nostrum. 55) Legendum fortasse si falsis adsertionibus excusatus sit. 56) Lege a iudice. 57) Incipit fol. 129. A.

TITULUS LXIV. Si tutor reipublice causa-
uerit⁵⁸).

Lex 1. Impr. Gordianus a. Guttio. [c. 1. C. V. 64.]

* Tutor vel curator publice datus, si intra tem-
pus non renuntiavit, iuste ad iudicium vocatur.

Lex 2. Idem a. Regnio. [c. 2. C. ibid.]

* Qui a tutela publica non se removerunt, per-
agere compelluntur.

TITULUS LXV. De excusatione veteranorum.

Lex 1. Impr. Anastasius a. Saturnino. [c. 1. C. V. 65.]

* Veteranis una tutela administrat, si intra tem-
pus n. renuntiavit.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Celeri veterano.

Quod placuit veteranos tantummodo cum veterani⁵⁹)
filiorum seu militum⁶⁰) et quidem una tutela se-
curam⁶¹) eodem tempore administrante, apud⁶²)
competentem iudicem deferat.

TITULUS LXVI. Qui numero liberorum se ex-
cusant.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Herodiano. [c. 1. C. V. 66.]

In Roma qui tres filios parvulos habet⁶³), non
agat tutela vel cura; in Italia quattuor; in provin-
cia quinque. [c. 1. C. V. 66.]

Lex 2. Impr. Antoninus a. Marcello. [c. 2. C. ibid.]

Filia maritata et nepotes habentes⁶⁵) patrem
ad excusationem tutele non computentur.

TITULUS LXVII. Qui aetate⁶⁶).

Lex 1. Impr. Philippus et Philippus c. Severo. [c. un. C. V. 68.]

'Homo septuaginta annorum vocatur.

TITULUS LXIII. Qui morbo.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus a. Sabino. [c. un. C. V. 67.]

Cecus, surdus, mutus excusavit; perpetuam va-
litudinem tentus tutor vel curator esse non potest.

TITULUS LXIX. Qui numero tutelarum.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus a. Pompeiano. [c. un. C. V. 69.]

* Qui quattuor tutelas vel curationes administra-
vit, non amplius administret.

TITULUS LXX. De curatores furiosi vel pro-
digi.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Marine. [c. 1. C. V. 70.]

* Curator pupilli post legitimos explicitos annos
absolvitur; furiosi tutor non ita absolvitur.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Nichio. [c. 2. C. ibid.]

Tutor vel curator furiosi absque iudici⁶⁷) ius-
sione res eius non distraatur vel pignoris detur.

Lex 3. Idem a. Aureliano. [c. 3. C. ibid.]

Si pater tuus amens, curatorem illi pete. Nam,
quod agit, resolvitur.

Lex 4. Impr. Dioclit. et Maximianus aa. Ascli-
piodoto. [c. 4. C. ibid.]

Furiosam uxorem repudiasti; si mater eius
chartas eius conscidit, nihil⁶⁸) furiose⁶⁹) nocuit.

Lex 5. Impr. Anastasius a. ad populum. [c. 5. C. ibid.]

* Eman | cipatis⁷⁰) personis res nullus acquirere
potest sine curatore, si furiosus est.

Lex 6. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 6. C. ibid.]

Freneticus semper habeat⁷¹) curatorem ex in-
choationem usque ad plenam sanitatem.

Lex 7. Idem a. et c. Iuliano pp. [c. 7. C. ibid.]

Furiosus si patrem habet⁷²), alius curator non
datur. Quodsi non habet⁷³), datur illi curator, ita
ut det fideiussorem, non dat alia plurima sunt, que
iubet fieri.

TITULUS LXXI. De praediis vel aliis rebus
minorum sine decreto non alienandis vel ob-
ligandis.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Muciano. [c. 1. C. V. 71.]

Minor quod absque tutore vel curatore vendidit
vel obligavit, dum ad legitimam etatem venerit, re-
stituitur illi.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Clearco et Afrodasio. [c. 2. C. ibid.]

Tutor vel curator sine iudicio quod vendidit,
firmum non est, vel que obligavit

Lex 3. Impr. Valerius Galienus aaa. Thoodosiano
et aliis. [c. 3. C. ibid.]

Tutores pupilli sine iussione iudicis si vendi-
dit, pupillus eam recepit.

Lex 4. Idem a. et c. Mitridati. [c. 4. C. ibid.]

58) Lege causa aberit. 59) Lege conveterani. 60) Lege militum. 61) Lege unam tutelam seu curam.
62) Lege administrare. Lacunae vestigia in Codice non comparent. 63) Cod. abet. 64) Incipit fol. 129. B.
65) Cod. abentes. 66) Codex quia etate. 67) Lege iudicis. 68) Cod. nichil. 69) Leg. furiosae. 70) Incipit
fol. 130. A. 71) Cod. abeat. 72) Cod. abet. 73) Codex abet.

+ o mifidetti
aut
vero
se il non he form longel. q come pre
B. H.

Pupillas vel adulti res suas nec vendi nec donari vel commutari licet, nec cum fratre suo.

Lex 5. Idem a. Serene. [c. 5. C. V. 71.]

Si iudici iussio abuit, ut minor res suas vendat, propter petitionem adversa, ⁷⁵⁾ si post cognoscis falsa eius petitio fuisse, agere potis.

Lex 6. Impr. Carus, Carinus et Numerius aaa. Oraro. [c. 6. C. ibid.]

Procuratores minorum si vendat, aput actam manifestet iussione iudicis.

Lex 7. Idem a. Ysidoro. [c. 7. C. ibid.]

Quod pater in ea mancipatione ⁷⁶⁾ filio donavit, si ipse filius minor cabuit.

Lex 8. Impr. Diocl. et Maximianus aa. Theodote. [c. 8. C. ibid.]

* Sponsa minor aetate sine curatore sponso aliquid donavit, nihil ⁷⁷⁾ est.

Lex 9. Idem a. Muciano. [c. 9. C. ibid.]

Curator res minoris distraxit, firmum est. Idem et pignus tibi obligavit.

Lex 10. Idem a. Grato. [c. 10. C. ibid.]

Res minorum, que sine iudicio venditas sunt, nihil ⁷⁸⁾ est. Quo aut ex iudicio vendita sunt, tutor exinde rationem facit.

Lex 11. Idem a. Trophimo. [c. 11. C. ibid.]

Minor sine iudicio rem minoris pretium vendidit, non est dici de vilipretium ⁷⁹⁾, sed, ut restituat rem. Quodsi ex iudicio vendidit, de minori pretio impleatur, dicere potest.

Lex 12. Idem a. et c. Leontio. [c. 12. C. ibid.]

* Res minorum in alia provincia positas preter censum per iudici iussione ab extraneo venundantur.

Lex 13. Idem a. et c. Zenoni. [c. 13. C. ibid.]

* Curialis propter censum rem alienam sine iudici auctoritate vendere non licet.

Lex 14. Idem a. et c. Frontoni. [c. 14. C. ibid.]

* Curiales res minorum sine decreto vendidit; ⁸⁰⁾ si non constat, debitus, cum fructibus restituatur.

Lex 15. Idem a. et c. Sabine. [c. 15. C. ibid.]

Minor pro insoluto cessionem possessionem, quem dedit sine auctoritate, recipiet cum fructibus.

Lex 16. Idem a. et c. Eusticie. [c. 16. C. ibid.]

Adultus sine auctoritate iudici possessionem distraxit, curatorem consentiente, possessionem recipies.

Lex 17. Idem a. et c. Philippo. [c. 17. C. ibid.]

Rem communem ad minorem distrai non licet, sed ad dividendum maior dividet frater.

Lex 18. Impr. Constantinus a. et Constantinus c. ad Severum. [c. 18. C. V. 71.]

Minor debitus in publico vel privato iudicio examinetur, et, si verum est, cum auctoritate iudicis minor vendat rem suam.

TITULUS LXXII. Quando decretus opus non est.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Valenti.

[c. 1. C. V. 72.]

Si probatur, quia pater pupilli promisit pretium ⁸¹⁾ recipere, possessionem reddere, tutor non habet ⁸²⁾ necesse, iudici iussione restituere.

Lex 2. Impr. Valerianus a. Pulchro.

[c. 14. C. ibid.]

Qui decreto principis accipiet rem distrai, iudicem non necessatur inrogare ⁸³⁾.

Lex 3. Impr. Dioclit. et Max. aa. Straniciane.

[c. 3. C. ibid.]

Minor rem distrai non potest sine decreto, praeter si auctoribus eius iussio fuit. ⁸⁴⁾

Lex 4. Impr. Constantinus a. ad populum.

Tutor et curator vestes et superentaria enim alia sine decreto vendi licet.

TITULUS LXXIII. Si quis ignorans rem minoris esse, sine decreto comparavit.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Felici.

[c. 1. C. V. 73.]

Res ⁸⁵⁾ tutoris rem pupilli vendidit; emptor si sciens alienum comparavit, annositas illi prode non est; si ignoravit, praescriptio illi prodest.

Lex 2. Idem a. Crispine.

[c. 2. C. ibid.]

Qui sciens alienum comparavit, cum fructibus restituit.

Lex 3. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Agathae.

[c. 3. C. ibid.]

Rem minorum esse ignorans ab alio comparavit, si praescriptio temporum non sit, restituit.

Lex 4. Idem a. et c. Alexandro. [c. 4. C. ibid.]

Qui bona fide rem adquisivit, sub se ^{85a)} vel auctor eius decem vel viginti annis possiderunt, inquietandus non est.

TITULUS LXXIV. Si maior factus sine decretum factum alienationem ratam habuerit.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Licinio.

[c. 1. C. V. 74.]

Tutor patris tui sine decreto praedium vendi-

⁷⁵⁾ Incipit fol. 130. B.

⁷⁶⁾ Lege emancipatione.

⁷⁷⁾ Codex nichil.

⁷⁸⁾ Codex nichil.

⁷⁹⁾ Codex vi-

⁸⁰⁾ Incipit fol. 131. A.

⁸¹⁾ Codex ptium.

⁸²⁾ Codex abet.

⁸³⁾ Leg. interrogare.

⁸⁴⁾ Incipit

⁸⁵⁾ Lege heres.

^{85a)} Leg. si ipse.

dit et pater tuus pretermisit, agere potis tu, ut solidos cum usuris recipias aut possessionem teneas.

Lex 2. Idem a. et c. Alexandro. [c. 2. C. V. 74.]

Qui tutore sine decreto res minorum comparavit ignorans, annositas illi prode est. | ⁸⁶⁾

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Moene pp.

[c. 3. C. ibid.]

Minor quod absque decreto alienavit, post expleta etate quinque annis tacuit, nihil ⁸⁷⁾ exinde proponi potest. Si veniam etatis ⁸⁸⁾ petiit et in vota sponsalia conscripsit, si tacuit inter praesentes decem annis et viginti inter absentes, firmum est.

TITULUS LXXV. De magistratibus conveniendis.

Lex 1. Impr. Antoninus aug. Muciano.

[c. 1. C. V. 75.]

Magistratus, cui pupillus traditus est, ipse est obnoxius de indemnitate pupilli. Quodsi tutorem vel curatorem illi instituit in cautionem muniti, cum ipsa cautione administratores exigere potis et sine curiae cessionem.

Lex 2. Impr. Alexander a. Paterno.

[c. 2. C. V. 75.]

Contra heredes curie si curiae culpam non est, de negligentia pupilli non tenetur.

Lex 3. Impr. Gordianus a. Proniano.

[c. 3. C. ibid.]

Curia si negligentia in utilitate pupilli fecit, unus pro alio curiale tenetur.

Lex 4. Idem a. Aruntiano.

[c. 4. C. ibid.]

Lex ut supra.

Lex 5. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Eugeniae.

[c. 5. C. ibid.]

Si idonea persona per cautionem pupillo tutorem non dedit, ut tempus expletum rationes edat, ipsi curiales in integro teneantur.

Lex 6. Impr. Zeno a. Heliano pp.

[c. 6. C. ibid.]

Si ex iussione iudicis pro tutela curia inter se fecit, si in rebus describendis ⁸⁹⁾ fraus facta est, ipsi periculus recipiet non ⁹⁰⁾ curatore. | ⁹¹⁾

EXPLICIT LIBER QUINTUS CONSTITUTIONUM DOMINI IUSTINIANI FELICITER.

INCIPIT LIBER CONSTITUTIONUM SEXTUS FELICITER.

TITULUS I. De fugitivis servus et de libertis mancipiisque cuiuscunque ⁹²⁾ civitatem artificibus et ad diversa opera deputatus et ad rem privatam vel dominicam pertinentibus.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. Etchelle. [c. 1. C. VI. 1.]

Fugitivus servus perscriptionem ⁹³⁾ temporum non habet ⁹⁴⁾.

Lex 2. Idem a. et c. Pompeiano. [c. 2. C. ibid.]

Fugitivus servus semper inquiri licet.

Lex 3. Impr. Constantinus a. et Liciani c. ad Probatum. [c. 3. C. ibid.]

Qui fugitivum servum sciens apud se detinuerit, alio tale cum ipso reddet aut viginti solidos aut fustigetur. Quodsi fugitivus dixerit, se esse ingenuum, absolvitur, qui eum suscepit. Quodsi ex consensu domini ⁹⁵⁾ hoc fecit, ipse servus publico societur.

Lex 4. Impr. Constantinus a. ad Valerianum.

[c. 4. C. ibid.]

Qui servum artificem sollicitat, XII ⁹⁶⁾ solidos det. Qui eum ingenuum defendet, dua mancipia det.

Lex 5. Idem a. ad Ianuarium. [c. 5. C. VI. 1.]

Qui occulte fugitivum | ⁹⁷⁾ vel ingenuum eum defendet, tormentis castigetur.

Lex 6. Idem a. et c. .... ⁹⁸⁾ comitem Spaniorum.

[c. 6. C. ibid.]

Qui servum fugitivum repetet et defendit eum ingenuum, tormentis cum ipso adfigetur.

Lex 7. Impr. Valentinianus et Gratianus aa. et c. ad Felicem consularem. [c. 7. C. ibid.]

Qui servum fiscalem ancillae tue coniunxerit ⁹⁹⁾.

Lex 8. Impr. Valentinianus, Theodosius et Archadius aa. Albino praefecto urb. Rome.

[c. 8. C. ibid.]

Qui servum fiscalem ancillae tue coniunxerit ¹⁾, ipsa ancilla et filii ²⁾ fisco proficiat.

⁸⁶⁾ Incipit fol. 132. A.

⁸⁷⁾ Codex nichil.

⁸⁸⁾ Leg. aetatis.

⁸⁹⁾ Leg. describendis.

⁹⁰⁾ Leg. cum.

⁹¹⁾ Incipit fol. 132. B.

⁹²⁾ Codex cuiusque.

⁹³⁾ Lege praescriptionem.

⁹⁴⁾ Cod. abet.

⁹⁵⁾ Cod. an.

⁹⁶⁾ Cod. XIIci.

⁹⁷⁾ Incipit fol. 133. A.

⁹⁸⁾ Haec lacuna in Codice notata est.

Desunt fere quattuor litterae. | ⁹⁹⁾ Lege coniunxerit.

¹⁾ Lege coniunxerit.

²⁾ Vox filii in contextu non est, verum hoc loco a secunda manu supra lineam adposita.

TITULUS II. De furtis et de servo corrupto.

Lex 1. Impr. Antoninus et Severus aa. et c. Digeni. [c. 1. C. VI. 2.]

Qui pecunias dominicas a servo tulit et comparavit possessionem, furti tenetur.

Lex 2. Idem a. et c. negotiatoribus.

[c. 2. C. ibid.]

Si rem, quem³⁾ comparavit, furtiva cognoscatur, recepto pretio⁴⁾ eas reddet.

Lex 3. Impr. Antoninus a. Secundo.

[c. 3. C. ibid.]

Si vitricus tuus occulte tibi aliquid tulit, furti tenetur.

Lex 4. Impr. Alexander a. Aurelio.

[c. 4. C. ibid.]

Qui servum sollicitat et occultat, furti tenetur.

Lex 5. Idem a. Cornelio.

[c. 5. C. ibid.]

Non licet dici: a transitore incognito comparari, sed restituas illam rem.

Lex 6. Idem a. Philodoro.

[c. 6. C. ibid.]

Qui servum alienum donavit aut vendidit vel occultavit, dominium⁵⁾ preiudicium non fecit, sed furtim tenetur.

Lex 7. Idem a. Dato.

[c. 7. C. ibid.]

Qui pecunias accepit portandas, si exinde in sua utilitate⁶⁾ expendit, furti tenetur.

Lex 8. Idem a. Valenti.

[c. 8. C. ibid.]

Qui ancillam tulit pro tributo, que non debetur, et vendidit, furti tenetur, nec annositas est prode illi, qui comparavit.

Lex 9. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Hesidio.

[c. 9. C. ibid.]

Qui occulte vel violenter res alienas tulit, poena subicitur⁷⁾ legis.

Lex 10. Idem a. et c. ....⁸⁾

[c. 10. C. ibid.]

Plagiata vel violenter abstulta mancipia et vendita, emptori annositas prode est.

Lex 11. Idem a. et c. Demostheni.

[c. 11. C. ibid.]

Si noverca pupillo aliquid subtraxit, quadruplum reddat.

Lex 12. Idem a. et c. ....⁹⁾

[c. 12. C. ibid.]

Ancillae.¹⁰⁾ Qui furavit ancillam vel foetus eius et vendidit, furtim¹¹⁾ tenetur; et qui sciendo comparavit, furtim¹²⁾ tenetur.

Lex 13. Idem a. et c. Domino.¹³⁾

[c. 13. C. ibid.]

Defuncto¹⁴⁾ transactio facta replicari non potest.

Lex 14. Idem a. et c. Dionysio.¹⁵⁾

[c. 15. C. ibid.]

[15] Pro furto actoris¹⁶⁾ heres non exigitur.

Lex 15. Idem a. et c. Socratiae.¹⁷⁾

[c. 16. C. ibid.]

[16] Qui servum nutriendum accepit, qui cum vendidit, furtum tenetur.

Lex 16. Idem a. et c. Arthemidoro.

[c. 17. C. ibid.]

[17] Qui de naufragio vel incendio res abstulit, intra annum quadruplum reddet, post annum simplum.¹⁸⁾

Lex 17. Idem aa. et cc. Cononi.¹⁹⁾

[c. 18. C. ibid.]

.....²⁰⁾

Lex 18. Idem a. et c. Dionisiodoro.²¹⁾

[c. 19. C. ibid.]

[19] Res commendatas qui sine domini voluntate egit, dupplum reddet.

Lex 19. Idem aa. et c. Theofalsus.

[Ibidem.]

Procurator depositum recipiendum vel aes alienum exigendum citra domini²²⁾ voluntate furti facit, preter rei restitutionem duppli nec manifesti furti convenitur.

Lex 20. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 20. C. ibid.]

Qui servum alienum suasit, ut res domini ad se deportaret et fecit, alio tale servum eum ipsum reddet.

Lex 21. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 21. C. ibid.]

Pro furtum, quem ammisit²³⁾ servus, dominus convenitur. Si liber ammisit²⁴⁾ furtum, patronus convenitur.

Lex 22. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 22. C. ibid.]

* Qui res mutuas accepit, furtim passus est, ipse exigit furem et non, cui res esse videtur.

TITULUS III. De operibus²⁵⁾ libertorum.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Romano. [c. 1. C. VI. 3.]

Libertus si sub retentatione factus fuit, persolvat labores. Quod si non dominus eius inopia patitur, a liberto nutriatur.

Lex 2. Idem a. et c. Eutychiti.

[c. 2. C. ibid.]

* Libertus factus ad servitium non redagitur nec ad opera.

Lex 3. Idem a. et c. Quintiano.

[c. 3. C. ibid.]

3) Lege quam. 4) Cod. p̄tio. 5) Incipit fol. 133. B. 6) Lege suam utilitatem. 7) Lege poenae subicitur. 8) Haec lacuna in Codice notata non est. 9) Haec lacuna in Codice notata non est. 10) Hoc est primum constitutionis verbum. 11) Leg. furti. 12) Leg. furti. 13) Pro Domino Codex habet Dño. 14) Lege de furto. 15) Inscriptio est const. 14. Cod. VI. 2. 16) Legendum fortasse auctoris. 17) Inscriptio est const. 15. 18) Incipit fol. 134. A. 19) Inscriptio est const. 17. Cod. VI. 2. 20) Hic notata est duorum versuum lacuna in Codice. 21) Inscriptio est const. 18. C. VI. 3. Ipsa constitutionis verba hausta sunt ex const. 19. C. VI. 3. 22) Pro domini Codex habet dñi. 23) Legendum fortasse admisit vel commisit. 24) Legendum admisit. 25) Leg. operis.

Domino defuncto

redd. utiq?

Leg. p̄tio

Qui manumissit, de operas, quas non cessit, si postea pretium²⁶⁾ accepit, reddet.

Lex 4. Impr. Antoninus a. Valeria io. [c. 4. C. VI. 3.]

* Si libertus pro operas pretium²⁷⁾ debet domino, si eas reddet vel cautionem fecit, liber est.

Lex 5. Idem a. et c. Terentio. [c. 5. C. ibid.]

Quem mater tua liberum fecit ex iussione defuncti, tu operas ab eo petere non potes.

Lex 6. Impr. Alexander a. Cecilio. [Deest in nostris editionibus.]

* Liberti libertorum operas patronis patronorum suorum facere non facient.

Lex 7. Idem a. Cyonie patricie. [c. 6. C. ibid.]

Liberti a patronis pretium pro operas exigere non potest.

Lex 8. Idem a. et c. Augustino. [c. 7. C. ibid.]

Qui ex suo pretio per alium se comparavit et ab eo manumissus est, honore patronatus non debet.

Lex 9. Idem a. Lytorio. [c. 8. C. ibid.]

Si liberta tua²⁹⁾ uxorem accepisti, operas ab ea exigere non potest.

Lex 10. Idem a. et c. Erculiano. [c. 9. C. ibid.]

Si libertus sub conditione factus, ut heredi eius serviat, pro herede servire non potest.

Lex 11. Impr. Gordianus a. Africano. [c. 11. C. ibid.]

Liberta libero paret³⁰⁾, et si eam patronus libero sociavit, honore³¹⁾ patroni non amisit.

Lex 12. Impr. Dioclitianus et Max. aa. et cc. Veneriae. [c. 12. C. ibid.]

Liberti, ubi vult, habitant³²⁾, nec ab herede redigi potest absque ingratitude. [c. 33]

Lex 13. Impr. Valens, Gratianus et Valentinianus aaa. ad Probum ppm. [c. 13. C. ibid.]

Qui alienum libertum retinet, qui obnoxius est opera³⁴⁾ solvere, poena tenetur.

TITULUS IV. De bonis libertorum et de iure patronatus.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Secundae. [c. 1. C. VI. 4.]

* Qui suo pretio³⁵⁾ pro alio se comparavit et ab eo manumissus est, postea a conditione reportare pro ingrato non potest.

Lex 2. Impr. Valentinianus et Valens ad Florianum pp. [c. 2. C. ibid.]

Qui liberta sua servo fiscale permittit accipere, ammisit³⁶⁾ iure³⁷⁾ patronatus.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp. [c. 3. C. VI. 4.]

Si patronus liberto suo faciat, ut non det honorem patrono, non subsistat, sed det honorem et hereditibus.

TITULUS V. Si in fraudem patroni aut liberti alienatio³⁹⁾ facta.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Claudio. [c. 1. C. VI. 5.]

Si libertus in fraudem patroni egerit, contra eum agi potest.

Lex 2. Idem a. et c. Iuliae. [c. 2. C. ibid.]

Intestato liberto mortuo patrono⁴⁰⁾ succedit, si non demisit liberos parentes.

TITULUS VI. De obsequiis patronis praestandis.

Lex 1. Impr. Alexander a. Zontio. [c. 1. C. VI. 6.]

* Libertus contra patrono in eius indemnitate agere non potest.

Lex 2. Idem a. Leonthogonio. [c. 2. C. ibid.]

Si liberta patrono uxor fuerit, obsequium non prestat. [c. 41]

Lex 3. Idem a. Santho. [c. 3. C. ibid.]

Liberti obsequium patronis debent.

Lex 4. Idem a. Victorino. [c. 4. C. ibid.]

Si libertas patrono suo violentiam fecit, in servitio redigi debet.

Lex 5. Impr. Gordianus a. Sulphiciae. [c. 5. C. ibid.]

Si libertus heredi patroni honorem non praestaret, ipse in servitio se revocavit.

Lex 6. Idem a. Cornelio. [c. 6. C. ibid.]

Libertus, qui operas non habet⁴²⁾, reservata non facit, sed honorem prestat.

Lex 7. Impr. Dioclit. et Max. aa. .... [c. 7. C. ibid.]

Noverce tue libertis si tibi honorem non praestavit, iudex vindicare potest.

Lex 8. Idem a. Hermenie. [c. 8. C. ibid.]

Libertus patrone sue obsequium denegare non potest.

TITULUS VII. De libertis et eorum liberis.

Lex 1. Impr. Anthoninus a. Dapho. [c. 1. C. VI. 7.]

26) Cod. ptium. 27) Cod. ptium. 28) Vulgo inscriptio plane diversa habetur. 29) Leg. libertam tuam.
30) Lege liberum parit. 31) Lege honorem. 32) Codex abitant. 33) Incipit fol. 134. B. Leg. ingratitude.
34) Leg. operas. 35) Codex ptio. 36) Leg. amisit. 37) Leg. iura. 38) Cod. alienatio. Leg. patroni a li-
bertis alienatio facta sit. 40) Leg. patronus. 41) Incipit fol. 135. A. 42) Codex abet. 43) Haec lacuna in Codice notata non est.

redt
de manumissis da 133 v a 136 v
non e certum

B. alikantia

* Qui iussa libertum fecit, culpas liberti filium non condemnat.

Lex 2. Impr. Constantinus a. ad Maximum pp.

[c. 2. C. VI. 7.]

Si libertus contra patrono aget aut iniuria vel manus iniecerit, in servitio revertatur, et filios, qui post nascuntur, si non penituerit et bene egerit, efficiatur liber.

Lex 3. Impr. Honorius et Theod. aa. ad Senat.

[c. 3. C. ibid.]

Libertus contra patronum vel heres eius egerint, in servitute revertatur.

Lex 4. Impr. Theod. et Valentinianus aa. Basso pp. | 44)

[c. 4. C. ibid.]

Liberti vel filii eius militantes, si ante contra patronos egerint, in servitio revertantur.

TITULUS VIII. De iure aureorum annulorum et de natalibus restituendis.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Philadelpho.

[c. 1. C. VI. 8.]

Honore non ex genere, sed ab imperio datur.

Lex 2. Idem a. et c. Fumeni.

[c. 2. C. ibid.]

Libertinis honor dignitatis nec ab imperio dari licet.

TITULUS IX. Qui admittit⁴⁵⁾ ad bonorum possessiones possunt, et intra quod tempus.

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus aa. et c. Macrinae.

[c. 1. C. VI. 9.]

* Filio petere paterna hereditate nulla pscriptio⁴⁶⁾ temporum illi obicitur⁴⁷⁾, si non pater ingratus illi decessit.

Lex 2. Idem a. et c. Crispino.

[c. 2. C. ibid.]

Propinquis hereditate defuncti intra certum diem non petierit, amisit.

Lex 3. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Crascentino.

[c. 3. C. ibid.]

* Infantes hereditatem propinquorum petere anni non excludunt.

Lex 4. Idem a. et c. Maximo.

[c. 5. C. ibid.]

De successione si questio est dubietatis, utrum ex testamentum an ab intestato, tempus si non impedit successionis.

Lex 5. Idem a. et c. Marcello.

[c. 4. C. ibid.]

* Emancipatus si intra annum non petiit, successionem patris amisit.

Lex 6. Idem a. et c. Frontine.

[c. 6. C. ibid.]

Mulieri non liceat dicere: ignoravi legem de successione.

Pars epistule Constitutioni⁴⁸⁾ bis et Maximiani a. et Severi et Maximini novies consulibus.⁴⁹⁾

Pupillus per tutorem petere potest successionem propinqui et per se annositas illum non excludit.

Lex 7. Impr. Constantinus a. ad Dionisium.

[c. 8. C. VI. 9.]

Successio propinqui si intra tempus non adhiet propter ignorantia vel rusticitate vel absentia, non ei impedit adire [a] obesse impedire obici obviari.⁵⁰⁾

Lex 8. Idem a. ad populum.

[c. 9. C. ibid.]

Petendum successionem propinqui, si quoram⁵¹⁾ duo testes contestasti decentatore, non tibi praepositur tempus.

TITULUS X. Quando non petentium partes petentibus adcrepant.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Martianae.

[c. 1. C. VI. 10.]

Si unus filius adipiscat substantiam patris, fratribus suis⁵²⁾ praedudicium non fecit.

TITULUS XI. De bonorum possessiones contra tabulas.

Lex 1. Impr. Alexander a. Vitali.

[c. 1. C. VI. 11.]

* Si accusatus fuit testamentus, successor tempus non excludit.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Cornelio.

[c. 2. C. ibid.]

Successio tibi ex testamento septem testes roborato.

TITULUS XII. De bonorum possessione contra tabulas, quam pretor liberis pollicetur.

Lex 1. Impr. Alexander a. Rupho.

[c. 1. C. VI. 12.]

* Contra testamentum agere licet filium et patrem contra se invicem, nam non aliis.

Lex 2. Idem a. Clare.

[c. 2. C. ibid.]

Postumus si in testamentum non est nominatus, solvitur testamentum.

TITULUS XIII. De bonorum possessione contra tabulas liberti, que patronis vel liberis eorum datur.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Herculano.

[c. 1. C. VI. 13.]

53)

44) Incipit fol. 135. B. 45) Lege admitti. 46) Leg. praescriptio. 47) Lege obicitur. 48) Lege Constantii. 49) Voces novies consulibus ortae sunt ex nota N. C., qua nobilissimi Caesares designantur. 50) Haec, quae uncis inclusi, in contextum Codicis recepta sunt. Sed glossam sapiunt. 51) Leg. coram. 52) Pro fratribus suis Codex habet frb; ss. 53) Unus versus in Codice vacuus habetur.

Lex 2. Impr. Theodosius a. Asclepiodoto.
[c. 2. C. VI. 13.]

54)

TITULUS XIV. Unde liberi.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. Sarpedoni.
[c. 1. C. VI. 14.]

✕ Si pater filios suos emancipatus heres instituit, firmum est.

Lex 2. Idem a. et c. Zosimo. [c. 2. C. ibid.]
Filius vel nepus ab intestato heres succedit.

Lex 3. Impr. Constantinus a. ad Leontium comitem Orientis. [c. 3. C. ibid.]

Nepus a successionem aut repelli non potest, si non fuit emancipatus.

TITULUS XV. Unde legitimi et unde cognati.

Lex 1. Impr. Alexander a. Ulpio. [c. 1. C. VI. 15.]
Consobrini ex semine succedunt consubrio.⁵⁵⁾

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. [c. 2. C. ibid.]

56)

Lex 3. Idem a. et cc. Felici. [c. 3. C. ibid.]

57)

Lex 4. Idem a. et cc. Surisse. [c. 4. C. ibid.]

58)

Lex 5. . . . . [c. 5. C. ibid.]

60)

TITULUS XVI. De edicto successorio.⁶²⁾

Lex 1. Impr. Alexander a. Iulio. [c. 1. C. VI. 16.]

Si mater non petiit hereditatem, que ei ex successione competeat, filio petere licet.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. et cc. Firmo. [c. 2. C. ibid.]

Si propinquus obmisit⁶³⁾ petere hereditatem, que illi competeat ex successione, alius propinquus petere potest.

64)

TITULUS XVII. De Carboniano edicto.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et cc. Flore. [c. 1. C. VI. 17.]

✕ Si ex matre tua minori etate constituti petatis successionem, ille vos in servitio petat, dato fideiussorem accepit hereditatem et post de servitute agitur.

Lex 2. Impr. Valentinianus, Theod. et Archad. aa. ad Rufino pp. [c. 2. C. VI. 17.]

Duodecim annorum puer de testato suo non inquietetur, sed facultate utatur.

TITULUS XVIII. Unde vir et uxor.

Lex 1. Impr. Valentinianus a. Hierio pp. [c. 1. C. VI. 18.]

Maritus et uxor invicem sibi succedant.⁶⁵⁾

TITULUS XIX.⁶⁶⁾ De repudianda bonorum possessionem.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Theodotiano. [c. 1. C. VI. 19.]

Emancipatus repudiavit substantia⁶⁷⁾, postea ea repudiare⁶⁸⁾ non potest.

Lex 2. Idem a. et c. Theodoro. [c. 2. C. ibid.]
Sub fraude repudiare facultate non licet.

TITULUS XX. De collationibus.

Lex 1. Impr. Alexander a. Deuteriae. [c. 1. C. VI. 20.]

Si filio emancipato pater herem fecit, validum est.

Lex 2. Idem a. Primo. [c. 2. C. ibid.]
Fratres et sorores dotati et heredes relictos dotem et facultatem equum dividant.

Lex 3. Idem a. et c. Alexandro. [c. 3. C. ibid.]
✕ Dote parentes in filio facta ut hereditate inter fratres non sit mixtus, firmum est.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Marino. [c. 4. C. ibid.]

Dote sua mulier refundat et dividat cum fratre suo.

Lex 5. Idem a. Alexandro. [c. 5. C. ibid.]

Dotem suam refundat, et dividat cum fratre, et non illi obviat maritus eius.

Lex 6. Idem a. Claudio. [c. 6. C. ibid.]
Filius emancipatus cum fratribus conferet ad dividendum.

Lex 7. Impr. Philippus a. Tirannu. [c. 7. C. ibid.]

Filia, quem pater sibi heredem instituit, dotem suam non confundit inter fratres ut dividantur, si patris non est iussio.

Lex 8. Impr. Dioclit. et Max. aa. Calypio. [c. 8. C. ibid.]

Dum substantiam patris dividisti, obligata fuisti dotem tuam confundere; non cogeris eam conferre inter fratres.

54) Duo versus in Codice vacui habentur. 55) Lege consobrinum. 56) Unus versus in Codice vacuus habetur. 57) Incipit fol. 136. A. 58) Tres versus in Codice vacui habentur. 59) Unus versus in Codice vacuus habetur. 60) Haec lacuna in Codice notata non est. 61) Tres versus in Codice vacui habentur. 62) Vulgo inverso ordine de successorio edicto. 63) Leg. omisit. 64) Duo versus in Codice vacui habentur. 65) Incipit fol. 136. B. 66) Cod. habet T. XVIII. 67) Leg. substantiam. 68) Leg. ad eam redire.

Lex 9. Idem a. et c. Onesimo. [c. 9. C. VI. 20.]

Si fratres ambo ⁶⁹⁾ emancipati sunt, dotem suam non conferent. Quodsi alius non est emancipatus, si pater non testatur.

Lex 10. Idem a. et c. Herenee. [c. 10. C. ibid.]

Filia per testamentum patrem rogavit, non conferre dotem, et pater aptum habuit ⁷⁰⁾, fili defuncte non confert dote matris.

Lex 11. Idem a. et c. Arthemie. [c. 11. C. ibid.]

Testamentum, in quo postumus filius praetermissus est, resolvitur. Si emancipatus vult conferre, equum dividant.

Lex 12. Idem a. et c. Nilontie. [c. 12. C. ibid.]

Soror cum fratres suos minores dotem, quam accepit, in divisionem adducet.

Lex 13. Idem a. et c. Antistia. [c. 13. C. ibid.]

Ut omnia equa dividatis.

Lex 14. Idem a. et c. Stratonicae.

[c. 14. C. ibid.]

Si maritus cum postumo fratrem dotem suam non confundit, nunc ⁷¹⁾ in divisionem eam adducit.

Lex 15. Idem a. et c. Philippo. [c. 15. C. ibid.]

Emancipati filii salvam que acceperunt ⁷²⁾ reliqua equum dividant.

Lex 16. Idem a. et c. Socratis. [c. 16. C. ibid.]

Soror cum fratres equum dividant ab intestato.

Lex 17. Impr. Leo a. Eritrio pp.

Omnia, quae ⁷³⁾ a parentes in filio conscribuntur in nuptiis et in mancipationibus, post obitum parentum confundant et equum dividant.

Lex 18. Impr. Anastasius a. Constantino pp.

[c. 18. C. ibid.]

Fratres cum alios emancipatos fratres ⁷⁴⁾ conferant, et equum dividant.

Lex 19. Impr. Iustinianus a. Mene pp.

[c. 19. C. ibid.]

Defuncti ⁷⁵⁾ avo relicto filio et nepote ex alio filio conferant dotem, que ab avo data est, simul et quod post obitum reliquit ⁷⁶⁾; et ex omnibus duas partes habeat ⁷⁷⁾ filius et tertiam nepos ⁷⁸⁾ ex hoc, quod patri eius poterat competere. In ipsa lege ad locum, ubi dicit: Tam filios vel filias defuncte persone dotem, ante nuptias donationem. Ab isto loco utere legem.

Lex 20. Impr. Iustinianus a. Moene pp.

[c. 20. C. ibid.]

Si non ex testamento in quarta portionem ⁷⁹⁾ Falcidia scriptum est, equum dividant. In ea lege abet: Ea enim tantummodo ex his, que conferuntur.

Dotis et sponsalia et donationis in conlatione veniant et aequum dividantur. Quodsi non dator fecit: hoc excepto portionem illum volo habere ⁷⁹⁾, talis charta in conlatione non veniet.

Lex 21. Impr. Iustinianus a. Iohanni pp.

[c. 21. C. VI. 20.]

Adquisitio filiorum post obitum parentum non dividantur, sed unusquisque suam acquisitionem n. habeant. ⁸⁰⁾

TITULUS XXI. De testamento militis.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Floro militi.

[c. 1. C. VI. 21.]

Si miles per testamentum fratri ⁸¹⁾ suo reliquit, quod ex parentum obvenit; quod autem ipse adquisiit, alii demisit, licuit.

Lex 2. Idem a. Septimo militi. [c. 2. C. ibid.]

Miles castrensem peculium commilitonem suum habere ⁸²⁾ testavit, et matrem suam in reliquis reliquis rebus, validum est. ⁸³⁾

Lex 3. Idem a. Venditiano.

[c. 3. C. ibid.]

Miles quomodo vult, deliberet testamentum, et, si alium heredem fecit in uncias decem et alio in duas, ex hoc tres uncias habeat ⁸⁴⁾ filia.

Lex 4. Idem a. Alexander Iuni. [c. 4. C. ibid.]

Miles minori etate condito testamento servo libertatem dedit, nihil ⁸⁵⁾ est. Quodsi ab alio illi datus est, ut post obitum suum eum libertum emitteret, quamvis minor etatis testatus fuit, libertas valet.

Lex 5. Idem a. Sozomeno.

[c. 5. C. ibid.]

Militi, testamentum qualiter deliberaverit, impleatur.

Lex 6. Idem a. Valenti.

[c. 6. C. ibid.]

Quidam reliquit ⁸⁶⁾ uxorem et filiam condito testamento, et, si filia parvula moreretur, miles extraneus illi succederet, unde vivente filia in alio miles testare non potuit.

Lex 7. Idem a. Fortunato.

[c. 7. C. ibid.]

Qui miles non fuit, quasi miles servum libertavit, invalidum est.

Lex 8. Impr. Gordianus a. Eternio militi.

[c. 8. C. ibid.]

Dum miles fuisti, licebit te secundum consuetudinem militare ⁸⁷⁾ testari.

Lex 9. Idem a. Valerio.

[c. 9. C. ibid.]

Miles ignoravit filium habere ⁸⁸⁾, alium heredem fecit, invalidum est, si invenitur filius.

Lex 10. Impr. Philippus et at. Philippus aa. Iustino militi.

[c. 10. C. ibid.]

69) Incipit fol. 137. A. 70) Cod. abuit. 71) Cod. n. habet pro nunc. 72) Cod. acceper. 73) Pro omnia quae Codex habet omnia; 74) Cod. frs. 75) Incipit fol. 137. B. 76) Lege reliquit. 77) Codex abeat. 78) Lege nepos. 79) Cod. abere. 80) Cod. abeat. Sed littera n praecedens a secunda manu deleta est. 81) Codex frs. 82) Cod. abere. 83) Incipit fol. 138. A. 84) Cod. abeat. 85) Cod. nichil. 86) Lege reliquit. 87) Lege militarem. 88) Cod. abere.

Miles, qui ignorat filiam habere⁸⁹⁾, eam per testamentum legato accipere iussit, exheredavit eam.

*Lex 11. Idem a. et c. Emiliano militi.*⁹⁰⁾
[c. 11. C. VI. 21.]

Capitatorias⁹¹⁾ institutiones et in militi⁹²⁾ testamentum nullius esse momento⁹³⁾ manifestum est.

Lex 12. Idem a. Domitiae. [c. 12. C. ibid.]

In testamento militi⁹⁴⁾ querella⁹⁵⁾ Falcidia non obicitur.⁹⁶⁾

Lex 13. Impr. Valerius et Galienus aa. Claudie.
[c. 13. C. ibid.]

Miles in expeditione testari licet, et, si sine testamento moritur, propinqui illi succedant.

Lex 14. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. hereditibus Maxime. [c. 14. C. ibid.]

Si a frater suo mulier heres instituta, quod et ab intestato succedere potuit et filios non reliquit.

Lex 15. Impr. Constantinus a. ad populum.
[c. 15. C. ibid.]

Miles in expedito, quomodo vult, testetur in verbo, in charta, in scuto, in vagina et in terra, firmum est.

Lex 16. Impr. Anthoninus a. Herio pp.
[c. 16. C. ibid.]

Adparitor, dum in adparatum militum est, illi liceat testare, quomodo militi.⁹⁷⁾

Lex 17. Impr. Iustinianus a. Moene pp.
[c. 17. C. ibid.]

Militi in sua expeditione testari liceat, quomodo vult.

Lex 18. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 18. C. ibid.]

Miles in pupillaris annis constitutus testari non licet.

TITULUS XXII. Qui facere testamenta possunt, vel non possunt.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Petronio militi.
[c. 1. C. VI. 22.]

Indivisa substantia unus de sua portione testari licet.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Viatori et Pontiae. [c. 2. C. ibid.]

Testamentus, qui⁹⁸⁾ sine vim vel furorem⁹⁹⁾ factus est, firmum est.

Lex 3. Idem a. et c. Licinio. [c. 3. C. ibid.]

Senes et infirmus testari licet. Filia, que in potestate patris est, testari non potest.

Lex 4. Idem a. et c. Rodoni. [c. 4. C. ibid.]

Si consobrinus tuus minor quatuordecim annis testatus est, invalidum est.

Lex 5. Impr. Constantinus a. ad Rufinum pp.
[c. 5. C. VI. 22.]

Eunucho liceat facere testamentum.

Lex 6. Idem a. ad Volusianum pp. [c. 6. C. ibid.]

Qui in imperatore testavit, postea vult in alio testare, licet.

Lex 7. Impr. Valentinianus, Valens et Grat. aaa. ad Maximum. [c. 7. C. ibid.]

Liceat, qui vult, instituere cum alio imperatore et augusta heredes et notare¹⁾.

Lex 8. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp.
[c. 8. C. ibid.]

Cecus²⁾ testamentum faciat et deliberationem eius octo testes et scriba publicus, et post ita septima lex suprascripta invenimus quarto legis in codicum.

TITULUS XXIII. De testamentis et quemamodum³⁾ testamenta ordinantur.

Lex 1. Impr. Adrianus a. Catonio.
[c. 1. C. VI. 23.]

Qui in testamento subscripsit ut liber, postea servus inventus, non impedit.

Lex 2. Impr. Alexander a. Expedito.
[c. 2. C. ibid.]

Testamento reservato⁴⁾ si qua querella eius post invenitur, dici potest.

Lex 3. Idem a. Thygono. [c. 3. C. ibid.]

Si non legibus factus est testamentus in imperatore, valere non potest.⁵⁾

Lex 4. Impr. Gordianus a. Rufino. [c. 4. C. ibid.]

Si scriba in testamento nom. pronomen heredis fecit, non impedit, quia testes nom. heredi cognoverunt.

Lex 5. Impr. Valerianus et Galienus aa. Lucillo.
[c. 5. C. ibid.]

Per epistulas adseveratio et assertio filio non facit, quem in testamentum significavit, firmum est.

Lex 6. Impr. Dioclit. et Max. aa. Terentiae. [c. 6. C. ibid.]

Qui in testamento negavit alicui donationem fecisse, si invenitur facta, valet.

Lex 7. Idem a. et c. Rufine. [c. 7. C. ibid.]

Error tabellionis testamentum non solvit, si testes vera dicant.

Lex 8. Idem a. et c. Marcellino. [c. 8. C. ibid.]

89) Cod. abere. 90) Incipit fol. 138. B. 91) Leg. captatorias. 92) Leg. militis. 93) Lege momenti.
94) Lege militis. 95) Codex querella. 96) Lege obicitur. 97) Codex quomodo vult militi. 98) Pro qui Codex q.
habet. 99) Incipit fol. 139. A. 1) Arbitror legendum esse mutare. 2) Lege caecus. 3) Lege quemadmodum.
4) Lege reserato. 5) Incipit fol. 139. B.

In testamentum necessitas mortalitatis minor numerum testimonium ⁶⁾ subvenit.

Lex 9. Idem a. et c. Patrocliae. [c. 9. C. VI. 23.]

Si ex sacro imperio non est tibi remissum de minore numerum testium, testamentus invalidum est.

Lex 10. Idem a. et c. Archillio. [c. 14. C. ibid.]

Non est integra hereditatio vel institutio, qui dixit: facere volo testamento taliter.

Lex 11. Impr. Constantinus ad populum.

[c. 15. C. ibid.]

Non est firma deliberatio, qui dixit: facio testamentum et instituo heredem, aut, dum facit, admutescit.

Lex 12. Idem a. et c. Moenephiliano.

[c. 10. C. ibid.]

Testamentus legibus factus si ad erede ⁶⁾ neglegatur, legatis non impedit.

Lex 13. Idem a. et c. Zeto. [c. 11. C. ibid.]

Legibus condito testamento si occultatus fuerit. ⁷⁾

Lex 14. Idem a. et c. Matrone. [c. 12. C. ibid.]

Si testes octo ⁸⁾ coram testatore non fuerint, et suo vel alienum anulum signaverit, invalidus sit ⁹⁾ testamentus, et inquiratur, si ex dolo factum est.

Lex 15. Idem a. et c. Euripidiae. [c. 13. C. ibid.]

De pecunia testari licet.

Lex 16. Impr. Gratianus, Valens et Theod. aa. Eutropio pp. [c. 16. C. ibid.]

Imperatorii et omnibus liceat testare, et, qui heres accedit, quamvis non legibus legata vel libertas relicta sit, si heres cognoscit, resolvat.

Lex 17. Impr. Honorius et Archad. aa. Aeternali proconsule⁹⁾ Asiae. [c. 17. C. ibid.]

Testamentus, in quo superflua leguntur, non nocent, quod lex praecipit, factum est, resolvitur.

Lex 18. Idem a. et c. Africano pp.

[c. 18. C. ibid.]

In urbe Roma testamentum aput censuales reserentur, non alibi. Nam irrita fiunt.

Lex 19. Impr. Honorius et Theod. aa. Ioh. pp.

[c. 19. C. ibid.]

Testamentus propria voluntate dictante, non alio suadente, sed dictante, firmum est.

Lex 20. Idem a. et c. edictum ad populum.

[c. 20. C. ibid.]

Oms potens et mediocres liceat in testamenta defunctorum subscribere.

Lex 21. Impr. Theod. et Valentinianus aa. Florentio pp. [c. 21. C. VI. 23.]

Testator sua vel alterius voluntate manu scriptum testamentum et non relicto testibus septem testes firmaverint, et, si litteras ignorant, octavus subscribant et signant, validum est. In ea ¹⁰⁾ lege ad locum: Per nuncupationem quoque, hoc est sine ¹¹⁾ Septem testes, ut supra dictum est, simul in unum eodemque tempore nuncupatio per septem testes valet. Novissimus testamentus legibus factus priorem solvit; codicillos quinque testes subscribant.

Lex 22. Impr. Zeno a. Sebastiano pp.

[c. 22. C. ibid.]

Post expletum testamentum testes ad subscriptionem venire licet.

Lex 23. Impr. Iustinianus a. Archelao pp. ¹³⁾

[c. 24. C. ibid.]

Si ad scriba ¹⁴⁾ fallit textum testamenti ¹⁴⁾ legibus facere, non impedit testamentum.

Lex 24. Impr. Iustinianus a. Moene pp.

[c. 25. C. ibid.]

est ita subventum in testamentis sine ¹⁵⁾ in nuptiis, si testatoris voluntas exigatur.

Lex 25. Impr. Iustinianus a. Moene pp.

[c. 26. C. ibid.]

Nuncupatio ¹⁶⁾ per septem testes valet, qui simul positionem deliberationem testari cognoscant.

Lex 26. Impr. Iustinianus a. Moene pp.

[Ibidem.]

In testamentis sine scriptis faciendis omnem formalem observationem penitus amputamus ¹⁸⁾. Sine testatori septem testes simul omnibus manifestari significantes, ad quos substantiam suam pervenire vellet.

Lex 27. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 27. C. ibid.]

Testamentum legibus factum testator supervixerit, annos decem valet. Quodsi coram tres testes dixit ¹⁹⁾ Nolo illo testamento valere, licet. ²⁰⁾

Lex 28. Impr. Iustinianus a. .... ²¹⁾

[c. 28. C. ibid.]

Testator non patitur necessitatem potius ²²⁾ vel ²³⁾ escam aut medicina nec testium congregationem, et, si quorum ²⁴⁾ testibus manifestaverit omnem deliberationem et ²⁵⁾ p. adimplevit, hoc testamentum, quot ²⁵⁾ dixit ²⁶⁾, valet. In ea lege ²⁷⁾ abel: Sancimus, si qua sua manu testamentum et codicillos testator suam manum scripsit, validum est.

6) Leg. ab herede. 7) Incipit fol. 140. A. sita est. 9) Leg. proconsuli. 10) Incipit fol. 140. B. ptio est const. 23. C. VI. 23. Contextus est const. 24. C. ibidem.

11) Est initium const. 21, §. 2. C. VI. 23. 13) Inscriptio est const. 23. C. VI. 23. Contextus est const. 24. C. ibidem. 14) Pro testamenti Codex habet testasacramenti. 15) Leg. nunc. 16) Leg. sicut. 17) Codex nuncupatio. 18) Haec sunt prima const. 26. C. VI. 23. verba. 19) Codex dix. 20) Incipit fol. 141. A. 21) Haec lacuna in Codice notata non est. 22) Lege potius. 23) Codex ul habet pro vel. 24) Leg. coram. 25) Lege quod. 26) Cod. dix. 27) Leg. habet.

Lex 29. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 29. C. VI. 23.]

Testamentum et codicillos testator sua manu scripsit, validum est.

Lex 30. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 30. C. ibid.]

In testamentum si testes nom. heredi n. fecerint, invalidus sit testamentum, et, qui scripsit testamentum, falsarius plectatur.

Lex 31. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 31. C. ibid.]

Testator, dum inmutat testamentum et incidit²⁸⁾ linum, alium non occurrisset facere, si quoram²⁹⁾ testes ipsum vel alium heredem sibi esse dixerit, validum est.

Lex 32. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 32. C. ibid.]

In civitate et in castra septem testes scribunt testamentum, quinque cum signaculis et subscriptionem, que et deliberationem et nomen heredi cognoscant et iurati dicant.

TITULUS XXIV. De heredibus instituendi³⁰⁾ et que persone³¹⁾ heredes institui non possunt.

Lex 1. Impr. Titus Helius Antoninus aa. Antoniano.

[c. 1. C. VI. 24.]

Qui in³²⁾ exilio deportantur, testari non potest, ³³⁾ sed, cui ab intestato competit, succedit.

Lex 2. Impr. Anthoninus a. Cecilio.

[c. 2. C. ibid.]

In quantum pater tuus heres scriptus est, amplius capere non potest.

Lex 3. Impr. Alexander a. Vitali militi.

[c. 3. C. ibid.]

Qui suum servum fecit heredem, et substitutum illi constituere licuit.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Ulpio. [c. 4. C. ibid.]

Si quis ignorans quasi filium suum esse heredem sibi illum instituit, post cognitionem proci³⁴⁾ potest.

Lex 5. Idem a. Cassiano.

[c. 5. C. ibid.]

Non ideo minus uxor iurem³⁵⁾ heres esse videtur instituta, quod non uxor, sed afines³⁶⁾ testamento nominata est.

Lex 6. Impr. Philippus a. et Philippus c. Antonino.

[c. 6. C. ibid.]

Si maritus uxorem heredem fecit, debitum mariti satisfaciat.

Lex 7. Impr. Dioclit. et Maxim. aa. Zizonio.

[c. 7. C. VI. 24.]

Hominem peregrinum heredem sibi instituere ante filium suum non licet.

Lex 8. Idem a. et c. Adriano.

[c. 8. C. ibid.]

Collegas colleganti heres sine placito heres succedere non licet.

Lex 9. Idem a. et c. Iulie.

[c. 9. C. ibid.]

In extraneum testari licet.

Lex 10. Idem a. et c. Asclepiade. [c. 10. C. ibid.]

A se ipsum nullus herem scribere potest.

Lex 11. Impr. Theod. et Valentinianus aa. Herio pp.

[c. 11. C. ibid.]

Licet homini in alterius civitatis donare vel relinquere, quam vult rem.

Lex 12. Impr. Leo a. Herio pp. [c. 12. C. ibid.]

Heredi³⁷⁾ tatis vel legati seu fideicommissi aut donationis titulo domus aut annone civiles³⁸⁾ aut quolibet edificia vel mancipia ad ius inclite urbis vel alterius cuiuslibet civitatis pervenire possunt.

Lex 13. Impr. Iustinianus a. Moene pp.

[c. 13. C. ibid.]

Exercitas res³⁹⁾ testari licet, non de incertis, que solvuntur.

Lex 14. Impr. Iust. a. Ioh. pp.

[c. 14. C. ibid.]

Testator si unum nomen et alium nomem dictavit, invalidum est testamentum.

TITULUS XXV. De institutionibus et substitutionibus seu restitutionibus sub condatione facta⁴⁰⁾.

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus Alexandro.

[c. 1. C. VI. 25.]

Testamentus sub conditione factus servetur conditio.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Cassie. [c. 2. C. ibid.]

Qui conditione testamenti non adimplet, exheredatur.

Lex 3. Idem a. Maxentio et aliis. [c. 3. C. ibid.]

Si mater tua sub conditione emancipatione⁴¹⁾ heres fecit, valet.

Lex 4. Impr. Alexander a. Emilio.

[c. 4. C. ibid.]

Si res, que erant in potestate patris, testatus est, nihil⁴²⁾ est; in peregre profectus filias exheredari non potest.

28) Lege incidit. 29) Lege coram. 30) Lege instituendis. 31) Lege quae personae. 32) Codex qui et supra vocem sec. manus in imposuit. 33) Incipit fol. 141. B. 34) Lege proici. 35) Lege iure. 36) Lege affinis. 37) Incipit fol. 142. A. 38) Cod. civile. 39) Lege ex certis res. 40) Lege conditione factis. 41) Lege emancipationem. 42) Codex nihil.

Lex 5. Impr. Valerius et Gallius a. Maximo.
[c. 5. C. VI. 25.]

Sine ullo damno coniunctionem retinere potuisti; redigitur⁴³⁾ ad maritum, sciens hereditatem matris, etiamsi redieris, retentura⁴⁴⁾; quippe quam retinere⁴⁵⁾ scilicet, ⁴⁶⁾ prorsus ab eo non recessisset.

Lex 6. Impr. Iustinianus a. ad Senatum.
[c. 6. C. ibid.]

U⁴⁷⁾ quod⁴⁸⁾ inter ⁴⁹⁾ iustos liberos nactum⁴⁹⁾ est, hoc est⁵⁰⁾ inter naturales filios extendatur. Que omnia in legati vel fideicommissi specialiter locum habere⁵¹⁾ sancimus.

Lex 7. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 7. C. ibid.]

Si testator iussit ⁵²⁾ si hoc factum fuerit, ⁵³⁾ ha-beat⁵²⁾ hoc⁵³⁾; et ipsum vivente conditio facta est, quod deliberavit⁵⁴⁾ adimpletur.

Lex 8. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 8. C. ibid.]

Quis in conditione testamentum adiet, legata persolvat.

Lex 9. Impr. Iust. a. Ioh. pp. [c. 9. C. ibid.]

Quidam uxorem pregnantem heredem fecit reliquid⁵⁵⁾, etsi postumus natus fuerit, cum ipso heres sit, natus est et puer mortuus est, matri fecit lucrum successionis.

TITULUS XXVI. De inpuerum⁵⁴⁾ et de aliis substitutionibus.

Lex 1. Impr. Titus Helius Antoninus a. Secundo.
[c. 1. C. VI. 26.]

Qui testamento fecit duo heredes et invicem sibi substitutus, plenum ius est.

Lex 2. Impr. Severus et Antoninus aa. Afronime.⁵⁵⁾ [c. 2. C. ibid.]

In testamento qui filio suo herem fecit, et substituto illi fecit, valet sic tamen, si pupillus fuerit mortuus non maior.

Lex 3. Impr. Alexander a. Achille.
[c. 3. C. ibid.]

Quamvis non per testamentum heres noluisti succedere, sed ab intestato successisti, omnem actionem, ⁵⁶⁾ quam⁵⁶⁾ contra testatorem habuisti⁵⁷⁾, ammisisti.⁵⁸⁾

Lex 4. Idem a. Firmo. [c. 4. C. ibid.]

Testator iussit: si filius eius puer moriatur, heres illi certa persona fiat, et puer⁵⁹⁾ mortuus est, successio illi debetur.

Lex 5. Dioclitianus et Maximianus aa. Adriano.
[c. 5. C. VI. 26.]

Qui filio legitime etatis fecit substitutum, nihil⁶⁰⁾ est.

Lex 6. Idem a. et c. Quintiano. [c. 6. C. ibid.]

Qui plures fecit heredes, qui iniuste factus est, repellitur et alii proficit, quia filius minus de Falcidia habere⁶¹⁾ non potest.

Lex 7. Idem a. et c. Feliciano. [c. 7. C. ibid.]

Superstite patre filia maritata intra decem et septem annis condito testamento in aliquo pater illum non excludet.

Lex 8. Idem a. et c. Petronie. [c. 8. C. ibid.]

Si miles reliquid⁶²⁾ uxorem et filio fecit heredem cui instituit alios substituto, si super pubertatis annos mortuus est, mater excludet substitutos.

Lex 9. Impr. Iustinianus a. Moene pp.
[c. 9. C. ibid.]

Ut non fiat talis testamentus.

Lex 10. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 10. C. ibid.]

Qui duos filios parvos sibi instituit heredes, ut⁶³⁾ impuberes ambo moriantur, alius illi succedat, si unus mortuus est, frater excludit substituto.

Lex 11. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 11. C. ibid.]

Qui duos filios parvulos habet⁶⁴⁾, heredes instituit, ut, si puberes mortui fuerint, duo illi succedant.

TITULUS XXVII. De necessariis et servis heredibus instituendis vel substituendis.

Lex 1. Impr. Pertinax a. Lucretio.
[c. 2. C. VI. 27.]

Si servum⁶⁵⁾ suum heredem fecit, qui creditoris obligatus pignoris⁶⁶⁾ erat, testamentus solvitur propter creditores.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Aufidio.
[c. 1. C. ibid.]

Qui servum suum sub nomen libertatis heredem scripsit, validum est.

Lex 3. Idem a. et c. Felici. [c. 3. C. ibid.]

Qui ancillam pupilli sui uxorem sibi fecit, pupillus illa retollit lucra facultatem.

Lex 4. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.
[c. 4. C. ibid.]

Si tutor pupillo herem fecit ut post obitum eius servum pupilli libertet, heres succedat in hoc si adierit hereditatem, conditio valet servo.

43) Leg. redigitur. 44) Leg. retenturam. 45) Leg. retinere. 46) Vox si interponenda est. 47) Cod. qd. 48) Incipit fol. 142. B. 49) Leg. sanctum. 50) Lege hoc et. 51) Cod. abere. 52) Cod. abeat. 53) Lege reliquit. 54) Lege impuberum. 55) Littera A ex praecedentibus male adhaesit. 56) Pro quam Cod. q. habet. 57) Cod. abuisti. 58) Leg. amissisti. 59) Incipit fol. 143. A. 60) Codex nichil. 61) Cod. abere. 62) Leg. reliquit. 63) Lege ut si. 64) Cod. abet. 65) Incipit fol. 143. B. 66) Lege creditori obligatus pignori.

Lex 5. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 5. C. VI. 27.]

Qui servum suum herem instituit, liber est et heres; vel ⁶⁷⁾ illum substitutum filium suum ⁶⁸⁾ scripsit, ex eo liber effectus est.

Lex 6. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 6. C. ibid.]

Servus a domino institutus heres fuerit, liber effectus est et heres. In ea lege abet ⁶⁹⁾: Libertus, si conditione ⁷⁰⁾ non adimplevit, in servitio redigitur.

TITULUS XXVIII. De liberis preteritis ⁷¹⁾ vel exheredatis. ⁷²⁾

Lex 1. Impr. Antoninus a. Favio. [c. 1. C. VI. 28.]

Qui unum ex filiis per testamentum exheredavit, heres cum fratribus succedet.

Lex 2. Impr. Alexander a. Eraclide.

[c. 2. C. ibid.]

Si avus tuus, condito testamento, patruo suo et novercam heredem instituit, si non exheredavit, defuncto avo tuo heres succedis.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 3. C. ibid.]

Pater ⁷³⁾ si per testamentum filio exheredavit, firmum est.

Lex 4. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 4. C. ibid.]

Non licet ab intestato alter ⁷⁴⁾ succedere masculo, quam femine, et postumus equum succedant et in exheredatione similiter graventur.

TITULUS XXIX. De postumis heredibus instituendis vel exheredandis preteritis. ⁷⁵⁾

Lex 1. Impr. Anthoninus a. Uritiano.

[c. 1. C. VI. 29.]

Post facto testamento postumus natus est, de quod ⁷⁶⁾ in testamentum nulla est mentio, solvitur testamentum et nihil ⁷⁷⁾ per eum aliquid succedit, sed ab intestato omnes.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Sotherico.

[c. 2. C. ibid.]

Aborsum ⁷⁸⁾ uxoris testamentum non solvet, sed postumus.

Lex 3. Iust. a. Iuliano pp.

[c. 3. C. ibid.]

Si postumus natus est, et mox mortuus est, solvet testamentum patris, in quo non fuit nominatus.

Lex 4. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 4. C. ibid.]

Post obitum testatoris intra decem menses natus est, secundum voluntatem testatoris, firmum est.

TITULUS XXX. De iure deliberandi et de adeunda vel adquirenda hereditate.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Titisiae.

[c. 1. C. VI. 30.]

Filius emancipatus ab intestatus heres succedit, nec servo defuncta manumittit.

Lex 2. Impr. Alexander Florentio militi.

[c. 2. C. ibid.]

Si filius debito patris solsit, pro portione hereditatis ⁸⁰⁾ reputetur.

Lex 3. Impr. Gordianus a. Florentino militi.

[c. 3. C. ibid.]

Si nepus ⁸¹⁾ tuus a patre suo heres institutus est et mortuus est, vel si heres succedis, intra constitutum tempus non neglegas.

Lex 4. Impr. Decius a. Athenaidi. [c. 4. C. ibid.]

Si filiofamilias hereditas ab alio relicta est, pater studere debet.

Lex 5. Impr. Valerianus et Galienus aa. Paulo.

[c. 5. C. ibid.]

Quae ⁸²⁾ pupilla ⁸³⁾ relicta sunt, cum voluntate ei totum adire debet.

Lex 6. Impr. Dioclit. et Max. aa. Filippe.

[c. 6. C. ibid.]

Si avus tuus patri tuo duas uncias reliquit ⁸⁴⁾, et ille tibi eas testavit, exigere ea potes.

Lex 7. Idem a. et c. Eusebio. [c. 7. C. ibid.]

Cui relicta est substantia, priusquam adiret, mortuus est, posteri eius adire non potent.

Lex 8. Idem a. et c. Claudio. [c. 8. C. ibid.]

Si filius ignorans si tardius adierit substantia ⁸⁵⁾ patris, annositas illum non excludit.

Lex 9. Idem a. et c. Platoni. [c. 9. C. ibid.]

Adultus relicta sibi a curatore substantia ⁸⁶⁾ tardius occupavit, anni illum non excludent.

Lex 10. Idem a. et c. Savine. [c. 10. C. ibid.]

Si legitima etate facultatem patris capuisti, a creditoribus te excusare non potest.

Lex 11. Idem a. et c. Philumine. [c. 11. C. ibid.]

Si substantiam patris renuntiasti, servum eius libertare non potuisti.

Lex 12. Idem a. et c. Antonino. [c. 12. C. ibid.]

Si puer adiet facultatem, heres invenitur. ⁸⁷⁾

Lex 13. Idem a. et c. Archipolidi. [c. 13. C. ibid.]

67) Lege vel, si. 68) Lege filio suo. 69) Lege habet. 70) Lege conditionem. 71) Leg. praeteritis. 72) Codex exheredatis. 73) Incipit fol. 144. A. 74) Pro alter legendum aliter. 75) Lege praeteritis. 76) Lege quo. 77) Cod. nichil. 78) Fortasse abortus. 80) Incipit fol. 144. B. 81) Lege nepos. 82) Pro quae Cod. q' habet. 83) Leg. fortasse pupillo. 84) Leg. reliquit. 85) Lege substantiam. 86) Leg. substantia. 87) Incipit fol. 145. A.

* Qui suo heredi dimisit substantiam, adire potest.

Lex 14. Idem a. et c. Flaviae. [c. 14. C. VI. 30.]

Sororis tue facultatem adibisti, ad⁸⁸⁾ iniustos detentatores reliqua exigere potis.

*Lex 15. Impr. Constantinus a. ad Leontium comitem ordinarium.*⁸⁹⁾ [c. 15. C. ibid.]

* Priusquam pater det filio facultatem, ipse adire non potest.

Lex 16. Impr. Archadius et Honorius aa. Hennodio. [c. 16. C. ibid.]

Nullus compellitur aliquid acquirere.

Lex 17. Impr. Theod. a. Anthemio pp. [c. 17. C. ibid.]

* Scripulos⁹⁰⁾ a sollicitudo patre agere licet.

Lex 18. Impr. Theod. et Valentinianus aa. ad Senatum. [c. 18. C. ibid.]

Infantes annorum septem ab aliquo hereditas relicta est, pater vel avus exigere debet ipso vivente, vel mortuo a tutoribus⁹¹⁾, falcata demissa relicta⁹²⁾.

Lex 19. Iust. a. Demostheni pp. [c. 19. C. ibid.]

Cui hereditas per testamentum vel ab intestato competit, intra anno adire debet, et si non adibit, ammisit illa⁹³⁾ et ipse, et heres eius. Hoc non dicit de filio et nepotibus.

Lex 20. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 20. C. ibid.]

Non fiat invitus homini hereditatem vel substitutionem adire vel repudiare.

Lex 21. Iust. a. Ioh. pp. [c. 21. C. ibid.]

* Si quis liberum instituit sibi heredem vel post obitum eius servum, testatori⁹⁴⁾ succedat. Quodsi heres noluit adire, servus succedit.

Lex 22. Impr. Iust. a. ad Senatum. [c. 22. C. ibid.]

Si mulier absque inventaneo occupavit substantiam, a creditoribus non absolvitur. Intra tres annos aut renuntiet hereditatem. Inventaneus intra XXX dies fiat, et intra sexaginta alios proficiatur⁹⁵⁾ per tabularium, in quo et heres subscribat et testes. Si heres absens sit, intra anno inventaneus fiat per heredem aut per procuratorem eius. Si plus relictum est legati, quam heredi, primitus heredi tres uncias salventur. Creditoribus non amplius reddis, preterquam substantiam adisti, simul et legatariis veniant, et si a creditores substantia comparavit, alii creditores non contra emptores ha-

beat⁹⁶⁾ actionem. Reputetur in quod⁹⁷⁾ expensum est in funus et inventario et reservationem⁹⁸⁾ testamenti vel in alias causas. In ea lege abet⁹⁹⁾ ad locum: sine periculo habeant¹⁾ et leges Falcidae. Ipsa verba sunt. Item in ea lege verba ipsa: Rerum hereditariarum expendent et si qua cumq; causa abet heres vel legatarii contra defuncto proponant cum creditoribus. Nam de fraude substantiae per examinatione servorum a per sacramentum heredi cognoscatur. Fraus inventa dupplo reddatur.

TITULUS XXXI. De repudianda vel abstinenda hereditate.²⁾

Lex 1. Impr. Antoninus a. Muciano. [c. 1. C. VI. 31.]

Filius, qui non hereditario nom. tenet facultatem, sed pro custodia aut inquilinus, debitum patris non compellitur reddere.

Lex 2. Impr. idem a. Severo. [c. 2. C. ibid.]

Si res patris ex inventionem creditoris tenet³⁾, debitum paternum non exigeris.

Lex 3. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Theodatio. [c. 3. C. ibid.]

Si pactuasti hereditatem futuram te n. petere, repeti non potis.

Lex 4. Idem a. et c. Modestino. [c. 4. C. ibid.]

Qui legitimam etatem repudiavit, hereditatem adire non potest.

Lex 5. Idem a. et c. Claudio. [c. 5. C. ibid.]

Pupillus sine tutore hereditate repudiavit, nihil⁴⁾ est.

Lex 6. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 6. C. ibid.]

* Filius impleta etate post mortem patris intra tres annos repudiet hereditatem et quarto anno, si vult, adibi scilicet⁵⁾.

TITULUS XXXII. Quemammodum⁶⁾ aperiantur testamenta et inspiciantur et describantur.

Lex 1. Impr. Alexand. a. Proculi. [c. 1. C. VI. 32.]

Testamentum publice reseretur.

Lex 2. Impr. Valentinianus et Gaienus aa. Alexandro. [c. 2. C. ibid.]

Testamento defuncti coram testibus tradi in publico recensetur.

Lex 3. Impr. Dioclit. et Max. aa. Aristotheli. [c. 3. C. ibid.]

Reseratio testamenti absque die et consule invalidum est.

88) Leg. fortasse ab. 89) Pro ordinarius vulgo habetur *Orientis*. Itaque prava sigli interpretatio in causa videtur fuisse, quare *ordinarius* exierit. 90) Haec vox ex male intellecta voce *scrupulosam* exiisse videtur. 91) Lege tutores eius. 92) Crediderim sane haec esse interpretationis loco. Pro *utata* arbitror legendum esse *decoluta*, quae quidem vox plus semel in const. 18. C. VI. 30. occurrit. 93) Lege *amisit illam*. 94) Incipit fol. 145. B. 95) Leg. *perficiatur*. 96) Cod. *abet*. 97) Leg. *id quod*. 98) Leg. *reservationem*. 99) Leg. *habet*. 1) Cod. *abeant*. 2) *In-* *validum* est. 3) Leg. *tenes*. 4) Codex *nichil*. 5) Arbitror legendum esse *adire licet*. 6) Leg. *quemadmodum*.

Lex 4. Impr. Grat., Valentinianus et Theod. aaa.
ad Spermium pp. [c. 4. C. VI. 32.]
Testamenta publice reserentur.

TITULUS XXXIII. De edicto Divi Adriani tollendo et quem ammodum⁷⁾ scriptus heres in possessionem mittatur.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Lucillo.
[c. 1. C. VI. 33.]

Prius heres in facultate mittatur, et post substitutus.

Lex 2. Impr. Alexander a. Eustatio.
[c. 2. C. ibid.]

Si quis se dicit competere facultatem, prius heres in facultate ingrediatur.

Lex 3. Impr. Iustin. a. Iuliano pp.
[c. 3. C. ibid.]

Testamento sine querella⁸⁾ oblato in iudicio intromittitur heres in facultate, et sic causiticus litigant. Heres si rem adquisitam dicitur alienam decem vel viginti annis possederit, non inquietur⁹⁾.

TITULUS XXXIV. Si quis aliquem testare prohibuerit¹⁰⁾ vel coegerit.

Lex 1. Impr. Alexander a. Severe.
[c. 1. C. VI. 34.]

Testare hominem qui invitatus facit, crimen admisit.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. Nicagore.
[c. 2. C. ibid.]

Etsi quis impedit testatori, ut non indignas personas heres scribentur, nihil¹¹⁾ nocent.

Lex 3.¹²⁾ Idem a. et c. Eutychidi.
[c. 3. C. ibid.]

Qui uxori suae dicit, ut in ipso testetur, criminis non est.

TITULUS XXXV. De his, quibus ut indignis auferuntur et ad Senatusconsultum Silianum¹³⁾.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus a. Celeri.
[c. 1. C. VI. 35.]

Qui iniuste facultate defuncti occupavit, cum fructibus cogatur reddere.

Lex 2. Idem a. Vero.
[c. 2. C. ibid.]

Qui liberam personam puellam habet¹⁴⁾ in domo administrandum.

Lex 3. Impr. Alexander a. Antiochiano.
[c. 3. C. ibid.]

Cui competit successio, non requirit mortem auctoris, qui ad¹⁵⁾ servis occisus est, fiscus succedit defuncto.

Lex 4. Idem a. Filomono.
[c. 4. C. VI. 35.]

Per epistulas et codicillos heres non fiat.

Lex 5. Idem a. Tyranno.
[c. 5. C. ibid.]

Quamvis indignus est heres adire hereditate, quia sepultura defuncti non adimplevit, tamen remittatur illi.

Lex 6. Idem a. Venusto et Clementino.
[c. 6. C. ibid.]

Minor etati si offudit interdicendo, testari voluit, remittitur illi.

Lex 7. Idem a. Vitaliae.
[c. 7. C. ibid.]

Siquis non potuit obicere¹⁶⁾ heredi culpas exheredationis, ab intestato succedit.

Lex 8. Impr. Gordianus a. Tatiae.
[c. 8. C. ibid.]

Non exsimilis exheredandi his, quem non occursit testator accusare, sicut illum, quem exheredavit.

Lex 9. Impr. Dioclit. et Max. aa. Heliane.
[c. 9. C. ibid.]

Qui mortem auctori sui non requirit, nec heres illi esse potest. Clam occulte interpretatus¹⁷⁾.

Lex 10. Idem a. Silviane.
[c. 10. C. ibid.]

Si mortem propinquus vindicasti, heres inveniris.

Lex 11. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 11. C. ibid.]

Hereditatibus et in legatis et in fideicommissis maxime in libertatibus.

Lex 12. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 12. C. ibid.]

Servum non licet in crimine domini¹⁸⁾ sui credi, nisi sub examinatione. Nam servus si cognoverit domino¹⁹⁾ suo insidiari, manibus ut occidatur, et non defenderit²⁰⁾ et mortuus fuerit, ipse servus occidatur.

TITULUS XXXVI. De codicillis.

Lex 1. Impr. Alexander a. Mocimo et aliis.
[c. 1. C. VI. 36.]

Rumpitur testamentum, qui post unum²¹⁾ pretermisit codicelli invalidi sint. Nam, quae²²⁾ praetermissa sunt, addicta fuerint per codicillos, valet.

Lex 2. Impr. Philippus a. et Philippus c. Asclepiodote.
[c. 2. C. ibid.]

Per codicillos testamentus non abstollitur, sed addi per codicillos licet.

⁷⁾ Leg. quemadmodum. Incipit fol. 146. B. ⁸⁾ Codex q.rella. ⁹⁾ Lege non inquietetur. ¹⁰⁾ Leg. prohibuerit. ¹¹⁾ Codex nichil. ¹²⁾ Cod. Lex IV. habet. ¹³⁾ Lege SC. Silianum. ¹⁴⁾ Codex abet. ¹⁵⁾ Lege a. Incipit fol. 147. A. ¹⁶⁾ Lege obicere. ¹⁷⁾ Leg. interpretatus. ¹⁸⁾ Codex dni. ¹⁹⁾ Codex ano. ²⁰⁾ Incipit fol. 147. B. ²¹⁾ Lege postumum. ²²⁾ Pro quae in Codice q: est.

Lex 3. Impr. Dioclit. et Max. aa. Lachynto et aliis. [c. 3. C. VI. 36.]

Duo codicelli facti, novissimus valeat.

Lex 4. Idem a. et c. Stratonico. [c. 4. C. ibid.]
Codicelli absque testamentum invalidi sunt.

Lex 5. Idem a. et c. Demostheni. [c. 5. C. ibid.]
Post testamento, quod per codicellos firmavit, valet.

Lex 6. Idem a. et c. Flaviae. [c. 6. C. ibid.]
Codicello invito invitatus factus invalidum est.

Lex 7. Impr. Constantinus a. ad Maximum pp. [c. 7. C. ibid.]

Per codicellos addere in testamentum et substitutum facere licet.

Lex 8. Impr. Theod. a. Asclapiodoto pp. [c. 8. C. ibid.]

Qui pro sua successione contra testamentum vel nuncupationem aget, legatariis non impediunt, si testamentus perfectus esse. *In alia lege abet*²³⁾: Scriptus heres fuerit vel nuncupatus; novissimus testamentus non legibus factum si tamen²⁵⁾ habuerit²⁶⁾ pro codicellos, valet. *Item, in ea lege verba abet ad locum, ubi dicit*: Sponte voluerit ad fideicommissum, nuncupatio vel codicelli per quinque testes valet.

TITULUS XXXVII. De legatis.

*Lex 1. Impr. Antoninus a. Opius liberti Sextiliae.*²⁷⁾ [c. 1. C. VI. 37.]

Si apud heredem moratus est, vestimenta et alimenta, si testator iussit illi dare, non reputat.

*Lex 2. Impr. Severus et Antoninus a. Sabiniano.*²⁸⁾ [c. 2. C. ibid.]

Si heres totam facultatem vendidit, et que legatis relicta sunt, venditor ab emptore exigit et legati restituatur.

Lex 3. Idem aa. Victorino. [c. 3. C. ibid.]

Producto testamento si testator easdem res pignus posuit, ab here²⁹⁾ exigantur et legatis detur.³⁰⁾

Lex 4. Impr. Antoninus a. Sulpicio. [c. 4. C. ibid.]

Servi³¹⁾ testamentum dominorum³²⁾ non data libertate legatum seu fideicommissum non valet, nec convalescere potest, licet post mortem testatoris libertatem aliqua ratione consecutus.³³⁾

*Lex 5. Idem a. Iulio.*³⁴⁾ [c. 5. C. ibid.]

[5] Legatariis ne ad iudicium n. e. provocari. *H non est*

*Lex 6. Idem a. Faustino.*³⁵⁾ [c. 6. C. VI. 37.]

[6] Legatario si per codicellos substituto illi fecit, nihil³⁶⁾ est.

*Lex 7. Idem a. Demitrio.*³⁷⁾ [c. 7. C. ibid.]

[7] Fundum, quem pater fratribus³⁸⁾ dedit, tibi legavit, et a te queritur.³⁹⁾

*Lex 8. Impr. Alexander a. Antiocho.*⁴⁰⁾ [c. 8. C. ibid.]

Tutor sacramentum non prestat⁴¹⁾, si a patre constitutus est, et, que illi legata relicta sunt, exigit, et a tutela non repellitur.

*Lex 9. Idem a. Ingenne.*⁴²⁾ [c. 9. C. ibid.]

Si accusatus testamentus falsus legata persolvere, accepto fideiussore, si ita claruerit, restituatur.⁴³⁾ [c. 10. C. ibid.]

*Lex 10. Idem a. Albiniano.*⁴⁴⁾ [c. 10. C. ibid.]

Legata relicta res alienas credens suas esse, ab herede adimpletur.

*Lex 11. Idem a. Muciano.*⁴⁵⁾ [c. 11. C. ibid.]

Que tibi relicta sunt, postea in dote data sunt tibi, tacebis.

*Lex 12. Impr. Dioclit. et Max. aa. Severo.*⁴⁶⁾ [c. 12. C. ibid.]

Si legatum, quam iussit testator a matre filia accipere, si ipsa filia non est heres matri, legatis exigi potest.

*Lex 13. Idem a. et c. Tatiano.*⁴⁷⁾ [c. 13. C. ibid.]

[13] Testari^{47b)} non licet iubere heredi, ut de suo solvat legata.

*Lex 14. Idem a. et c. Terentio.*⁴⁸⁾ [c. 14. C. ibid.]

Testatorem legata non exiguntur, sed post eius obitum.

*Lex 15. Idem a. et c. Scyllae.*⁴⁹⁾ [c. 15. C. ibid.]

Si testator significet nemini debere et post debitus claruerit, redditur; et, quod remanserit, salva Falcidia heredi, tunc libertas et legata solvatur.

*Lex 16. Idem a. et c. Euticiano.*⁵⁰⁾ [c. 16. C. ibid.]

[16] Si creditor debitori suo pignus eius legatario non ab herede precipiet, exigitur.

*Lex 17. Idem a. et c. Iustino.*⁵¹⁾ [c. 17. C. ibid.]

Relicta legata exigi licet a libertis et ingenuis.

23) Lege habet. 25) Codex tam. 26) Codex abuerit. 27) Arbitror legendum esse: impr. Antoninus Pius a. libertis Sextiliae. 28) Incipit fol. 148. A. 29) Lege herede. 30) Leg. dentur. 31) Leg. servis. 32) Codex dno. 33) Lege consecuti sint. 34) Inscriptio est const. 6. C. VI. 37. 35) Inscriptio est const. 7. C. VI. 37. 36) Codex nichil. 37) Inscriptio est const. 8. C. ibid. 38) Lege suis. 39) Lege queritur. 40) Inscriptio est const. 9. C. ibid. 41) Lege praestat. 42) Leg. Ingenue. Est inscriptio const. 10. C. VI. 37. 43) Incipit fol. 148. B. 44) Inscriptio est const. 11. C. ibid. 45) Pars inscriptionis est const. 12. C. ibid. 46) Inscriptio est const. 13. C. VI. 37. 47) Inscriptio est const. 14. C. ibid. 47b) Leg. testatori. 48) Inscriptio est const. 15. C. ibid. Verba constitutionis quo pertineant, non liquet. 49) Inscriptio est const. 16. C. ibid. 50) Inscriptio est const. 17. C. ibid. 51) Inscriptio est const. 18. C. ibid.

Lex 18. Idem a. et c. Niconi. ⁵²⁾ [c. 18. C. VI. 37.]

[18] Legata non cum iniuria exiguntur per procuratorem, sed per se.

Lex 19. Idem a. et c. Euticiano. ⁵³⁾ [c. 19. C. ibid.]

[19] Successio vel legata mox post defunctum consequatur.

Lex 20. Impr. Constantinus a. ad populum. ⁵⁴⁾ [c. 21. C. ibid.]

Inter herede et legatario causatio non oriatur.

Lex 21. Impr. Iustinianus a. Moene pp. [c. 22. C. ibid.]

Legata, que singulis annis testator dari iussit, persolvuntur ab heredibus et pro heredibus eius.

Lex 22. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 23. C. ibid.]

Siquis antea totam possibilitatem cuidam donavit, liceat exinde per testamentum tertiam partem deliberare in alio. *In ea lege abet* ⁵⁵⁾ *verba hec ad locum dicit, ubi huiusmodi igitur dicit:* Si antea cuidam res fuerat conlocata et postea in ipso et alio eadem rem per testamentum in senis unciis reliquit ⁵⁶⁾, conservetur testatori voluntas.

Lex 23. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 24. C. ibid.]

Qui filio suo exheredavit et legato illi reliquit ⁵⁷⁾, et substituto illi constituit, substitutus repellitur.

Lex 24. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. ⁵⁸⁾ [c. 25. et 26. C. ibid.]

Cui legatum relictum est, si testamentum celavit, transigere. Quodsi testator iussit, ut post aliquos tempus mortis sue consequatur legata, heredes dent fideiussore de conservandis rebus.

Lex 25. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. ⁵⁹⁾ [c. 26. C. ibid.]

Legatario vel fideicommissario cautionem in personam heredes exponere post transactum tempus.

TITULUS XXXVIII. ⁶⁰⁾ De verborum rerum ⁶¹⁾ significatione.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Antipatro. [c. 1. C. VI. 38.]

Qui fundum vendidit, oleum, quem ibi habuit ⁶²⁾, non tenetur. Nam sibi ad expensas ibi habuit ⁶³⁾. Legatarius legatario eas relinqui *qui licet*.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. et cc. Trifino. [c. 2. C. ibid.]

Fundum si donatus fuerit cum omnia ⁶⁴⁾ ibidem pertinentes, capiuntur, simul et movilia ⁶⁵⁾ seseque moventibus.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 3. C. VI. 38.]

Sancimus cautionem nomine vel in grecis vel in latinis verbis scriptum fuerit. Nisi enim generaliter de satisfactione vel fideiussionem *specialiter* sit nominatum, cautionem vel cautela velut *per* iam minimissime fideiussionem, sed in nullam promissionem significari. *Dat. Kl. Martias pc. Lampadio et Orestes.*

Lex 4. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 4. C. ibid.]

In testamentum liceat heredem instituere legata quod voluerit solvi et libertatem dari et tutorem instituere.

Lex 5. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 5. C. ibid.]

Liceat parentibus filios et nora et genero instituere et libertatem et legata ab eos dari, non autem filii patrem filii vel matrem legati relinquant.

TITULUS XXXIX. Si ommissa ⁶⁶⁾ sit causa testamenti. ⁶⁷⁾ [c. 1. C. VI. 39.]

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus aa. Ianuariæ. [c. 1. C. VI. 39.]

Si in fraudem legatorum ad substituto heres substituto transtulit dari vendendum est.

Lex 2. Impr. Philippus a. et Philippus c. Victorie. [c. 2. C. ibid.]

In quem factus est testamentus, si noluit adhire ⁶⁸⁾ et alios propinquos ab intestato adiente, non solvet legata nec libertatem prestant.

Lex 3. Impr. Dioclit. et Max. aa. et cc. Prospici. [c. 3. C. ibid.]

Si patri tuo relicta est facultas, sed ille non adhiet, set post obitum eius vos adistis, legata persolvitis.

TITULUS XL. De indicta viduitate et de lege Iulia Miscella tollenda.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Bono. [c. 1. C. VI. 40.]

Si maritus uxoris legatum reliquit ⁷⁰⁾, si ad secundas nuptias non migrare ⁷¹⁾, legatum habere ⁷²⁾ vult.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 2. C. ibid.]

Non liceat maritum uxorem suam ad sacramentum tenere vel per testamentum, ut maritum non

52) Inscriptio est const. 19. C. ibidem. 53) Inscriptio est const. 20. C. ibidem. 54) Incipit fol. 149. A. 55) Leg. habet. 56) Leg. reliquit. 57) Leg. reliquit. 58) Haec constitutio ex duabus conflata est, hoc est, const. 25. et 26. C. VI. 37. 59) Haec constitutio aliqua verba const. 26. C. VI. 37. continet, verum illa vel maxime corrupta. 60) Incipit fol. 149. B. 61) Leg. et rerum. 62) Cod. abuit. 63) Cod. abuit. 64) Pro omnia Codex habet omnia. 65) Leg. mobilia. 66) Leg. ommissa. 67) Incipit fol. 150. A. 68) Lege adire. 69) 70) Leg. reliquit. 71) Leg. migraret. 72) Codex abere.

ducat, nec filios faciat, aut nihil⁷³⁾ substantiam eius habeat⁷⁴⁾, invalidum est.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 3. C. VI. 40.]

Maritus et uxor testati fuerint, ut, si superstites ad secundas migraverit nuptias, nihil⁷⁵⁾ de eius substantia consequatur, nihil⁷⁶⁾ est, sed migret ad nuptias et omnia habeat⁷⁷⁾ secundum testamentum.

TITULUS XLI. De his, qui poene⁷⁸⁾ nomine in testamento vel codicillis⁷⁹⁾ relinquuntur.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Moene pp. [c. un. C. VI. 41.]

Precipien⁸⁰⁾ tes⁸¹⁾ nullum valere dicendum poene⁸¹⁾ nomine quodam esse relictam vel adeptam.

TITULUS XLII. De fideicommissis.

Lex 1. Impr. Anthoninus a. Demitrio. [c. 1. C. VI. 42.]

Si filius petit patrem alimenta et indumenta, ut eas postea redderet, exigitur.

Lex 2. Idem a. Eupatrio. [c. 2. C. ibid.]

Si legata ab herede soluta sunt, sine causa pro herede eius pulsantur.

Lex 3. Idem a. Rufino. [c. 3. C. ibid.]

Liberta intestata sine filiis decessit, heres succedit manumissor.

Lex 4. Impr. Alexander a. Victorino. [c. 4. C. ibid.]

Si voluntatem defuncti adimplisti, que⁸²⁾ egisti, firma sunt.

Lex 5. Idem a. et c. Regine. [c. 5. C. ibid.]

Si fratri tuo non es relictus substitutus a defuncto, successisset, que legata reliquid^{82b)}, consequeris.

Lex 6. Idem a. Nilo. [c. 6. C. ibid.]

Si testator res oblegatas⁸³⁾ legatarii reliquid⁸⁴⁾, heres colligat et tradat aut pretium⁸⁵⁾ eius det.

Lex 7. Idem a. Septimo. [c. 7. C. ibid.]

Propter deliberationem testatoris intentio est, iudex prevideat.

Lex 8. Idem a. Marcello. [c. 8. C. ibid.]

Liberto quae⁸⁶⁾ dimissa sunt⁸⁷⁾, exigit.

Lex 9. Impr. Gordianus a. Paulinae. [c. 9. C. ibid.]

Cui nihil⁸⁸⁾ relictum est, nec ipse ex ea hereditate alii relinquere potest.

Lex 10. Idem a. Firmo. [c. 10. C. VI. 42.]

Qui dixit: *rolo hec fieri*, etsi non est perfectum, si sana mente⁸⁹⁾ hoc dixit⁹⁰⁾, valet.

Lex 11. Idem a. Appiano. [c. 11. C. ibid.]

Quotiens res venditur⁹¹⁾ ab alio, si his⁹²⁾, cuius fuit, consensit, evelli non potest ab eo, cuius fuit.

Lex 12. Impr. Philippus a. et Philippus c. Rufine. [c. 12. C. ibid.]

Hereditatem paternam a fratribus compellitur refundere, per testamentum patris, retinet sibi *Falcidia*.

Lex 13. Idem a. et c. Simpronio. [c. 13. C. ibid.]

Substitutus legata non solvit, sed heres.

Lex 14. Impr. Valerius et Galienus a. Falconi. [c. 14. C. ibid.]

Duodecim annorum frater tuus *peandum* iussit legatum dare; si tu heres successisti, persolvit legata.

Lex 15. Idem a. et c. Philograti. [c. 15. C. ibid.]

Frater tuus de tua portione indivisa testare non potuit, set de sua.

Lex 16. Impr. Carus, Carinus, Numerius aaa. et c. Hysidore. [c. 16. C. ibid.]

Heres legata post omnimodo adempta hereditate persolvat.

Lex 17. Impr. Dioclit. et Max. aa. et cc. Fortunato. [c. 17. C. ibid.]

Si testator deliberavit, quomodo reddatur creditorum debitus, adiacet heredi, perscrutare, si vellet accidere.

Lex 18. ...⁹³⁾ et c. Pollausto. [c. 18. C. ibid.]

Defunctus invitus, cui aliquid cessit vel iussit, invalidum est.

Lex 19. Idem a. et c. Iuliano. [c. 20. C. ibid.]

Etiam a pupillorum tutoribus velut ab ipsis relictis fideicommissa debentur.

Lex 21. Idem a. et c. Tiberio. [c. 21. C. ibid.]

Si heres patri tuo est legata, quem ille habuit⁹⁴⁾, dare, tu persolvit.⁹⁵⁾

Lex 22. Idem a. et c. Planciano. [c. 22. C. ibid.]

Per epistulam vel parve scriptum vel in verbo legata relinquuntur, adhibiti⁹⁶⁾ testes.

Lex 23. Idem a. et c. Stratonico. [c. 23. C. ibid.]

Si sollemnitas⁹⁷⁾ non est facta, adibisti⁹⁸⁾ hereditatem, legata persolvere non cogaris.

Lex 24. Idem a. et c. Menestrato. [c. 24. C. ibid.]

73) Cod. nichil. 74) Cod. abeat. 75) Cod. nichil. 76) Cod. nichil. 77) Cod. om̄a abeat. 78) Leg. quae poenae. 79) Leg. codicillis. 80) Incipit fol. 150. B. 81) Leg. poenae. 82) Leg. quae. 82b) Leg. reliquit. 83) Leg. obligatas. 84) Leg. reliquit. 85) Cod. ptium. 86) Pro quae Codex q: habet. 87) Pro sunt Codex s: habet. 88) Cod. nichil. 89) Codex m̄te habet pro mente. 90) Cod. dix. 91) Incipit fol. 151. A. 92) Leg. is. 93) Haec lacuna in Codice notata non est. 94) Cod. abuit. 95) Incipit fol. 151. B. 96) Cod. adibiti. 97) Ad hanc vocem secunda manus ad marginem adnotat legitima. 98) Leg. adivisti.

Heres non tradit legatariis documenta possessiones, quae illi relictae sunt, sed cautionem facit, ut, quando necessaria fuerit, manifestet illas.

Lex 25. Idem a. Iulianae. [c. 25. C. VI. 42.]

Ad heredes res proprias fideicommisso relinqui debent.

Lex 26. Idem a. et c. Gaio. [c. 26. C. ibid.]

Legata repudiasti, adhire non potis; si pater tuus pro te eas repudiavit, non te nocebit.

Lex 27. Idem a. et c. Olympiade. [c. 27. C. ibid.]

Heres si substantia repudiavit, legata dari non compellitur.

Lex 28. Idem a. et c. Gaio. [c. 28. C. ibid.]

Libertas inutiliter data non valet.

Lex 29. Idem a. et c. Achilleo. [c. 29. C. ibid.]

Testamentum non legibus factum, nec fideicommisso valet, si ipsi heres non succedent ab intestato.

Lex 30. Impr. Iustinianus a. ad Demostheni pp. [c. 30. C. ibid.]

Si utilis est huiusmodi fideicommissum, tota igitur antiqua super hoc explosa nobis in occasum placuit emancipatus aut pote iniuria patre effectus non compellitur fideicommissum a sua persona relictum praestet.

Lex 31. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 31. C. ibid.]

Legatarius petat fide heredi, si iussus est illi aliquid dare vel quanto, et, quod iuraverit, credatur. Quod si ignorat, legitima probatio fiat. In ea lege verba haec sunt ad locum: Quemadmodum extraneam fidem; qui voluntatem testatoris non adimplevit, recedit a successione.

Lex 32. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 32. C. ibid.]

Ubi dicitur: Ut duo testes dicant testimonium.

TITULUS XLIII. Communia de legatis et fideicommissis et de in re missione tollenda.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp. [c. 1. C. VI. 43.]

Legatariis exactio triginta annis non excludit, quia non est personarum actio, sed in rem, qui et epothecaria de quadraginta in ante alia invenisse lege.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 2. C. ibid.]

Legatariis omnino ab heredibus compleatur, ut, sicut gaudet heres, ita et legatarius.

Lex 3. Impr. Iust. a. Ioh. pp. [c. 3. C. ibid.]

Si pluribus relicta fuerit hereditas, per sorte dividatur. Serviles masculi et feminas supra decem annis viginti solidos valet, minor decem, artifex triginta solidi, notarius quinquaginta, medicus; eunuchus decem decem annorum decem triginta solidi, maiores quinquaginta solidi; sin autem artifices sint comate LXX. solidi. Quod odio alicui relictum fuerit, estimationem eius det, si in ipsa intentione mortuus fuerit, medietatem pretii det heres. In ea lege abet verba ista ad locum: Nemo itaque ex quo ipse non possidet, ad alium transferre non potuit, nec obligare, nec manumittere eas res, quas alius est iussus accipere.

TITULUS XLIV. De falsa causa legato vel fideicommisso.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Septimo. [c. 1. C. VI. 44.]

Testator si dixit nemini debeo, nemo mihi debet, nihil est, sed, quae prolata fuerit, exsecuntur.

Lex 2. Impr. Alexander a. Faustinae. [c. 2. C. ibid.]

Si testator dixit quedam sibi debitorem, non exigitur citra probationem.

Lex 3. Idem a. Venerie. [c. 3. C. ibid.]

Testator dixit dotem vel sponsalia adimpleta fuisset vel deberi, probatio est necessaria.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Alexandro. [c. 4. C. ibid.]

Dotem, quem accepisti, per testamentum significis eam uxori tue reddidisses aut socer tuus tibi eas donavit, ostendere debis.

Lex 5. Impr. Diocletianus et Max. aa. et cc. Severe. [c. 5. C. ibid.]

Si testator dixit dotem accepisset eam reddi, probatio oportet eam reddidisse.

[TITULUS XLV.] De his, quae sub modo legata vel fideicommissa relinquuntur.

Lex 1. Impr. Anthoninus a. Satornine. [c. 1. C. VI. 45.]

Testator pro adimplenda legata conditionem posuit, valet.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Ammonio. [c. 2. C. ibid.]

Conditio testamenti valet et pro codicillis.

TITULUS XLVI. De conditionibus insertis tam legatis, quam fideicommissis et libertatibus.

99) Leg. adire. 1) Ex voce repudiavit secunda manus effecit renuntiavit. 2) Secunda manus correxit compellatur. 3) Incipit fol. 152. A. 4) Pro sunt Codex s. habet. 5) Leg. quemadmodum. 6) Pro dicit Cod. ac. habet. 7) Lege in rem. 8) Pro qui Cod. q. habet. 9) Haec lacuna in Codice notata non est. Const. 3. C. VI. 43. medicos autem et obstetrices sexaginta. 10) Sic Codex. 11) Incipit fol. 152. B. 12) Cod. p. ii. 13) Lege habet. 14) Cod. michi. 15) Cod. nichil. 16) Cod. q. 17) Cod. dix. 18) Leg. quandam. 19) Leg. debes. 20) Uncis inclusa in Codice desunt. 21) Incipit fol. 153. A. 22) Leg. codicillis.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus a. Claudie.
[c. 1. C. VI. 46.]

Si testator iussit, ut post obitum tuum neptis tua tibi succedat, si filios non habueris²³⁾, valet.

Lex 2. Idem a. Gallicano. [c. 2. C. ibid.]

Si testator legatum te accipere iussit, si marito non deserperis, firmum est.

Lex 3. Impr. Antoninus a. Aurelio militi.
[c. 3. C. ibid.]

Si testator iussit te legatam accipere, si matrem suam non deseruerit²⁴⁾, placitus custodiendus est.

Lex 4. Impr. Alexander a. Liciniae.
[c. 4. C. ibid.]

Legata tibi relicta, ut filium eius maritum habueris²⁵⁾, et, quia ante coniunctionem mortuus est, nihil²⁶⁾ consequeris.

Lex 5. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Faustino.
[c. 5. C. ibid.]

Si mortuam viventem patrem legatum tibi reliquit²⁷⁾, interdicente patre, si non fuit emancipata, invalidum est.

Lex 6. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 7. C. ibid.]

Si testator servum suum libertatem sub conditionem dedit, quid ut faciat aut servo pro se det et praetermisit, in servitio permanet. Si quem ut daret, ad²⁸⁾ hostibus tultus est, quindecim solidos pro eodem det [peremptum absolutum]²⁹⁾.

Lex 7. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 6. C. ibid.]

Testatori plures personas una conditione facere iussit, et accipere eos certam rem. Qui non adimplevit, ipse solus culpetur.³⁰⁾

[TITULUS XLVII.]³¹⁾ De usuris et fructibus legatorum vel fideicommissorum.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus a. et c. Maximino.
[c. 1. C. VI. 47.]

Legata cum usuris et fructibus exigantur ex die pulsationis.

Lex 2. Impr. Antoninus a. libertis Cassiani.
[c. 2. C. ibid.]

Qui Falcidia relicta ex testamento moratur dare, cum usuris reddat, tamquam stipulatu.

Lex 3. Impr. Alexander a. Patrono.
[c. 3. C. ibid.]

Quod tibi ex legato relictum est, mora damni heredis est.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Dionisio.

[c. 4. C. VI. 47.]

Legata morata a die pulsationis causa nascitur, non a die defuncti.

TITULUS XLVIII.

Lex Greca. [c. un. C. VI. 48.]

TITULUS XLIX. Ad senatusconsultum Trebellianum.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus a. Probo.
[c. 1. C. VI. 49.]

Si heres institutus ante omnes³²⁾ creditores tres uncias tollet, a creditores reliquo tollent, vel, si quid legati datum est, creditor illis exigit.

Lex 2. Impr. Philippus a. et Philippus c. Iuliano.
[c. 2. C. ibid.]

Heredes portionem suam³⁴⁾ honera³⁵⁾ debiti solvant.

Lex 3. Impr. Carus, Carinus et Numerius aaa. Zotico.
[c. 3. C. ibid.]

Testator si per legatis sine herede de bona sua deliberavit, nihil³⁶⁾ est; ab intestato succedent propinquis.³⁷⁾

Lex 4. Impr. Dioclitianus et Max. aa. et c. Quintiano.
[c. 4. C. ibid.]

Testator si iussit legatarios in uncias accipere, ita ut heres de tres uncias minus non habeat³⁸⁾, firmum est, et heres sibi³⁸⁾ primitus tres uncias habeat³⁹⁾.

Lex 5. Idem a. et c. Verissimo. [c. 5. C. ibid.]

Si mulier in mortem suam sine testamentum marito et filiaastro suo heres esse voluit, que iussit legata, adimpleantur.

Lex 6. Impr. Zeno a. Dioscoro pp.
[c. 6. C. ibid.]

Si parentes filiis suis deliberaverit, ut, qui prius eorum mortuus fuerit, alius illi succedat, valet deliberatio in hoc, quod supra Falcidia portionis eius illi reliquit⁴¹⁾.

Lex 7. Impr. Iustinian. a. Ioh. pp.
[c. 7. C. ibid.]

Que pupillo ab alio relicta sunt, tutor exigat, et desuscepto faciat. In ea lege abet⁴²⁾ hec verba ad locum: Itaque sive per contumacia, si ab herede legata non exigisti, a substituto exigis.

Lex 8. Impr. Iust. a. Ioh. pp. [c. 8. C. ibid.]

Si testator legata ab herede dari iussit, et heres easdem substituto reliquit⁴⁴⁾, a substituto legata solvantur.

23) Cod. abuerit. 24) Leg. deseruerit. 25) Cod. abueris. 26) Cod. nichil. 27) Leg. reliquit. 28) Leg. ab. 29) Haec, quae uncis inclusimus, glossae loco esse, vel ex const. 7. C. VI. 46. apparet. 30) Incipit fol. 153. B. 31) Haec, quae uncis inclusimus, in Codice desunt. 32) Quinque versus in Codice vacui habentur. 33) Pro omnes. 34) Leg. pro portione sua. 35) Leg. onera. 36) Codex nichil. 37) Incipit fol. 154. A. 38) Cod. abeat. 39) Vox sibi a secunda manu supra lineam apposita est. 40) Codex abeat. 41) Leg. reliquit. 42) Leg. habet. 43) Cod. Lex IX. habet. 44) Leg. reliquit.

P[4] **TITULUS XLIX.** Ad legem Falcidiam.

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus a. et c. Proco.
[c. 1. C. VI. 50.]

Si minus de Falcidia tibi reliquid⁴⁵⁾, ipsam exigere potes in integro.

Lex 2. Idem a. et c. Laterano. [c. 2. C. ibid.]

Cui hereditas competit, si minus de Falcidia illum heredem vel legataris reliquerit, Falcidiam exigit.

Lex 3. Impr. Alexander a. Hermagore.

[c. 3. C. ibid.]

Minus⁴⁶⁾ de Falcidia filiis et nepotibus per legato relinqui n. potest, nec si amplius proficiscet exigere.

Lex 4. Idem a. Philetiano.

[c. 4. C. ibid.]

Falcidia relinqui filiis licet.

Lex 5. Idem a. Samosite.

[c. 5. C. ibid.]

Si mater in filia parva donationem fecit, quem sola habere⁴⁷⁾ voluit, Falcidiam persequitur.

Lex 6. Idem a. Secundine.

[c. 6. C. ibid.]

Falcidia quarta pars est ex omni substantia, et cui minus reliquit exequi potest.

Lex 7. Idem a. Pomponio.

[c. 7. C. ibid.]

De militi⁴⁸⁾ testamento Falcidia adici non licet.

Lex 8. Idem a. Aurelio.

[c. 8. C. ibid.]

Si frater tuus, cui tu a patre scriptus fuisti, heredem te instituit, et legata plurima dare iussit, minus de Falcidia adire non potest.

Lex 9. Impr. Gordianus a. Mestriano.

[c. 9. C. ibid.]

Heres legata persolvit, et minus de Falcidia illis remansit, repetere non potuit legatarius.

Lex 10. Idem a. Diogeni.

[c. 10. C. ibid.]

Cui competit successio, minus de Falcidia non potest habere⁴⁹⁾.

Lex 11. Idem a. Maximo.

[c. 11. C. ibid.]

Si portionem tuam pater⁵⁰⁾ fratribus tuis iussit per testamentum dari, Falcidia⁵¹⁾ repetere licet.

Lex 12. Impr. Dioclit. et Max. aa. Iustino.

[c. 12. C. ibid.]

Placitus in coniugium, ut superstis Falcidia⁵²⁾ habeat⁵³⁾, invalidum est.

Lex 13. Idem a. et c. Zeto.

[c. 13. C. ibid.]

Si quis servum tuum heredem instituit, ut liber sit, et plus est substantiam, quam pretium⁵⁴⁾ servi, ille erit liber, et dominus⁵⁵⁾ eius substantia illi relicta lucravit.⁵⁶⁾

Lex 14. Idem a. et c. Pausune. [c. 14. C. VI. 50.]

Patris substantia, que adibisti, restitues pro debitum, quem administravit tutele, aut, quantum heres es, persolvis; nam fundum, quam tibi pater dedit, Falcidia retinebis.

Lex 15. Idem a. et c. Pomponi. [c. 15. C. ibid.]

Si dotem suam mulier per testamentum marito cessit, Falcidia exinde filiis restituatur.

Lex 16. Idem a. et c. Diomedi. [c. 16. C. ibid.]

Testator heredem de alienis rebus fecit et legata de suo, heredi salvatur Falcidia de proprio.

Lex 17. Idem a. et c. Gaio. [c. 17. C. ibid.]

A coheredibus petere potis Falcidia.

Lex 18. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 18. C. ibid.]

Si testator minus de Falcidia ad heredibus reliquid⁵⁷⁾, salvetur primo heredi Falcidia.

Lex 19. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 19. C. ibid.]

Heres si legatis persolvit aut cautionem emisit, non habet⁵⁸⁾ fiduciam dicere, quia minus ab eo de Falcidia, refundi te mihi⁵⁹⁾ de portiones vestras.

TITULUS L. De caducis tollendis.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Senatu urbis⁶⁰⁾ Constantinopolitane⁶¹⁾ et urbis⁶²⁾ Rome⁶³⁾.

[c. un. C. VI. 51.]

[c. 15] Locum ante huic⁶⁴⁾ legi constituimus in his defunctorum vel elogiis. Leg. lex ipsa lege et alia multa invenies.

TITULUS LI. De his, que⁶⁵⁾ antea per tabulas⁶⁶⁾ hereditates transmittuntur⁶⁷⁾.

Lex 1. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Hormisde pp.

[c. un. C. VI. 52.]

Filie, nepotes et pronepotes parentum suorum tamquam debitam substantiam⁶⁸⁾ occupant.

TITULUS LII. Quando dies legati vel fideicommissi succedet⁶⁹⁾.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus a. Agrippe.

[c. 1. C. VI. 53.]

Legatariis exigunt heredem, que singulis annis iussi sunt⁷⁰⁾ accipere.

Lex 2. Idem a. Prasio.

[c. 2. C. ibid.]

Si ager plurimis legatis est derelictis, unusquisque eos heredes pro parte succedant.

Lex 3. Idem a. Elie.

[c. 3. C. ibid.]

44) Sic Cod. 45) Leg. reliquit. 46) Incipit fol. 154. B. 47) Cod. abere. 48) Leg. militis. 49) Cod. abere. 50) Cod. pat. 51) Lege Falcidiam. 52) Lege Falcidiam. 53) Cod. abeat. 54) Cod. ptium. 55) Pro dominus Codex habet. 56) Incipit fol. 155. A. 57) Leg. reliquit. 58) Codex abet. 59) Cod. michi. 60) Cod. urb. 61) Leg. Constantinopolitanae. 62) Cod. urb. 63) Leg. Romae. 64) Codex sic a secunda manu. Prima habuit haec. 65) Leg. qui. 66) Lege ante apertas tabulas. 67) Leg. transmittunt. 68) Incipit fol. 155. B. 69) Leg. cedet. 70) Pro sunt Codex s. habet.

Etsi defuncta est legataria, heres eius potest exigere, que illi relicta erant.

Lex 4. Idem a. Ambite. [c. 4. C. VI. 53.]

Si uxore marito iussa est, ut a filiis legata accipere, exigi potest.

Lex 5. Impr. Alexander a. Maximo. [c. 5. C. ibid.]

Si testator iussit ab heredem suum⁷¹⁾ accipere illa decem solidos, dum ad legitimos annos pervenerit, si antea mortua est, heres illius lucrabit.

Lex 6. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Eusebio. [c. 6. C. ibid.]

A patre si a sorore tua iussus est legata accipere, si non accepisti, Falcidia⁷²⁾ facultatis petere potis.

TITULUS LIV. Ut in possessione legatorum vel fideicommissorum servatorum⁷³⁾ causa mittatur et quando satisfacere debet.

Lex 1. Impr. Divus Pius⁷⁴⁾ Salvio. [c. 1. C. VI. 54.]

Que iussum est a testatore accipere, ab herede consequatur.

Lex 2. Impr. Divus Martius⁷⁵⁾ Stratonice. [c. 2. C. ibid.]

Ipsis rerum experimentis cognovimus ad publicam utilitatem pertinere, ut satisfactionis⁷⁶⁾ voluntate defunctorum tuendi gratia potest aut⁷⁷⁾ item fideicommissis iniuncte sunt, eorundem voluntatem remitti possint. Quocumque enim in iudicio voluntatis cautio legatis sive fideicommissis remitti potest. Sine die et consule⁸⁰⁾.

Lex 3. Impr. Severus et Antoninus a. Siphonisi. [c. 3. C. ibid.]

Que legatis relicta sunt, si cuidam distracte sunt, ab herede⁸¹⁾ restituantur.

Lex 4. Idem a. Protagore. [c. 4. C. ibid.]

Pupilli a creditoribus actionem non habent⁸²⁾.

Lex 5. Impr. Alexander a. Pauline. [c. 5. C. ibid.]

Qui legata sive fideicommissa causa in possessionem mittitur, non proprietatem nanciscuntur⁸³⁾, sed eius pignoris.

Lex 6. Idem a. Donato. [c. 6. C. ibid.]

Fideicommissum servandi causa in possessionem post sex menses. Lex ipsa lege⁸⁴⁾.

Lex 7. Idem a. Procliano. [c. 7. C. ibid.]

Fideicommissum et legatis his, cuius ususfructus est, utatur leg.

Lex 8. Idem a. Zenodote. [c. 8. C. VI. 54.]

Contra eos, qui rem publicam administrant, sub conditione⁸⁵⁾ relictis fideicommissis. Lege ipsa lege.

TITULUS LIV. De suis et legitimis liberis et ex filia nepotibus ab intestati⁸⁶⁾ venientibus.

Lex 1. Impr. Severus et Anthoninus aa. Crispine. [c. 1. C. VI. 55.]

Soror fratri⁸⁷⁾ suo centum dies morata fuit, heres succedere non excluditur.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. Arie. [c. 2. C. ibid.]

Nepotes avo suo per stirpe succedant.

Lex 3. Idem a. et c. Marcelle. [c. 3. C. ibid.]
Postumus cum frater natus ab intestati⁸⁹⁾ equum succedant.

Lex 4. Idem a. et c. Apiano. [c. 4. C. ibid.]
Adoptivus et natu | li⁹¹⁾ filii aequum succedant.

Lex 5. Idem a. et c. Possidonio. [c. 6. C. ibid.]
Ex libera et servo natus adulterus est, nec ad honorem pervenire potest.

Lex 6. Idem a. et c. Emiliano. [c. 7. C. ibid.]
Filius ex liberta in potestate patris est liber.

Lex 7. Idem a. et c. Cathoni. [c. 8. C. ibid.]
Apud hostes patre defuncto, filia communis vobis, quo casu scientia abona mortis non prestolatur, heres extitit sua et ad te transmisit successionem. Sub die decimo Kⁱ. Dec^o Nicea.

Lex 8. Impr. Valentinianus et Theod. aa. Const. [c. 9. C. ibid.]

Defuncto avo superstites filios et nepotes per stirpe dividant, et nepotes tertiam partem refundant suis avunculis vel amitis.

Lex 9. Impr. Honorius et Theod. aa. Maximo pp. [c. 10. C. ibid.]

Successio avie filius et deminutio capitis non opponitur⁹²⁾.

Lex 10. Impr. Theod. et Valentinianus aa. ad Senatum urbis Rome. [c. 11. C. ibid.]

Defuncto filio superstita matre vel avia matre succedat.

Lex 11. Impr. Iustinianus a. Mene pp. [c. 12. C. ibid.]

Mortua persona superstita nepotes ex filio et alios nepotes ex fratre, succedunt nepotes ex filio.

71) Vox suum in Cod. supra lineam tantum apposita est. 72) Leg. Falcidiam. 73) Leg. servandorum. 74) Leg. Pius. 75) Lege Marcus. 76) Pro quae Cod. q: habet. 77) Incipit fol. 156. A. Verba potest aut quid sibi velint, mihi non liquet. 80) Cod. cons. 81) Lege herede. 82) Cod. abent. 83) Cod. nanciscuntur. 84) Leg. lege ipsam legem. 85) Lege conditione. 86) Leg. intestato. 87) Cod. fri. 88) Inscriptio est const. 4. C. VI. 54. 89) Leg. intestato. 90) Inscriptio est const. 5. C. VI. 54. 91) Incipit fol. 156. B. 92) Leg. opponitur.

[LVI] **TITULUS LV.** / Ad Senatumconsultum⁹³) Tertullianum.*Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. Varinie.*

[c. 1. C. VI. 56.]

Defuncto filio superstite matre ipsam heres succedit.

Lex 2. Idem a. et c. Resue.

[c. 2. C. ibid.]

Defuncto filio superstite⁹⁴) matre ipsa ab intestati succedit.*Lex 3. Impr. Constantinus a. Catilino praefecto Africe.*

[c. 3. C. ibid.]

Mater minori etate, si filio suo tutorem non petiit, si mortuus est, a successionem non excluditur mater.

Lex 4. Impr. Grat. Valens et Theod. aaa. Eustrophio pp.

[c. 4. C. ibid.]

Defuncto marito, superstite matrem cum filio si intra annum migravit ad nuptias, infamis est; si veniam ab imperatore petierit et remiserit, reparavit in coniunctionem filiorum priorum sex uncias, donec ex suo matrimonio retento sibi usumfructum aboli absolutio. In ea lege abet⁹⁵) verba: Ex viro priore. Mulier, qui ad secundas nuptias migravit, defuncto filio superstite matre et fratre defuncti, patri debetur successio; quod si sola mater superstit, ipsa successit.*Lex 5. Impr. Theod. et Valentinianus aa. ad Senatum.*

[c. 5. C. ibid.]

Mulier si post mortem filia ad secundas migravit, morte filii ipsa lucret. Quodsi migravit, usumfructum de sponsalibus⁹⁶) habeat, proprietatem superstitis fratri sit defuncti.*Lex 6. Idem a. et c.⁹⁸) Florentino pp.*

[c. 6. C. ibid.]

Mulier, quae⁹⁹) suscepit gubernare tutela¹) filii, ad secundas nuptias migravit priusquam ei petiit tutore, et si moriatur filius, non illi succedat heres.*Lex 7. Impr. Iustinianus a. Mene pp.*

[c. 7. C. ibid.]

Defuncto filio superstite matre et nepotes et filiastrum, medietas²) sit matri secundum antiquas leges. In ea lege abet³) hec verba ipsa ad locum: Si vero matre superstite, defuncto filio suo superstite et matre et fratres et nepotes, equum dividant. In ea lege hec verba ipsa ad locum: Vel ex constitutionibus parte matris. Defuncta persona superstite pater et mater et fratres, medietas parentibus est usumfructum.[LVII] **TITULUS LVI.** / Ad Senatumconsultum⁴) Orphitianum.*Lex 1. Impr. Alexander a. Euacelo.*

[c. 1. C. VI. 57.]

Defuncta muliere superstite filia et parentes, filia succedit.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Merodore.

[c. 2. C. ibid.]

Defuncta persona superstites duos filios et alio emancipato, si mortuus emancipatus, duo filii succedant, exclusos omnes⁵) parentes.*Lex 3. Idem a. et c. Iuliane.*

[c. 3. C. ibid.]

Defuncta muliere filius succedit.

Lex 4. Idem a. et Valentinianus et Theod. aaa. et c. ad Elarium⁶) pp.

[c. 4. C. ibid.]

Filii emancipati et parentes invicem sibi succedant.

Lex 5. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp.

[c. 5. C. ibid.]

Mulier inlustris habens⁷) filios ex nuptiis, alios ex adulterio, ex nuptiis filii succedunt mulieri. Minor sit, alio modo habeat⁸) filios, omnes⁹) succedant matri.*Lex 6. Idem a. Iuliano pp.*

[c. 6. C. ibid.]

Quidam iussit heredi dari libertatem ancille; mora faciente, si ancilla pepererit, liber natus est et matrem heres succedit.

[LVIII] **TITULUS LVII.** / De legitimis heredibus.¹⁰)*Lex 1. Impr. Alexander a. Cassio Ermosiano.*

[c. 1. C. VI. 58.]

Fili parentibus succedunt, exclusos alios parentes.

Lex 2. Idem a. Tatiane et aliis.

[c. 2. C. ibid.]

Si filius patri successionem ipso vivente repudiavit, post eius obitum adire non potest.

Lex 3. Impr. Decius a. Asclepiodote.

[c. 3. C. ibid.]

Frater patri moritur exclusos nepotes.

Lex 4. Impr. Dioclit. et Max. aa. Cecilio.

[c. 4. C. ibid.]

Si nepus¹¹) tuus intestatus aut quattuordecim annis^{11b}) decessit testatus, tu illi succedis.*Lex 5. Idem a. et c. Claudiane.*

[c. 6. C. ibid.]

Cui competit successio, ea repudiavit, alius propinquus succedit.

Lex 6. Idem a. et c. Lamnio.

[c. 7. C. ibid.]

93) Leg. Senatusconsultum. 94) Incipit fol. 157. A. 95) Leg. habet. 96) Leg. nuptias. 97) Leg. suis. 98) Sic Codex sine lacunae suspicione. 99) Pro quae Codex habet q. 1) Leg. tutelam. 2) Incipit fol. 157. B. 3) Leg. habet. 4) Leg. Senatusconsultum. 5) Pro exclusos omnes Codex habet excluso somis. 6) Cod. Adalarium. 7) Codex abens. 8) Cod. abeat. 9) Cod. oms. 10) Incipit fol. 158. A. 11) Leg. nepos. 11b) Adde post vocem annis vocem minor.

forse glossa

+ manca veramente il c. 5. e' omesso ma?

Defuncto nepote succedit frater patris eius, ex-
clusa sorore matris defuncti.

Lex 7. *Idem a. et c. Silviano.* [c. 8. C. VI. 58.]

Cui competebat successio, in captivitate deces-
sit, propinquus illi succedat.

Lex 8. *Idem a. et c. Damagore.* [c. 9. C. ibid.]

Soror sorori succedit, excluso avo materno.

Lex 9. *Impr. Theod. et Valentinianus aa. Flo-*
rentio pp. [c. 10. C. ibid.]

Cui competit successio pupilli, si post obitum
patris intra anno tutore illi non petierit, et mortuus
fuerit, non illi succedit, sed alii.

Lex 10. *Impr. Anastasius a. Constantino pp.*
[c. 11. C. ibid.]

Qui filios suos emancipavit, non illi abstollatur
auctio¹²⁾ vel a posteris eorum. [c. 11. C. ibid.]

Lex 11. *Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.*
[c. 12. C. ibid.]

Uxor si quinquagesimo etatis sue anno partum
fecit, cum aliis heres succedat.

Lex 12. *Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.*
[c. 13. C. ibid.]

Si filius emancipatus mortuus fuerit intestatus
sine liberis superstite patrem et fratrem, usumfructum
sit patri, proprietas autem sit fratris.

Lex 13. *Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.*
[c. 14. C. ibid.]

Equum veniant ad successionem fratres¹⁴⁾ et
sorores de uno patre et matre progeniti. In ea le-
ge abet hec verba ipsa ad locum, ubi dicit: Fra-
tris filius ad successionem defuncta persona super-
stites nepotes ex fratre¹⁵⁾ et alius de sorore, an-
teponuntur in successione nepotes ex fratre et per
capita dividant.

Lex 14. *Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Ni-*
colao. [c. 7. C. VI. 59.]

Propinqui ab intestato succedant.

Lex 15. *Idem a. et c. Nicolao.* [c. 8. C. ibid.]

Heres si ante testamentum vel post repudiavit
hereditas, invalidus videtur testamentus.

Lex 16. *Idem a. et c. Sopatro.* [c. 9. C. ibid.]

Si liber¹⁸⁾ homo ancillam suam uxorem ha-
ber esse buit¹⁹⁾, dominus²⁰⁾ ancille libus non successit.

Lex 17. *Idem a. et c. Danato.* [c. 10. C. ibid.]

Nutritores ab intestato heres non succedit, quem
nutriit.

Lex 18. *Impr. Iustinianus a. Demostheni pp.*
[c. 11. C. VI. 59.]

Defuncto filio superstite patre et germano et
fratre uterino, germanus illi succedit de castrense
peculio.

TITULUS LVIII. De communia ad successio-
nibus. [c. 1. C. VI. 60.]

TITULUS LIX. De bonis maternis & mater-
nis²³⁾ generis.

Lex 1. *Constantinus a. consulibus²⁴⁾, praetoribus,*
tribunis, senatui salutem. [c. 1. C. VI. 60.]

Defuncta muliere superstite marito et filio, res
eius pater tueat et usumfructum capiat et utilitate
filii peragat. Quod si res filii distraxerit, non sit
perscriptio filii repetendo²⁵⁾.

Lex 2. *Impr. Archadius et Honorius aa. Floren-*
tio pp. [c. 2. C. ibid.]

Omnia, quae²⁶⁾ ex linea materna sunt, tuean-
tur a patre et usumfructum capiat et non distraha-
tur²⁷⁾.

Lex 3. *Impr. Theod. et Valentinianus aa. ad Se-*
natum urbis Rome. [c. 3. C. ibid.]

Defuncta muliere reliquit²⁸⁾ marito et filios
emancipatos, res emancipatas filii tollent; si alii
non sunt non emancipati, patris est usumfructum;
hoc est in nepotibus servanda. In ea lege hec ver-
ba specialiter sunt²⁹⁾ ad locum: Deteriores et in
nepotibus filii non sinantur; mortua muliere reli-
quit³⁰⁾ marito et filio aut nepote, usumfructum avum
est, proprietas filio et nepote.

Lex 4. *Impr. Leo a. Colligrato pp.*
[c. 4. C. ibid.]

Defuncta muliere superstites marito et filios,
usumfructum marito habeat³¹⁾, si ad secundas ve-
nerit nuptias non annon.

TITULUS LX. De bonis, que liberis in pote-
state constitutis ex matrimonium vel aliter ad-
quiruntur, et eorum administrationem.

Lex 1. *Theod. et Valentinianus aa. ad Senatum.*
[c. 1. C. VI. 61.]

Filius³²⁾ aut filia matrimonio inncta adqui-
sierit ab avo vel avia, ipsorum sit, non patri eorum.

Lex 2. *Idem a. et c. Hierio pp.* [c. 2. C. ibid.]

Quocumque casu avo vel avia vel proavo filia
adquisierit sub patre, usumfructum sit patri.

Lex 3. *Idem a. et c. Florentio pp.* [c. 3. C. ibid.]

12) Credo legendum agnatio. 13) Incipit fol. 158. B. 14) Cod. frs. 15) Cod. frs. 16) Haec, quae uncis
inclusimus, ex titulo sequenti hausta esse, inspicienti cuique apparebit. 17) Inscriptio est const. 7. C. VI. 59. 18) Cod.
lib. habet. 19) Cod. abuit. 20) Cod. dñs. 21) Incipit fol. 159. A., quae tamen folii pars litteris vacua habetur.
22) Incipit fol. 159. B. 23) Lege materni. 24) Pro consulibus Codex habet cons. B. 25) Leg. praescriptio filio
opponenda. 26) Codex omnia q. 27) Cod. distraatur. 28) Leg. reliquit. 29) Cod. specialit. s. 30) Leg. reliquit.
31) Cod. abeat. 32) Incipit fol. 160. A.

Defuncto filio, superstita patre et avo, si filia non reliquit³³), patri est proprietates, usumfructum avo.

Lex 4. Impr. Leo et Antholinus a. Eritrio pp.
[c. 4. C. VI. 61.]

Adquisitio filiorum patris ul matris est usumfructum. Quodsi eas res parentes distraxerit, post eorum transitum filii vel nepotes exigant, remota praescriptionem³⁴).

Lex 5. Idem a. Nepoti magri militum Dalmatiae.
[c. 5. C. ibid.]

Vivente patre sponsum vel sponsa quae³⁵) in coniunctione contulerint, firmum non est. Verba hec leg. Ipsa filia sub patre, ab sponso vel marito adquisierit, non est patri.

Lex 6. Impr. Iustinia. a. Demostheni pp.
[c. 6. C. ibid.]

Omni acquisitionem filii, excepto castrense peculio, patri sit³⁷) usumfructum, et de usumfructum siquid adquisierit, cui vult, dimittat. In ea lege verba hec ipsa sunt ad locum: Sancimus huiusmodi casus filius quod a patre in mancipatione accepit, medietatem retineat pactus usumfructum, excepto castrense peculio. In ea lege verba hec ipsa: Ex quo epothecas. Res filiorum, quae³⁸) patri debentur, usumfructum vendite sunt, post obitum patris sit repetitio³⁹), et non computetur anni, ex quo distractum est.

Lex 7. Impr. Iust. a. Iuliano pp. [c. 7. C. ibid.]

Filiusfamilias quod ab imperio adquisierit, ipsius sit, nec habeat⁴⁰) pater vel mater aut avus exinde usumfructum.

Lex 8. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 8. C. ibid.]

Ex omni acquisitionem filii portio⁴¹) est usumfructum, si aut filii legitime etate ab aliquo res relicte fuerint et filius voluerit adire⁴²), pater adhuc⁴³), si quo damnus exinde emerit, patri

erit. Similiter et si quid⁴⁴) patri relictum fuerit et noluerit adire, filius adierit, omnem damnus filio sit, quia licet hoc filio adire et patrem. Militi de castrense peculio licet facere. In ea lege verba hec ipsa: Est⁴⁵) alienum, si supersederit pro rebus filiorum, si debitus est et non est redditus⁴⁶), unde reddatur, licet patri res filiorum vendere et debitum reddere. In ea lege verba hec ipsa ad locum sunt: Ipsum autem⁴⁷) filium aut⁴⁸) filiam, liceat patri pro necessitate famis res, quae⁴⁹) filiis competit, vendidare et pignus ponere et cum eis vivere. In ea lege verba hec ipsa ad locum sunt: In sacris constitutum vel patria potestate⁵⁰): Quae⁵¹) filio ab alio relicta est facultas, si pater repudiavit, filio praedicio non fecit.

TITULUS LXI. De hereditate decurionum, naviculariorum, cohortalium⁵²), militum et fabricencium⁵³).

Lex 1. Impr. Constantinus a. Musciano prefecto anne⁵⁴).
[c. 1. C. VI. 62.]

Navicularii, qui publico administrationi, si moritur sine filio et parentes et intestatus, alii navicularii⁵⁵) succedant, excluso fisco.

Lex 2. Impr. Constantinus a. Bono magistro militi⁵⁶) et equitum.
[c. 2. C. ibid.]

Qui honoribus⁵⁷) publicis militant, absque herede, corpora eius illi succedant.

Lex 3. Idem a. Rufino. pp. [c. 3. C. ibid.]

Qui in operibus publicis constituti sunt⁵⁸), sine herede mortuus fuerit, corpora eius ei succedant.

Lex 4. Impr. Theod. et Valentinianus a. Florentio pp.
[c. 4. C. ibid.]

Curiales moriens sine herede, curiales illi succedant.

Lex 5. Idem a. Aurelio comiti rerum privatarum.
[c. 5. C. ibid.]

Faber fiscalis moriens sine herede, illi succedant fabri.

EXPLICIT LIBER CONSTITUTIONUM VI. ADNOTATIONUM DOMINI IUSTINIANI FELICITER.

33) Leg. reliquit. 34) Leg. praescriptione. 35) Leg. magistro. 36) Codex q. habet. 37) Leg. fortasse sit ad. 38) Codex q. 39) Incipit fol. 160. B. 40) Codex abeat. 41) Leg. patris. 42) Leg. noluerit adire. 43) Leg. adierit. 44) Pro quid Codex habet qd. 45) Leg. aes. 46) Leg. redditus. 47) Codex au. 48) Pro aut Codex habet a. 49) Codex resq. 50) Deest hoc loco vox liberatum, quae const. S. C. VI. 61. habetur. 51) Pro quae Codex q. habet. 52) Cod. cohortalium. 53) Leg. fabricensium. 54) Leg. annonae. 55) Incipit fol. 161. A. 56) Leg. militum. 57) Leg. fortasse oneribus. 58) Codex s. pro sunt habet.

INCIPIT LIBER CONSTITUTIONUM ADNOTATIONUM
DOMINI IUSTINIANI SEPTIMUS.

TITULUS I. De indicta⁵⁹⁾ libertate et apud consilium manumissionis.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Terentio.

[c. 1. C. VII. 1.]

Qui iuste manumissus est, inquietari non potest.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. Callistrio.

[c. 2. C. ibid.]

Data libertas refragari non potest.

Lex 3. Idem a. et c. Attiae.

[c. 3. C. ibid.]

Nec mulierem per maritum, nec alium per procuratorem vindicta manumittere posse, non est ambigui iuris.

Lex 4. Impr. Const. a. Maximo⁶¹⁾.

[c. 4. C. ibid.]

Ante iudicem vel curia libertum facere licet ad id, ut liber sit servus eius.

TITULUS II. De testamentaria manumissione.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Primo.

[c. 1. C. VII. 2.]

Viginti annorum etate XX per testamento data libertas valet.

Lex 2. Idem a. Filito.

[c. 2. C. ibid.]

Testator, quem manumisit, dum dominus vivet, serviat.

Lex 3. Idem a. Ephiposi.

[c. 3. C. ibid.]

Heres si a successionem se absteineat, libertati non impedit.

Lex 4. Idem a. Anchilao.

[c. 4. C. ibid.]

Si pater tuus libertus est, tu heres es, quod ante libertatae domino suo debuit, non reddis⁶²⁾ nec rationem ei tu facis.

Lex 5. Impr. Alexander a. Quintiano.

[c. 5. C. ibid.]

Qui creditoribus obnoxius fuit, servum, quem libertavit, non illi prodest.

Lex 6. Impr. Gordianus a. Philistrato.

[c. 6. C. ibid.]

Qui te libertavit, si heres demisit⁶³⁾, ut sufficiat⁶⁴⁾ creditoribus, valeat tibi libertas.

Lex 7. Idem a. Iuste.

[c. 7. C. ibid.]

Servum, quem auctor⁶⁵⁾ tuus liberum esse noluit, non libertis.

Lex 8. Impr. Philippus a. et Philippus c. Gemello.
[c. 8. C. VII. 2.]

Servum, quem in coniunctione filii sui fecit, firmum est.

Lex 9. Impr. Carus, Carinus et Numerianus aa. Mauro.
[c. 9. C. ibid.]

Si extraneum servum herem fecerit, valet; nam⁶⁶⁾ liberum eum facere non potest.

Lex 10. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Germano.
[c. 10. C. ibid.]

In verbo data libertas valet, si aliud non impedit.

Lex 11. Idem a. et c. Laurinae. [c. 11. C. ibid.]

Si legibus non est factus testamentus, libertas servi cassatur, si non fecit, ut pro codicellis valet⁶⁷⁾.

Lex 12. Idem a. et comiti⁶⁸⁾ Phixosi.

[c. 12. C. ibid.]

Recte factus testamentus si ab herede vitius negligentie vel repudii factus est, libertas manet.

Lex 13. Idem a. et c. Martiali.

[c. 13. C. ibid.]

Libertum ab herede reputari non licet in servitio, nec perscriptio⁷⁰⁾ eum nocebit.

Lex 14. Impr. Theod. et Valentinianus aa. Florentio.
[c. 14. C. ibid.]

Testari verbis grecis et libertare licet, si legibus fiat.

Lex 15. Impr. Iustin. a. Ioh. pp. [c. 15. C. ibid.]

Defunctus si per testamentum vel absque scriptura liberos fecerit, et heres noluerit succedere, liceat extraneo vel ipse liberos heres succedere, ita ut creditoribus satisfaciatur, ita ut fideiussorem det; hoc intra anno fiat.

TITULUS III. De lege Fuffia Caninia tollenda.

Lex 1. Impr. Iust. a. Moene pp. [c. un. C. VII. 3.]
Libertas inter ingenuis habeantur⁷¹⁾.

TITULUS IV. De fideicommissariis libertatibus.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. [c. 1. C. VII. 4.]

59) Leg. vindicta. 60) Incipit fol. 161. B. 61) Codex Maximus. 62) Codex redd. 63) Leg. dimisit.
64) Leg. sufficiat. 65) Sic a secunda manu. Prima habuerat actor. 66) Incipit fol. 162. A. 67) Leg. valeret.
68) Vox comiti ex male intellecto siglo c, quo Caesar significatur, prodiisse videtur. 69) Cod. Lex III. 70) Leg. praescriptio. 71) Cod. abeantur. 72) Haec lacuna in Codice notata non est.

adictis adictis
H+hyI
 Si ad hereditatem non adieris, qui iussus est hoc, quod tibi legatum dari iussum est, si alius adiect absque⁷³⁾ conclusione ab herede de legata tibi dare non potest, et qui tenet. *[164]*

Lex 2. Impr. Antoninus a. Valerio.

[c. 2. C. VII. 4.]

Si per codicellis libertis iussus est legata adimplere, neglexistis, XX solidos daet⁷⁵⁾ poena.

Lex 3. Impr. Alexander a. Lucio.

[c. 3. C. ibid.]

Qui iussi sunt certum tempus liberi fierent, si mora intercessit, filii, qui nati sunt, liberi sint.

Lex 4. Idem a. et c. Arriano. [c. 4. C. ibid.]

Si per testamento iussa es fieri ingenua, si heres tardavit, ex ea die tu et pater⁷⁶⁾ tuus liber est. Quodsi tu petere distulisti, partus tuus serviet.

Lex 5. Idem a. et c. Dionisio. [c. 5. C. ibid.]

Pupillus per testamentum libertum facere non potest.

Lex 6. Idem a. et c. Maximo. [c. 6. C. ibid.]

Testator alienam ancillam libertam fecit et legata dimisit, si domina⁷⁷⁾ eius non adquevit, heres pro alterius redemptionem hoc legatum det.

Lex 7. Idem a. et c. Nicomedi. [c. 7. C. ibid.]

Testator heredi iussit facere de servo libero, adimpletur.

Lex 8. Idem a. et c. Euticheti. [c. 8. C. ibid.]

Testator iussit ancillam uxori sue libertam esse, si uxor non contradixit, libera est.

Lex 9. Idem a. et c. Mercuriali. [c. 9. C. ibid.]

(fondo)
(fondo)
 Testator iussit *quando filius meus legitima etate fuerit, libera sis* si filius non ante et impleta etate mortuus est, ad illos annos tu libera es.

Lex 10. Impr. Valerianus et Galiemus aa. Daphonito. [c. 10. C. ibid.]

Qui servo suo tutore filio suo reliquit⁷⁹⁾, hoc liber est et tutela prestat.

Lex 11. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Flaviano. [c. 11. C. ibid.]

Testator heredi iussit te manumittere, si non te manumisit, servus es; contra⁸⁰⁾ eum iudicem, ut fias liber.

Lex 12. Idem a. et c. Herineo. [c. 12. C. ibid.]

Si servo comendatur testamentus⁸¹⁾ vel⁸²⁾ codicellis, infirmum est.

Lex 13. Idem a. et c. Pithagoride.

[c. 13. C. ibid.]

Maritus ancilla, quem⁸³⁾ antea uxori donavit, per testamento precario⁸⁴⁾ nomine libertavit, valet.

Lex 14. Impr. Iust. a. Ioh. pp. [c. 14. C. VII. 3.]

inianny
 Si testator iussi⁸⁵⁾ quod de ista ancilla pregnant⁸⁶⁾ nascitur, liber sit, firmum est. Si unus vel gemini nascuntur, liberi sunt.

Lex 15. Impr. Iustinianus aa. Ioh. pp.

[c. 15. C. ibid.]

Testator si iussit heredi libertati dari servo, si heres tardaverit dare illi libertatem, iudex illum libertet, firmum est.

Lex 16. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 16. C. ibid.]

Testator iussit unum ex filiis istius ancillae libertum facere, si moratus est facere ille mortuus, post eius filii acille liberi sunt.

Lex 17. Impr. Iustinianus a Iuliano pp.

[c. 17. C. ibid.]

Testator iussit legatario servum suum libertat⁸⁷⁾ et heres non permisit, sed ad iudicio pervenit, heres pretium servum dare multatur salva libertate. Quod⁸⁸⁾ si post libertatem legatario accusat, quod menses tenuerit, expensas legatarius quadruplum reddat.

TITULUS V. Dediticia⁸⁹⁾ libertate tollenda.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. un. C. VII. 5.]

Hesse
 Dediticia conditio nullo modo in posterum nostram rempublicam molestare concedatur, sed sit penitus delata⁹⁰⁾, quia nec in ius⁹¹⁾ repperimus, sed vanum nomen huiusmodi libertatis circumducitur. Nos enim, qui libertatem colimus, et ea tantummodo in nostris esse legibus, quae res ipsa obtinent.

TITULUS VI. De Latina libertate tollenda et per certos modos in civitate Romana⁹¹⁾ transfusam⁹²⁾.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. un. C. VII. 6.]

Per epistulam servum libertas datur ita ut quinque testes scripti sunt. *In ea lege abet verba ipsa ad locum:* Ita tamen, ut ipso patrono vivente quorum⁹³⁾ quinque dominus dixit servo *liber sis*, firmum est. *Idem in ea lege abet:* Quodsi quis servum suum egrum⁹⁴⁾ minaverit aut iactaverit, dominus servum suum in infirmitate foris domum proicit⁹⁵⁾, si evasit, liber effectus est. *Idem in ea lege ad locum verba ipsa:*

73) Codex absq. 74) Incipit fol. 162. B. 75) Leg. det. 76) Codex pal. 77) Codex ana. 78) Incipit fol. 163. A. 79) Lege reliquit. 80) Lege adi contra. 81) Lege servus commendatur testamento. 82) Codex ut. 83) Lege quam. 84) Cod. precario. 85) Leg. iussit. 86) Leg. praegnante. 87) Leg. libertate. 88) Incipit fol. 163. B. 89) Leg. de dediticia. 90) Leg. delata. 91) Leg. civitatem Romanam. 92) Leg. transfusa. 93) Leg. coram. Sic const. un. §. 1. C. VII. 6. hoc facere quinque testibus adhibitis. Similiter et §. 2. 94) Leg. aegrum. 95) Leg. proicit.

(unite)
 1[655]
 1[655]
 1[89]
 1[810]
 1[810]
 1[92]
 Ancilla sua sub hoc⁹⁶⁾ conditione. Qui ancilla sua prostituta fecerit, mox libera effecta est. *Idem in ea lege habet*⁹⁷⁾: Sed qui domini⁹⁸⁾ funus sepelivit, ante lectum defuncti coronatus ambulat vel suer⁹⁹⁾ lectos, sed et iusso defuncti vel heredi, hii¹⁾ servi liberi effecti sunt²⁾, qui appellati³⁾ dicuntur. *In ea lege habet*⁴⁾: Qui servo liberam uxorem dedit. Si homini libero ancillam tuam uxorem dedisti, libera effecta est, vel, si consensit, ut eam haberet⁵⁾. *Idem in ea legem*: Si dominus dixit. Si dominus inter acta servum suum dixerit filius, et mox ingenuus effectus est. *Idem in ea lege habet*⁶⁾: Si dominus instrumenta servi coram quinque testibus servo dedit, mox liber effectus est.

TITULUS VII. De servo communi manumisso.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 1. C. VII. 7.]

H. servus
 li
 Qui servo commune manumisit, compellatur coheredes portionem suam vendere heredi manumissoria, ut ipse⁷⁾ pretium pro se reddet. *In ea lege habet*⁸⁾: Pretium ancille et servus sine arte viginti solidi XX; decem annorum decem solidos X, et reliquas⁹⁾ arte relegit et invenis. *In ea lege habet*¹⁰⁾: Servus pro parte manumissus, si socii¹¹⁾ pretium¹²⁾ accipere noluerint, tunc amissio¹³⁾ pretio¹⁴⁾ iudex eum liberum efficiat.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 2. C. ibid.]

Servus communis ab uno domino¹⁵⁾ pro sua portione liberum fecit, alii socii pretium a servo accipiant.

TITULUS VIII. De servo pignori dato manumisso.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus a. Proculo.

[c. 1. C. VII. 8.]

Mancipium, quem in dotem dedit, postea manumittere eam non licuit.¹⁶⁾

Lex 2. Idem a. Bascanto.

[c. 2. C. ibid.]

Mancipium fisco obligatus vendi non licet.

Lex 3. Idem a. Antonino.

[c. 3. C. ibid.]

Qui tota bona obligavit, servo libertatem non potuit dare.

Lex 4. Impr. Alexander a. Sabiniano.

[c. 4. C. ibid.]

Debitor si cum voluntate creditoris¹⁷⁾ servum libertavit, valet.

Lex 5. Idem a. Estricaniano.

[c. 5. C. ibid.]

Ancilla pignoris data fuit, non redditas pecunias, in servitio revocatur, si fuit manumissa.

Lex 6. Idem a. Auctori.

[c. 6. C. VII. 8.]

Si tutor si de res pupilli servum comparavit et manumisit, non est firmum.

Lex 7. Impr. Gordianus a. Iuliano.

[c. 7. C. ibid.]

Maritus si dotem uxoris mancipium comparavit, libertate illum non potuit.

TITULUS IX. De servis reipublice manumittendis.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Ephigonio.

[c. 1. C. VII. 9.]

Qui servo publico manumisit vel vicario pro eo dedit, fuga lapsus est, manumissus est, in servitio redit.

Lex 2. Idem a. Agriagne.

[c. 2. C. ibid.]

Ancillam, quem manumisisti, postea eam in dotem conscripsisti, filii ex ipsa nati liberi sunt.

Lex 3. Impr. Dioclit. et Mar. aa. et c. Philadelphio.

[c. 3. C. ibid.]

Libertus si patrono suo curiali in obsequium fuit, servus non redigetur, cuius filius ex curie administrari potest.

TITULUS X. De his, qui non a domino manumissi sunt.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Corneliano.

[c. 1. C. VII. 10.]

Qui alienum servum manumisit, pretium reddat, quantum dominus¹⁸⁾ vult.

Lex 2. Impr. Alexander a. Mercuriali.

[c. 2. C. ibid.]

Si rogatus servo alteri comparasti, si cui pretium¹⁹⁾ fuit, eum manumisit, iniuste petis eum tibi servire.

Lex 3. Idem a. Pompeio.

[c. 3. C. ibid.]

Qui te heredem fecit, si servo tuo manumisit, valet.

Lex 4. Impr. Valerius et Galienus aa. et c. Zoilo.

[c. 4. C. ibid.]

Qui ad solum obsequium habuit²⁰⁾ datum servum, si eum manumisit, nihil²¹⁾ est.

Lex 5. Impr. Dioclit. et Mar. aa. Marcelle.

[c. 5. C. ibid.]

Qui tibi donavit mancipium, postea eum libertate non potuit.

96) Leg. hac. 97) Leg. habet. 98) Cod. quid omni. 99) Incipit fol. 164. A. 1) Leg. hi. 2) Pro sunt Codex x. habet. 3) Leg. p. l. e. a. t. 4) Leg. habet. 5) Codex aberet. 6) Leg. habet. 7) Leg. habet. 8) Pro relegas secunda manus corrigat reliquas. 9) Leg. habet. 10) Leg. socii. 11) Codex p. t. u. m. 12) Leg. amisso. 13) Codex p. t. u. m. 14) Codex d. n. o. 15) Incipit fol. 164. B. 16) Leg. creditoris. 17) Incipit fol. 165. A. 18) Codex d. n. s. 19) Codex p. t. u. m. 20) Codex abuit. 21) Codex nichil.

Lex 6. Idem a. Mido. [c. 6. C. VII. 10.]

Si pater ex consensum fili minoris servum ipsius manumisit, nihil²²⁾ est.

Lex 7. Impr. Constantinus a. ad Bassum. [c. 7. C. ibid.]

Qui alienum mancipium manumisit, nihil²³⁾ est; sed alia dua domino reddat et trea²⁴⁾ fisco det. Si dominus per multa tempora sciens tacuit, libertas stat²⁵⁾ et poena supra scripta adimpletur.

TITULUS XI. De his²⁵⁾, qui manumittere non possunt, et ne in fraudem creditorum manumittuntur²⁶⁾.

Lex 1. Impr. Alexander a. Antiocho. [c. 1. C. VII. 11.]

Debitor servum quem manumisit, a creditore revocatur.

Lex 2. Idem a. Netaliano. [c. 2. C. ibid.]

Servus ab extraneo manumittere non potest.

Lex 3. Idem a. Iustine. [c. 3. C. ibid.]

Alienum servum non licet manumittere.

Lex 4. Idem a. Felicissimo. [c. 4. C. ibid.]

Viginti annorum etate servum manumitti non licet.

Lex 5. Idem a. Crispino. [c. 5. C. ibid.]

Debitor fisci servum, quem manumisit, nihil²⁸⁾ est. Servus, qui per extraneum solidos dedit pro sua libertate, ingenuus non est.

Lex 6. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Olympio. [c. 6. C. ibid.]

Pupilla fideicommissaria libertate dare non potest; si a tutore data fuit, in servitio reddit²⁹⁾.

Lex 7. Idem a. et c. Zolico. [c. 7. C. ibid.]

Si curator debitor per testamentum manumisit, reportatur.

TITULUS XII. Qui non possunt ad libertatem pervenire.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Torquato. [c. 1. C. VII. 12.]

Qui in exilio sunt, ad libertatem non possunt perducere sua mancipia.

Lex 2. Impr. Valerianus et Galienus aa. Theodoro. [c. 2. C. ibid.]

Si servus per extraneum se redimat, libertas illius revocatur.

TITULUS XIII. Pro quibus causis servi premium³⁰⁾ accipiunt libertatem.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. Firmino. [c. 1. C. VII. 13.]

Servus qui dominum sui cede vindicat.

Lex 2. Impr. Constantinus aa. ad Ianuarium. [c. 2. C. ibid.]

Servus monetharius a fisco dato pretium³¹⁾ liberatur.

Lex 3. Idem a. ad pp. m. [c. 3. C. ibid.]

Servus, qui raptum fecit, si dominus³²⁾ culpam eius, liber efficitur.

Lex 4. Impr. Grat., Valent. et Theod. aaa. ad Viacrium pp. | 33) [c. 4. C. ibid.]

Servus advocatus liber effectus est.

TITULUS XIV. De ingenuis manumissis.

Lex 1. Impr. Alexander a. Phileto. [c. 1. C. VII. 14.]

Ingenuus, si libertus est, sub conditione, si se probet liberum natum, eaque ad dominum accipiet, restituit³⁴⁾.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Pompeie. [c. 2. C. ibid.]

Ingenua nata, qui nutrit, nutrimenta non consequitur, nec ea ancilla tenet.

Lex 3. Impr. Philippus a. Felicissimo. [c. 3. C. ibid.]

Ancilla manumissa postea filius³⁵⁾ creavit, postea denuo manumissa est, liberi sunt filii.

Lex 4. Impr. Dioclit. et Max. aa. Agrippe. [c. 4. C. ibid.]

Liber factus si post de captivitate redimatur, servus non erit suo domino.

Lex 5. Idem a. et c. Criscenti. [c. 5. C. ibid.]

Qui ingenuas personas ad servitium vocat, pro eius iniuria iudex decernere debet.

Lex 6. Idem a. et c. Dionisio. [c. 6. C. ibid.]

Liber propter obsequium, quem prestitit, servus effici non potest.

Lex 7. Idem a. et c. Patrone. [c. 7. C. ibid.]

Si ingenua tu et filii tui nati sunt, qui te pulsavit, removitur³⁶⁾.

Lex 8. Idem a. et c. Calimorfio. [c. 8. C. ibid.]

Liber natus vel factus, qui de eius statu transigit sine eius consensu, libertati non nocebit.

Lex 9. 37) Idem a. et c. Pontanoni. [c. 9. C. ibid.]

Libertina³⁸⁾ liberum peperit, et post captivitate reversa ad servitium replicari non potest.

22) Codex nichil. 23) Codex nichil. 24) Leg. tria. Codex habet tre a. 25) Voces de his in Codice desunt. 26) Codex manumittantur. 27) Incipit fol. 165. B. 28) Codex nichil. 29) Fortasse reddit. 30) Leg. praemium. 31) Codex p'tium. 32) Codex dns. 33) Incipit fol. 166. A. 34) Ex hac voce secunda manus efficit restituat. 35) Leg. filios. 36) Leg. removetur. 37) Codex Lex X. 38) Incipit fol. 166. B.

+ non e' vero premium.

Lex 10. Idem a. et c. Ethimodore.

[c. 10. C. VII. 14.]

Mulier libera vendi se permisit, filii, qui prius nati sunt, ad servitutem non vocantur.

Lex 11. Idem a. et c. Maxime. [c. 11. C. ibid.]

Liber sine conditione mercenarius se locavit, mercedes consequitur, nec libertati impediri potuit.

Lex 12. Idem a. et c. Quiete. [c. 12. C. ibid.]

Ingenua placitata et vendita servire non potest.

Lex 13. Idem a. et c. Menandro. [c. 13. C. ibid.]

Qui ingenuum se esse contendit, si non probet, nihil³⁹⁾ est.

Lex 14. Idem a. et c. Aristoteli. [c. 14. C. ibid.]

Libera persona in in⁴⁰⁾ sponsalibus posita habet⁴¹⁾; in servitute teneri non potest.

TITULUS XV. Communia de manumissionibus.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 1. C. VII. 15.]

Si quis suum servum, qui alii usumfructum debebat, vel, si eum usumfructuarium habuit⁴²⁾, manumittere illum non licuit, si sunt, quorum competent. In ea lege abet⁴³⁾: Liceat dominis, per quem vult, mandare, ut servo detur libertas in ecclesia.

Lex 2. Impr. Iustinianus aa. Iuliano pp.

[c. 2. C. ibid.]

Liceat dominum, quemammodum⁴⁴⁾ vult, dare servo libertatem, sicut hic legitur.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 3. C. ibid.]

De⁴⁵⁾ communi ancilla dare servo libertatem, sicut hic legitur. Dominus sine uxore ancilla si a concubina habuerit⁴⁶⁾, si non ea manumisit, post obitum eius libera sit et filius eius. Quod si per testamentum eam ancillam esse voluerit, valet. Habentibus⁴⁷⁾ uxore non liceat concubina⁴⁸⁾ habere⁴⁹⁾.

TITULUS XVI. De liberali causa.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Saturnino.

[c. 1. C. VII. 16.]

Si filii a parentibus venditi sunt, liberi efficiuntur.

Lex 2. Idem a. Vereniano. [c. 2. C. ibid.]

Quos servos tuos esse dicis, si liberi se clamant, audiantur.

Lex 3. Impr. Alexander a. Quirino⁵⁰⁾.

[c. 4. C. VII. 16.]

[4] Servum tibi in absentem dicis, condemnatus tenere eum non potis; in secundo iudicia adictus si appellavit, vendendum est.

Lex 4. Idem a. Iocundo⁵¹⁾.

[c. 3. C. ibid.]

[5] Liber si ancillam uxorem duxerit, si ei est interdictum, se removet, servus non tenetur.

Lex 5. Idem a. Sabino.

[c. 5. C. ibid.]

Viginti annorum qui se permisit vendi et liber fuit, servi est.

Lex 6. Impr. Valerianus, Galienus et Valerius aaa. novies pc.⁵²⁾ Barimetio. [c. 6. C. ibid.]

Liber invitus venditus liber effici potest.

Lex 7. Impr. Aurelianus a. Secundo.

[c. 7. C. ibid.]

Qui a proprio domino⁵³⁾ manumittitur, inquietari non potest. [54]

Lex 8. Impr. Dioclit. et Maximianus aa. Venerie.

[c. 8. C. ibid.]

Qui te comparavit et manumisit, firmum est, salvo honore patronatus.

Lex 9. Idem a. et c. [55]

[c. 9. C. ibid.]

Servus liber factus ad iudicium peti, iniustum est.

Lex 10. Idem a. et c. Statio.

[c. 10. C. ibid.]

Liberti quodcumque administrationem egerint, ad servitium non revocantur.

Lex 11. Idem a. et c. Faustino. [c. 11. C. ibid.]

Si servis honores utantur, a servitio se non excusant.

Lex 12. Idem a. et c. Secundo. [c. 12. C. ibid.]

Ex matre ingenua natus venditus fuisti, non reddito pretio liber eris.

Lex 13. Idem a. et c. Antistiae. [c. 13. C. ibid.]

Si pater vel proximus tuus liber in servitio mortuus res, de rebus eius agere potest.

Lex 14. Idem a. et c. Quintiane. [c. 14. C. ibid.]

Liber si ad servitium iniuste pulsetur, liber est.

Lex 15. Idem a. et c. Palladio. [c. 15. C. ibid.]

Si obmisisti⁵⁶⁾ fidem generis aut falsum contra te dictum est, in servitio non teneris.

Lex 16. Idem a. et c. Diogenie. [c. 16. C. ibid.]

Libera dum obsequium prestat minori etate si in dote scripta fuisti, nihil⁵⁷⁾ tibi nocet.

Lex 17. [58] Regino. [c. 17. C. ibid.]

Si unus frater ex casu, alii non nocet. [59]

39) Codex nichil. 40) Praepositio in ex errore bis posita est. 41) Codex abes. 42) Codex abuit.
43) Leg. habet. 44) Leg. quemadmodum. 45) Incipit fol. 167. A. 46) Codex abuerit. 47) Codex abentibus.
48) Leg. concubinam. 49) Cod. abere. 50) Haec est inscriptio const. 3. C. VII. 16. 51) Haec est inscriptio const. 4. C. VII. 16. 52) Haec verborum monstra ex siglis exorta sunt, quibus Nobilissimus Caesar designatur. 53) Codex dno. habet. 54) Incipit fol. 167. B. 55) Haec lacuna in Codice notata non est. 56) Leg. omisisti. 57) Cod. nichil.
58) Haec lacuna in Codice notata non est. 59) Incipit fol. 168. A.

Lex 18. Idem a. et c. Zotico. [c. 18. C. VII. 16.]

Sub locatione si fuisti, in servitio detineri non potest.

Lex 19. Idem a. et c. Paulo. [c. 19. C. ibid.]

Libertas si a te data, revocari non potest, nisi libertus ipse voluerit.

Lex 20. Idem a. et c. Aeternali. [c. 20. C. ibid.]

Libertas data revocari non licet, nec sine libertate amittere.

Lex 21. Idem a. et c. Thalassae. [c. 21. C. ibid.]

Si non ex dolo in libertate permansisti, ad servitium replicari non potest.

Lex 22. Idem a. et c. Pardaleae. [c. 22. C. ibid.]

Si ex ancilla natus es, et postea ad libertatem venisti, in servitium non permanis.

Lex 23. Idem a. et c. Musciae. [c. 23. C. ibid.]

Si a minore manumissa es et post chartula tibi facta est, filii tui anteriores servientes tibi praecudicium non facient.

Lex 24. Idem q. et c. Sebastiano. [c. 24. C. ibid.]

Mulier si in iudicio confessa fuerit, se esse ancilla⁶⁰⁾, et potuerit se libera ostendere, confessio illi non nocet libertati.

Lex 25. Idem a. et c. Licentiano.

[c. 25. C. ibid.]

Servus recte manumissus si documento perierit, libertati non petit.

Lex 26. Idem a. et c. Molento. [c. 26. C. ibid.]

Documenta dari liberti dominus compellitur.

Lex 27. Idem a. et c. Asterio. [c. 26. C. ibid.]

Dominus vel heredes eius contra libertum suum pro servitio agere non potest.

Lex 28. Idem a. et c. Heromedotio.

[c. 28. C. ibid.]

Si avus liber et curialis fuit, nepoti nihil⁶¹⁾ prode est, si ad⁶²⁾ servitium vocatur, nec si avi libertata⁶³⁾ fuit.

Lex 29. Idem a. et c. Trophile. [c. 29. C. ibid.]

Si de ancilla natus fuisti et pater⁶⁴⁾ tuus servus te redemisti sine libertate, servis.

Lex 30. Idem a. et c. Euticio. [c. 30. C. ibid.]

Libertus, si obsequium patrono non prestavit, ad servitium replicari non potest.

Lex 31. Idem a. et c. Corsiane. [c. 31. C. ibid.]

Si per calumniam ad servitium vocatus et adiectus⁶⁵⁾ postea libero ostendere potueris, liber eris.

Lex 32. Idem a. et c. Athenaidi.

[c. 32. C. VII. 16.]

Si mater servo filiis manumisit, si filius ibi subscripsit, reputari non licet.

Lex 33. Idem a. et c. Milliade. [c. 33. C. ibid.]

Si iuste manumissus es census, que te scriptus est⁶⁶⁾, pro hoc ad servitutem non vocaris.

Lex 34. Idem a. et c. Hermine. [c. 34. C. ibid.]

Libera concuba fuisti, in servitio teneri non potest.

Lex 35. Idem a. et c. Athellio. [c. 35. C. ibid.]

Tutor servo pupilli libertare non potest.

Lex 36. Idem a. et c. Theodore. [c. 36. C. ibid.]

Liberta pro obsequio dominae perseveravit, libertas maculari non potest.

Lex 37. Idem a. et c. Olimpio. [c. 37. C. ibid.]

Si filio tuo genero tuo vendidisti, ambo in crimine iacent et socero et genero⁶⁷⁾.

Lex 38. Idem a. et c. Philoserapi.

[c. 38. C. ibid.]

Non idcirco, quod minus de te limenarcae⁶⁸⁾ creato nemo contradixit reipublice⁶⁹⁾ nomine, moverit tibi status questio. pp. X. k. Ian. Nicea cc. cons.

Lex 39. Idem a. et c. Eutichio. [c. 39. C. ibid.]

Liberi homines, si servi adpetent, servi non tenentur.

Lex 40. Explicit⁷⁰⁾ sacrarum litterarum ad Verrianum. [c. 40. C. ibid.]

Contra statum libertatis absente patre⁷¹⁾ nec testes discuti licet, nec iudicare.

Lex 41. Impr. Constantinus et Licinius aa. ad Titianum presidem⁷²⁾ Cappadociae.

[c. 41. C. ibid.]

Qui in alterius iudicium confessa est, se esse ancilla⁷³⁾ et testes dixerunt, te iudicem, eam addici licebit.

Lex 42. Impr. Constantinus et Licinius aa. ad Maximum pp. [c. 42. C. ibid.]

Filia ancille matris sequitur conditione.

TITULUS XXII.⁷⁴⁾ De adsertione tollenda.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Moene pp.

[c. 1. C. VII. 17.]

De servitio vel libertate apud iudicem, qui in cingulo positus est, examinari licet, non apud arbitrem. In ea lege abet⁷⁵⁾: Si ex libertate ad ser-

60) Leg. ancillam. 61) Cod. nichil. 62) Incipit fol. 168. B. 63) Leg. avia libera. 64) Cod. pat. habet. 65) Leg. addictus. 66) Haec verba census que te scriptus est ex male intellecta voce tributa, quae cum voce libertas coniungenda est, videtur prodiisse. 67) Incipit fol. 169. A. 68) Litterae arca in contextu desunt, sed supra lineam a secunda manu additae sunt. 69) Leg. reipublicae. 70) Haec vox ex male intellecto siglo prodiit, quo exemplum designatur. 71) Leg. parte. 72) Leg. praesidem. 73) Leg. ancillam. 74) Leg. Tit. XVII. 75) Leg. habet.

vitium traatur⁷⁶⁾, procuratore sibi facere licet. Si servus pro libertate proponat, procuratorem habere⁷⁷⁾ non licet. *In ea lege abet*⁷⁸⁾: Qui pro sua libertatem petet, fideiussorem det aut iura⁷⁹⁾ cautione faciat, et si se absentaverit, in absenti detur iudicatus manere eum servum.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 2. C. VII. 17.]

Servus comparatus pro libertate clamans, dum causam terminatur, si mortuum fuerit, licet emptore pulsare venditore, ut ostendat, si servum vendidit, aut dupplum pretium reddat.

TITULUS XVIII. Quibus ad libertatem proclamare non licet, et de rebus eorum, qui ad libertatem proclamare non prohibentur⁸⁰⁾.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Proculo.

[c. 1. C. VII. 18.]

Homo liber, qui se permisit vendi pro pretium⁸¹⁾ participandum, servus erit.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Molane.

[c. 2. C. ibid.]

Servus latroni fiscalis efficitur, nec libertari licet.

Lex 3. Impr. Const. a. ad Maximum pp.

[c. 3. C. ibid.]

Si dominus⁸²⁾ hominem ad servitium petat, fideiussorem dat. Si pro libertate sua clamat et vice-rit, quod ab ipso domino⁸³⁾ adquisivit, amittit⁸⁴⁾; quod alius illi donavit, non admittit⁸⁵⁾.

TITULUS XIX. De ordine cognitionum.

Lex 1. Impr. Alexand. a. Vitalio.

[c. 1. C. VII. 19.]

Qui ad servitutem petit, ipse probet; et si probavit patrem tuum esse, te nihil⁸⁶⁾ nocet.

Lex 2. Idem a. Gallie.

[c. 2. C. ibid.]

Si de crim.⁸⁷⁾ et de libertate causa petatur, de libertate prius agatur.⁸⁸⁾

Lex 3. Idem a. Gallie.

[c. 3. C. ibid.]

Si pro libertate et facultate causa agatur, prius de libertate agatur.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Moenedemo.

[c. 4. C. ibid.]

Qui et te ad servitium pulsavit, si te non evicerit, postea et contra eum agere potest.

Lex 5. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Alpheo.

[c. 5. C. ibid.]

Si petas debitum ab illo, quiete⁸⁹⁾ servum esse

dicat, prius agi debet: liber es, et postea debitum potis exigere.

Lex 6. Idem a. et c. Alexandro.

[c. 6. C. VII. 19.]

Si petas ab illos homines res tibi abstultas, quos servos petis, prius de statu servitutis agere oportet.

Lex 7. Impr. Const. a. ad Bassum.

[c. 7. C. ibid.]

Si petas tibi res abstultam adversus eum, qui de libertate sua contra te clamant, prius de libertate sua [contra te clamant, prius de libertate] agi licet. *In ea lege abet*⁹¹⁾: Dum quis repetatur, rem, quem abstulit, restitui sibi, et ille dicat servus mentis, prius sequestret res et de servitute sic dicat.

TITULUS XX. De conclusione⁹²⁾ detegenda.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Theodore.

[c. 1. C. VII. 20.]

Si mater tua clamavit de violentia se fuisse, dum libera se ostendere non potuit, in servitio permansit tu et filii eius.

Lex 2. Idem a. et c. Milisiae.

[c. 2. C. ibid.]

Libertina sub conditione absque⁹³⁾ publico iudicio in servitio [94)] reverti non licet.

TITULUS XXI. Ne de statu defunctorum post quinquennium queratur⁹⁵⁾.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Nichoni.

[c. 1. C. VII. 21.]

Si mater tua ab aliquo manumissa est, quinque annis in libertate permansit, et mortua est, filia eius a proprio domino non inquietatur.

Lex 2. Idem a. et c. Maximo.

[c. 2. C. ibid.]

Si ancilla tua ab alio manumissa fuit, et quinque annos ita permansit, et post mortem eius si filius eius, qui heres institutus est, in servitio non revocatur.

Lex 3. Impr. Alexander a. Olympiadi.

[c. 3. C. ibid.]

Si de statu defuncti mariti tui questio⁹⁶⁾ movetur, si propter eius facultatem respondere debis⁹⁷⁾.

Lex 4. Impr. Dioclit. et Max. aa. Martiano.

[c. 4. C. ibid.]

Si servus tuus ab extraneo manumissus est et heres constitutus⁹⁸⁾, si intra quinque annos non egisti, contra libertatem eius agere non potis.

76) Leg. trahatur. 77) Cod. abere. 78) Leg. habet. 79) Incipit fol. 169. B. 80) Leg. prohibentur. 81) Codex ptium. 82) Pro dominus Codex dms. habet. 83) Codex dno. 84) Leg. amittit. 85) Leg. amittit. 86) Codex nichil. 87) Leg. crimine. 88) Incipit fol. 170. A. 89) Leg. qui et te. 90) Haec, quae uncis inclusi, ex male facta repetitione superiorum verborum videntur esse orta. 91) Leg. habet. 92) Leg. conlusione. 93) Codex absq: habet. 94) Incipit fol. 170. B. 95) Leg. quaeratur. 96) Leg. quaestio. 97) Leg. debes. 98) Leg. fortasse institutus.

go non est punitio, me cancellata

Lex 5. Impr. Gordianus a. Severo.

[c. 5. C. VII. 21.]

Si mater tua ab aliquo manumissa mortua est, tu non inquietaris.

Lex 6. Impr. Valerianus et Galienus aa. Polle.

[c. 6. C. ibid.]

Si mater tua per quinque annis in libertate morata est, tu non inquietaris.

Lex 7. Impr. Dioclit. et Max. aa. Heliodoro.

[c. 7. C. ibid.]

Si pater vel mater tua quinque annis in libertate ⁹⁹⁾ vacans mortuus est, tu non inquietaris nec a fisco.

Lex 8. Idem a. et c. Theodoro. [c. 8. C. ibid.]

Si res servi tui apud alium ~~non~~ tenentur, praescriptio ¹⁾ non opponitur. Quodsi servus pulsatus fuga lapsus mortuus est.

TITULUS XXII. De longi temporis prescriptionem ²⁾, que pro libertatem ³⁾ non adversus libertatem opponitur.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Musciano. [c. 1. C. VII. 22.]

Servus in fuga positus, anni illum liberum non facit.

Lex 2. Idem a. et c. Catherio. [c. 2. C. ibid.]

Si viginti annis bone fidei in libertate moratus est, inquietari non potest.

Lex 3. Exemplum sacrarum litterarum Constantini et Licinii ad Dionisium. [c. 3. C. ibid.]

Homo liber in obsequium cuidam fuerit sexaginta annis, non impedit libertatem.

TITULUS XXIII. De peculio eius, qui libertatem meruit.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. Rufino.

[c. un. C. VII. 23.]

Libertus, si in priore libertate peculius illi non est concessus, si postea per testamentum iterum illum libertavit, peculium donavit, firmum est.

TITULUS XXIV. De senatusconsultum Claudianum tollendum ⁴⁾.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Hermogeni mag. off. [c. un. C. VII. 24.]

Lex Claudiani, ut liceat libera servum maritum ducere, amputet eum ⁵⁾ test ^{4b)}, qui servis cum liberis consortium committit. In ea lege abet: ⁶⁾ Servus vel conditionalis, si liberam uxorem tulerit, mox separentur; quodsi non, ad libertatem veniant.

TITULUS XXV. De nudo ex ⁷⁾ iure Quiritum tollendum ⁷⁾.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. un. C. VII. 25.]

Antique subtilitatis ludibrium per hanc decisionem expellent ⁸⁾. Ipsa lege relegit.

TITULUS XXVI. De usucapione pro emptore vel post transactionem.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Elariano.

[c. 1. C. VII. 26.]

Servus tuus ab extraneo venditus fuerit, emptori possessio annorum prode non est, sed eum restituit.

Lex 2. Impr. Alexander a. Marcellino.

[c. 3. C. ibid.]

Servus a tutore venditus, quem testator non iusserat vendi, emptore praescriptio non movet.

Lex 3. Idem a. Nepotille. [c. 3. C. ibid.]

Ancillam, quem comparasti, si alienam constituerit, eam reddis; filios, quos apud te fecit, lucrabis.

Lex 4. Idem a. Achelleo. [c. 4. C. ibid.]

Ancillam, quem ⁹⁾ comparasti, si his ¹⁰⁾, cui fuit, consensum prebuit ¹¹⁾, ad proprium dominum ¹²⁾ reverti non potest.

Lex 5. Impr. Gordianus a. Marino.

[c. 5. C. ibid.]

Qui aliena ex parente vendidit, quod apud eum remansit, cum fructu restituit. Similiter et, qui emit, si sciens alienum esse comparavit.

Lex 6. Impr. Philippus a. .... ¹³⁾ [c. 6. C. ibid.]

Qui sciens rem alii obligatam comparavit, praescriptio illum ¹⁴⁾ non adiuvat ¹⁵⁾. [c. 4. 173 v.]

Lex 7. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Pecudi.

[c. 7. C. ibid.]

Qui alienum servum citra domini ¹⁶⁾ voluntate vendidit, furtum admisit, nec emptoris annositas prode est.

Lex 8. Idem a. Severo. [c. 8. C. ibid.]

De iusta causa transactio usucapi potest.

Lex 9. Idem a. et c. Gaio. [c. 9. C. ibid.]

Qui absente ¹⁷⁾ pupillo comparavit, restituit, nec perscriptione ¹⁸⁾ illi obponit.

TITULUS XXVII. De usucapione pro donato.

Lex 1. Impr. Alexander a. Machedio.

[c. 1. C. VII. 27.]

99) Incipit fol. 171. A. 1) Cod. praescriptio. 2) Leg. praescriptione. 3) Leg. libertate. 4) Leg. SC. Claudiano tollendo. 4b) Videtur voluisse amputatum est. 5) Leg. habet. Incipit fol. 171. B. 6) Vox ex delenda est. 7) Lege tollendo. 8) Sunt priora const. un. C. VII. 25. verba. Lege expellentes. 9) Leg. quam. 10) Leg. is. 11) Leg. consensum praebuit. 12) Cod. ann. 13) Haec lacuna in Codice notata non est. 14) Incipit fol. 172. A. 15) Leg. adiuvat. 16) Cod. ann. 17) Supra vocem absente a secunda manu posita est vox tutorea. 18) Leg. praescriptionem.

Qui alienas res donavit, qui bona fide comparavit, annositas illi prodest.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Capitoni. [c. 2. C. VII. 27.]

Donantem ancillam alienam nihil¹⁹⁾ domino²⁰⁾ deminuere, non est ambiguum²¹⁾ iuris; furtum etiam contrahere²²⁾ ex voluntate domini²³⁾ contretantem, ut eius rei ne usucapio possit procedere.

Lex 3. Idem a. et c. Rodano. [c. 3. C. ibid.]

Recte facta donatio resolvi non potest, sed falsa resolvitur, nec usucapi potest.

TITULUS XXVIII. De usucapione pro dote.

Lex 1. Impr. Alexander a. Taurino.

[c. un. C. VII. 28.]

Res alienas mobiles in dote datas, qui accepit, usucapio illi prode est tres annis.

TITULUS XXIX. De usucapione pro herede.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Zoilo.

[c. 1. C. VII. 29.]

Inter cohe²⁴⁾ redes²⁵⁾ pro usucapio non adicitur, quod tu vel mater tua possedisti.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. Marinæ.

[c. 2. C. ibid.]

Inter coheredes usucapio non est.

Lex 3. Idem a. et c. Dioclitiano. [c. 3. C. ibid.]

Quia, si mortua coherede res eius possedisti, usucapio non est.

Lex 4. Idem a. et c. Serapioni. [c. 4. C. ibid.]

Non iniuste adquisitas res usucapio temporis nihil²⁶⁾ est prode heredes vel pro heredi.

TITULUS XXX. Communia de usucapionibus.

Lex 1. Impr. Alexand. a. Sabino.

[c. 1. C. VII. 30.]

Conductor longi tempus quod possidet, non sibi, sed domino.

Lex 2. Idem a. Onisimo. [c. 2. C. ibid.]

Mancipium, quem comparasti, si de ancilla fiscale non est [non est]²⁷⁾ nata, tolli tibi non potest.

Lex 3. Idem a. et c. Pantherio. [c. 3. C. ibid.]

Qui servum alienum mala fide possidet, contra heredem eius agere potest.

TITULUS XXXI. De usucapione transformanda et de sublata differentia rerum mancipet²⁸⁾ nec mancipi.

Lex 1. Impr. Iust. a. Ioh. pp. [c. un. C. VII. 31.]

In ea lege²⁹⁾ abet³⁰⁾: Ut, si quis alienam rem mobilem seu moventem in quacumque terra res mobiles si quis bona fide adquisitas tres annis possidet, in perpetuum qui eius possideat.

TITULUS XXXII. De acquirenda et restituenda possessione.

Lex 1. Impr. Antoninus aa. Attico.

[c. 1. C. VII. 32.]

Per liberas personas res adquisitas ex eo a die pervenit, usucapi potest.

Lex 2. Impr. Alexander a. Gauro. [c. 2. C. ibid.]

Quod procurator tuus ad suum nomen³¹⁾ comparavit, si tu ab eo in possente³²⁾ introductus possedisti, scienti debitori repelli non potest.

Lex 3. Impr. Decius a. Rufo. [c. 3. C. ibid.]

Si a minore restitui sine tutore donavit, invalidum est.

Lex 4. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Nepotiane.

[c. 4. C. ibid.]

Possessione, que non firmiter adquisita, propter dubietatem colere eam noluisti, hoc, quod vacabit³³⁾, in prescriptione³⁴⁾ tibi non reputatur.

Lex 5. Idem a. et c. Memnoni. [c. 5. C. ibid.]

Colonus res domini³⁵⁾ vendere non potest³⁶⁾.

Lex 6. Idem a. et c. Valerio³⁶⁾. [c. 7. C. ibid.]

A secreto in alienam possessionem ingressus sine domini³⁷⁾ auctoritate ut auctoris³⁸⁾ firmum titulum possidere n. videris.

Lex 7. Idem a. et c. Cyrillo³⁹⁾.

[c. 6. et 8. C. ibid.]

Per procuratore possessio alienari non potuit, si nullum titulum iustum, qui in rem tuam ingressus est, annositas pensionis te non nocet.

Lex 9. Idem a. et c. Sargio. [c. 9. C. ibid.]

Sine venditione vel oppositione fundum alienum non recte tenuisti.

Lex 10. Impr. Constantinus a. ad Paternum.

[c. 10. C. ibid.]

Possessionem, quem tenis, sed adver⁴⁰⁾ sarius⁴⁰⁾ non tacuit, sed attestavit⁴¹⁾ vel excusavit, contra te agere potest.

Lex 11. Impr. Archad. et Honorius aa. Petronio vicario Spaniorum. [c. 11. C. ibid.]

Si auctor tuus ex malo titulo possedit, et tibi obviari potest.

Lex 12. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 12. C. ibid.]

19) Codex nichil. 20) Cod. an. 21) Leg. ambigui. 22) Hic ulcus latet. 23) Cod. an. 24) Incipit fol. 172. B. 25) Cod. nichil. 26) Voces non est male repetitae videntur. Ideo uncis inclusimus. 27) Leg. mancipi et. 28) Leg. habet. 29) Incipit fol. 173. A. 30) Cod. nom. 31) Fortasse possessionem. 32) Leg. vacabit. 33) Leg. praescriptione. 34) Cod. an. 35) Hoc loco a secunda manu additum est hd. 36) Inscriptio est const. 6. C. VII. 32. 37) Cod. an. 38) Leg. actoris. 39) Inscriptio est const. 8. C. VII. 32. Ipsa legis verba crediderim ex const. 6. et 8. C. VII. 32. esse composita. 40) Incipit fol. 173. B. 41) Secunda manus corrigit contestavit. Recte sane. Const. 10. C. VII. 32. tamen ex interposita contestatione.

1[82] Servus vel colonus et procuratores domini⁴²⁾ alienare non licet. In ea lege⁴³⁾ abet⁴³⁾: Per servum domini⁴⁴⁾ utilitas damnari non potest, nec testificari.

TITULUS XXXIII. De praescriptione longi temporis decem vel viginti annorum.

1/a. Lex 1. Impr. Severus et Antoninus a. Iuliano pp. [c. 1. C. VII. 33.]

Mota actio, postea pulsatus viginti annos quietus permansit, inquietari non licet.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. ....⁴⁵⁾ [c. 2. C. ibid.]

1/n Longi temporis praescriptio illi computatur, qui sine pulsatione possidet.

Lex 3. Idem a. et c. Anthonino. [c. 3. C. ibid.]

Si mater vitrico heres⁴⁶⁾ tuas dedit, et anni intercesserit, recipere potis.

Lex 4. Idem a. et c. Hermode. [c. 4. C. ibid.]

Diuturna possessione iusto titulo prodest.

Lex 5. Idem a. et c. Sotherio. [c. 5. C. ibid.]

1/per Absque aliquo titulo qui rem alienam annos⁴⁷⁾ possidet, nihil⁴⁸⁾ est.

Lex 6. Pars epistule. Impr. Dioclitianus et Max. aa. et c. ad Primosum, praesidem Syriae⁴⁹⁾ [c. 6. C. ibid.]

1/c Per fraudem et dolum res alienas per multos annos possessa nihil⁵⁰⁾ est.

Lex 7. Idem a. et c. Anthee. [c. 7. C. ibid.]

Emptam rem perditio documento possessore non repellit; si mala fide possedis, prode tibi non est.

Lex 8. Idem a. et c. Celso. [c. 8. C. ibid.]

1/c Quasi adoptatus filius mancipia tenuisti, possessio tibi nihil⁵¹⁾ est.

Lex 9. Idem a. et c. Demostheni. [c. 9. C. ibid.]

Bone fidei emptor si contestatus fuit, erit adversus eum repetitio.

Lex 10. Idem a. et c. Regino. [c. 10. C. ibid.]

Emptorem, qui contestavit, postea erit illi repetitio.

Lex 12. Impr. Iustinianus a. Moene pp. [c. 11. C. ibid.]

Siquis decem vel viginti annis rem adquisitam possidet, non inquietetur.

Lex 12. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 12. C. ibid.]

Rem adquisitam possessam decem vel viginti

annis. Inter praesentes, hoc est, in una provincia. Nec dicat petitor, quia ignoravi. In ea lege abet⁵²⁾: Non licet ignoravi, quia res venditas fuissent, quem me competeabant.

TITULUS XXXIV. In quibus causis cessat longi temporis praescriptio.

Lex 1. Imperante⁵³⁾ Dioclit. et Max. aa. Marcelline. [c. 1. C. VII. 34.]

Colonus si possessionem tuam, quem ad nomen tuum noverce tue tenuit, praescriptio te excludi non potest. [c. 1. C. VII. 34.]

Lex 2. Idem a. et c. Dionysi. [c. 2. C. ibid.]

Sicut in servos proprios usus prode est, ita et adquisitos.

Lex 3. Idem a. et c. Apollinario. [c. 3. C. ibid.]

1/n In pro divisa ab uno possessa praescriptio non est, nec ad dividendum repellitur.

Lex 4. Idem a. et c. Lybiae. [c. 4. C. ibid.]

Si res hereditarias petis, praescriptio tibi non obicitur⁵⁵⁾.

Lex 5. Idem a. et c. Zosimo. [c. 5. C. ibid.]

Servum cum ab hostibus vulnerato cura adhibuisti⁵⁶⁾, pro non redditas expensas praescriptio, quod eum possidisti, prode tibi esse non potest.

TITULUS XXXV. Quibus non obiciatur⁵⁷⁾ longi temporis praescriptio.

Lex 1. Imperante⁵⁸⁾ Alexand. a. Venuleio. [c. 1. C. VII. 35.]

Qui in expeditione publica fuit, praescriptio eum non removet, quod illi competeabat agere.

Lex 2. Imperantibus⁵⁹⁾ Dioclitianus et Max. aa. et c. Aurelio archiatro. [c. 2. C. ibid.]

In absentia res tuas occupata sunt, dum tu in comiti medicina⁶⁰⁾ fecisti, inter absentes praescriptio possibilitatis non est.

Lex 3. Idem a. et c. Numidio corrector⁶¹⁾ Italiae. [c. 3. C. ibid.]

Res minoris qui possidet, praescriptio illi prode est.

Lex 4. Idem a. et c. Crispino. [c. 4. C. ibid.]

Cuius res possedisti, absens fuit vel pro republica, vel si quo⁶²⁾ casu, praescriptio possessorem non movet.

Lex 5. Idem a. et c. Ianuario. [c. 5. C. ibid.]

Quorum praescriptio obici⁶³⁾ non posse.

Lex 6. Idem a. et c. Doleo. [c. 6. C. ibid.]

42) Cod. an. 43) Leg. habet. 44) Cod. an. 45) Haec lacuna in Codice notata non est. 46) Leg. res tuas. 47) Leg. fortasse per annos. 48) Cod. nichil. 49) Incipit fol. 174. A. 50) Codex nichil. 51) Codex nichil. 52) Leg. habet. 53) Leg. impr. 54) Incipit fol. 174. B. 55) Leg. obicitur. 56) Leg. adhibuisti. 57) Leg. obiciatur. 58) Leg. impr. 59) Leg. impr. 60) Leg. in comitatu medicinam. 61) Leg. correctori. 62) Incipit fol. 175. A. 63) Leg. obici.

Post captivitate reversus res suas repeti licet, remota prescriptionem.

Lex 7. Idem a. et c. Casandro. [c. 7. C. VII. 35.]

Bone fidei possessorem decem et viginti annis prode est; si minus computetur, conditio potest.

Lex 8. Impr. Iustinianus a. Mene pp. [c. 8. C. ibid.]

Miles, dum in utilitate publica occupatus fuit, praescriptio illi non impedit.

TITULUS XXXVI. Adversus creditorem.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Venerie. [c. 1. C. VII. 36.]

Inter debitorem et creditorem praescriptio taciturnitatis obicitur ⁶⁴⁾.

Lex 2. Impr. Dioclitianus et Max. aa. et c. Marcelle. [c. 2. C. ibid.]

Si res in te translate sunt et inter absentes, creditori auctori tuo contra te agere non possunt.

TITULUS XXXVII. De quadriennii praescriptione.

Lex 1. Impr. Constantinus a. ad Orpitem. [c. 1. C. VII. 37.]

Res fiscales qui iusto titulo possident, post quattuor annis non inquietentur.

Lex 2. Impr. Zeno a. Ennee comiti rerum privatarum. [c. 2. C. ibid.]

Qui res fiscalis comparatas a fisco possidet, ⁶⁵⁾ quattuor annis non inquietetur.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Floro comiti rerum privatarum et curatorum dominice domus et Petro viro inlustri ⁶⁷⁾ curatoris ⁶⁸⁾ divine domus Auguste serenissime et Machedonio viro inlustri curatori et ipsi dominice domus. [c. 3. C. ibid.]

Ab imperatore vel ab Augusta quocunque titulo adquisivit, post quattuor annos non inquietetur, ⁶⁹⁾ ut si non sunt insinuata sacra.

TITULUS XXXVIII. Ne fidei ⁶⁹⁾ dominicae ⁷⁰⁾ vel temporum ⁷¹⁾ vindicatio temporis exceptione submoveatur.

Lex 1. Impr. Valentinianus et Valens aa. ad Probum pp. Galliarum. [c. 1. C. VII. 38.]

Ex servis fiscalibus si ad militiam vel dignitatem pervenerunt, in servitio ⁷²⁾ fisci revocentur.

Lex 2. Impr. Valentinianus et Theod. aa. Dextro comiti rerum privatarum. [c. 2. C. VII. 38.]

Qui res fiscales vel ecclesiasticas comparavit, praescriptio illi non computatur, sed restituet, et pretium recipit.

Lex 3. Impr. Archad. et Honorius aa. ad Paulum comiti domesticorum. [c. 3. C. ibid.]

Qui in res fiscales possidet, praescriptio illi non manet, sed restituit rem.

TITULUS XXXIX. De praescriptione triginta vel quadraginta annorum. ⁷³⁾

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. Arriane. [c. 1. C. VII. 39.]

Qui te absente res tuas desertas suppetit colere, ut fisco solveret, praescriptio illum non munit, sed rem restituet.

Lex 2. Impr. Valentinianus et Valens aa. ad Volusianum pu. [c. 2. C. ibid.]

Possessor quadraginta annorum inquietetur, nec conductor, qui rem alienam tenuit, ius sibi vindicet.

Lex 3. Impr. Honorius et Theod. aa. Asclapiodoto pp. [c. 3. C. ibid.]

Triginta annis actione non motas conquiescant, nec opponant militia vel absentia. Quod si ante executio data est, aut sacrae meruit, aut si minor etate fuit, licet pulsari.

Lex 4. Impr. Anastasius Matronino pp. [c. 4. C. ibid.]

Omnes ⁷⁴⁾ causas, que non fuerant mota, supra quadraginta annos non moventur.

Lex 5. Idem a. Anthontate pp. per Yllyricum. [c. 5. C. ibid.]

Curialis ad administrandum eum quadraginta annis ⁷⁵⁾ defendit.

Lex 6. Idem a. et c. Leontio pp. [c. 6. C. ibid.]

Causa, que inter ⁷⁵⁾ quadraginta annis non est mota, nec movi ^{75b)} licet.

Lex 7. Impr. Iustinianus a. Archelao pp. [c. 7. C. ibid.]

Cautio epothicaria ⁷⁶⁾ in quadraginta annis extenditur. In ea lege, ubi dicit: Et hoc dirimere. Tunc epothecarius ⁷⁷⁾ creditor excludet priorem creditorem personalem, si post obitum debitoris triginta ⁷⁸⁾ annis intercesserint sine interrupta tempore. In ea lege: Creditor longiui possessione. Si novissimus creditor offerat reddere debitum priori creditori, omnem obligationem in se suscipiet. In ea lege, ubi dicit: Praescriptiones triginta vel quadraginta

64) Leg. obicitur.

65) Haec lacuna in Codice notata non est.

66) Incipit fol. 175. B.

67) Leg. viro

inlustri. 68) Leg. curatori.

69) Pro fidei lege rei.

70) Codex dnice.

71) Leg. templorum.

72) Sic secunda

manus. Prima habuerat servetio.

73) Incipit fol. 176. A.

74) Cod. oms.

75) Cod. int.

75b) Leg. moveri.

76) Leg. actio hypothecaria.

77) Leg. hypothecarius creditor.

78) Incipit fol. 176. B.

annorum. Post dissoluto matrimonio ad repetenda dote vel sponsalia triginta vel quadraginta anni obponuntur.

Lex 8. Impr. Iustinianus a. Moene pp.
[c. 8. C. VII. 39.]

His, qui rem bone fidei adquisitam decem vel viginti annis possidet, et postea abstulta est, repeti potest. *In ea lege habet, ubi dicit: Triginta vel quadraginta annorum.* Qui rem alienam possidet mala fide, postea, quacunque⁷⁹⁾ casu ad priorem dominum rediet, inquietari non debet.

Lex 9. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp.
[c. 9. C. ibid.]

Qui causam dixit, si non eam finit propter alienum casum, liceat ex eo usque ad quadraginta annos extendi ex die, quo pulsatio facta est.

TITULUS XL. De annali exceptione Italiae contractus tollenda et de diversis temporibus, prescriptionibus^{79a)} et interruptionibus earum.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.
[c. 1. C. VII. 40.]

Preter epothecarias actiones. Nam alias omnes actiones vel divisiones post triginta annis⁸⁰⁾ non moveantur, si non fuerant motas, excepto, si minor etate fuit.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.
[c. 2. C. ibid.]

[2-3] Contra quem habes⁸¹⁾ causam, si absens est, ut non te excludant anni, pene⁸²⁾ contestatione scripta apud iudicem aut episcopum⁸³⁾ aut ad curiam aut in locum, ubi domicilium habuit⁸⁴⁾, et subscribant tres viri. Adversus pupillum iudicem rogare, ita fiat illi tutor. *In ea lege abet⁸⁵⁾, ubi dicit: Triginta vel quadraginta annorum.* Cui⁸⁶⁾ competit actio, dederit libellum conventionali, de unam rem, post voluerit dicere, quia ex omnes⁸⁷⁾ actiones interruptit tempora, verum non est.

TITULUS XLI. De alluvionibus et paludibus et pascuis ad alium statum translatis.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Marco.
[c. 1. C. VII. 41.]

Fluminis cursus ab alio diverti non licet; ripa cedere licet propter suam laesionem. Si fluminis terram in alterius fundum duxit, adquisito⁸⁸⁾ lucravit.

Lex 2. Impr. Archadius, Honorius et Theod. aa. Caesario pp.
[c. 2. C. ibid.]

Cursus aque si alio minavit et in alio addidit, propter censum providendum est.

Lex 3. Impr. Theod. et Valentinianus aa. Ciro pp.
[c. 3. C. VII. 41.]

Ager aquosus infructibilis si ad culturam venerit, censum eius solvat: si contemp⁸⁹⁾serit⁹⁰⁾, quinquaginta libras auri poena.

TITULUS XLII. De sententiis prefectorum praeturiarum⁸⁹⁾.

Lex 1. Impr. Theod. et Valent. aa. Thalassio pp. Yllyrici.
[c. un. C. VII. 42.]

Iudicium praefecti, qui supplicandum appellavit, liceat intra biennium reddere rationem.

TITULUS XLIII. Quomodo et quando index sententiam proferre debent⁹⁰⁾, praesentibus partibus vel una absente.

Lex 1. Impr. Titius⁹¹⁾ Helius Antoninus Publicio.
[c. 1. C. VII. 43.]

Absentem patrem⁹²⁾ non liceat iudicare.

Lex 2. Impr. Gordianus aa. Severo.
[c. 2. C. ibid.]

Litigator si ad denuntiationem se absentaverit, liceat eum absenti dare sententiam.

Lex 3. Idem a. Antistio.
[c. 3. C. ibid.]

Partem absentem vel indefensam addici non licet.

Lex 4. Impr. Philippus a. ad Domitium.
[c. 4. C. ibid.]

Diem feriatum absente datus iudicium retractatur.

Lex 5. Impr. Philippus a. et Philippus c. Longino.
[c. 5. C. ibid.]

Si iudex constituit in certum locum dare iudicium et alibi inter absentes, invalidum est.

Lex 6. Impr. Valerianus et Galienus aa. Domitio.
[c. 6. C. ibid.]

Minor sine curatore causa dixit⁹³⁾; si addictus est⁹⁴⁾, denuo litigari licet.

Lex 7. Impr. Dioclitianus et Maximianus aa. et c. Marino.
[c. 7. C. ibid.]

Inter absentes absque contumacia iudicatus invalidus est.

Lex 8. Idem a. et c. Claudie.
[c. 8. C. ibid.]

Litigator si se subtraxit et tertio⁹⁵⁾ in clamat⁹⁶⁾ apparuit, inter absentes datus iudicium firmum est.

Lex 9. Idem a. et c. Leontio.
[c. 9. C. ibid.]

79) Leg. quocunque. 79a) Leg. praescriptionibus. 80) Incipit fol. 177. A. 81) Cod. abes. 82) Leg. pone. 83) Cod. cpm. 84) Cod. abuit. 85) Leg. habet. 86) Haec verba ex const. 3. C. VII. 40. hausta videntur esse. 87) Cod. oms. 88) Incipit fol. 177. B. 89) Pro praeturiarum lege praetorio. 90) Leg. debeat. 91) Leg. Titus. 92) Leg. partem. 93) Cod. dñr. Lege causam dixit. 94) Pro est in Cod. est. 95) Cod. t'tio. 96) Incipit fol. 178. A.

Legge 8 e 9 nei Decreti di Farfa.
Comit. 56. 1.

Tertiam vicem contumacem datus iudicatus firmum est.

Lex 10. Idem a. et c. Blesio. [c. 10. C. VII. 43.]

Si ex necessitate absens fuisti, quae contra te iudicatum est, resolvitur.

Lex 11. Idem a. et c. Valerio. [c. 12. C. ibid.]

Si intra tempus constitutum, te tamen absente, iudicatum est, vel si non appellasti, iudicium invalidum est.

TITULUS XLIV.⁹⁷⁾ De sententiis ex periculo recitandis.

Lex 1. Impr. Valerianus et Galienus aa. Quintio. [c. 1. C. VII. 44.]

Sententiam arbitrum si scripsit et n. relegit, invalidum est.

Lex 2. Impr. Valentinianus, Valerianus et Gratianus aa. ad Probum pu. [c. 2. C. ibid.]

Iudex non subito et facile denuntiet, nec postea illi liceat retractare iudicium suum.

Lex 3. Idem a. et c. ad Probum pp. [c. 3. C. ibid.]

Causa scriptis dicta in verbo denunciata invalidum est.

TITULUS XLV. De sententiis et interlocutionibus omnium iudicum.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Quintiliano. [c. 1. C. VII. 45.]

Causam, quem procurator dixit, eum absentem inter principales personas iudicatum est, nihil⁹⁸⁾ est.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Sextilio. [c. 3. C. ibid.]

Iudex liberi causam indicavit; si post servus inventus est, praedicavit, infirmum est.

Lex 3. Impr. Alexand. a. Vettio. [c. 3. C. ibid.]

Iudicatus in suspensus datus invalidum est.

Lex 4. Idem a. Severe. [c. 4. C. ibid.]

Siquid contra ordinem iudicarium iudicatur, infirmum est.

Lex 5. Impr. Philippus a. et Philippus c. Montano. [c. 5. C. ibid.]

Qui fisci actiones tenerit, procuratore instituto, fidedixit⁹⁹⁾, dato iudicato, si non appellavit¹⁾, quae iudicatum est, firmum est.²⁾ [f. 180]

Lex 6. Impr. Carus, Carinus et Numerianus aa. Zoilo. [c. 6. C. ibid.]

Iudex absente [iudicium]³⁾ officium indicavit, invalidum est.

Lex 7. Impr. Dioclit. et Maxim. aa. et c. Ysidoro. [c. 7. C. ibid.]

Si imminet iudicis pactuasti, vel si iudex non iniuste iudicavit, agere potest.

Lex 8. Idem a. et c. Lycinio. [c. 8. C. VII. 45.]

Iudicatam rem si non appellasti⁴⁾, repetere non potes; si appellasti⁵⁾, repetere potis.

Lex 9. Idem a. et c. Domino. [c. 9. C. ibid.]

Rem iudicatam sine appellationem ab alio iudicare, tractari non licet.

Lex 10. Idem a. et c. Menodoro. [c. 10. C. ibid.]

Qui per⁶⁾ se non habet⁷⁾, interdicere non potest.

Lex 11. Idem a. et c. Titiano. [c. 11. C. ibid.]

Si iudex sacramentum indicavit dare, et non⁸⁾, quid postea observetur, invalidum est.

Lex 12. Impr. Archadius et Honorius aa. Iuliano proconsule Africae. [c. 12. C. ibid.]

Iudici liceat Latine vel Grece⁹⁾ iudicare.

Lex 13. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp. [c. 13. C. ibid.]

Quae contra leges iudicatae sunt a iudicibus vel a praefecto, retractari licet.

Lex 14. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp. [c. 14. C. ibid.]

Iudex publicus vel privatus, si cognovit petitionem causam malam habere¹⁰⁾ vel debitorem esse, adiudicat illum.

Lex 15. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 15. C. ibid.]

Greca¹¹⁾.

Lex 16. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp. [c. 16. C. ibid.]

Non licet iudici ante finem per interlocutionem denunciare, ne causiticus ante finem appellare.¹²⁾ [f. 180-1]

TITULUS XLVI. De sententia, quae sine certa quantitate prolata est.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. et c. Aemilianae. [c. 1. C. VII. 46.]

Si iudicavit reddi capitanea summa et non de usuris, firmum est.

Lex 2. Impr. Alexander a. Marcellino. [c. 2. C. ibid.]

Si iudicavit reddi debitum et summam non designavit, validum est.

Lex 3. Impr. Gordianus a. Aemilio. [c. 3. C. ibid.]

Incertus iudicatus solvitur, et non potest totam

⁹⁷⁾ Codex ab initio habuit LXII. Secunda manus correxit, ut in contextu positum est. ⁹⁸⁾ Codex nihil. ⁹⁹⁾ Cod. fidedixit. 1) Leg. appellavit. 2) Incipit fol. 178. B. 3) Vox iudicium a prima manu deleta est. Ego unicis inclusi. 4) Leg. appellasti. 5) Leg. appellasti. 6) Hoc loco in Codice spatium trium fere litterarum vacuum habetur. 7) Cod. abet. 8) Hoc loco in Codice spatium trium fere litterarum vacuum habetur. 9) Leg. Graece. 10) Cod. abere. 11) In Codice unus versus vacuum habetur. 12) Leg. appellare. Incipit fol. 179. A.

non appropinquat
al p. sembra
convell.
B. p. falso

summam debiti cum usuris solvi, si quantitatem in iudicio non declarata est, totum invalidum est.

Lex 4.¹³⁾ Idem a. et c. Saturnino. [c. 4. C. VII. 46.]

Si consensisti, quae iniustae iudicate sunt, adimplet; si iuste iudicavit, etsi non appellasti, eius iudicatum confirmasti.

TITULUS XLVII. De sententiis, quae pro eo, quod interest, proferuntur.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Iohi pp. [c. un. C. VII. 47.]

Ex omni contractu vel locatione, quae debetur, cum usuris restituatur; ex aliis casibus iudici est praevidere.

TITULUS XLVIII. Si non a competenti iudice iudicatum esse dicatur.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Iohi pp. [c. 1. C. VII. 48.]

Sabiniano. Iudex si ea, quae illi non sunt comissa¹⁴⁾, iudicavit, invalidum est.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Licinae. [c. 2. C. ibid.]

Bellator iudex si civilem causam iudicavit, absque appellationem invalidum est.

Lex 3. Impr. Dioclitianus et Max. aa. et c. Philithae¹⁵⁾. [c. 3. C. ibid.]

Si in rem certam datus est iudex, alia iudicare non potuit.

Lex 4. Impr. Gratianus, Valentinianus et Theod. aaa. ad Potitum vicarium. [c. 4. C. ibid.]

Si adictus¹⁶⁾ es a iudice, ubi te foris non competebat, tamen absolveris.

TITULUS XLIX. De poena iudicis, qui male iudicavit vel eius, qui iudicem vel adversarium corrumpere iuravit¹⁷⁾.

Lex 1. Impr. Antoninus aug. ad Gaudium. [c. 1. C. VII. 49.]

Si pecunias iudici dedisti, negotium ammisisti¹⁸⁾.

Lex 2. Impr. Constantinus a. ad Felicem. [c. 2. C. ibid.]

Iudex si corruptus praemium vel amicitias praed iudicavit, quantum ipsa causa est, reddat, quem lesit¹⁹⁾.

TITULUS L. De sententiam rescindi non posse.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Secundo.

[c. 1. C. VII. 50.]

Si non appellat²⁰⁾, alterius iudicatum retractari non licet, nec suum.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Alexandriae. [c. 2. C. ibid.]

Peremptoriam exceptionem in finem (obici²¹⁾) possit legitima aetate; si non appellasti²²⁾, iudicatus resolvi non potest.

TITULUS LI. De fructibus et litis expensis.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Maximianus aa. Actae. [c. 1. C. VII. 51.]

Illa expensa reddatur, quae iuste expensa sunt.

Lex 2. Impr. Valentinianus et Valens aa. Olibrio pp. [c. 2. C. ibid.]

[3] Causator evictus²³⁾ simul et dispendia reddat.

Lex 3. Impr. Honorius et Theod. aa. Asclpiodoto pp.²⁴⁾ [c. 4. C. ibid.]

[4] Lites²⁵⁾ expensas vel²⁶⁾ itineris et sump-
bus²⁷⁾ causiticum addicere.

Lex 5. [c. 5. C. ibid.]

Greca.

Lex 6. Impr. Anastasius a. Stephano magistro militi. [c. 6. C. ibid.]

Quidam per sacras constitutiones, alii per largitatem meruerunt. De sportulis legem ipsam lege.

TITULUS LII. De rei²⁸⁾ iudicata.

Lex 1. Impr. Anthoninus a. Stellatori. [c. 1. C. VII. 52.]

Unde fuisti adictus²⁹⁾, si post constiterit fraus fuisse, repeti potest.

Lex 2. Idem a. Pacatiano. [c. 2. C. ibid.]

Si intra certum tempus appellatum³⁰⁾ est, fines³¹⁾ iudicati non est.

Lex 3. Idem a. Demetrio. [c. 3. C. ibid.]

Si iniuste adisses³²⁾ pecunias reddere, non appellasti, persolvis.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Anthonino. [c. 4. C. ibid.]

Si per falsas chartas addictus es, repetere potis.

Lex 5. Impr. Dioclit. et Max. aa. Valentino. [c. 5. C. ibid.]

Si addictus fuisti et postulasti indutias, replicare non potest.

13) Codex Lex XIV. 14) Leg. comissa. 15) Incipit fol. 179. B. 16) Leg. addictus. 17) Leg. curavit. 18) Leg. amisisti. 19) Leg. laesit. 20) Leg. appellat. 21) Leg. obici. 22) Leg. appellasti. 23) Leg. videtur victus pro evictus. 24) Inscriptio est const. 3. C. VII. 51. 25) Leg. litis. 26) Pro vel Codex f. habet. 27) Incipit fol. 180. A. 28) Leg. re. 29) Leg. addictus. 30) Leg. appellatum. 31) Leg. finis. 32) Leg. ad-
dictus es.

4 non exero

H Alexander a Sabiniano.

Lex 6. Impr. Honorius et Theod. aa. Iuliano procuratori Africae. [c. 6. C. VII. 52.]

Documenta gestis incertas³⁵⁾ firma sunt³⁶⁾, nec alia fide³⁷⁾ peti potest.

TITULUS LIII. De executione rei iudicatae.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus a. Iustino.

[c. 1. C. VII. 53.]

Pignus absque iudicium et absenti persona vendi non licet.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Maximo.

[c. 2. C. ibid.]

Si iudicatum est pignus vendi, si aliud inter vos non convenit, iudicium exequitur.

Lex 3. Idem a. Agrippe.

[c. 3. C. ibid.]

Si pignus supra constitutum tempus apud te residet, absente debitorem iudex iussit vendi, si emptor non invenitur, creditor in rem introducitur. ³⁸⁾ [f. 182]

Lex 4. Idem a. Marcello militi. [c. 4. C. ibid.]

Mercedes retinere non potis, pro quo tibi addictus est, sed iudex eum exigit.

Lex 5. Impr. Gordianus a. Amando.

[c. 5. C. ibid.]

Quem dixisti³⁹⁾, nomen eius affige.

Lex 6. Impr. Philippus a. et Philippus c. Titiano.

[c. 6. C. ibid.]

Iudex indicavit et aliter⁴⁰⁾ exigi praecepit, iudicium cessatus est.

Lex 7. Impr. Dioclit. et Max. aa. Theodoro.

[c. 7. C. ibid.]

Cui restitutio sine causa remota est, postea cum fructibus restituatur.

Lex 8. Idem a. et c. ⁴¹⁾ [c. 8. C. ibid.]

Post causam indicatam liceat executori, quae indicata sunt, exigere.

Lex 9. Idem a. et c. Glyconi. [c. 9. C. ibid.]

Quae indicata sunt, si non habet⁴²⁾, unde reddere, res eius venundare executori facere licet ex iussione iudicis.

TITULUS LIV. De usuris rei iudicate.

Lex 1. Impr. Antoninus a. procuratoribus.

[c. 1. C. VII. 54.]

Quae indicatae sunt, non adimplisti, ex eo cum usuris persolvitur.

Lex 2. Impr. Iustinianus a. Moene pp.

[c. 2. C. ibid.]

Quae iudicata sunt, reddit; si post quattuor menses non adimpleverit, ex eo usuras persolvat.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 3. C. VII. 54.]

Ad iudicio⁴³⁾ addictus post quattuor menses exigatur.

TITULUS LV. Si plures una sententia condemnati sunt.

Lex 1. Impr. Alexander a. Victori.

[c. 1. C. VII. 55.]

Ex iudicio debitores addicti collegas pro collega non exigitur, si singuli et in solido fidedicentes non cabuerunt.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Iohanniano.

[c. 2. C. ibid.]

Procuratores dati a curatoribus, qui pro sua persona tenetur. ⁴⁴⁾ [f. 182 v.]

TITULUS LVI. Quibus res iudicatas⁴⁵⁾ non nocet.

Lex 1. Impr. Alexander a. Masculino.

[c. 1. C. VII. 56.]

Sine tuo consensu si quis causam tuam dixit et perdidit⁴⁶⁾, tibi praeiudicium n. fecit. ⁴⁷⁾ non fecit.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Anthemio.

[c. 2. C. ibid.]

Res inter alios iudicata neque emolumentum afferet his, qui in iudicio non interfuerunt⁴⁸⁾. Ipsam legem require.

Lex 3. Impr. Diocl. et Max. aa. Honorio.

[c. 3. C. ibid.]

Iuris manifestum est et in accusationibus his, qui congressi iudicio non sunt, efficere non posse⁴⁹⁾. Ipsam legem require.

Lex 4. Idem a. et c. Sotheriano. [c. 4. C. ibid.]

Inter aliis iudicium actum aliis non praeiudicat.

TITULUS LVII. Comminationibus⁵⁰⁾, epistolas, programmata, subscriptiones auctoritatem rei iudicatae non haberet⁵¹⁾.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Rogatiano.

[c. 1. C. VII. 57.]

Indicatus si terrorem interpositum habet⁵²⁾, valere non potest.

Lex 2. Impr. Alexander a. Maximiano.

[c. 2. C. ibid.]

Iudex si per epistulas iussit aliquem reddere, exigi non potest.

35) Leg. inserta. 36) Codex firma s. 37) Leg. fides. 38) Incipit fol. 180. B. 39) Codex dicti. 40) Codex alit. 41) Haec lacuna in Codice notata non est. 42) Cod. abet. 43) Leg. a iudicio. 44) Incipit fol. 181. A. 45) Leg. iudicata. 46) Leg. perdidit. 47) Leg. non fecit. 48) Haec sunt prima const. 2. C. VII. 56. verba. 49) Haec sunt prima const. 3. C. VII. 56. verba. Caeterum legendum est officere pro efficere. 50) Leg. comminationes. 51) Leg. habere. 52) Cod. abet.

Lex 3. Idem a. Zotico. [c. 3. C. VII. 57.]

Subscripto iudicato ab ipso retractari non potest.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Asclepiadi.

[c. 4. C. ibid.]

Quae addictus es, si solutionem non ostendis, etsi consensisti, quae iudicata sunt, persolvis.

Lex 5. Idem a. Iocundo. [c. 5. C. ibid.]

Iudex si absque inquisitione sententiam iussit te in fundus ingredi, validum non est.

Lex 6. Impr. Philippus a. et (53) Philippus consul (54) Cassiano. [c. 6. C. ibid.]

Iudex si in pariete ponat scriptum quasi iudicatum vel trores, invalidum est.

Lex 7. Impr. Constant. a. ad Bassum pū.

[c. 7. C. ibid.]

Iudicatus in paucis litteris comprehensum temere non valet.

TITULUS LVIII. Si ex falsis instrumentis vel testimoniis iudicatum erit.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Absaniae.

[c. 1. C. VII. 58.]

Iudicata causa si ostendis falsa allegatio fuisse, petere potis.

Lex 2. Impr. Alexander a. Optato.

[c. 2. C. ibid.]

Addictus si non appellavit (55), et postea ostendit falsa fuisset (56) instrumenta, agere potis.

Lex 3. Idem a. Clementi. [c. 3. C. ibid.]

Que iudicatum est, refutare non potest, priusquam ostendat falsa.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Herennio.

[c. 4. C. ibid.]

Iudex ignorans ex falsis actionibus te addixit, si probatum fuerit, suspenditur iudicatus et (57) actio.

TITULUS LIX. De confessis.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Iuliano.

[c. un. C. VII. 59.]

Quot (58) in iudicio confitetur, negari non potest.

TITULUS LX. Inter alios acta vel iudicata aliis non nocere.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Ephageo.

[c. 1. C. VII. 60.]

Inter aliis actum aliis nocet; si unus debi-

tor reddidit, alio absque probationem exigere non potest.

Lex 2. Idem a. et c. Serere. [c. 2. C. VII. 60.]

Qui sua portionem transigit, alii non preiudicavit.

Lex 3. Idem a. et c. Fortunatae. [c. 3. C. ibid.]

Cum fratre (59) tuo facultate successisti, tum cum aliquem pactuasti, alii praedictum non fecisti.

TITULUS LXI. De relationibus.

Lex 1. Impr. Constant. a. Profuturo praefecto annone. [c. 1. C. VII. 61.]

Iudex si non (60) inter partes iudicavit, set arbitrare voluit (61), vel si suum iudicium retractavit, appellatio (62) constat.

Lex 2. Impr. Valentinianus et Valens aa. ad Ventio pp. [c. 2. C. ibid.]

Suggestio (63) praesidis vel provincialium ad principem directam subscribatur.

TITULUS LXII. De apellationibus (64) et consultationibus.

Lex 1. Sententia Divi Severi. [c. 1. C. VII. 62.]

Prius de causam intromissam iudica et post de crimen; si hoc iudex pretermisit (65), et iuste appellatur.

Lex 2. Impr. Alexander a. Plariano.

[c. 2. C. ibid.]

Dato iudicato appellare (66) non prohibetur.

Lex 3. Impr. Gordianus a. Victori.

[c. 3. C. ibid.]

Apellatione (67) interposita iudex noluerit recipere, valet appellatio (68).

Lex 4. Impr. Philippus a. et Philippus c. Probo.

[c. 4. C. ibid.]

Si non apellasti (69), iudicato resolvere non potis.

Lex 5. Impr. Dioclit. et Max. aa. Valerio praesidi provinciae. [c. 5. C. ibid.]

Qui appellavit (70) si tardius petiit epistolas (71) ad ambulandum pp apellationem mortuus est, appellatio (72) manet.

Lex 6. Idem a. (73). [c. 6. C. ibid.]

Qui appellavit (74), si minus in causa allegavit, liceat ei manifestare illi, cui deferret acta et iudicatum. Victor expensas recipiat. In ea lege abet (75): Qui propria causa litigavit, intra biennium (76) appellet (77), procurator intra triduo appellet (78).

53) Incipit fol. 181. B. 54) Vox consul ex male intellecta nota „C“ orta est, qua Caesar significatur. 55) Leg. appellavit. 56) Leg. fuisse. 57) Supra vocem et secunda manus posuit ex. 58) Leg. quod. 59) Cod. fr. 60) Incipit fol. 182. A. 61) Supra litteram i a secunda manu litterae er positae sunt. 62) Leg. appellatio. 63) Leg. suggestio. 64) Leg. apellationibus. 65) Leg. praetermisit. 66) Leg. appellare. 67) Leg. apellatione. 68) Leg. appellatio. 69) Leg. appellasti. 70) Leg. appellavit. 71) Cod. epist. 72) Leg. appellatio. 73) Huius lacunae vestigia in Codice non apparent. 74) Leg. appellavit. 75) Leg. habet. 76) Leg. biduum. 77) Leg. appellet. 78) Leg. appellet.

Lex 7. 79) Idem a. Neoni. [c. 7. C. VII. 62.]
Qui administrationem curie addicti sunt, si non apellaverint⁸⁰⁾, recusare se non potent.

Lex 8. Idem a. et c. Appiano. [c. 8. C. ibid.]
Si non minor etati addictus es, si non apellasti⁸¹⁾, exigeris.

Lex 9. Idem a. et c. Eracleo clarissima nobis. [c. 9. C. ibid.]
Dominus⁸²⁾ litis, procurator si apellavit⁸³⁾, procuratore agere potis dominus⁸⁴⁾ principalis.

Lex 10. Idem a. et c. Titiano. [c. 10. C. ibid.]
Procurator vel actor in computationem in iudicio fallar⁸⁵⁾ appellare⁸⁷⁾ licet, et adultis si veniam postulavit, litigavit, appellari⁸⁸⁾ illi licet.

Lex 11. Idem a. et c. Aurelio. [c. 11. C. ibid.]
Cives et advenas post iudicatum si non apellaverit⁸⁹⁾, causa redici non potest.

Lex 12. Impr. Const. a. ad Catulinum. [c. 12. C. ibid.]
Qui apellat⁹⁰⁾, nullam iniuriam sustineat; si crimen obicit⁹¹⁾, si fideiussorem non habet⁹²⁾, quem dare, in custodia teneatur.

Lex 13. Idem a. Petronio. [c. 13. C. ibid.]
Litigator quovis modo apellaverit⁹³⁾, iudicatum et acta ad comitatum producat.

Lex 14. Idem a. et c. ad Bassum. [c. 14. C. ibid.]
Apellare⁹⁴⁾ scriptis et in verbo⁹⁵⁾ licet.

Lex 15. Idem a. et c. ad Severum. [c. 15. C. ibid.]
Causas, que ad principem venerint, retractari non potest.

Lex 16. Idem a. et c. ad Maximum. [c. 16. C. ibid.]
De imaginibus⁹⁶⁾ imperatorum disceptatio, si appellatio⁹⁷⁾ datur, recipitur.

Lex 17. Idem a. et c. Iuliano pp. [c. 17. C. ibid.]
Si inter praetores quaestio⁹⁸⁾ de appellatione⁹⁹⁾, ad praefectum proferatur.

Lex 18. Idem a. et c. Victori. [c. 18. C. ibid.]
Debitor fisci si apellavit¹⁾, intra tempus constitutum non reddet rationem, debitum exigitur.

Lex 19. Idem a. et c. ad universos provinciales. [c. 19. C. ibid.]
Proconsulibus et comitibus et his, qui praefectorum cognoscunt. In ea lege: Omnibus iudices

vel praefectos liceat apellatione²⁾ suscipere. Quod³⁾ si noluerit, hic, qui volet appellare⁴⁾, si cognitum fuerit iniusta causa habere⁵⁾, reus cum infamia discedat. Quod si his, qui iusta causa his apellationem non suscepit, cum gravi infamia in urbe denunciatur.

Lex 20. Impr. Constantinus a. Albino. [c. 20. C. VII. 62.]
Omnibus litigatoribus liceat appellare⁷⁾, et non dicat iudex, hoc sibi esse iniuria⁸⁾.

Lex 21. Idem a. et c. ad Iulianum. [c. 21. C. ibid.]
Iudex si apellationem⁹⁾ suscipere noluerit, triginta¹⁰⁾ libras auri det fisco, et officium idem¹¹⁾ triginta det.

Lex 22. Idem a. et c. ad Volusianum pp. [c. 22. C. ibid.]
Dato iudicato si appellare¹²⁾ noluerit, audiatur.

Lex 23. Idem a. et c. ad Senatum. [c. 23. C. ibid.]
In designatas provincias ut appellatio¹³⁾ suscipiatur.

Lex 24. Impr. Valentinianus et Valens aa. ordinis civilis Carthaginiensium in Africa. [c. 24. C. ibid.]
Intra triginta dies post iudicato accipiat acta, liceat agere apellatione¹⁴⁾. Qui autem fecerit illi impedimentum, puniatur.

Lex 25. Impr. Gratianus, Valentinianus et Theodosius aa. ad Syagrium pp. [c. 25. C. ibid.]
Apellatio¹⁵⁾ omnibus liceat admitti.

Lex 26. Idem a. et c. Archadius a. ad Paladium comitem rerum privatarum. [c. 26. C. ibid.]
Apellationem¹⁶⁾ te inquiri iubemus, ne pro longinquitatem itineris ad rectorem provinciae tuae eos dirigas.

Lex 27. Impr. Archadius et Honorius aa. Heno-dio proconsul¹⁷⁾ Africae. [c. 27. C. ibid.]
Apellatio vel iudicato non legibus facto valere non potest.

Lex 28. Idem a. et c. Nebricio consuli Asiae. [c. 28. C. ibid.]
Qui apellavit¹⁸⁾, licet illi in alio iudicio causam dicere.

Lex 29. Idem a. et c. [c. 29. C. ibid.]
Qui publico addicatur, appellare liceat illi.

79) Sic secunda manus. Prima habuerat *Lex VI.* 80) Leg. appellaverint. 81) Leg. appellasti. 82) Cod. ans. 83) Leg. appellavit. 84) Cod. ans. 85) Incipit fol. 182. B. 87) Leg. appellare. 88) Leg. appellari. 89) Leg. appellaverunt. 90) Leg. appellat. 91) Leg. obicitur. 92) Cod. abet. 93) Leg. appellaverit. 94) Leg. appellare. 95) Pro in verbo Codex et verbo. 96) Leg. imagines. 97) Leg. appellatio. 98) Codex q. stio. 99) Leg. appellatio. 1) Leg. appellavit. 2) Leg. appellatio. 3) Cod. qd. 4) Leg. appellare. 5) Cod. abe. 6) Incipit fol. 183. A. 7) Leg. appellare. 8) Leg. iniuriam. 9) Leg. apellationem. 10) Leg. triginta. 11) Leg. item. 12) Leg. appellare. 13) Leg. appellatio. 14) Leg. apellatione. 15) Leg. appellatio. 16) Leg. apellationem. 17) Leg. proconsuli. 18) Leg. appellavit. 19) Haec lacuna in Codice notata non est.

Lex 30. Idem a. et c. Theodoro pp.

[c. 30. C. VII. 62.]

Omnibus iudicibus sine dispendio liceat appellari²⁰⁾; praefecto appellare iniuste²¹⁾ dispendium est.

Lex 31. Impr. Honorius et Theodosius aa. Asclpiodoto pp.

[c. 31. C. ibid.]

Iudex publicus sex menses habeat²²⁾ spatium post suscepta appellatione²³⁾ dare apostholos²⁴⁾ arbitres quattuor.

Lex 32. Impr. Valentinianus et Theodosius aa. Chyro pp.

[c. 32. C. ibid.]

Apellatio²⁵⁾ aput praefectum aut questorem discutatur.

Lex 33. Idem a. et c. Cyro.

[c. 33. C. ibid.]

Contra rectorem provincie detur appellatio²⁶⁾ propter fisco vel curia²⁷⁾ resideat cum mal²⁸⁾ militi et audiat.

Lex 34. Impr. Iustinianus a. Demostheni pp.

[c. 34. C. ibid.]

Qui ad imperatorem defert appellationem iudici, qui ut sedeant iudices.

Lex 35.

[c. 35. C. ibid.]

Greca.

Lex 36. Impr. Iustinianus a. Mene pp.

[c. 37. C. ibid.]

Que pena sit, qui praeiudicat; intra biennium appellationis²⁸⁾ tue rationem reddas.

Lex 37. Impr. Iust. a. Demosteni pp.

[c. 38. C. ibid.]

Siquis de dignitates sunt, qui causam audierunt, appellationem²⁹⁾ suscipiant, et apud questores cartularios audiat.

Lex 38. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 39. C. ibid.]

Quae sit poena iudicibus potestatum, qui male iudicavit.

TITULUS LXIII. De temporibus et reputationibus³⁰⁾ appellationum seu consultationum.

Lex 1. Impr. Constantinus a. ad Crispinum.

[c. 1. C. VII. 63.]

Qui appellavit³¹⁾ intra duos menses aut con- quiescant, aut petant apostolos, hoc est, litteras ad iudicem, qui appellationem³²⁾ requiret.

Lex 2. Impr. Theodosius et Valentinianus aa. Cyro pp.

[c. 2. C. ibid.]

Eunuchus iudicio ut intra quod menses post obitum eius, qui litigavit, heres eius apellet³³⁾.

Lex 3. Impr. Iustinianus a. Appioni pp.

[c. 3. C. VII. 63.]

Si intra biennium appellationis³⁴⁾ tue rationem non reddideris³⁵⁾, nulla ratio tibi subveniat.

Lex 4. Impr. Iustinianus a. Adriano mag. officiorum.

[c. 4. C. ibid.]

Liceat appellare³⁷⁾ et exinde tractare et non de alia causa; sed, siquid pretermisit, postea suggerat, qui causam appellationis retractat.

Lex 5.³⁸⁾ Impr. Iustinianus a. Tribuniano questori sacri palatii.

[c. 5. C. ibid.]

Quod provincia et intra quod tempus vel si morso occupaverit de appellatione³⁹⁾ sua agat. In ea lege dicit: Intra anno recolligantur acta, et dentur chartulariis, simul et appellatione⁴⁰⁾ et iudicato, ut tractetur, et intra biennium reddatur ratio appellationis⁴¹⁾; quot inevitabilis casus impediret, tertius addatur annus.

TITULUS LXIV. Quando provocare necesse non sint⁴²⁾.

Lex 1. Impr. Alexander a. Apollinario et aliis.

[c. 1. C. VII. 64.]

Inter absentes iudicato absque appellatione⁴³⁾ resolvitur.

Lex 2. Idem a. Capitoni.

[c. 2. C. ibid.]

Iudex si testamentum, quem minor de quattuordecim annos fecit, infirmum est, appellatio⁴⁴⁾ tua iniusta est.

Lex 3. Impr. Gordianus a. Ingenio.

[c. 3. C. ibid.]

Si addictus fuisti, ut curialis es, si appellasti⁴⁵⁾, ea causa retenti⁴⁶⁾ non potis.

Lex 4. Impr. Valentinianus, Galienus et Valerianus aaa. Iuliano.

[c. 4. C. ibid.]

Si magistratus dixit⁴⁷⁾ te curialem esse, si non appellasti⁴⁸⁾, non tibi est preiudicium, quia sententia non est lata.

Lex 5. Impr. Carus, Carinus et Numerianus aaa. Domitiano.

[c. 5. C. ibid.]

Iudex provinciae si iniunxit⁴⁹⁾ vobis⁵⁰⁾ aliquid contra iustitiam, si non appellasti⁵¹⁾, preiudicium tibi non fuit.

Lex 6. Idem a. Germano.

[c. 6. C. ibid.]

Si intra dies constitutos deputatus est iudicare, post diem constitutum iudicavit, absque appellatione⁵²⁾ iudicium eius invalidus est.

20) Leg. appellari. 21) Incipit fol. 183. B. 22) Cod. abeat. 23) Leg. appellatione. 24) Leg. apostolos. 25) Leg. appellatio. 26) Leg. appellatio. 27) Hae litterae ad constitutionis inscriptionem videntur pertinere. 28) Leg. appellationis. 29) Leg. appellationem. 30) Leg. reparationibus. 31) Leg. appellarit. 32) Leg. appellationem. 33) Leg. appellet. 34) Leg. appellationis. 35) Sic secunda manus. Prima manus habuerat reddideris. 36) Incipit fol. 184. A. 37) Leg. appellare. 38) Cod. Lex X. 39) Leg. appellatione. 40) Leg. appellatione. 41) Leg. appellationis. 42) Leg. sit. 43) Leg. appellatione. 44) Leg. appellatio. 45) Leg. appellasti. 46) Fortasse leg. retineri. 47) Cod. dixit. 48) Leg. appellasti. 49) Leg. iniunxit. 50) Cod. vobis. 51) Leg. appellasti. 52) Leg. appellatione. 53) Incipit fol. 184. B.

Lex 7. Impr. Dioclit. et Max. aa. Nicanore.

[c. 7. C. VII. 64.]

Iudex premium si accepit, quae iudicavit, invalidum est absq[ue] apellationem⁵⁴⁾.

Lex 8. Idem a. Constantino.

[c. 8. C. ibid.]

Si pater tuus curialis fuit et te propter⁵⁵⁾ minorem etatem dixit⁵⁶⁾ dum proficeris curialis sis, sine apellatione⁵⁷⁾ subvenitur tibi propter⁵⁸⁾ minori etate.

Lex 9. Idem a. Rufino.

[c. 9. C. ibid.]

Miles post vicensima stipendia si causarius fuit, sine apellatione⁵⁹⁾ in militia eum permanere iubet.

Lex 10. Impr. Iustinianus Moene pp.

[c. 10. C. ibid.]

Victoris causae apellare⁶⁰⁾ propter dispendia, quia adversario non addixit reddere.

TITULUS LXV. Quorum apellationes⁶¹⁾ non recipiantur.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Sabino.

[c. 1. C. VII. 65.]

Contumax ante iudicium si apellavit⁶²⁾, non recipitur.

Lex 2. Impr. Const. a. ad Ierodem.

[c. 2. C. ibid.]

Criminosus convictus liceat illi apellare⁶³⁾.

Lex 3. Impr. Valentinianus et Valens aa. ad Modestum pp.

[c. 3. C. ibid.]

Officium non liceat iudici suo ad te non dico causa⁶⁴⁾ post sententiam apellari⁶⁵⁾ licet.

Lex 4. Impr. Gratianus a. ad Olybrium pp.

[c. 4. C. ibid.]

Si iuste debitum publicum vel canonis petatur, apellatio⁶⁶⁾ recipi non potest.

Lex 5. Impr. Valentinianus, Gratianus et Valerianus aaa. ad Thalassum proconsule Africae.

[c. 5. C. ibid.]

Prefecto qui iniuste apellavit⁶⁷⁾, quinquaginta libras argenti det pena.

Lex 6. Impr. Grat. Valentinianus et Theod. aaa. ad Ypatium pp.

[c. 6. C. ibid.]

Qui testamento reservare⁶⁸⁾ non permittit aut in facultatem secundum⁶⁹⁾ testamentum introduci non permittit, viginti libras auri det pena.

Lex 7. Impr. Archadius a. ad Palladium comitem rerum privatarum.

[c. 7. C. VII. 65.]

Ante iudicium nec discussor dari licet nec apellari⁷⁰⁾.

Lex 8. Impr. Honorius et Archad. aa. Apollodoro comiti rerum privatarum.

[c. 8. C. ibid.]

Si iuste⁷¹⁾ ratione debetur⁷²⁾ publico apellaveris, apellare⁷³⁾ te non licet.

TITULUS LXVI. Si pendente apellatione⁷⁴⁾ mors intervenierit.

Lex 1. Impr. Alexander a. Iuliano.

[c. 1. C. VII. 66.]

Qui apellavit, si mortuus est, heres eius rationem reddat, aut iudicium conservet.

Lex 2. Idem a. Marcelline.

[c. 2. C. ibid.]

Qui apellavit⁷⁵⁾, mortuus est, ad successores suos actio competit.

Lex 3. Idem a. Ulpio.

[c. 3. C. ibid.]

Qui apellat⁷⁶⁾ in exilio defunctus est, causa⁷⁷⁾ praedictum non generavit.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Alexandro.

[c. 4. C. ibid.]

Si pater⁷⁸⁾ tuus curialis adiudicatus est et apellat⁷⁹⁾, mortuus est, ratio apellationis reddi non licet.

Lex 5. Idem a. Felici.

[c. 5. C. ibid.]

Causa, quae⁸⁰⁾ de ancilla dicta est, si apellatione⁸¹⁾ posita est et mors intercesserit, de apellatione⁸²⁾ ratio reddenda est.

Lex 6. Impr. Constant. a. ad Bassum pp.

[c. 6. C. ibid.]

Post apellationem⁸³⁾ si unus mortuus est, heres eius alii quattuor menses supra⁸⁴⁾ biennium angeatur reddere rationem apellationis.

TITULUS LXVII. De his, qui per metum iudicis non appellaverunt.

Lex 1. Impr. Diocli. et Max. aa. Diophani.

[c. 1. C. VII. 67.]

Adictus⁸⁵⁾ non apellat⁸⁶⁾, exigitur apellare⁸⁷⁾, timere non debis.

Lex 2. Impr. Iulianus a. Germaniano pp.

[c. 2. C. ibid.]

Qui propter timorem iudicis apellationem⁸⁸⁾ non posuerit, postea agere non potest. Si violentia⁸⁹⁾ passus est, contestatione⁹⁰⁾ publice ponat.

54) Leg. apellatione. 55) Cod. ppt. 56) Cod. dic. 57) Leg. apellatione. 58) Cod. pptr. 59) Leg. apellatione. 60) Leg. appellare. 61) Leg. apellationes. 62) Leg. appellavit. 63) Leg. appellare. 64) Leg. appellari. 65) Haec lacuna in Codice notata non est. Habet autem ad marginem a secunda manu h.d., quod sic interpretor haec deest sive hic deest. Hoc loco mirum quiddam accidit. Statim enim post inscriptionem const. 4. C. VII. 65. in medio folio 184. B. habentur tituli ex libro VIII. Codicis. Numeri titulorum ad seriem septimi libri accommodati sunt. Incipit titulus LXVI. si communes res pignorate sint (Cod. VIII. 21.). Desinit in c. 12. C. VIII. 28. (de distractione pignorum) in medio fol. 186. A. Deinde subsequitur contextus const. 4. C. VII. 65. Nos haec tacite emendabimus. 66) Leg. apellatio. 67) appellavit. 68) Leg. reservare. 69) Cod. secdm. 70) Leg. appellari. 71) Leg. iusta. 72) Leg. debere. 73) Leg. appellare. 74) Incipit fol. 186. B. 75) Leg. appellavit. 76) Leg. appellavit. 77) Leg. causae. 78) Cod. pat. habet pro pater. 79) Leg. appellavit. 80) Leg. quae. 81) Leg. apellatio. 82) Leg. apellatione. 83) Leg. apellationem. 84) Cod. sup. 85) Leg. addictus. 86) Leg. appellavit. 87) Leg. appellare. 88) Leg. appellatio. 89) Leg. violentiam. 90) Leg. contestationem.

TITULUS LXVIII. Si unus ex pluribus appellaverit⁹²).

Lex 1. Impr. Alexander a. Licinio.

[c. 1. C. VII. 68.]

Si contra plures iudicatum fuerit et unus ex consensum appellaverit⁹³), omnes constat appellasse.

Lex 2. Idem a. Sereno.

[c. 2. C. ibid.]

Si contra plures iudicatum fuerit, si unus appellavit⁹⁴), minori etate prodest; nam maiori etate, qui appellavit⁹⁵), prode non est.TITULUS LXIX. Si de momentaria appellatio- nem⁹⁶) fuerit appellatum⁹⁷).

Lex 1. Impr. Valentinianus, Theod. et Archad. aa. ad Eusignium pp.

[c. un. C. VII. 69.]

Qui de momento⁹⁸) restitutionis litigat, si appellaverit⁹⁹), momento tam restituat.TITULUS LXX. Ne liceat in una eademque causa tertio provocare vel post duas sententias iudicium, qua¹) definitio prefectorum²) roboravit, eas retractare. ...³)

[Tit. Cod. VII. 70.]

Lex 1. Impr. Alexand. a. Hyrino.

[c. 1. C. VII. 71.]

Qui bona sua gesserit⁴), creditores succedunt, debitor iniuria in custodia patiatur.

Lex 2. Impr. Philippus a. et Philippus c. Abar- cionto.

[c. 2. C. ibid.]

Pro debito fiscali condemnatus es, si reddit, cessionem rerum suarum sine causa compelleris facere.

Lex 3. Impr. Valerianus et Galienus aa. et Valeriano noies⁵) Lenille.

[c. 3. C. ibid.]

Si pater tuus pro debitum bonis cessit, que tibi in emancipatione antea datum est, auferre⁶) tibi a creditoribus non potest.

Lex 4. Impr. Dioclit. et Maxim. aa. et c. Chilo.

[c. 4. C. ibid.]

Nisi debitor bona sua queret, creditores non eas occupent, sed vendantur, vel, si plus valet, recipiat, et liceat contra creditore agere, si prescriptio excluderat cautionem.

Lex 5. Idem a. et c. Mironi.

[c. 5. C. ibid.]

Non propter honorem curiae bona cedat, sed propter debitum.

Lex 6. Apud acta impr. Theod. dixit:

[c. 6. C. ibid.]

Debitor creditori suo res suas quodam modo vult cedere, licet.

Lex 7. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp.

[c. 7. C. VII. 71.]

Filius vel parentibus liceat cessionem rerum suarum facere, et nullam iniuriam pati.

[c. 8. C. ibid.]

Creditor si vult, quinque annis dare indutias⁷) cessionem accipere⁸) habeat⁹) in potestatem. Fortior creditor aut plures quot¹⁰) elegerint¹¹), hoc et alii faciant.TITULUS LXXII. De bonis auctoritate iudicis possedis-¹²) uenundis¹³) et de reparationibus¹⁴) honorum.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Attliciae.

[c. 1. C. VII. 72.]

Prius omnium ab herede legata solvantur.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Arestoni.

[c. 2. C. ibid.]

Inter heredem et creditorem patris sit audientiam renuntiandam facultatem.

Lex 3. Idem a. Claudianae.

[c. 3. C. ibid.]

Si debitor timens cessionem fecit, licet pulsare creditorem, ita ut prius det fideiussorem.

Lex 4. Impr. Dioclit. et Max. aa. Clearcianae.

[c. 4. C. ibid.]

Si creditor suscepisti successionem rerum, creditor spondet.

Lex 5. Idem a. et c. Abydonio.

[c. 5. C. ibid.]

Creditor absente debitore, iudici petat, introduci se in res debitoris.

Lex 6. Idem a. et c. Agathemero.

[c. 6. C. ibid.]

Creditor, qui pignus¹⁵), fortior est ab alios. Quodsi absque pignus in verbo omnes crediderunt, equalemque¹⁶) in successionem debitoris veniunt.

Lex 7. Idem a. et c. Domno.

[c. 7. C. ibid.]

Filius pro sua protectione¹⁷) matri debitor extitit, si eam heredem fecit, non prohibetur¹⁸) exigere coheredes eius.

Lex 8. Idem a. et c. Helide.

[c. 8. C. ibid.]

In possessionem rei servandae uxor defuncti vel alii creditores missi dominium ex causa tenentes adipisci minime possunt. Sub die VI. Kal. Ian. Nicena.

Lex 9. Idem a. et c. Geronio.

[c. 9. C. ibid.]

92) Leg. appellaverit. 93) Leg. appellaverit. 94) Leg. appellavit. 95) Leg. non appellavit. 96) Leg. possessione pro appellationem. 97) Leg. appellatum. 98) Incipit fol. 187. A. 99) Leg. appellaverit. 1) Leg. quas. 2) Leg. praefectorum. 3) Constitutio un. C. VII. 70. deest. Statim enim Codex ad sequentem titulum transit. 4) Leg. cesserit. 5) Voces novies c. ex siglo, quo nobilissimus Caesar designatur, prodierunt. 6) Leg. auferri. 7) Inscriptio const. 8. C. VII. 71. in Codice deest. 8) Leg. aut. 9) Cod. abeat. 10) Leg. quod. 11) Incipit fol. 187. B. 12) Leg. possidendis seu. 13) Leg. vendundis. 14) Leg. separationibus. 15) Deest habet, vel simile aliquid. 16) Num aequalem? 17) Leg. videtur portione. 18) Leg. prohibetur.

Lex 1. Impr. Just. a. Moenae pp. Non liceat in unam causam tertio appellare, nec prefecti iudicium secundo appellare.

T. LXXI. Qui bonis cedere possunt.

Tutor vel curator si de administratione debitor extitit, agere potest.

Lex 10. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 10. C. VII. 72.]

Omnes tutores absque epothecas equum veniant ad successionem debitoris, et si unus occupavit, alii creditores contra eum agere potest. ¹⁹⁾ Qui in una provincia sunt ²⁰⁾, intra biennium; qui in transmare sunt, intra quadriennio. Si plures ²¹⁾ eas vendiderunt, quam debeantur, apud ecclesiam sepellant ²²⁾ receptas expensas.

TITULUS LXXIII. ²³⁾ De privilegio fisci.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Eutrophiae.

[c. 1. C. VII. 73.]

Res mariti tui pro debito a fisco occupata sunt, si tibi competent, restituuntur tibi.

Lex 2. Idem a. et c. Valerianae. [c. 2. C. ibid.]

Res mariti, si tibi prius sunt obligata, quam fisco, excluditur fisco.

Lex 3. Idem a. Iulianae. [c. 3. C. ibid.]

Si pro marito tuo debitum reddidisti, et eius substantiam tenis, si ante fisco fuit debitum, compelleris reddi.

Lex 4. Idem a. Cohinto ²⁴⁾. [c. 4. C. ibid.]

Si antea fundus venditus est, quam fisco obligaretur ²⁵⁾, fisco excluditur.

Lex 5. Impr. Alexander a. Magnae.

[c. 5. C. ibid.]

Creditor a debitore suo pecunias exigit, si iuste constituerit, eas fisco reddat, sine usuris restituit.

Lex 6. Impr. Gordianus a. Severine.

[c. 6. C. ibid.]

Qui fisco obnoxias fecit sponsalicia, quae post fecit, nihil ²⁶⁾ est.

Lex 7. Valentinianus, Galienus et Valens aaa. et c. Dyodoro.

[c. 7. C. VII. 78.]

Pro maritum in fisco debitum reddidisti, a posteriores creditores mariti non inquietaris pro facultatem, quem tenis ²⁷⁾.

TITULUS LXXIV. De privilegio dotis.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Firmo.

[c. un. C. VII. 74.]

Scire debis, privilegium dotis, quo mulieres utuntur, in actione de dote, ad heredem non transire.

TITULUS LXXV. De revocandis his, quae per fraudem alienati ²⁸⁾ sunt.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Cassie.

[c. 1. C. VII. 75.]

Si creditor patris fundum tradidisti, si nihil ²⁹⁾ debebatur, recipere potis.

Lex 2. Impr. Alexand. a. Simphorianae.

[c. 2. C. ibid.]

Sponsalia ³⁰⁾ in te facta, si anteriores creditores sunt, defendere ea non potest.

Lex 3. Impr. Dioclit. et Max. aa. Acyndino.

[c. 3. C. ibid.]

Si hereditatem patris te miscuisti, praeter donationem, quae in te ante ³¹⁾ facta est, non inquietaris.

Lex 4. Idem a. et c. Ephagato. [c. 4. C. ibid.]

Filius debitoris res patris alienare non potest.

Lex 5. Idem a. et c. Criscentino. [c. 5. C. ibid.]

Non liceat dici ignoravi, appellare, non reddo. Hic contra emptorem liceat agi, si sciens dum alienum comparavit.

Lex 6. Idem a. et c. Menander. [c. 6. C. ibid.]

Venditori poteris refutari documentum intra annum, si tibi dolo aut fraudem fecit.

EXPLICIT LIBER SEPTIMUS ADNOTATIONUM DOMINI IUSTINIANI.

19) Incipit fol. 188. A. 20) Cod. *provincias* habet pro verbis *provincia sunt*. 21) Leg. *pluris*. 22) Leg. *deponant*. 23) Cod. *Titulus LXIII*. 24) Leg. *Quinto*. 25) Leg. *obligaretur*. 26) Cod. *nihil*. 27) Leg. *tenes*. 28) Leg. *alienata*. 29) Cod. *nihil*. 30) Incipit fol. 188. B. 31) Leg. *ante*.

INCIPIT LIBER OCTAVUS CONSTITUTIONUM DOMINI IUSTINIANI, UT SUPER.

MVS. TITULUS I. De interiectis³¹⁾.

Lex 1. Impr. Alexander a. Evocato.

[c. 1. C. VIII. 1.]

Si arbor aliena fundamenta aut domum ledet³²⁾, tollatur.

Lex 2. Impr. Valerianus et Galienus aa. Messiae.

[c. 2. C. ibid.]

Ex alterius provinciae iudex electus ad definiendum licet.

Lex 3. Impr. Dioclit. et Max. aa. Pompeiano.

[c. 3. C. ibid.]

Qui interdixit, prouet³³⁾ ipse suum esse.

Lex 4. Impr. Archadius et Honorius aa. Hemiliano.

[c. 4. C. ibid.]

Qui interdixit, ipse probet, quod potest.

TITULUS II. Quorum bonorum.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Iusto.

[c. 1. C. VIII. 2.]

Possessionem patris tui, te filium probasti, recipis³⁴⁾.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Marco.

[c. 2. C. ibid.]

Soror tua intestata sine liberi³⁵⁾ decessit, illi heres succedis.

Lex 3. Impr. Archadius et Honorius aa. Petro vicario.

[c. 3. C. ibid.]

Uxor intestata sine filii³⁶⁾ decedens, excluso marito, parentes succedant.

TITULUS III. Quod legatorum.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Latinae.

[c. un. C. VIII. 3.]

Hereditas scriptus in Falcidia non vendat legata solus, sed vel redimet. Heres prius quis succedat, det fideiussore, ut adimpleat legem.

TITULUS IV. Unde vi.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Theodoro.

[c. 1. C. VIII. 4.]

Recte possidet, si non est pulsatus.

Lex 2. Idem a. et c. Alexandro.

[c. 2. C. VIII. 4.]

Violenter expulsus intra anno restituitio.

Lex 3. Idem a. et c. Ulpie et Proculinae.

[c. 3. C. ibid.]

Violenter³⁷⁾ res occupate a iudice quod dñs non firmatur.

Lex 4. Idem a. et c. Igino.

[c. 4. C. ibid.]

Vim tenta possessio cum retro temporum fruges postulare licet.

Lex 5. Impr. Const. a. ad Tertullianum.

[c. 5. C. ibid.]

Res locatas si alius vim non occupavit, cum poena restituat.

Lex 6. Impr. Valentinianus, Grat. et Theod. aaa. Pancratio pu.

[c. 6. C. ibid.]

Tutores vel curatores dolo fecerint de pervasam rem minoris, exilio deportentur; causa maioris pervasio restituitur.

Lex 7. Impr. Valentinianus, Theodosius et Archadius aaa. ad Messianum com. rerum privatarum.

[c. 7. C. ibid.]

Si quis ausu proprio rem occupavit, si suam est, amittit; alienam ipsam et estimationem rei red-det.³⁸⁾

Lex 8. Impr. Archad. et Honorius aa. Pasifilo.

[c. 8. C. ibid.]

De momento et que sine violentia fiet occupatio, restitui iubetur.

Lex 9. Impr. Zeno a. Sebastiano pp.

[c. 9. C. ibid.]

Cui res pervasas vel violenter tultas sunt, quod simul perdidit, iuraverit, recipiet.

Lex 10. Idem a. Sebastiano pp.

[c. 10. C. ibid.]

Possessio alii locata alius invasit, puniatur et possessio restituatur.

Lex 11. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 11. C. ibid.]

Absque iudici³⁹⁾ auctoritate qui proprio ausu rem alienam tenuit, p^{do} dr.⁴⁰⁾ intra XXX. annos dupplum reddat ano, qui tunc praesenti⁴¹⁾ non fuit.

31) Leg. interdictis. 32) Leg. laedet. 33) Leg. probet. 34) Incipit fol. 189. A. 35) Leg. liberis. 36) Leg. filius. 37) Cod. violent. 38) Incipit fol. 189. B. 39) Lege iudicis. 40) Leg. praedo dicitur. 41) Leg. fortasse in praesenti.

TITULUS V. Si non per vim aliove modo absentis perturbata sit possessio.

Lex 1. Impr. Constantinus a. Severo.

[c. 1. C. VIII. 5.]

Qui rem absentis⁴²⁾ occupavit, reddet; absentis praescriptionem porro non est, sed momentum reddat.

Lex 2. Impr. Archad. et Honorius aa. Petronio vicario Spaniorum.

[c. 2. C. ibid.]

Iuste petisti, restituet tibi possessionem, quae⁴³⁾ per absentiam abstulta est.

TITULUS VI. Uti possiditis⁴⁴⁾.

Lex 1. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Cyrillo.

[c. un. C. VIII. 6.]

Iuste possedisti sine pervasionem et violentiam; nam de proprietate requirendum est.

TITULUS VII. De tabulis exhibendis⁴⁵⁾.

Lex 1. Impr. Valentinianus et Galienus aa. Germano.

[c. un. C. VIII. 7.]

Si substitutus patris es, post eius obitum tu uteris testamentum.

TITULUS VIII. De liberi exhibendi⁴⁶⁾ seu deducendi⁴⁷⁾ et de homine libero exhibendo⁴⁸⁾.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Iustino.

[c. 1. C. VIII. 8.]

Si filii sunt comendati⁴⁹⁾, matrem convenire eos potis.

Lex 2. Impr. Max. et Dioclit. aa. Cyrille.

[c. 2. C. ibid.]

Liceat⁵⁰⁾ matrem convenire filium.

Lex 3. Idem a. et c. Eudodie.

[c. 3. C. ibid.]

Licet matre convenire ut praesente filium.

TITULUS IX. De precario⁵¹⁾ et de Salviano interdicto.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Aristoni.

[c. 1. C. VIII. 9.]

Quae tibi obnoxia sunt, debitor alii eas vendit, repetere q se tenet q consensum non prebuisti.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Fabricio.

[c. 2. C. ibid.]

Res alii⁵²⁾ obnoxias comparasti et ab herede tuo restituere potest.

TITULUS X. De edificiis.

Lex 1. Impr. Antoninus et Severus aa. Tauro.

[c. 1. C. VIII. 10.]

Balneum edificari⁵³⁾ non in altitudinem licet.

Lex 2. Impr. Alexander a. Diogeni.

[c. 2. C. ibid.]

Ita distruere domum, ut publicum aspectum non deformes.

Lex 3. Idem a. Evocato.

[c. 3. C. ibid.]

Domus in civitate in ruina posita, aspectus eius pro ornatus civitatis conservetur.

Lex 4. Impr. Philippus⁵⁴⁾ a. et Philippus c. Victori.

[c. 4. C. ibid.]

Socius communem edificium restauravit, si intra quatuor menses non recipisti expensas, proprietas⁵⁵⁾ tibi effecta est domus.

Lex 5. Impr. Dioclit. et Max. aa. Octavio.

[c. 5. C. ibid.]

Si communem balneo inconscio socio quasi suum restauravit, amittat expensas.

Lex 6. Impr. Cst. a. Aelpidio pp.

[c. 6. C. ibid.]

Si quis de ornatu civitatis marmora vel columnas intulerit⁵⁶⁾ et in via⁵⁷⁾ posuerit, infiscetur ipsa possessio; similiter si de possessionem in aliam possessionem ponitur.

Lex 7. Impr. Iulianus a. ad Vitianum vicarium Africae.

[c. 7. C. ibid.]

Nulli liceat columnas⁵⁸⁾ vel statuas alibi transferre.

Lex 8. Impr. Valentinianus, Valens et Grat. aaa. ad⁵⁹⁾ Domestum pp.

[c. 8. C. ibid.]

Curialium in civitate in ruina posita compellantur restaurare; possessores in civitate in ruina positas compellantur restaurare.

Lex 9. Impr. Honorius et Archadius aa. et Theodosius aa. Emiliano pp.

[c. 9. C. ibid.]

Qui a publico muro decem pedes longius non edificavit, destruat eum edificium.

Lex 10. Impr. Honorius et Theodosius aa. Molaxio pp.

[c. 10. C. ibid.]

Muralia deserta per provincias siquis edificare voluerit, liceat.

Lex 11. Idem a. Severo pp.

[c. 11. C. ibid.]

Longius ab orrea publica, ubi triticus ponitur, decem pedes edificet.

Lex 12. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 12. C. ibid.]

42) Leg. absentis. 43) Cod. q. habet pro quae. 44) Leg. possiditis. 45) Cod. exhibendis. 46) Leg. liberis exhibendis. — Cod. exhibendi. 47) Leg. deducendis. 48) Cod. exhibendo. 49) Vox comendati ex male intellecta voce condemnati videtur prodixisse. 50) Incipit fol. 190. A. 51) Leg. precario. 52) Leg. alteri. 53) Leg. aedificari. 54) Leg. Philippus. 55) Leg. proprietatis. 56) Leg. transtulerit. 57) Secunda manus corrigit villa. Recte. 58) Leg. columnas. 59) Incipit fol. 190. B.

Lex Zenoniana ad Amantium data de servitu-
tem valere iussit ^{oms} leges q in urbe recipiuntur,
ita et in ^{omni} loco.

Lex 13. Impr. Iustin. a. Ioh. pp. [c. 13. C. VIII. 10.]

Qui interdicat edificare intra tres menses finiat
certamen; si non potuerit, q edificat, det fideiusso-
rem, ut, si edictus ⁶⁰ fuerit, ^{ss. 61} operibus illud
destruat.

TITULUS XI. De operibus publicis.

Lex 1. Impr. Constantinus et Constans aa. ad
Catulinum. [c. 1. C. VIII. 11.]

Ad iudicem iniunctas operas obediuntur publico
fieri, nondum p^o fuerit privatus.

Lex 2. Idem a. Marcello comiti horreorum ⁶². [c. 4. C. ibid.]

[4] Praetoria ⁶³ publica fisco vindicentur.

Lex 3. Idem a. Ecdicio ⁶⁴. [c. 2. C. ibid.]

[2] Que in utilitate publica expenduntur, prae-
videndum est.

Lex 4. Impr. Valentinianus et Valens a. ad Si-
machum ⁶⁵ pu. [c. 5. C. ibid.]

Nova et vetera edes iudex sibi non applicet,
sed suum edificent.

Lex 5. Impr. Valentinianus, Grat. et Theod. aa.
ad Proculum. [c. 6. C. ibid.]

Res publica vel distracta vacantes publico prae-
scriptio non fiet.

Lex 6. Idem a. Cindino pp. [c. 7. C. ibid.]

Portas civitatis et aquaeductum ⁶⁶ restaurando
nullus se excuset.

Lex 7. Idem a. Cinidio pp. [c. 8. C. ibid.]

Qui de solidos publicos res publicas fecit, mu-
rus intra quindecim annis si lapsus est, de suo il-
lud refaciat.

Lex 8. Impr. Theodosius et Archadius et Hono-
rius aaa. Aureliano pp. [c. 9. C. ibid.]

Ad construenda iussione principis res publicas
ad alia ruina non distraatur absque iussione prin-
cipis usque ad quinquaginta libras argenti q valet.

Lex 9. Idem aa. Rufino pp. [c. 10. C. ibid.]

Iudex perfecta opera publica sub ipso nom. in
privato operavit, tenetur obnoxius multando.

Lex 10. Impr. Honorius a. Eusebio comiti Stab. [c. 11. C. ibid.]

Moenia publica et t^{ia} ⁶⁷ de t^{ia} ⁶⁸ parte
redi tibi ⁶⁹ publicis reparetur.

Lex 11. Idem a. Cesario pp. [c. 12. C. VIII. 11.]

Mura civitatum nova vel vetera restaurata a
civibus fiant possibilitate praevidenda.

Lex 12. Idem a. Theodoro pp. [c. 13. C. ibid.]

Si iudex inconsulte iussit et nova aliquid fieri
vel distrui et alibi transferri, sex libras auri det
multa.

Lex 13. Idem a. Severo pp. [c. 14. C. ibid.]

Iuxta moenia publica domos vel porticas
sint; si fuerint, retrahantur.

Lex 14. Idem a. Eutichiano pp. ⁷⁰ [c. 15. C. ibid.]

Nullus ab imperio petat, sibi opus publicum
tribui, nisi ruinas et parvas.

Lex 15. Impr. Honorii et Theod. aa. Emiliano
pp. [c. 16. C. ibid.]

Si ex ruina a vetustas edes publicas distractas
reparentur et imagines releventur.

Lex 16. Impr. Hon. et Theod. aa. Menatio pp. [c. 17. C. ibid.]

Nullus in palatio propria sibi defendat habi-
tando ⁷¹.

Lex 17. Id. a. Anthemio pp. [c. 18. C. ibid.]

In cuius terra turris publica fiet, beneficiis
illi repensetur.

Lex 18. Impr. Theod. a. Severino pp. [c. 19. C. ibid.]

Reditus portici ad luminaria publica et restau-
ratione proficiat.

Lex 19. Impr. Theod. et Valent. aa. Cyro pp. [c. 20. C. ibid.]

Qui portaticum publico vel ex parte domus oc-
cupavit, Ita lib. ⁷² auri multetur.

Lex 20. Idem a. Cyro pp. [c. 21. C. ibid.]

Publici labites deauratos et marmora nullus ad
usus ecclesiae tollant, nuptias inibi exerceat ⁷³.

Lex 21. Impr. Do. a. Eritrio pp. [c. 22. C. ibid.]

Novum opus iudex non iniungat fieri.

TITULUS XII. De ratiociniis operum publi- corum et de patria ⁷⁴ civitatum.

Lex 1. Impr. Zeno a. et Archadius a. ⁷⁵ [c. un. C. VIII. 12.]

60) Pro edictus legendum est addictus. 61) Leg. suis. 62) Codex orreorum. Inscriptio est const. 2. C. VIII. 12. 63) Leg. praetoria. 64) Inscriptio est const. 4. C. VIII. 12. 65) Incipit fol. 191. A. 66) Codex aqueductum. 67) Leg. thermae. 68) Leg. tertia. 69) Leg. ex redditibus publicis. 70) Incipit fol. 191. B. 71) Cod. abitando. 72) Leg. quinquaginta libras ex const. 20. C. VIII. 12. 73) Secunda manus scripsit exerceant. 74) Pro patria legendum patribus. 75) Inscriptio huius legis corrupta est.

Aedificantes opus publicum ratiociniis eorum discussio fiat. Qui discutit, fraudem fecerit, quinquaginta auri libras multetur. *In ea lege*: Qui opus publicum de suo pollicitus est, facere compellitur.

TITULUS XIII. De pignoribus.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Timotheo. [c. 1. C. VIII. 13.]
Debitor pignus cessit, absolutus est.

Lex 2. Id. a. Lucio. [c. 2. C. ibid.]
Qui omnem substantiam obligavit, vivendum; quod enim tradidit, iuris creditoris effectus est.

Lex 3. Idem a. ad Maximum. [c. 3. C. ibid.]
Creditor, non reddita sibi pecunia, per iudicem in rem oppositam introductus vim non fecit.⁷⁶⁾

Lex 4. Idem a. Bellio. [c. 4. C. ibid.]
Pignus datus reddito recipis.

Lex 5. Impr. Antoninus a. Domitio. [c. 5. C. ibid.]
Pignus tibi obpositum⁷⁷⁾, si praescriptio⁷⁸⁾ te munet⁷⁹⁾, absque iudicio iuris tui effectum est.

Lex 6. Idem a. Quinto. [c. 6. C. ibid.]
Possessio pignoris tenta, quod pro ea in publico dedit, debitori reputetur.

Lex 7. Impr. Gordianus a. Marciano. [c. 7. C. ibid.]
Usucapionem temporum pignus non habent⁸⁰⁾.

Lex 8. Idem a. Festo. [c. 8. C. ibid.]
Creditor pignus pro debitore vel fideiussore convenire potest.

Lex 9. Idem a. Attico. [c. 9. C. ibid.]
Possessio pignoris opposita alii a debitore, cum creditore ratione pignoris de fructibus.

Lex 10. Impr. Dioclit. et Max. aa. Alexandro. [c. 10. C. ibid.]
Creditor debitore convenit, pro pignus sibi obpositum definiri.

Lex 11. Idem a. Euphrosino. [c. 11. C. ibid.]
Creditor sine iudice res sibi oppositas occupare non licet.

Lex 12. Idem a. Eusebio. [c. 12. C. ibid.]
Ad uxores⁸¹⁾ res creditori obpositas, maritus in quem donata sunt⁸²⁾, restituto debito succedit.

Lex 13. Idem a. Matrone. [c. 13. C. VIII. 13.]
Si non minor XXV annis⁸³⁾ opposuit, valet.

Lex 14. Idem a. Appiano. [c. 14. C. ibid.]
Obligatas res alii venditas creditori est potestas in rem⁸⁴⁾ in emptorem actio.

Lex 15. Idem a. Basilide. [c. 15. C. ibid.]
Res obnoxias nec vendi, nec donari, nec fideicommisso liceat.

Lex 16. Idem a. Eranidi. [c. 16. C. ibid.]
Non sui pecunia fuit, sed ipsi obligatio⁸⁵⁾, qui feneravit, est

Lex 17. Idem a. Pontie. [c. 17. C. ibid.]
De mutuas pecunias rem comparavit, emptoris est.

Lex 18. Idem a. et c. Eudodio. [c. 18. C. ibid.]
Actio creditori in rem obligatam competit.

Lex 19. Idem a. et c. Maximo. [c. 19. C. ibid.]
Si violenter maiorem pignus opposuisti, pro conservando minori, debis.

Lex 20. Idem a. et c. Alexandro. [c. 20. C. ibid.]
Creditor non compellitur, ut eximat debitore; signatas pecunias sequestret, etsi creditor non vult recipere.

Lex 21. Idem a. et c. ...⁸⁶⁾ [c. 21. C. ibid.]
Reddito debitor pignus⁸⁷⁾ compellere restituere.

Lex 22. Idem a. Anthiotiano. [c. 22. C. ibid.]
Creditor conaluerit debitum reddens a debitore eorum restituitur ei.

Lex 23. Idem a. Machedonio. [c. 23. C. ibid.]
Legitima etate si debitum concessit, valet.

Lex 24. Idem a. et c. Marco. [c. 24. C. ibid.]
Debitor creditore⁸⁸⁾ compellere non potest, pignus persequi.

Lex 25. Idem a. Dracontio. [c. 25. C. ibid.]
Servus pignus datus mortuus est, debitor non est absolutus.

Lex 26. Idem a. Mauricio. [c. 26. C. ibid.]
Servus oppositus ab alio absolutus est, debitum pete.

Lex 27. Impr. Iust. a. Moene pp. [c. 27. C. ibid.]

76) Leg. fecit. 77) Incipit fol. 192. A. 78) Leg. praescriptio. 79) Leg. muniet. 80) Cod. abent.
81) Leg. ab uxore. 82) Cod. s. 83) Leg. annis, qui. 84) Fortasse voluit potestas in debitorem aut in emptorem actionis. 85) Leg. obligatio. 86) Haec lacuna in Codice non conspicitur. 87) Incipit fol. 192. B. 88) Leg. creditorem.

Debitor si post militiam filio suo vel cuilibet comparavit, creditori est obnoxium.

Lex 4. Impr. Alexander a. Secundo.

[c. 4. C. VIII. 16.]

Filius legitima etate parentes res eorum alii oblegara⁹⁷⁾ non licet.

Lex 5. Impr. Dioclit. et Max. aa. Euthicio.

[c. 5. C. ibid.]

Debitor, qui⁹⁸⁾ non possidet⁹⁹⁾, oblegavit¹⁾. Si postea quam rem adquisit²⁾, pignus tenetur.

Lex 6. Idem a. Zosimo.

[c. 6. C. ibid.]

Filius viventes parentes creditori suo aliquid donavit, invalidum est, quia servus familiae fuit.

Lex 7. Idem a. Corniliae.

[c. 7. C. ibid.]

Si tutor pro sua utilitate mancipium pupilli donavit et pupillus consentit, nihil³⁾ est.

Lex 8. Impr. Honorius et Theod. aa. Ioh. pp.

[c. 8. C. ibid.]

Res domini per servo⁴⁾ a colono et procuratore obligari non potest.

TITULUS XIV. In quibus causis pignus tacite contrahitur⁸⁹⁾.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Sperato.

[c. 1. C. VIII. 15.]

Censitoribus bona obligata sunt, si fraudem fecerint.

Lex 2. Idem a. Proculo.

[c. 2. C. ibid.]

Qui res fiscales frugium, bona eius obnoxia sunt.

Lex 3. Pars ex rescripto impr. Alexand. a.

[c. 3. C. ibid.]

Si redditus⁹⁰⁾ possessionis pignus opposuisti ut n. reputandum⁹¹⁾ exinde creditor comparat⁹²⁾ ipsius est.

Lex 4. Impr. Carus, Carinus et Numerius aa.

[c. 4. C. ibid.]

Si ante vota bona mariti sint oblegata⁹¹⁾, mulier adquisiit.

Lex 5. Impr. Dioclit. et Max. et c. Currentie.

[c. 5. C. ibid.]

Si mancipia pignoris obposita tenuisti, mulier eas in dote posite fuerint, pensionem reputas.

Lex 6. Impr. Theod. et Valentinianus aa. ad Florentium pp.

[c. 6. C. ibid.]

Mulier si legibus tutela ministravit, si, antequam ad secundas nuptias migravit, tutorem non ordinavit⁹²⁾, res mulieris obnoxia sunt.

Lex 7. Impr. Iust. a. Ioh. pp.

[c. 7. C. ibid.]

Conductores si pensiones non solve⁹³⁾ rint⁹³⁾, bonis eorum obnoxia sunt.

TITULUS XV. Si aliena res pignoris⁹⁴⁾ data sit.

Lex 1. Impr. Antoninus et Severus aa. Carpo.

[c. 1. C. VIII. 16.]

Procurator domum oppositum⁹⁵⁾ de suo debitum reddidit, recipere potes.

Lex 2. Idem a. Latinae.

[c. 2. C. ibid.]

Res tuas alii ab alio oblegari⁹⁶⁾ non potuit, te ignorante.

Lex 3. Impr. Antoninus a. Marciae.

[c. 3. C. ibid.]

Tutor vel curator res pupilli alio obligari pro sua utilitate non potuit.

TITULUS XVI. Que res pignoris obligari possit vel non et qualiter pignus contrahatur.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Restuto.

[c. 3. C. VIII. 17.]

Si monumentum corpus filiae tuae intulisti, religiosum fecisti, quo pacto oblegari⁹⁷⁾ a quoquam prohibentem⁹⁸⁾ iuris religione non posse in dubium venit⁹⁹⁾.

Lex 2. Imp. Severus et Antoninus aa. Optate.

[c. 1. C. ibid.]

Quem nutriti, res tuas pignus ponere non potis.

Lex 3. Idem a. Rogato.

[c. 2. C. ibid.]

Qui documenta agros pignus ponit, ipsa⁹⁸⁾ agra oblegavit⁹⁹⁾.

Lex 4. Imp. Alexander a. Erocato.

[c. 4. C. ibid.]

Debitor pignus obligari licet, et si post¹⁰⁾ alii hoc obligavit, nisi anterior creditor tibi obnoxius est, oblegatio¹¹⁾ novissima nihil¹²⁾ est.

Lex 5. Idem a. Septimio.

[c. 5. C. ibid.]

A colonis res obligari non licet.

Lex 6. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Rupho.

[c. 6. C. ibid.]

Fillium vel ingenuum hominem pignus poni non licet.

Lex 7. Impr. Consta. a. ad universos provinciales.

[c. 7. C. ibid.]

Executores pro debito pignus tulerit servum

89) Leg. tacite contrahitur. 90) Leg. redditus. 91) Leg. obligata. 92) Cod. ordinat. 93) Incipit fol. 193. A. 94) Leg. pignori. 95) Secunda manus scripsit oppositam. 96) Leg. obligari. 97) Legendum opinor alia obligare. 98) Pro qui Codex q. habet. 99) Leg. possidet. 1) Leg. obligavit. 2) Leg. adquisit vel adquisivit. 3) Codex nichil. 4) Lege aut. 5) Leg. obligari. 6) Leg. prohibente. 7) Leg. in dubium non venit. 8) Incipit fol. 193. B. 9) Leg. obligavit. 10) Pro post in Codice est p. 11) Leg. obligatio. 12) Cod. nichil.

aratorem aut bovem vel ferramentum, tormentis adfligatur.

Lex 8. Impr. Honorius et Theod. aa. Comiti c.
[c. 8. C. VIII. 17.]

Pignus, unde agro colluntur, tolli non licet.

Lex 9. Impr. Iust. a. Moene pp. [c. 8. C. ibid.]

Debitor si in cautionem obligavit res, quas habere¹³⁾ videor et nō abeturive ero, hoc est obligatus in praesenti tempore habuit¹⁴⁾, nā nō quod postea adquisivit.

TITULUS XVII. Qui potiores pignore habeantur¹⁵⁾.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Secundo.
[c. 1. C. VIII. 18.]

Novissimus creditor firmam causam habet, si priori creditoris¹⁶⁾ satisfecit.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Chresto.
[c. 2. C. ibid.]

Si, antequam legatariis demisit, in iudicio debitor addictus est, iudicium potior habetur¹⁷⁾.

Lex 3. Idem Uaro¹⁸⁾. [c. 4. C. ibid.]

Si prius tibi pignus oblegatum, quam publico, praecedis.

Lex 4. Idem a. Silviano. [c. 3. C. ibid.]

Si res post privatam publicum fuerint obligatas, publicus reputetur.

Lex 5. Impr. Alexand. a. Septemio¹⁹⁾. [c. 5. C. ibid.]

Prior debitor posteriore repelli non potest, quamvis pignus teneat.

Lex 6. Impr. Valerius et Galienus aa. Phylorimo.
[c. 6. C. ibid.]

Generaliter bona oblegata²⁰⁾ habet²¹⁾, praecedet illi, qui postea specialiter obligata accipiet.

Lex 7. Impr. Dioc. et Max. aa. Iuliano.²²⁾
[c. 7. C. ibid.]

Dum una possessio plurimis sit opposita, prior creditor praepositur aliis creditoribus²³⁾, maxime si invenitur, de cuius solido empta est.

Lex 8. Idem a. et c. Fabricio. [c. 8. C. ibid.]

Duobus creditoribus res obligatas prioris satisfiet, nec potest distrahi²⁴⁾ quidam, nisi debitum restitutus fuerit.

Lex 9. Idem a. et c. Asclipiodoto.
[c. 9. C. ibid.]

Siquis pignus a debitorem suum accepit, praepositur aliis creditoribus.

Lex 10. Idem a. et c. Polideucia.

[c. 10. C. VIII. 18.]

Maritus uxori pro dote se obligavit, posteriores creditores et praecedere non possunt.

Lex 11. Impr. Leo a. Eritrio pp.

[c. 11. C. ibid.]

Cautio secretis subscripta valet, quod a tabellione facta est trium testium firmam valet.

Lex 12. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp.

[c. 12. C. ibid.]

Dos mulieris praepositur anterioribus creditoribus mariti.

TITULUS XVIII. De his, qui in priorum creditorum locum succedunt.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Marcelline.
[c. 1. C. VIII. 19.]

Posterior creditor epothecarius²⁵⁾ anteponitur priorum creditorum, qui non habuerunt²⁶⁾ rem oppositam.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Felici.
[c. 2. C. ibid.]

Filius liber a patre in fisco pro patre reddidit, omnibus creditoribus patris anteponitur.

Lex 3. Impr. Alexand. a. Valenti.
[c. 3. C. ibid.]

Si anteriori creditori qui pecunias in se transulit, aliis praepositur.

Lex 4. Impr. Dioc. et Max. aa. Carpophoro.
[c. 4. C. ibid.]

Si publico possessio obposita est, novissimus creditor si debitum restituit, publicum firmatur.

TITULUS XIX. Si antiquior creditor pignus vendiderit.

Lex 1. Impr. Alexander a. Athenioni.
[c. 1. C. VIII. 20.]

Anterior creditor possessionem sibi traditam vindicet, firmum est.

*Lex 2. Impr. Diocl. et Max. aa. et c. Heude-
miae.²⁷⁾* [c. 2. C. ibid.]

Creditor rem obligatam recte possidet.

Lex 3.²⁸⁾ Idem a. et c. Theophilo.
[c. 3. C. ibid.]

Secundus creditor anteriori debitum non auferet²⁹⁾.

13) Cod. abere. 14) Codex abuit. 15) Cod. abeantur. 16) Leg. creditori. 17) Cod. abetur. 18) Legendum idem a. Varo. 19) Leg. Septimio. 20) Leg. obligata. 21) Cod. abet. 22) Incipit fol. 194. A. 23) Voces aliis creditoribus a secunda manu punctis notatae sunt. 24) Leg. distrahi. 25) Leg. hypothecarius. 26) Cod. abuerunt. 27) Incipit fol. 194. B. 28) Codex male Lex II. 29) Hoc loco in Codice sine lacunae suspitione statim sequitur c. 13. C. VIII. 28. (de distractione pignorum). Nos hanc lacunam ex superioribus supplevimus. Tu vide, quae supra ad fol. 184. B. Codicis adnotavimus.

[f. 186] **TITULUS XX.**³⁰⁾ Si communes res pignorate sint.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Venusto.

[c. un. C. VIII. 21.]

Rem communem, qui pignus posuit, socii portionem non tenetur.

TITULUS XXI. De preturio³¹⁾ pignore, et ut in actionibus etiam debitorum missio preturii pignus³²⁾ procedat.

Lex 1. Impr. Iustinianus a. Mene pp.

[c. 1. C. VIII. 21.]

Ex iudici iussione pignus traditum firmum est.

Lex 2. Idem a. Iuliano pp. [c. 2. C. ibid.]

Obligatio rerum fiat, si per executorem pignus opponas, si ex pacto, si in iudicio spondeat.

TITULUS XXII.³³⁾ Si in causa iudicata³⁴⁾ pignus captum sit.³⁵⁾

Lex 1. Impr. Antoninus a. Galbino.

[c. 1. C. VIII. 23.]

Ex iudicio addictus pignus obliga³⁶⁾ valet.

Lex 2. Impr. Alexander a. Valerio.

[c. 2. C. ibid.]

Ex iudicio pignus venundari licet, non ipsi creditori, si³⁷⁾ extraneo.

Lex 3. Impr. Gordianus a. Anthicono.

[c. 3. C. ibid.]

Ex iudicio pignus vendi licet, non pro calliditate.

TITULUS XXIII.³⁸⁾ Si pignus pignori datum sit.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Iampronio.

[c. 1. C. VIII. 24.]

Creditor, quem accepit, alii opponere licet, red-dita pecunia.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. Gemello.

[c. 2. C. ibid.]

Possessione creditor pignus, quem tenuit, alii creditori eam tradidit pro suo debitum, licet.

[TITULUS XXIV. De partu pignoris et omni causa.]³⁹⁾

*Lex 1. Impr. Alexander a. Mestriano*⁴⁰⁾.

[c. 1. C. VIII. 25.]

Pignus ex placito positus, valet placitus.

Lex 2. Impr. Dioclit. et Max. aa. et c. Anoso et Antonino. [c. 2. C. ibid.]

Mancipia pignus opposita operas eorum pro usuras proficit.

TITULUS XXV.⁴¹⁾ De remissione pignorum.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus a. Proculo.

[c. 1. C. VIII. 26.]

Si post manumissionem pignus te obligavit, libertati non impedit.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Materno.

[c. 2. C. ibid.]

Possessione, quem comparasti, sicut compete-bat, sciens consensit, recta est emptio.

Lex 3. Impr. Alexander a. Tauro.

[c. 3. C. ibid.]

Si tibi debitor omnia obligavit, postea publico, tibi non impedit publicus.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Aquilino.

[c. 4. C. ibid.]

Si debitorem⁴²⁾ alii oppositam comparasti, si consensus creditoris non ostenditur, infirma est emptio.

Lex 5. Idem a. Asclipiadi.

[c. 5. C. ibid.]

Si debitum inutiliter remisisti, repetere potis.

Lex 6. Impr. Dioclit. et Max. aa. Argio.

[c. 6. C. ibid.]

Creditor possessionem sibi obnoxiam distrai⁴³⁾ vidit tacens, te admisit⁴⁴⁾ op+positionem⁴⁵⁾.

Lex 7. Idem a. Paulino.

[c. 7. C. ibid.]

Creditor si heredi iussit cautionem, debitor ab-solutus est.

Lex 8. Idem a. Apollonio.

[c. 8. C. ibid.]

Fisco comparantem creditor praesens tacuit, ammisit obligationem⁴⁶⁾.

Lex 9. Idem a. Ermiano.

[c. 9. C. ibid.]

Si pro socero condam reddidisti, recipis. Nam ipse pignera sua recepit, iniuste reddidisti.

Lex 10. Idem a. et c. Quintille.

[c. 10. C. ibid.]

Debitor citra consensum debitoris res positas⁴⁷⁾ vendere non potest.

Lex 11. Impr. Iusti. a. Ioh. pp.

[c. 11. C. ibid.]

Oppositio renovari licet, et sine censu⁴⁸⁾ cre-ditori⁴⁹⁾ a debitore alii vendi non licet, nec pre-sto⁴⁹⁾ consensu replicare debitorem.

TITULUS XXVI.⁵⁰⁾ Etiam ob chirographa-ria⁵¹⁾ pignus teneri.

30) Cod. fol. 184. B. hunc titulum numero LXVI. insignivit. Error ortus est ex folii transpositione. Hic enim titulus in Codice eum sequitur, qui septimi libri est sexagesimus quintus. 31) Leg. praetorio. 32) Leg. praetorii pignoris. 33) In Codice habetur Titulus LXVIII. 34) Leg. indicati. 35) Incipit fol. 185. A. 36) Leg. obligatum. 37) Leg. sed. 38) Codex Tit. LXIX. 39) Haec, quae uncis inclusimus, in Codice desunt. Nos ex toto sententiarum contextu supplevimus. Numeri legum sequentium a primo rursus incipiunt, ita ut titulum librarii incuria intercidisse satis appareat. 40) Haec inscriptio ad const. 1. C. VIII. 25. manifesto pertinet. Verum sententia constitutionis unde hausta sit, mihi non liquet. 41) Cod. Tit. LXX. 42) Leg. ab debitore rem. 43) Leg. distrahi. 44) Leg. amisit. 45) Incipit fol. 185. B. 46) Leg. amisit obligationem. 47) Leg. oppositas. 48) Leg. opinor consensu creditoris. 49) Leg. fortasse praestito. 50) Cod. Tit. LXXI. 51) Leg. fortasse chirographariam scil. pecuniam.

Lex 1. Impr. Gordianus a. Festo.

[c. un. C. VIII. 27.]

Pro solidis mutuis obligatio⁵²⁾ rerum fiet, et si secundus creditor cum pretio⁵³⁾ recomparavit, valet. Non redditas pecanias, anterior creditor firmus est.

TITULUS XXVII.⁵⁴⁾ De distractione pignorum.

Lex 1. Impr. Alexander a. Pagate.

[c. 1. C. VIII. 28.]

Creditor si de redditus⁵⁵⁾ pignoris debito sibi satisfecit, pignus vendi non potest.

Lex 2. Idem a. Maximo.

[c. 2. C. ibid.]

Creditor pignus vendere licet.

Lex 3. Idem a. Luciano.

[c. 3. C. ibid.]

Creditor res oppositas vendidit, quot⁵⁶⁾ minus fuerit, exigit debitor et heredes eius.

Lex 4. Idem a. Criscenti.

[c. 4. C. ibid.]

Creditor in fraudem venditionem pignorum fecit, debitor dicere potest.

Lex 5. Idem a. Sociano.

[c. 5. C. ibid.]

Si pro reliqua parte debiti creditor pignus vendidit et reliquo pretio⁵⁷⁾ debitor nolens accipere rem distractam recipiet.⁵⁸⁾

Lex 6. Impr. Gordianus a. Rogato.

[c. 6. C. ibid.]

Maiorem pignus, quam debito vendi non licet.

Lex 7. Idem a. Caro.

[c. 7. C. ibid.]

Cessante debitoribus eius a creditore debitas fraude contra creditore competit actio.

Lex 8. Idem a. Maximo.

[c. 8. C. ibid.]

Obligatas⁵⁹⁾ pecunias creditor noluit accipere, si eas sequestrati, pignus non licuit a creditore vendi; antea licuit.

Lex 9. Impr. Dioclit. et Max. aa. Cyrillo.

[c. 9. C. ibid.]

Debitor res oppositas vendidit, pretium⁶⁰⁾ pro debitum reddidit, valet et venditio.

Lex 10. Idem a. Rufino.

[c. 10. C. ibid.]

Liceat per subpositam sibi rem obligari a venditore vendita emptor non inquietetur a creditore, si eum scientem comparavit.

Lex 11. Idem a. Rufinae.

[c. 11. C. ibid.]

Si mulier pro alio pignus obligavit, absque marito suo vendere non potest.

Lex 12. Idem a. et c. ....⁶¹⁾

[c. 12. C. VIII. 28.]

Debitor rem tibi obligatam alii vendidit, est actio contra emptorem.

Lex 13.⁶²⁾ Idem a. et c. Theodole. [c. 13. C. ibid.]

Pignus a creditore emptor firmus est.

Lex 14. Idem a. et c. Modesto.

[c. 14. C. ibid.]

Si debitum tibi non redditur, iudex iubebit pignus vendi.

Lex 15. Idem a. et c. Arinae.

[c. 15. C. ibid.]

Obligato⁶³⁾ pignori mancipium a debitore alii venditus fuerit, contra emptore actio competit.

Lex 16. Idem a. Silvano.

[c. 16. C. ibid.]

Si heres uni ex debitoribus res obligatas⁶⁴⁾ alii vendidit, creditori nocere non potuit.

Lex 17. Idem a. et c. Agape.

[c. 17. C. ibid.]

Res obligatas⁶⁵⁾ alii vendi a debitore non licet.

Lex 18. Idem a. et c. Gaiano.

[c. 18. C. ibid.]

Pignus qui a creditore emit, recte possidet.

Lex 19. Idem a. et c. Libiae.

[c. 19. C. ibid.]

Si maritus uxori⁶⁶⁾ pecunias alii mutuavit, si illi heres non est, pignus eius vendere non potest⁶⁷⁾.

Lex 20. Id. a. et c. Sabino.

[c. 20. C. ibid.]

Si creditor pignus plus debitum vendidit et tra⁶⁸⁾ comparavit, non est actio in rem, quem⁶⁹⁾ comparata est, set contra creditorem.

TITULUS XXVIII. Debitorem venditionem pignorum impediri⁷⁰⁾ non posse.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Marcello.

[c. 1. C. VIII. 29.]

Si debitor res, quas obligavit⁷¹⁾, in alio transferre noluit, creditori non impedit.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Nepoti.

[c. 2. C. ibid.]

Si debitum obligatum⁷²⁾ ut fideiussorem creditor non accepit, sequestrato debito, pignus a debitore recte venditur.

TITULUS XXIX. Si vendito pignore agatur.

Lex 1. Impr. Alexander a. Agrippe praeside provincie⁷³⁾.

[c. 6. C. VIII. 30.]

Creditor pignus plus, quam debetur, vendidit cum usuris ipse aut emptor reddet debitor.

Lex 2. Idem a. Emiliano.

[c. 2. C. ibid.]

52) Leg. obligatio. 53) Cod. p̄tio. 54) Cod. Tit. LXXII. 55) Leg. redditu. 56) Leg. quod. 57) Leg. p̄tio. 58) Incipit fol. 186. A. 59) Leg. arbitror obligatas. 60) Cod. p̄tium. 61) Huius lacunae vestigium in Codice habetur nullum. 62) Inde a lege 13. C. VIII. 27. Codex Perusinus in viam redit. Habetur medio folio 194. B. 63) Leg. obligatum. 64) Leg. obligatas. 65) Leg. obligatas. 66) Pro uxori leg. uxoris. 67) Leg. potest. 68) Leg. terram. 69) Leg. quae. 70) Leg. impedire. 71) Leg. obligavit. 72) Leg. obligatum. 73) Voces praeside provinciae ortae videntur esse ex principio constitutionis.

Si creditor servos tuos, quae illi non compe-
tebant, vendidit, ^[74] emptor tibi eos restituit, si
annositas illum non munit ^[75].

Lex 3. Idem a. Claudio. [c. 3. C. VIII. 30.]

Si uxor tua pro triginta solidos tuos servos plus
valentes in XX solidos dedit, restituat pecunia,
servos recipis a creditore.

*Lex 4. Impr. Gordianus a. Euodomo praesidi
provinciae.* [c. 4. C. ibid.]

Creditor, si plus, quam debetur, pignus vendi-
dit, debitor contra creditorem vel emptorem petere
potest.

Lex 5. Impr. Dioc. et Max. aa. et c. Nonne.
[c. 5. C. ibid.]

Pignus a creditore emptum sine ^[76] *concludium*,
inquietari non potest emptor debitor.

TITULUS XXX. De solutione pignoris.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Antiochie.
[c. 1. C. VIII. 31.]

Qui pro parte heres ^[77], nisi totum debitum
solvat, adire potest ^[78].

Lex 2. Impr. Gordianus a. Domitio.
[c. 2. C. ibid.]

Debitus in persona heredes consistat.

Lex 3. Impr. Dioc. et Max. aa. et c. Floro.
[c. 3. C. ibid.]

Reddito debito ^[79] sequestrato, petere potis
a creditore pignus, ab auctore tuo opposito ^[80].

TITULUS XXXI. Si unus ex pluribus heredi-
bus creditores ^[81] debitoribus ^[82] partem suam
debiti solverit vel acciperit ^[83].

Lex 1. Imp. Valerianus et Galienus aa. Tauro.
[c. 1. C. VIII. 32.]

Defuncto creditore, si uni ex plures heredes
solserit ^[83], licet.

Lex 2. Imp. Dioc. et Max. aa. et c. Claudie.
[c. 2. C. ibid.]

Si uni heredi debitum reddidisti, rem tibi re-
stituta ab aliis heredibus peti potest.

TITULUS XXXII. Si pignori ^[84] conventionem
numeratio secuta non sit.

Lex 1. Severus et Antoninus aa. Elasio.
[c. 1. C. VIII. 33.]

Dato pignus, solidos non te accepisse ^[85] pro
pignus exigit.

Lex 2. Impr. Alexander a. Peregrino.
[c. 2. C. VIII. 33.]

Si uxor tua pignus posuit et solidos ^[86] ac-
cepit, eius cautione et res exigi potest.

TITULUS XXXIII. De iure domini imperan- do ^[87].

Lex 1. Impr. Alexander a. Nicolae.
[c. 1. C. VIII. 34.]

^[88] iure pignora possidere desideras, ^[89] *domini*
debitorum ^[90] in solutione cessare dicis, exprime.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Iustae.
[c. 2. C. ibid.]

Si ab imperio creditor speravit sub ^[91] *ss* iuris fir-
mare post usuras exigit, soluta est imperialis.

Lex 3. Impr. d. Iustin. Demosteni pp.
[c. 3. C. ibid.]

A creditore pignus ^[92] vendatur, nisi data au-
toritate a iudice, et post biennium vendatur et post
iurat absq. ^[92] fraudem tantum pretium ^[93] acce-
pisse.

TITULUS XXXIV. De pactis pignorum et de commissuaria ^[94] lege in pignoribus rescin- denda.

Lex 1. Impr. Alexander a. Victorino.
[c. 1. C. VIII. 35.]

Si ex pacto de solidis accepisti, et de pi-
gnus pactuavisti, si intra tempus certum de ^[95] *n*. ac-
cepta pecunia egit, firmatur pactus.

Lex 2. Impr. Dioc. et Max. aa. et c. Dionisio.
[c. 2. C. ibid.]

Pro fundo, quem vendidisti, opposuisti alio fun-
do, si eviceris, tenetur.

Lex 3. Impr. Constant. a. ad populum.
[c. 3. C. ibid.]

Causatio pignoris evolare fecit ^[96] debitum.

TITULUS XXXV. De exceptionibus sive prae- scriptionibus.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Claudio.
[c. 1. C. VIII. 36.]

Creditorum heredes unus, ^[97] quam illi competit,
agere potest.

Lex 2. Idem a. Iulio. [c. 2. C. ibid.]

De domo, quae tibi competit, si ^[98] *n* est iudica-
tum ^[97] si iudicatum est contra iustitia, petere
potis.

Lex 3. Idem a. Vitali. [c. 3. C. ibid.]

74) Incipit fol. 195. A. 75) Leg. munit vel munit.
cem potest a secunda manu vox non supra lineam addita est.
ditoris vel debitoris. 82) Leg. acceperit. 83) Leg. solverit.
gendum non. 87) Leg. impetrando. 88) Legendum domini.
92) Lege absque. 93) Cod. ptium. 94) Leg. commissoria.

76) Leg. concludium. 77) Leg. est. 78) Supra vo-
79) Leg. aut. 80) Leg. oppositum. 81) Leg. cre-
84) Leg. pignoris. 85) Incipit fol. 195. B. 86) Le-
89) Leg. nomina. 90) Leg. autem. 91) Lege non.
96) Leg. fecit. 97) Leg. vel.

de de pignori si Demost. cancellat.

clapio? ma non pare

Contra quondam ⁹⁸⁾ tuus legitimus tutor non litigavit, tu petere ⁹⁹⁾ potis. Quod si litigavit, tu petere poteris. Quod si litigavit, sine fraudem finitum est.

Lex 4. Impr. Alexand. a. Iunio et aliis. [c. 4. C. VIII. 36.]

Dicta causa et non finita integra est.

Lex 5. Impr. Dioc. et Max. aa. et c. Eroti. [c. 5. C. ibid.]

Per usum intra annum est de momentum post de perpetua erit actio.

Lex 6. Impr. Alex. a. Longino. [c. 6. C. ibid.]

De pacti querella ²⁾ de dolore ³⁾ replicari potest.

Lex 7. Idem a. Aristograti. [c. 7. C. ibid.]

De pacto si minus, quam tibi debetur, acceperis, contra agere potis.

Lex 8. Idem a. Vitali. [c. 8. C. ibid.]

Prescriptio temporum ante denuntiationem dici licet ⁴⁾ potest.

Lex 9. ... 4) Sallustio. [c. 9. C. ibid.]

Actor si de probationem defecit, cessit pretium ⁵⁾.

Lex 10. Idem a. Theodoto. [c. 10. C. ibid.]

Non sola allegatio petitori videndum est, set et pulsati.

Lex 11. Impr. Iulianus a. Iulianum comitem ordinarium. [c. 12. C. ibid.]

Advocatus si ad praetermissa redit, libra auri multatur.

Lex 12. Impr. Honorius et Theod. aa. Symmacho proconsuli Africae. [c. 13. C. ibid.]

Praescriptio fori in principio litis obici ⁶⁾ licet.

Lex 13. Idem a. ... 7) [c. 16. C. VIII. 41.]

Fuit integrum, antequam ad omnes fideiussores litis contestetur, unum eorum eligere creditori, lege ipsa lege.

Lex 14. Impr. Dioc. et Max. aa. et c. Basilio. [c. 5. C. VIII. 35.]

Hic de violentia unius anni die. lege ipsa lege.

Lex 15. Idem a. et c. Elene. [c. 6. C. ibid.]

Si pactus intercessit in exceptionem temporis praefinitionem, de dolo replicari ⁸⁾ potest.

Lex 16. Idem a. et c. Manundre. [c. 7. C. ibid.]

Si ex maiore debiti quantitate minor tibi soluta est, intentionem tuam minime proberis ⁹⁾; lege ipsa legem.

Lex 17. Idem a. et c. Aurelio. [c. 8. C. VIII. 35.]

Perscriptionem ⁹⁾ perempturiam ¹⁰⁾, quam ante contestari sufficit, ¹¹⁾ omissam priusquam sententiam ¹²⁾ feratur, obicere ¹³⁾ quandoque ¹⁴⁾ liceat.

Lex 18. Idem a. et c. Muciano. [c. 9. C. ibid.]

Siquidem intentionem actoris probationem defecit, nullam tibi defensio necessaria est.

Lex 19. Idem a. et c. Aquiliane. [c. 10. C. ibid.]

Non exceptionibus actoris, quibus rei auxilium tribuitur, certis ex causis, set replicationibus suam intentionem, si qua ¹⁵⁾, muniunt.

Lex 20. Idem a. Nicomenianeoni. [c. 11. C. ibid.]

Defensiones sive exceptiones ad intercessores extendi, quibus reus principalis integro manente statu munitus est, constat. Sub die XV. Kl. Ian. ... ¹⁶⁾.

Lex 21. Impr. Iustinianus a. Iulianum comiti ordinarium. [c. 12. C. ibid.]

Siquis advocatus praetermiserit inter exordia litis, unam libram auri condemnationem multatur.

Lex 22. Impr. Honorius et Theodosius aa. Symmacho proconsuli ¹⁷⁾ Africe. [c. 13. C. ibid.]

Praescriptionis fori in principio litigatoribus opponenda esse legum decrevit auctoritas. Dat. Kal. Sept. Honorio XI. et Theodosio VI. aa. cons.

TITULUS XXXVI. De litigiosis.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Paulinae. [c. 1. C. VIII. 37.]

Pignus inter sed venditas fuerit, invalidum est, si neget.

Lex 2. Imp. Const. a. ad provinciales. [c. 2. C. ibid.]

Res, unde litigatur, ante fine extraneari ¹⁸⁾ licet.

Lex 3. Impr. Grat. Valent. Theod. aaa. Tatiano pp. [c. 3. C. ibid.]

Rem litigiosam distrahi ¹⁹⁾, nec per testamentum relinqui, set heredes peragunt.

Lex 4. Impr. Iust. a. Ioh. pp. [c. 4. C. ibid.]

Rem litigiosam sciens comparavit, pretium ²⁰⁾ amittat, qui vendidit vel donavit; ignoravit estimationem rei cum tertiam partem restituat. In ea

98) Leg. frater. 99) Incipit fol. 196. A. 1) Leg. quod. 2) Cod. q. rella. 3) Leg. de dolo. 4) Haec lacuna in Codice notata non est. 5) Cod. p. tium. 6) Leg. obici. 7) Haec lacuna in Codice notata non est. 8) Leg. prohiberis. 9) Leg. praescriptionem. 10) Leg. perempturiam. 11) Pro i leg. vel. 12) Leg. sententia. 13) Leg. obicere. 14) Incipit fol. 196. B. 15) Leg. si quam habeant. 16) Haec lacuna in Codice notata non est. 17) Leg. proconsuli. 18) Leg. distrahi. 19) Cod. p. tium. 20) Leg. amittat.

7 vel *leg. ad locum*: Si quis sciens. Haec lex ^{non} solum de venditionem loquitur, set et, siquis donaverit ²²⁾ in nuptias fecerit.

TITULUS XXXVII. De contraenda²²⁾ et committenda stipulatione. ^[c. 1. C. VIII. 38.]

1 vel *Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Secundo.* ^[c. 1. C. VIII. 38.]

Qui per servo tuo ^{libell} dedit, ^{ut} stipulatio tenetur eius praesentia. *H vel*

Lex 2. Idem a. Diodeti. ^[c. 2. C. ibid.]

Filiae tuae ^{quod} pollicitasti, adimplis.

Lex 3. Impr. Antoninus a. Adriano. ^[c. 3. C. ibid.]

Si alii pecunias dedisti mutuas, alius sponte suam exigit, quasi actor tenetur.

Lex 4. Impr. Alexander a. Sabine. ^[c. 4. C. ibid.]

Mulier dotem suam, quando moritur sine filiis, exinde medietatem deliberavit, valet.

Lex 5. Impr. Dioc. et Max. aa. et c. Ysidore. ^[c. 5. C. ibid.]

Rem iniuste promissam exigi non potest; nam, si pacto promissisti refundere, exigeris.

Lex 6. Idem a. et c. Herotio. ^[c. 6. C. ibid.]

De certas vel incertas res stipulatio fuerit, adimpletur.

Lex 7. Idem a. et c. Antonino. ^[c. 7. C. ibid.]

Minor etati absque tutore et curatore stipulari non potest.

Lex 8. Idem a. et c. Posydonio. ^[c. 8. C. ibid.]

Si tibi spondit servum dare, et mox mortem eius, exigere potis.

Lex 9. Idem a. et c. Capitoni. ^[c. 9. C. ibid.]

Siquis per cruciatum mortis stipulatus, invalidum est.

Lex 10. Impr. Leo a. Eritrio. ^[c. 10. C. ibid.]

Stipulatio si sollempniter fiat, consensus perfecta stipulatione valet.

Lex 11. Impr. Iust. a. Moene pp. ^[c. 11. C. ibid.]

Ante ^{pde} mortis sue ^q stipulantur, valet.

Lex 12. Idem a. Moene pp. ^[c. 12. C. ibid.]

Si quis spondet dare ^a ²⁴⁾ facere, minime adimplere tenetur, adimple.

Lex 13. Idem a. Iuliano pp. ^[c. 13. C. ibid.]

Stipulatione sua auctor non adimplevit, heres teneatur.

Lex 14. Idem a. Iuliano pp. ^[c. 14. C. VIII. 38.]

Ex iussu domini ²⁵⁾ servus spondet, valet; qui servus spondit, domino adimplet.

Lex 15. Idem a. Ioh. pp. ^[c. 15. C. ibid.]

Qui spondet edificium facere, non fecit, heres eius tenetur.

TITULUS XXXVIII. De ²⁶⁾ inutilibus stipulationibus. ^[c. 1. C. VIII. 39.]

Lex 1. Impr. Antoninus a. Paulino. ^[c. 1. C. VIII. 39.]

Minor etate sine tutore ^{qt} spondit, nihil ²⁷⁾ est.

Lex 2. Impr. Alexander a. Moeno-Phylotodis. ^[c. 2. C. ibid.]

Stipulatio non valet, qui divortium fecit.

Lex 3. Impr. Dioc. et Max. aa. Hysidore. ^[c. 3. C. ibid.]

Inter absentes stipulatio inutilis est.

Lex 4. Idem a. et c. Domne. ^[c. 4. C. ibid.]

Pacta violenter facta inutilis sunt.

Lex 5. Idem a. et c. Aquiline. ^[c. 5. C. ibid.]

Stipulatio per dolum et metum factus inutilis est.

Lex 6. Idem a. et c. Septimo et Eustolio. ^[c. 6. C. ibid.]

Subiecto suo si non stipulavit, set libero, solvet.

[TITULUS] ²⁸⁾ XXXIX. De duobus regis ²⁹⁾ stipulandis ³⁰⁾ et de duobus reis promittendis ³¹⁾.

Lex 1. Imp. Dioc. et Max. aa. Dyogenyo. ^[c. 1. C. VIII. 40.]

Duo debitores si unus pro ambos exactus fuerit, pro quo exsolvet, exigit illum.

Lex 2. Idem a. et c. Fabricio. ^[c. 2. C. ibid.]

Expimere ³²⁾ debuerat tuis precibus ³³⁾, utrum in parte, an in solidum; req. leg.

Lex 3. Idem a. et c. Andronico. ^[c. 3. C. ibid.]

Si unus accepit pecuniam mutuam, et alius, simul n accepit, obligavit se reddere, absolvitur.

Lex 4. Impr. Iust. a. Ioh. pp. ^[c. 4. C. ibid.]

Plures creditores et plures debitores unicuique reddat vel exigat.

TITULUS XL. De fideiussoribus et mandatoribus.

21) Leg. vel. 22) Leg. contrahenda. 23) Incipit fol. 197. A. 24) Leg. aut. 25) Cod. ²⁶⁾ In-
cipit fol. 197. B. 27) Codex nichil. 28) Vox titulus deest in Codice. 29) Leg. reis. 30) Leg. stipulandi.
81) Leg. promittendi. 32) Leg. exprimere. 33) Cod. precibus.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus Alisiae. [c. 1. C. VIII. 41.]

Qui pro alio spondit, exigitur.

Lex 2. Idem a. Plutio. [c. 2. C. ibid.]

Creditor, si accepit pignus et fideiussore, restituit ei pignus.

Lex 3. Idem a. et c. Maximo. [c. 3. C. ibid.]

Creditor fideiussore tenet, si n. est debitor praesens; et si duo fideiussores sunt, unus pro alio in absenti tenetur.

Lex 4. Impr. Antoninus a. Rufine. [c. 4. C. ibid.]

Innovatio cautionis fideiussoris non fiet, prior fideiussor absolutus est.

Lex 5. Idem a. Posamoni. [c. 5. C. ibid.]

Licet creditori relicto fideiussore exigere.

Lex 6. Idem a. et c. Polle. [c. 6. C. ibid.]

Quod pater tuus pro alio spondit, tu contra obviare non potis.

Lex 7. Idem a. et c. Heroti. [c. 7. C. ibid.]

Qui ex alterius mandato pecunias non est oblegatus³⁴⁾.

Lex 8. Impr. Alexander a. Longino. [c. 8. C. ibid.]

Filiusfamilias in venditione pro patre spondit, tenetur.

Lex 9. Idem a. et c. Arestograti. [c. 9. C. ibid.]

Fideiussor sub pignus spondit, non absolvitur.

Lex 10. Idem a. et c. Vitali. [c. 10. C. ibid.]

Fideiussores duo ambo conveniantur et non pro alio.

Lex 11. Idem a. et c. Vitali. [c. 11. C. ibid.]

Fideiussores duo, si unus persolvit³⁵⁾, non recipit, qui pro alio fisco reddidit, recipere potis a socio tuo.

Lex 12. Idem a. et c. Theodoto. [c. 12. C. ibid.]

In verbo qui spondit, tenetur.

Lex 13. Pars ep̄e Gordianus a. Bassogara. [c. 13. C. ibid.]

Qui latrone spondet praesentare, compellitur.

Lex 14. Idem a. Claudio. [c. 14. C. ibid.]

Qui mandat actione ad exigendum, litigat det fideiussorem.

Lex 15. Idem a. et c. Maximo. [c. 15. C. ibid.]

Si per errore q. non debebatur fideiussor reddidit, recipitur.

Lex 16. Idem a. et c. Baside. [c. 16. C. VIII. 41.]

Duos fideiussores antequam ambos in iudicio pulset, si vult unum ~~int~~ tenere non potest.

Lex 17. Impr. Philippus a. et Philippus c. Mirnae. [c. 17. C. ibid.]

Creditor si emissio pignus fideiussore exigere licet.

Lex 18. Impr. Dioc. et Max. aa. Sabiniano. [c. 18. C. ibid.]

Fundum pignori oblegatum³⁷⁾ si minor pretium³⁸⁾ iniuste vendidisti, de minore pretium³⁹⁾ petere non potis.

Lex 19. Idem a. et c. Aurelio. [c. 19. C. ibid.]

Si sciendo res alienas pignus accepisti, p⁴⁰⁾ non potest dicere quia alienum est, tolle illum.

Lex 20. Idem a. et c. Iuliano. [c. 20. C. ibid.]

Debitor per arbitrium addicatur, a creditore exigitur.

Lex 21. Idem a. et c. Hermiano. [c. 21. C. ibid.]

Fideiussor a creditore non prius compellitur, antequam de pignus oblegatum⁴¹⁾ videatur.

Lex 22. Idem a. et c. Antipatro. [c. 22. C. ibid.]

Fideiussor si plus spondit, quam illum rogasti, tu non reddis.

Lex 23. Idem a. et c. Pergamo. [c. 23. C. ibid.]

Creditor, quem vult fideiussore a debitore.

Lex 24. Idem a. et c. Philippo. [c. 24. C. ibid.]

A creditore pignus vendito relinquo, quando vult, exigit fideiussoris.

Lex 26. Impr. Iustinianus a. Iuliano pp̄. [c. 25. C. ibid.]

Fideiussor pro absentia debitoris sex menses indutias habet⁴³⁾. Si ante constituto debito moritur, fideiussor absolvitur, et vult pro eo litigare, licet. Hoc intelligitur sex menses, ut, quantum spatium temporum pulsetur, medietatem, quam constitutum fuerat, accipit indutias.

Lex 27. Imp. Iust. a. Iuliano pp̄. [c. 26. C. ibid.]

Fideiussor sine scriptura post alios duos menses absolvitur, si re occupatis publica occupet fideiussor absolvitur.

Lex 28. Idem a. Ioh. pp̄. [c. 27. C. ibid.]

Duobus personis causa si unum contestasti, alii non est praedictum, vel si unum fideiussorem absolvisi, alii prode non est.

34) Incipit fol. 198. A. 35) Leg. obligatus. 36) Leg. persolvit. 37) Leg. obligatum. 38) Codex p̄tium. 39) Codex p̄tium. 40) Leg. post. 41) Leg. obligatum. 42) Incipit fol. 198. B. 43) Cod. abet.

*²⁾ tntn p̄tium = in integrum
*¹⁾ non so se 5° 5° Potamoni

TITULUS XLI. De novationibus et delegationibus.

Lex 1. Impr. Alexander a. Timotheo.

[c. 1. C. VIII. 42.]

Debitor pro anteriore debito spondet reddere, firmum est.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Firmino.

[c. 2. C. ibid.]

Qui anteriore debito promisit reddere, si non debebatur, soluta est pensio.

Lex 3. Idem a. Muciano.

[c. 3. C. ibid.]

Si debitor creditore contestaret nihil⁴⁴⁾ tibi debeo, si solutionem ostendat, nihil⁴⁵⁾ est contestatio.

Lex 4. Idem a. Stratonico.

[c. 4. C. ibid.]

Debitor si per procuratorem pulsetur, non est absolutus, si ei innovatione et solutio facta est citra creditori voluntate.

Lex 5. Impr. Diocl. et Max. aa. et c. Septime.

[c. 5. C. ibid.]

Si pater tuus pro alio spondit, excusare te a debitum non potest.

Lex 6. Idem a. et c. Ziparo.

[c. 6. C. ibid.]

Creditor creditori invitatus reddere pecunias non potest.

Lex 7. Idem a. Zoilo.

[c. 7. C. ibid.]

Si solvere tibi pecuniam delegas eum corpus dare spondit vel debitum constituit, suo nomine conveniri potest; alioquin adversus eum experiri pro chirographario debitore tuo frustra conaris.

Lex 8. Impr. Iust. a. ad Senatum.

[c. 8. C. ibid.]

Innovatio confirmat anteriore pacto.

TITULUS XLII. De solutionibus et liberationibus.

Lex 1. Impr. Anton. a. Aristenete.

[c. 1. C. VIII. 43.]

Debitor, quo reddidit, si non dixit in capitaneum⁴⁶⁾ eos reputare, et tunc creditor in usura eos reputat.

Lex 2. Impr. Alexand. a. Basse.

[c. 2. C. ibid.]

Fideiussores tunc absolvuntur, quando fiscus creditori succedit.

Lex 3. Impr. Gordianus a. Apollonio.

[c. 3. C. ibid.]

Servus a libero mutuas pecunias accepit, si peculium suum ante non distraxit, reddet⁴⁷⁾.

Lex 4. Idem a. Rufine.

[c. 4. C. VIII. 43.]

Debitor si creditori reddit vel servo, cuius⁴⁸⁾ sit, absolutus est.

Lex 5. Idem a. Celso.

[c. 5. C. ibid.]

Alterius debito exigere non potis, si eius non habes⁴⁹⁾ mandatum.

Lex 6. Idem a. Alexandro.

[c. 6. C. ibid.]

De dubia rem⁴⁹⁾ transactio non fiet.

Lex 7. Impr. Philippus a. et Philippus c. Antiocho.

[c. 8. C. ibid.]

Si pro debitorem compensasti, usuras non exigeris.

Lex 8. Idem a. et c. Rufo.

[c. 8. C. ibid.]

Usuras, sicut in urbe, et in alio loco exigitur.

Lex 9. Id. Diocl. et Max. aa. Cassio.

[c. 9. C. ibid.]

Pecunia quæ deb absente creditore si esse q⁵⁰⁾ strati⁵⁰⁾, absolutus est.

Lex 10. Idem a. Ambrosio.

[c. 10. C. ibid.]

Si legitima etate pro soluto dedit, heres eius solvere non potest.

Lex 11. Idem a. et c. Capituline⁵¹⁾.

[c. 11. C. ibid.]

Dum tu minor etate sis, maritus tuus debitore⁵²⁾ tuum citra tuo voto exigi⁵³⁾, tibi non praeiudicavit.

Lex 12. Id. a. et c. Euticio.

[c. 12. C. ibid.]

Invitus⁵⁴⁾ vel absente creditore qui reddit, non est absolutus.Lex 13. Idem a. et c. Phylotemo⁵⁵⁾.

[c. 13. C. ibid.]

Si per mandatum te obligasti et post innovatione⁵⁶⁾ fecisti, et post solvisti, si creditor de una ratione duas scripsit⁵⁷⁾, veritas inquirenda est.

Lex 14. Idem a. et c. Gotheti.

[c. 14. C. ibid.]

Creditor si confessus fuit recepisse se pecunias, plus est, quam scriptura.

Lex 15. Idem a. et c. Quadracioni.

[c. 15. C. ibid.]

Si debitori tuo invitatus cautionem reddidisti, manet tibi debitum.

Lex 16. Idem a. et c. Caridimo.

[c. 16. C. ibid.]

Creditor a debitore in soluto noluit accipere, debitum licet exigi.

Lex 17. Idem a. et c. Cassio.

[c. 17. C. ibid.]

Qui pro alio debitum solvit, ipsi est pignus obligatus.⁵⁸⁾

44) Codex nichil.

45) Codex nichil.

46) Incipit fol. 199. A.

47) Codex culj.

48) Pro habes Co-

dex habet abis.

49) Leg. re.

50) Leg. fortasse

quam debitor absente creditore sequestravit.

51) Leg. Capi-

tolinae.

52) Leg. debitorem.

53) Leg. exegit.

54) Leg. invito.

55) Leg. Philotimo.

56) Leg. innovationem.

57) Leg. scripsit.

58) Incipit fol. 199. B.

Lex 18. Idem a. et c. Domitio.

[c. 18. C. VIII. 43.]

Si procurator tuus pro te debitum reddidit, absolutus est.

Lex 19. Idem a. et c. Diogeni. [c. 19. C. ibid.]

Actor si per fraudem aliquo fecit, ^{duo} impedire non potest.

Lex 20. Idem a. et c. Eugratidi. [c. 20. C. ibid.]

Debitor creditori servi operas pro debito compensavit, valet.

Lex 21. Idem a. et c. Rupho. [c. 21. C. ibid.]

Quod minori pretio ⁵⁹⁾ vendidisti, firmum non est, ut tibi reliquo pretio ⁶⁰⁾ iusto adimpleat.

Lex 22. Idem a. et c. Grato. [c. 22. C. ibid.]

Charta caraxata recipienda non est.

Lex 23. Idem a. et c. Probatio. [c. 23. C. ibid.]

Si restituta pecunia non ostendis, sponsa pecunia ⁶¹⁾ reddis.

Lex 24. Idem a. et c. Ruphino. [c. 24. C. ibid.]

Fundum, quem pignus posuisti, de meliorato dicere potis, sed plus vendita.

Lex 25. Idem a. et c. Antelliano.

[c. 25. C. ibid.]

Solutio si non ostenditur, debitus persolvitur.

TITULUS XLIII. De acceptilationibus.

Lex 1. Impr. Antoninus a. Apronio.

[c. 1. C. VIII. 44.]

Si auctor tuus pecunias recipit, heres debito exigere non potest.

Lex 2. Impr. Dioc. et Max. aa. et c. Claro.

[c. 2. C. ibid.]

Donator si accepta pecunia innovatione ⁶²⁾ donationis fecit, replicari non licet.

TITULUS XLIV. De evictionibus ⁶³⁾.

Lex 1. Impr. Severus et Antoñ. aa. Monacio.

[c. 1. C. VIII. 45.]

Qui fundum emit, ipse fructus consequitur, si aliud non convenit.

Lex 2. Idem a. et c. Quarte. [c. 2. C. ibid.]

Avus tuus quod ⁶⁴⁾ tibi donavit, contra coheredes tuos sub evictione agere potis ad exigend. ⁶⁵⁾

Lex 3. Idem a. et c. Aureliano. [c. 3. C. ibid.]

Emptor antequam evincatur, auctore ⁶⁶⁾ convenire non potest.

Lex 4. Impr. Gordianus a. Georgio.

[c. 4. C. ibid.]

A debitores alterius obligatas tibi pignus obposuit, actio tibi est contra debitore.

Lex 5. Idem a. et c. Patroniane.

[c. 5. C. VIII. 45.]

De res oblegatas alii emisisti ⁶⁷⁾, de pretio agis.

Lex 6. Impr. Alex. a. Octavio ⁶⁸⁾.

[c. 6. C. ibid.]

Qui alienum vendidit, dupplum reddit, vel ⁶⁹⁾ si non promisit.

Lex 7. Idem a. Claro.

[c. 7. C. ibid.]

Qui absque auctore litigat, perdet, sibi reputat.

Lex 8. Idem a. Clementio.

[c. 8. C. ibid.]

Emptor si auctore vel ⁷⁰⁾ herede praetermisit, in lite perdet, sibi reputet.

Lex 9. Idem a. Terrentio ⁷¹⁾.

[c. 9. C. ibid.]

Emptor contestat venditore, in lite inter noluit esse, victus est, recipit secundum documentum et rem melioratam.

Lex 10. Idem a. Largo.

[c. 10. C. ibid.]

Venditor si fines demonstravit et alienos constiterit, tenetur.

Lex 11. Idem a. Clementi.

[c. 11. C. ibid.]

Rem, quem ⁷²⁾ tu comparasti, venditorem tuum consensisti eam alii vendere, doli actio tibi impedit.

Lex 12. Impr. Gordianus a. Philippo.

[c. 12. C. ibid.]

Servo, quem omisisti ⁷³⁾, liberum se ostendit, pretium ⁷⁴⁾ legibus recipit.

Lex 13. Idem a. Zoilo.

[c. 13. C. ibid.]

Qui ex iudicio res refundit, eas res ab ipsa comparasti et victus fueris, recursum ⁷⁵⁾ non habes ad auctorem.

Lex 14. Idem a. Secundo.

[c. 14. C. ibid.]

Pater si suo fundus ut filii vendidit, contra agere filius non potest, si heres est.

Lex 15. Impr. Philippus a. et Philippus c. Menandro.

[c. 15. C. ibid.]

Si iuste iudicatum est, pignus exequi potest.

Lex 16. Impr. Diocli. et Max. aa. et c. Alexandro et Diogeni.

[c. 16. C. ibid.]

Qui alienum tradidit, meliorationem rei recipit, sed rationes redditibus faciat.

Lex 17. Idem a. et c. Muciano.

[c. 17. C. ibid.]

Pro rem, quem comparasti, ab alio damnatus passus es, venditor tibi satisfaciatur.

59) Codex ptio. 60) Codex ptio. 61) Codex peccunia. 62) Leg. innovationem. 63) Cod. de evictionibus. 64) Codex qd. 65) Leg. fortasse exigendum. 66) Leg. auctorem. 67) Fortasse emisti. 68) Incipit fol. 200. A. 69) Pro vel Codex habet ut. 70) Pro vel Codex habet i. 71) Leg. Terrentio. 72) Leg. quam. 73) Hic latet emisti. 74) Codex ptium. 75) Incipit fol. 200. B.

Lex 18. Idem a. et c. Eutychio.

[c. 18. C. VIII. 45.]

Servo, quem comparasti, si liberum se ostendit, ad auctorem reddis⁷⁶⁾. Quodsi servus est, non inquietabis auctorem.

Lex 19. Idem a. et c. Theodoro.

[c. 19. C. ibid.]

Si rem alterius habuisti⁷⁷⁾ obligatam⁷⁸⁾, alii vendidisti, et emptor legitimum tempus possidit⁷⁹⁾, ab emptore non inquietetur de evictione.

Lex 20. Idem a. et c. Oligio et alii.

[c. 20. C. ibid.]

Si parentes vestri⁸⁰⁾ rem vendiderunt, emptor evictus est, sciente vos vel parentes vestros, evictioni⁸¹⁾ poena teneris.

Lex 21. Idem a. et c. Eliodoro.

[c. 21. C. ibid.]

Quocumque tempore ostensum fuerit hoc liberum esse, quod vendidit, exigitur venditor ab emptore.

Lex 22. Idem a. et c. Iulio.

[c. 22. C. ibid.]

Fundum, quem comparasti, si alii oppositum fuit, si debitum reddis, iuste possedis⁸²⁾.

Lex 23. Idem a. et c. Eustochio.

[c. 23. C. ibid.]

Res, quas comparasti⁸³⁾ antea alii obnoxias fuerunt, evictus fueris, heres venditoris exigit.

Lex 24. Idem a. et c. Eutichio.

[c. 24. C. ibid.]

Res venditas si alienas vel⁸⁴⁾ liberas constituerit, absque evictione non absolvitur.

Lex 25. Idem a. et c. Saturninae.

[c. 25. C. ibid.]

Ignorans liberum mancipium vendidisti, duplum pretium⁸⁵⁾ reddis.

Lex 26. Idem a. et c. Neoni.

[c. 26. C. ibid.]

Servum, quem vendidisti, si non definieris, periculum venditoris est.

Lex 27. Idem a. et c. Theophilo.

[c. 27. C. ibid.]

Emptor sciens alienum comparavit, contra venditore non habet⁸⁶⁾ actione⁸⁷⁾.

Lex 28. Idem a. et c. Maximiano.

[c. 28. C. ibid.]

Emptor res venditori habet⁸⁸⁾ obnoxias, si quid vendidit, non defendit, tenetur.

Lex 29. Idem a. et c. Hetreso⁸⁹⁾.

[c. 30. C. ibid.]

[30] Si sciendum alienum mancipium comparasti, ad auctorem recursum non habes⁹⁰⁾.

Lex 30. Idem a. et c. Agatho⁹¹⁾.

[c. 31. C. ibid.]

Heres fideiussoris exigitur pro venditione⁹²⁾.

Lex 31. Idem a. et c. Astio⁹³⁾.

[c. 29. C. VIII. 45.]

Curator, quem comutauit, non defendet, duplum reddet.

TITULUS XLV. Creditore⁹⁴⁾ evictione⁹⁵⁾ non debere.

Lex 1. Impr. Alexander a. Publicio.

[c. 1. C. VIII. 46.]

Pignus sibi oppositum publicus vel privatus a creditore vendito, si alieno⁹⁶⁾ constiterit esse, simplum reddit.

Lex 2. Impr. Gordianus a. Sabino.

[c. 2. C. ibid.]

Pignus tibi obpositum si sub evictione vendidisti, ita teneris, si evictus fueris.

TITULUS XLVI. De patria potestate⁹⁷⁾.

Lex 1. Impr. Severus et Antoninus aa. Titio.

[c. 1. C. VIII. 47.]

Si pater filium suum dicat esse familias, qui iam tutela administravit, iudici est previderi.

Lex 2. Impr. Antoninus a. Patrone.

[c. 2. C. ibid.]

Eius, quod in potestate patris agens habuisti, dominium ad patrem tuum pertinebit extra ea, quae⁹⁸⁾ non adquiruntur.

Lex 3. Impr. Alexander a. Artemidorum⁹⁹⁾.

[c. 3. C. ibid.]

Quod filius adquisivit, pater non vendedit¹⁾, si ei non est contumax.

Lex 4. Impp. Valerius et Galienus aa. et Valerianus c. Galle.

[c. 4. C. ibid.]

Maternas iniurias requirentur, si filius superstitis est, qui fecit.

Lex 5. Impp. Diocl. et Maximianus aa. Donatio.

[c. 5. C. ibid.]

Filii matri reverentia et administrationem te prestant.

Lex 6. Idem a. Hermogeni.

[c. 6. C. ibid.]

Filius abnegari non licet.

Lex 7. Idem a. Duptione.

[c. 7. C. ibid.]

Filius si ex voto filius habeat, in avi potestate est.

Lex 8. Idem a. c. Hemiliane.

[c. 8. C. ibid.]

Libertus si ex iustis nuptiis filios habet, in ipsius est potestate.

76) Sic Cod. Leg. redit. 77) Cod. abuisti. 78) Cod. obligatam. 79) Leg. possedit. 80) Pro vestri Codex habet *uri*. 81) Fortasse evictionis. 82) Leg. fortasse possides. 83) Incipit fol. 201. A. 84) Pro vel Cod. habet *ut*. 85) Cod. dupplum *ptium*. 86) Cod. abet. 87) Leg. actionem. 88) Cod. abet. 89) Inscriptio est const. 29. C. VIII. 45. 90) Cod. abes. 91) Inscriptio est const. 30. C. VIII. 45. 92) Cod. venditione. 93) Inscriptio est const. 31. C. VIII. 45. 94) Leg. creditorem. 95) Leg. evictionem. Vox pignoris iniuria temporum excidisse videtur. 96) Leg. venditum, si alienum. 97) Incipit fol. 201. B. 98) Leg. quae. 99) Fortasse voluit ad Artemidorum. 1) Leg. vendidit.

Lex 9. Idem a. Nichagore. [c. 9. C. VIII. 47.]
Parentes filium negare non licet, nec a nutrimen repelli.

Lex 10. Impr. Constantinus a. ad Maximum pp. [c. 10. C. ibid.]
Libertas²⁾ a maioribus tantum impensum est.

TITULUS XLVII. De adoptionibus. [2] [1-203 v.]

Lex 1. Impr. Gordianus a. Martiae. [c. 1. C. VIII. 48.]

[1-2] Extranea persona adoptare filium sibi apud publicum iudicem fiet. [Filius³⁾], quem tibi naturalem dicis, si parentes sui testentur, delibera eum habere, Falcidia competit.

Lex 2. Impr. Diocl. et Max. aa. Themotheo. [c. 2. C. ibid.]

Impuberem, quem ad vicem naturalis subulis adrogare desideras, si hii⁴⁾, qui sanguinis necessitudinem iniunguntur⁵⁾, id ei expedire apud praesidem provinciae confirmaverit⁶⁾, filium habebis, sit aut⁷⁾ bonorum quarta pars postremo iudicio tuo, quam si agere⁸⁾ emancipatus fuerit, prebeat¹⁰⁾.

Lex 3. Idem a. et c. Martiano. [c. 3. C. ibid.]

Quem dicis libertum tuum esse, si non probas, vana est petitio.

Lex 4. Idem a. Procliano. [c. 4. C. ibid.]

Adoptare sibi alienum filium non per chartula tabellionis, sed a iudice publico¹¹⁾.

Lex 5. Idem a. et c. Vire. [c. 5. C. ibid.]

Mulier filiastrum suum sibi adoptare filium licet coram iudice.

Lex 6. Idem a. et consul¹²⁾ Melitoni. [c. 6. C. ibid.]

Criminosa persona absque sacra persona absque sacra¹³⁾ adoptare sibi filium licet.

Lex 7. Idem a. et c. Attico. [c. 7. C. ibid.]

Per legem homo filium sibi legibus adoptare licet.

Lex 8. Idem a. et c. Ysidori. [c. 8. C. ibid.]

Liberte sibi siuae filia sibi adoptare licet.

Lex 9. Idem a. et c. Marciano. [c. 9. C. ibid.]

Dominus servum si vult filium sibi adoptari licet. [1-204 v.]

Lex 10. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 10. C. ibid.]

Naturalis filius, si in testamentum pretermisus¹⁴⁾ fuerit, agere potest. Hec¹⁵⁾ lex et de nepotes et pronepotes naturalis loquitur.

Lex 11. Impr. Iustinianus a. [c. 11. C. VIII. 48.]

Libertari et adoptari licet filio apud iudicem fieri.

TITULUS XLVIII. De emancipationibus liberorum.

Lex 1. Impp. Dioclitianus et Max. a. Herennio. [c. 1. C. VIII. 49.]

Si alius emancipatus, et suos filios licet emancipari.

Lex 2. Idem a. Genadie. [c. 2. C. ibid.]

Lex 3. Idem a. Heliodoro. [c. 3. C. ibid.]

Emancipatio solemnes scriptura queritur.

Lex 4. Idem a. et c. Coloniae. [c. 4. C. ibid.]

Nepus non ad apo¹⁶⁾ emancipatus, sed a patre, si superstitis est²⁰⁾.

Lex 5. Impr. Anastasius c. Constantino pp. [c. 5. C. ibid.]

Avo et proavo defuncto patre liceat nepote²¹⁾ emancipare.

Lex 6. Impr. Iustinianus a. Ioh. pp. [c. 6. C. ibid.]

Emancipare liceat absque principis auctoritate.

TITULUS XLIX. De ingratiss liberis.

Lex 1. Impp. Valentinianus, Valens et Gratianus aqa. ad Praetextum. [c. un. C. VIII. 50.]

Emancipatio resolvitur ab ingrato.

TITULUS L. De postlimio et de redemptoris ab ostibus²²⁾.

Lex 1. Impp. Severus et Antoninus aa. Garnio. [c. 1. C. VIII. 51.]

Filium de captivitate reversus est, exhereditari non potest; in captivitate filii procreati heres esse non licet.

Lex 2. Impr. Cordianus²³⁾ ag. Puplicium²⁴⁾ uiano²⁵⁾. [c. 2. C. ibid.]

Coniugium tuum ab hostibus redemisti, a te separari²⁶⁾ non potest. [1-204 v.]

Lex 3. Impr. Dioc. et Max. aa. Uuaro. [c. 3. C. ibid.]

Cognatus tuus ab hostibus captus, dum vivet, res eius sub idonea fideiussione conservetur.

Lex 4. Idem a. Hermogeni. [c. 4. C. ibid.]

2) Leg. libertati. 3) Incipit fol. 202. A. 4) Secunda pars huius legis, quae incipit a verbis *filium quem*, aliunde hausta videtur esse. 5) Leg. hi. 6) Leg. necessitudine ei iunguntur. 7) Leg. confirmaverint. 8) Leg. ita ut. 9) Pro agere malo a te. 10) Leg. praebetur. 11) Leg. publico. 12) Pro consul legendum Caesar. Vox repetitis verbis, quae antecedunt. 13) Voces persona absque sacra ortae sunt ex male cuna in Codice notata non est. 14) Incipit fol. 202. B. 15) Leg. praetermissus. 16) Leg. Haec. 17) Haec lacuna in Codice notata non est. 18) Contextus const. 2. C. VIII. 49. in Codice desideratur absque ulla lacunae suspicionem. 19) Litterae au a secunda manu deletae sunt. 20) Leg. videtur si superstes est, vel, ut noster loqui solet, superstitis. 21) Crediderim legendum esse nepotem. 22) Fortasse voluit de postliminio et redemptis ab hostibus. 23) Sic Cod. Leg. Gordianus. 24) Litterae uniu a sec. manu deletae sunt. 25) Incipit fol. 203. A.

+ sit autem legi ita ut

publicis + ms. publicis (omnino)

+3) ubi cancellato me

omnes verba publicum per
conveniente a servum la parh
seguente. (15 cum bene)

superstitis? finis?

Ab hostibus captus, priusquam cognoscatur mortuus, nec a filiis eius distrahatur eius bona.

Lex 5. Idem a. et c. Ursae.

[c. 5. C. VIII. 51.]

A captivitate reversus a successione non fraudetur.

Lex 6. Idem a. et c. Iusto.

[c. 6. C. ibid.]

Redemptus pretium restituat.

Lex 7. Idem a. et c. Claudium²⁶⁾.

[c. 7. C. ibid.]

Fili nobili²⁷⁾ redempta, in prostitutum posuerit, sine pretio libera effigitur²⁸⁾.

Lex 8. Idem a. et c. Matrone.

[c. 8. C. ibid.]

Captiva reddita partum fecerit, quod natum est²⁹⁾.

Lex 9. Idem a. et c. Gregorio.

[c. 9. C. ibid.]

Filius, de captivitate reversus, hereditare non fraudatur³⁰⁾.

Lex 10. Idem a. et c. Apollodore.

[c. 10. C. ibid.]

Servi de captivitate reversi sub domini serviant.

Lex 11. Idem a. et c. Eutychio.

[c. 11. C. ibid.]

Liber ab hostibus redemptus reddito pretio liber est.

Lex 12. Idem a. et c. Quintianae.

[c. 12. C. ibid.]

Miles, qui de manu inimici retulit, sine pretio eos amittat.

Lex 13. Idem a. et c. Aurelio.

[c. 13. C. ibid.]

Ab hostibus³¹⁾ liberam redemptam eam sociavit, filii nati liberi sunt et mater.

Lex 14. Idem a. et c. Severae.

[c. 14. C. ibid.]

De captivitate regressus ab hereditate non fraudatur.³²⁾

Lex 16.³³⁾ Idem a. et c. Basiline.

[c. 16. C. ibid.]

Originalius tuus ab hostibus redemptus, reddito pretio³⁴⁾, recipis.

Lex 17. Idem a. et c. Diogenio.

[c. 17. C. ibid.]

Liber redemptus, restituto pretio, liber efficitur et parentum substantia³⁵⁾ consequatur.

Lex 18. Idem a. et c. Triphoniano.

[c. 18. C. ibid.]

A captivitate regressus³⁶⁾ res, quas amiserat, intra anno erit repetitio.

Lex 19. Impr. Valentinianus, Valens et Glycerius a. ad Severianum ducem. [c. 19. C. VIII. 51.]

Qui non ex voluntate apud gentes fuit, sed captivus, sed, postquam regressus fuerit, res, quas illi ab alio tenetur, recipiat.

Lex 20. Impr. Honorius et Theodosius aa. Theodoro pp. [c. 20. C. ibid.]

Liber redemptus, pretium restituto aut quinquennio obsequii operis praestito³⁷⁾, liber efficitur.

TITULUS LI. De infantibus expositis liberis et servis et de his, qui sanguinolentus³⁸⁾ emptos vel nutriendos. [c. 2. C. ibid.]

Lex 1. Impr. Alexander a. Claudio.

[c. 1. C. VIII. 52.]

Partus ale vel latine³⁹⁾ Si ab alio tenetur, recipis; pro sumptus et artificium pretium restituas.

Lex 2. Impp. Valentinianus, Valens et Glycerius a. ad Probum pp.

Suum vel ancille filium proiecitur qui colliget et nutriet, servum illum non tenet; nec, qui eum proiecit, recipit.

Lex 3. Impp. Iustinianus a. Demostheni pp.

[c. 3. C. ibid.]

Qui infantem proiecit, colligit et nutriet, nulla⁴⁰⁾ conditione eum teneat; nec his, qui eum proiecit.

TITULUS LII. Que sit longa consuetudo.

Lex 1. Impr. Alexander a. Abro.

[c. 1. C. VIII. 53.]

Consuetudo rationalis custodienda est.

Lex 2. Impr. Constantinus aa. ad Proculus⁴¹⁾.

[c. 2. C. ibid.]

Consuetudo illa servanda est, rationi et legi concordant⁴²⁾.

Lex 3. Impp. Leo et Antoninus a. Alexander⁴²⁾.

[c. 3. C. ibid.]

Iusta consuetudo pro lege servetur.

TITULUS LIII. De donationibus.

Lex 1. Impp. Severus et Antoninus a. Lucio.

[c. 1. C. VIII. 54.]

Res donatas si reteneantur, exigi potest.

Lex 2. Impp. Gordianus a. Leoni.

[c. 2. C. ibid.]

Quod tibi pater per emancipationem donavit heres eius te exigere non potest.

26) Legendum videtur ad Claudium. 27) Nonne filia nobilis? 28) Leg. efficitur. 29) Haec lacuna in Codice notata non est. 30) Leg. hereditate non fraudatur. 31) Codex hostibus. 32) Incipit fol. 203. B. 33) Sic Codex, lege 15. h. t. praetermissa. 34) Codex pretio. 35) Leg. substantiam. 36) Leg. fortasse regressis. 37) Cod. prestito. 38) Leg. fortasse sanguinolentos. 39) Hoc quid sit, me fugit. 40) Incipit fol. 204. A. 41) Leg. Proculus. 42) Voluit fortasse concordans. 42) Leg. Alexandro.

Lex 3. Impp. Decius a. Marcellino.

[c. 3. C. VIII. 54.]

Res donatas perpetua firmitas est.

Lex 4. Imp. Probus a. Marciae. [c. 4. C. ibid.]

Donatio non per actore, set per dominum⁴³⁾ fiet.

Lex 5. Impp. Carus et Carinus et Numerius aa. Falconellae. [c. 5. C. ibid.]

Libertatis donatio et per epistolam fiet.

Lex 6. Impr. Diocls et Max. aaa. Arestiano.

[c. 6. C. VIII. 54.]

Donatio absente firma est.

Lex 7. Idem a. Iulio.

[c. 7. C. ibid.]

Census est praeiudicium⁴⁴⁾ non facit. Quod si te presentem mancipata⁴⁵⁾ alius suum nomen describat, se eas acquireret.

Lex 8. Idem aug. Flore.

[c. 8. C. ibid.]

Si te abse.....⁴⁶⁾

43) Pro dominum Codex *dm.* 44) Codex *preiudicium.* 45) Leg. *mancipia tua.* 46) Hoc loco Codex desinit sine ulla lacunae significatione. In quo manifestum est, iniuria temporum aliquot folia periisse, vel in nostro exemplari vel in eo exemplari, unde noster liber transcriptus est.

